

วิเคราะห์ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏ
ในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท
AN ANALYSIS OF THE RESULT OF THE PAST KARMA
FROM KILLING FOUND IN THERAVADA
BUDDHIST TEXTS

พระครูธรรมธรณดลสุวณโณ (แสงสุวรรณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

วิเคราะห์ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏ
ในพระคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

พระครูธรรมธรณตล สุวณโณ (แสงสุวรรณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**An Analysis of The Result of the past Karma From
Killing found in Theravada Buddhist Texts**

Phrakhrudhammathorn Thanadol Suwanno (Sangsuwan)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “วิเคราะห์ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....
(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร.)

ประธานกรรมการ

.....
(ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ)

กรรมการ

.....
(พระศรีสมโพธิ, ดร.)

กรรมการ

.....
(พระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร.)

กรรมการ

.....
(รศ.ดร.วรกฤต เกื่อนช้าง)

กรรมการ

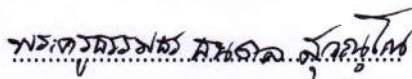
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร.
รศ.ดร.วรกฤต เกื่อนช้าง

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระครูธรรมธร ธนดล สุวณฺโณ)

- หัวข้อวิทยานิพนธ์ : วิเคราะห์ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธานุชาตชาดก
- ชื่อผู้วิจัย : พระครูธรรมธรณนตล สุวณฺโณ (แสงสุวรรณ)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
- : พระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร., ป.ธ.๙, กศ.ม. (การบริหารการศึกษา),
พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
 - : รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช่าง, ป.ธ.๙, ศษ.บ. (มัธยมศึกษา-สังคมศึกษา),
ศศ.ม. (ภาษาสันสกฤต), ปร.ด. (การบริหารอุดมศึกษา)
- วันสำเร็จการศึกษา : ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธานุชาตชาดกนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการทำปาณาติบาตในคัมภีร์
พระพุทธานุชาตชาดก ๒) เพื่อศึกษาศึกษาผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์
พระพุทธานุชาตชาดก และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์
พระพุทธานุชาตชาดก

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยทำการศึกษาจาก เอกสารปฐมภูมิ (Primary
source) คือ พระไตรปิฎกประกอบกับเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่เอกสาร
คัมภีร์ปกรณ์วิเสส หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์สรุปผลการวิจัยในเชิง
พรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑) คำว่า ปาณาติบาต มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี หมายถึง การฆ่าสัตว์ ในพระไตรปิฎกได้
กล่าวถึงปาณาติบาตโดยภาพรวมว่า มีผลไม่ดีแก่ผู้กระทำทั้งในชาตินี้และชาติหน้า และสอนให้ละ
ปาณาติบาต แต่มิได้แสดงรายละเอียดของปาณาติบาต ในคัมภีร์มังคลัตถปิณี ซึ่งเป็นชั้นนอร์รถก
ได้แสดงองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการทำปาณาติบาตได้แก่ ๖ ประการ คือ เจตนาของผู้ฆ่า
กระบวนการของปาณาติบาต มี ๒ ลักษณะคือ ๑.กายปโยคะ การฆ่าด้วยตนเอง ๒.วจีปโยคะ การ
ฆ่าโดยการใช้ผู้อื่นฆ่าแทน การตัดสินว่ากิริยานั้นเป็นปาณาติบาต ต้องมีองค์ประกอบ ๕ ประการ
คือ ๑.สัตว์มีชีวิต ๒.รู้ว่าสัตว์มีชีวิต ๓.มีเจตนาจะฆ่า ๔.มีความพยายามที่จะฆ่า ๕.สัตว์นั้นตายด้วย
เจตนา

๒) บุพกรรม คือ กรรมที่ทำไว้ก่อน หรือ ทำไว้ในชาติก่อน หมายถึงทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว
แต่บุพกรรมจากการทำปาณาติบาตหมายถึงกรรมชั่วเท่านั้น ในพระไตรปิฎกได้แสดงการส่งผลของ
กรรมหรือวิบาก จำแนกตามเวลาที่ให้ผล คือ ๑.ในปัจจุบัน ๒.ในชาติถัดไป ๓.ในชาติต่อไป แต่
คัมภีร์นอร์รถกยุคต่อมา เช่นมโนรถปุณนิ ได้แสดงการส่งผลของกรรมจำแนกเป็นกรรม ๑๒
ประเภท ในนอร์รถกธรรมบทได้แสดงตัวอย่างผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาต เช่น ผลของ
บุพกรรมจากการทำปาณาติบาตในปัจจุบันชาติของนายจุนทะคนฆ่าหเลสสุกร ผลของบุพกรรมจาก

การทำปาณาติบาตในชาติต่อมาของ และผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในชาติต่อๆ มา ของนางกาลิย์กษิณีและธิดาเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถีและในประเทศไทยก็ได้มีหนังสือที่รวบรวม ตัวอย่างผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตเป็นจำนวนมาก สืบมาถึงปัจจุบัน

๓) การเรียนรู้และเข้าใจผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตมีความมุ่งหมายเพื่อให้ ประชาชนได้เข้าใจกระบวนการของปาณาติบาตและองค์ประกอบของปาณาติบาต ให้เคารพในการ มีชีวิตของผู้อื่น ให้เห็นโทษของการละเมิดศีลสังคัมไทยในอดีตได้มีการสอนให้เห็นโทษของการ ละเมิดศีล โดยการศึกษากรณีตัวอย่างของบุคคลที่ได้รับผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาต สืบ มาจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการยืนยันความเที่ยงตรงของหลักกฎแห่งกรรม การแก้ปัญหา ปาณาติบาตในสังคัมไทยปัจจุบันต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนสังคัมได้แก่ ชุมชน วัด และ ราชการ ได้ช่วยกันชี้ให้เห็นโทษของปาณาติบาต แสดงให้เห็นประโยชน์ของการละปาณาติบาต ส่งเสริมให้มีการรักษาศีล และยึดมั่นในหลักเมตตาธรรม

Dissertation Title : An Analysis of the Result of the past Karma from killing in Theravada Buddhist texts

Researcher : Phrakhrudhammathorn Thanadol Suwanno (Sangsuwan)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee:

: Prateppariyattimethee, Assoc. Prof. Dr. Pali IX, M.A. (Education), Ph.D.(Buddhist Studies)

: Assoc. Prof. Dr. Worrakrit Thuenchang, Pali IX, B.Ed. (Social Studies), M.A. (Sanskrit Language), Ph.D. (Administration of Education)

Date of Graduation: May 24, 2018

Abstract

The research on ‘An analysis of the result of the past karma from killing in Theravada Buddhist texts’ had three purposes; first was to study on killing in Theravada Buddhist text, second was to study the results of the past karma from killing in Theravada Buddhist text and final was to analyze results of the past karma from killing in Theravada Buddhist text.

This research was documentary research by studying from primary source which was Tipitaka along with secondary sources which were commentary, books, documents and related researches then analyzed in form of descriptive research.

The results revealed that:

1. The word “Panātibātā” came from Pali language’s word which mean killing. Killing in Tipitaka generally mentioned the bad result for doer both in this life and next life. It was taught to be avoid but did not mention in detail. In Mangkalatthadipani, the commentary text, it shown the key elements of killing’s process was intent of killer. The killing’s process has two kinds; one was killing by oneself and another was killing by asking others to do it instead of oneself. There were five sorts of judging the action as killing: 1) that animal alive, 2) knowing that animal alive, 3) intent to kill, 4) attempt to kill and 5) that animal has died from that intent.

2. The word ‘Puppakamma’ means past karma or last life’s karma which mean both good and bad actions but the past karma from killing only means to bad action. In Tipitaka, they referred to the results of karma or Vipaka which was

classified by time: 1) at the present life 2) in the next life and 3) in the following life. But in the commentary texts in the latter time such as Manorathapurani, it explained the effect of karma as it was 12 types. In the commentary of Thammapada, it shown some examples of the result of karma from killing such as the results of karma from killing of Jundha, the pig slaughterer at the present life, the results of karma from killing of female demon name Kali and a daughter of rich family in Sawatthicity in the next life and in the following life. Even in Thailand also there were many books on the results of the past karma from killing which are available until today.

3. Learning and understanding the results of the past karma of killing aimed to make people understand the process and elements of killing, respecting other's life, realizing the bad results of infringement of Sila. In the past, Thai society clearly mentions on the bad results of the results of Sila's infringement by studying from the case study of people who get the result of the past karma from killing from past to present which had confirmed the Karma principle. Solving Panatibat's problem in Thai society must required cooperation from all parts of society which were communities, temples and government services to indicate the bad results of killing and pointing out the benefits of avoiding killing by supporting people to follow Sila and adhere to compassionate principle.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วยพระเดชพระคุณพระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และ รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช่างที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์ ที่ได้เมตตาให้โอกาสทางการศึกษาระดับปริญญาโทแก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้กรุณาให้คำแนะนำข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อปรับปรุงแก้ไขงานวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นสำเร็จเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์

ขอเจริญพรขอบคุณคุณพัชรี ศรสุรินทร์ มหบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ลูกศิษย์ของผู้วิจัยที่คอยช่วยเหลือด้านข้อมูลวิจัยและช่วยพิสูจน์อักษรให้ด้วยจิตกัลยาณมิตรและอาจริยบูชาด้วยความตั้งใจจริง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณ นายดิเรก ด้วงลอยและเจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีตลอดถึงครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาและให้คำแนะนำตลอดการศึกษาที่ผ่านมา ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงาน, เพื่อนสนิทและเพื่อนนิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) รุ่นที่ ๕ทุกท่านที่คอยให้ความช่วยเหลือและช่วยเป็นกำลังใจอันมีค่าที่สำคัญยิ่งและขอบพระคุณท่านผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้วิจัยตลอดเวลาจนประสบผลสำเร็จในการทำวิจัยครั้งนี้

พระครูธรรมธรธนดล สุวณฺโณ(แสงสุวรรณ)

เมษายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์คำย่อ	ช
บทที่ ๑: บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๒
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๒
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๖
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๗
บทที่ ๒: การทำปาณาติบาตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๘
๒.๑ ความหมายของปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๘
๒.๒ กระบวนการและองค์ประกอบของปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๐
๒.๓ การให้ผลของกรรมในจุฬามณีวิมังคสูตร	๒๔
๒.๔ สรุป	๓๒
บทที่ ๓: ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๓๓
๓.๑ ความหมายของผลของบุญกรรม	๓๓
๓.๑.๑ ประเภทของกรรม	๖๑
๓.๑.๒ กรรมที่แบ่งตามความสัมพันธ์กับวิบาก	๖๙
๓.๒ ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๔๗

สารบัญ (ต่อ)

๓.๒.๑ ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา	๗๓
๓.๒.๒ ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในสังคมไทย	๗๘
๓.๓ กรณีศึกษาผู้ได้รับผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาต	๕๖
๓.๔ สรุป	๖๔
บทที่ ๔ วิเคราะห์ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์พระ	
พุทธศาสนาเถรวาท	๖๖
๔.๑ วิเคราะห์ความหมายหลักกรรมและกระบวนการและองค์ประกอบของ	
ปาณาติบาต	๖๖
๔.๒ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในทัศนะ	
นักวิชาการไทย	๗๗
๔.๓ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผลกรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาตในสังคมไทยและ	
บุคคลตัวอย่าง	๘๓
๔.๔ วิเคราะห์แนวทางป้องกันการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัทตามหลักพุทธธรรม	๙๙
๔.๔.๑ วิเคราะห์แนวทางป้องกันการทำปาณาติบาตด้วยหลักเมตตา	๑๐๔
๔.๔.๒ วิเคราะห์ปัญหาปาณาติบาตในสังคมไทย	๑๐๖
๔.๔.๓ วิเคราะห์หลักเมตตาธรรมกับการแก้ไขปัญหาปาณาติบาตในสังคมไทย	๑๐๙
๔.๕ สรุป	๑๒๔
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๑๒๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๓๑
๕.๒.๑ ข้อเสนอเชิงนโยบาย	๑๓๑
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๑๓๒
บรรณานุกรม	๑๓๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉลองราชสมบัติ ๕๐ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มหาราช พุทธศักราช ๒๕๓๙ และอรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อ.จ.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	เอกกนิบาต	ชาดกปาฐ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)

ช.จ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิตเทส	(ภาษาไทย)
			พระอภิธรรมปิฎก			
อภิ.ก.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ		(ภาษาไทย)
			อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก			
อง.ทุก.อ.	(บาลี)	=	องคฺตุตฺรนิคาย	มโนรลปฺรณิ	ทุกฺนินบาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.จตุก.อ.	(บาลี)	=	องคฺตุตฺรนิคาย	มโนรลปฺรณิ	จตุกฺกนินบาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ธ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ธรรมบทอฏฺฐกถา		(ภาษาบาลี)
ช.ชา.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ชาตกตอฏฺฐกถา		(ภาษาบาลี)

คำชี้แจงในการใช้หมายเลขในคัมภีร์พระไตรปิฎก

๑) การใช้หมายเลขอักษรย่อในคัมภีร์พระไตรปิฎก มี ๒ ระบบ คือ

ระบบที่ ๑ : เป็นระบบ ๒ ตอน จะแจ้งเล่ม/ข้อ ตามลำดับ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๐ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อ ๑๘๐ เป็นต้น

ระบบที่ ๒ : เป็นระบบ ๓ ตอน จะแจ้งเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่นที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๐/๑๙๗. หมายถึงสุตตันตปิฎกทีฆนิกายปาฎิกวรรค ภาษาไทยเล่มที่ ๑๑ข้อ ๑๘๐ หน้า ๑๙๗.

๒) การใช้หมายเลขอักษรย่อในคัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎก จะแจ้งเล่ม/หน้า ตามลำดับ เช่นอง.ทุก.อ. (บาลี) ๑๓/๕๑๔-๕๑๕. หมายถึง องคฺตุตฺรนิคาย มโนรลปฺรณิทุกฺนินบาตอฏฺฐกถาภาษาบาลีเล่มที่ ๑๓ หน้าที่ ๕๑๔-๕๑๕.และอง.ทุก.อ. (ไทย) ๑๓/๕๑๔-๕๑๕. หมายถึง องคฺตุตฺรนิคาย มโนรลปฺรณิ ทุกฺนินบาตอฏฺฐกถา ภาษาไทยเล่มที่ ๑๓ หน้าที่ ๕๑๔-๕๑๕.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ค่านิยมของผู้คนในสังคมที่เกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรมต่างชาติ ผ่านสื่อต่างๆ และการพัฒนาประเทศจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้ผู้คนจากภูมิภาคต่างๆ มาประกอบสัมมาอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมและแหล่งประกอบการต่างๆ จำนวนมาก การที่คนจำนวนมากที่มาจากบริบททางสังคมที่แตกต่างกันมาอยู่ร่วมกันย่อมก่อให้เกิดปัญหาการกระทบกระทั่งกันเป็นเงาตามตัว ยิ่งถ้าสังคมนั้นไม่มีภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมด้วยแล้ว ปัญหาใหญ่ที่ตามมา คือ ปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมและการล่วงละเมิดในชีวิตและทรัพย์สินของกันและกัน

จากข้อมูลข่าวสารในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันและสื่อสารมวลชนทุกประเภท ปรากฏข่าวการก่อคดีไม่เว้นแต่ละวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีอาชญากรรมอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ ๕ ประเภท^๑ คือ ๑)ฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา ๒)ปล้นทรัพย์ ๓)ชิงทรัพย์ ๔)ลักพาตัวเรียกค่าไถ่ และ ๕)วางเพลิง ได้สะท้อนภาพรวมของสังคมไทยที่การอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกอย่างสังคมแบบดั้งเดิมถูกลดลงอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ตร.) กองสารนิเทศ ตร. ที่ได้เผยแพร่รายงานการรวบรวมข้อมูลสถานภาพอาชญากรรม คดีอาญา ๔ กลุ่ม ประจำเดือนของแต่ละกองบัญชาการ (บช.) และได้รวบรวมเป็นข้อมูลสถิติอาชญากรรมในรอบ ๑๒ เดือนของปีงบประมาณ ๒๕๕๙ ดังนี้ ๑. ความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกายและเพศ ในภาพรวมรับแจ้ง ๒๓,๐๑๒ คดี ๒. ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ในภาพรวมรับแจ้ง ๖๗,๗๔๕ คดี ๓. คดีความผิดพิเศษ ในภาพรวมรับแจ้ง ๒๒,๖๒๑ คดี และ ๔)คดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย ภาพรวมจับกุมได้ ๔๓๔,๒๐๑ คดี^๒

หนึ่งในคดีอาชญากรรมอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ ๕ ประเภท คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าผู้อื่นหรือในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ปาณาติบาตมีแนวโน้มที่รุนแรงและเพิ่มจำนวนขึ้น อีกทั้งมีรูปแบบที่พิสดารและโหดเหี้ยมอย่างน่าตกใจ คำสอนทางพระพุทธศาสนาได้แสดงจุดยืนสำคัญในฐานะแห่งศาสนาแห่งความรักความเมตตาและปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้เห็นคุณค่าของสรรพชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็ทรงแสดงโทษของการทำปาณาติบาตไว้ในทุจจติวิปากสูตร อังคุตตรนิกายว่า“ปาณาติบาต ที่บุคคลทำด้วยวิธีการต่างๆบ่อยเป็นประจำย่อมทำให้ผู้นั้นไปเกิดในนรก ในกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉาน แดนแห่งเปรต ผลร้ายแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุดทำให้เป็นผู้มีอายุสั้น เมื่อกลับเกิดมาเป็นมนุษย์”^๓ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ นอกจากพระ

^๑ สถานีตำรวจภูธรเมืองแพร่, คดีอาญา ๕ กลุ่ม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://muang.phrae.police.go.th/5grop.htm> [๑ ม.ค. ๒๕๖๑].

^๒ มติชนออนไลน์, สถิติอาชญากรรมปี ๕๙ รับแจ้งลดลง ๔ กลุ่ม พยากรณ์ปี ๖๐ เศรษฐกิจดีดิ่งลง ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ฉ้อโกงพุ่ง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:<http://www.matichon.co.th/news/337084> [๑ ม.ค. ๒๕๖๑]

^๓ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๙๕/๒๙๖.

ไตรปิฎกก็ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการทำปาณาติบาต และแสดงผลของกรรมจากการทำปาณาติบาต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอรรถกถาธรรมบท ได้มีการยกกรณีตัวอย่างของบุคคลในสมัยพุทธกาลที่ได้ทำปาณาติบาตและได้รับผลกรรม หรือ บุญกรรมจากการทำปาณาติบาต ที่สมควรศึกษาเพื่อความสำรวมระวังมิให้หลงไปประกอบกรรมทำผิดเกี่ยวกับปาณาติบาต

ผู้ที่ถูกความมืดคืออวิชชาครอบงำจิตใจจนมืดดำสนิท ทำให้ไม่กลัวต่อบาป เมื่อคิด พูด ทำ ก็กระทำในเรื่องที่เป็นบาปอกุศล ชีวิตก็พบกับความมืดมนไม่พบแสงสว่าง บุคคลเช่นนี้ท่านเรียกว่าคนพาล เพราะไม่ได้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ความมืดภายนอกนั้นยังพอมีวันสว่างได้ แต่ความมืดในจิตใจที่ไม่ได้รับแสงแห่งพระธรรมเป็นความมืดที่น่ากลัว เพราะจะทำให้พลัดตกไปในอบายภูมิ ไม่มีโอกาสทำความดี มีแต่เสวยวิบากกรรมที่ทุกข์ทรมาน ชีวิตของผู้ที่สั่งสมบาปอกุศล ทำบาปเป็นอาจณ โดยที่ไม่รู้ตัว เป็นชีวิตที่น่าอันตรายอย่างยิ่ง กว่าจะรู้ตัวว่าผิดพลาดก็สายเกินแก้เสียแล้ว จำต้องทนทุกข์ทรมานรับใช้กรรมอันเผ็ดร้อนที่ก่อเอาไว้ในอบายภูมิเป็นเวลายาวนาน^๔

บุญกรรมที่บุคคลลงมือทำปาณาติบาตจะได้รับนั้นจะหนักเบาหรือมากน้อยอยู่ที่เจตนาและวิธีการ สมควรศึกษาและทำความเข้าใจในหลักกรรมและผลกรรมที่จะได้รับดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการเรียนรู้เรื่องบุญกรรมของการทำปาณาติบาต โดยศึกษาจากกรณีตัวอย่างในอดีตที่มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แล้วนำมาวิเคราะห์อย่างเป็นกระบวนการ และนำออกเผยแพร่ในสังคมอย่างกว้างขวาง จะเป็นประโยชน์และมีส่วนช่วยให้สังคมตระหนักในการเฝ้าระวังและสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม จึงได้ทำวิจัยเรื่องนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการทำปาณาติบาตในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ กระบวนการในการทำปาณาติบาต ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวทางการปฏิบัติต่อผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทควรเป็นเช่นไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” มีขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

- ๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

^๔ธรรมะเพื่อประชาชน, โทษของการทำปาณาติบาต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://buddha.dmc.tvธรรมะเพื่อประชาชน/โทษของการทำปาณาติบาต.html>, [๒ มีนาคม ๒๕๖๑]

เนื้อหาที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ จะศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวกับหลักคำสอนเรื่องกรรม กฎแห่งกรรมการให้ผลของกรรม ที่เกิดจากการทำปาณาติบาต กระบวนการ และวิธีการในการหยุดการทำปาณาติบาตในพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำปาณาติบาต โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย

๑) เนื้อหาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่

(๑) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

(๒) พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย ๙๑ เล่ม มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๔๘

๒) เนื้อหาจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่

(๑) คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส

(๒) เอกสารประเภทตำราและวิชาการทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ

(๓) รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์

(๔) บทความทางวิชาการจากนิตยสารทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ บทความวิชาการจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์อินเทอร์เน็ต

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านระยะเวลา

เวลาในการวิจัยครั้งนี้ จะดำเนินการให้แล้วเสร็จตามระบบและระเบียบของมหาวิทยาลัยว่าด้วยเรื่องการทำวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา นับจากการได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ผลของบุญกรรมหมายถึง ผลของกรรมที่ทำมาในอดีตแล้วส่งผลมาให้ผู้ทำกรรม การทำปาณาติบาตหมายถึงการทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ ด้วยการฆ่าให้ตายหรือการกระทำอื่นที่ทำให้สิ้นชีวิต

คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทหมายถึง หลักคำสอนที่จัดไว้ในรูปแบบคัมภีร์ทางพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ในที่นี้หมายถึงพระไตรปิฎก อรรถกถา และปกรณ์วิเสส ที่แปลมาจากต้นฉบับภาษาบาลี

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆปริณายก ได้ทรงให้ทัศนะไว้ในหนังสือชุดแสงส่องใจฉบับที่ ๑๐ เรื่อง “ชีวิตนี้สำคัญนัก” สรุปได้ว่า “ทุกชีวิตก่อนแต่จะเข้ามาเป็นคน เป็นสัตว์อยู่ในปัจจุบันชาติ ต่างเป็นอะไรต่ออะไรมาแล้วมากมาย แยกออกไม่ได้ว่ามีกรรมดีกรรมชั่วอะไรบ้าง ทำกรรมใดก่อน ทำกรรมใดหลัง ทั้งกรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ในอดีตชาติทั้งหลาย ย่อมมากมายเกินกว่าที่ได้กระทำมาในชาตินี้ ในชีวิตนี้ อย่างประมาณมิได้ และกรรมดีกรรมชั่วทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมให้ผลตรงตามเหตุทุกประการ แม้ว่าจะผลจะไม่อาจเกิดขึ้นพร้อมกันทุกสิ่งทุกอย่าง และไม่

อาจเรียงลำดับตามเหตุที่ได้กระทำแล้วก็ตาม แต่ผลทั้งหลายย่อมเกิดแน่ เมื่อทำเหตุย่อมได้รับผล และผลย่อมตรงตามเหตุเสมอ ผู้ใดทำผู้นั้นย่อมได้รับผล เทียบเท่าแน่นอน”^๕

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตามแนวทางศีล ๕ ในหนังสือชื่อ “สันติภาพของโลก” สรุปได้ว่า “การปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เป็นแนวทางสร้างและรักษาสันติภาพอย่างแท้จริง เพราะเป็นการกระทำ การพูดและการคิดที่เป็นไปเพื่อความเป็นปรกติ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาโกลาหลวุ่นวาย หรือวิกฤตการณ์ใดๆ จึงเรียกว่ามีสันติภาพและยังได้กล่าวถึงความสำคัญของศีลต่อสันติภาพ โดยมีเนื้อหาโดยสรุปว่า ศีล ๕ เป็นมนุษยธรรม ซึ่งจัดเป็นรากฐานของสันติภาพถึงแม้ท่านจะเห็นว่าศีล ๕ เป็นรากฐานของสันติภาพก็ตาม แต่ความเห็นของท่านก็เป็นเชิงนโยบาย เพราะยังไม่ได้ลงรายละเอียดว่าจะนำศีล ๕ ไปเป็นรากฐานของสันติภาพในรูปแบบใดได้บ้าง แต่ประเด็นที่สำคัญก็คือการที่ท่านได้ยืนยันว่าศีล ๕ เป็นรากฐานของสันติภาพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของผู้วิจัยที่ประสงค์จะทำวิจัยเรื่องดังกล่าวด้วย”^๖

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงกรรมในหนังสือ “นรก สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่” สรุปได้ว่า “เรื่องกรรมเป็นเรื่องของความจริง ที่คนส่วนใหญ่มองว่า ไม่สนุกสนาน ไม่น่ารื่นรมย์ เพราะเหตุที่คนส่วนใหญ่ มักไม่ค่อยพอใจอยู่กับความเป็นจริง และให้ความสำคัญกับคุณค่ารอง ที่มีความสนุกเพลิดเพลินมากกว่าคุณค่าแท้ ให้ความสำคัญกับวัตถุ มากกว่า จิตใจ การที่มนุษย์ไม่ชอบเผชิญความจริง ทำให้มนุษย์เกิดปัญหา มาก เมื่อความจริงเกิดขึ้นกับชีวิตตนเอง เรื่องกรรมเป็นเรื่องความจริง ที่ปฏิเสธไม่ได้ และเกี่ยวกับชีวิตที่ทุกคนต้องยอมรับ ดังนั้นการที่จะสอนเรื่องกรรมให้ได้ผล จะต้องใช้การปลูกฝังในเรื่องค่านิยม ไม่ให้ความสำคัญกับวัตถุ มากกว่าทางด้านจิตใจ ซึ่งหากจะให้ผล ต้องเริ่มปลูกฝังกันตั้งแต่เด็ก”^๗

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตรจิตวณโณ) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า “โชคดีหรือโชคร้ายที่เราได้ประสบอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับอำนาจดวงดาวใดๆ เลย แท้ที่จริง ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่เราได้สั่งสมไว้ในอดีต ติดตามมาให้ผลในปัจจุบันนั่นเอง และการที่เราจะได้รับความสุขหรือความทุกข์อยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับกรรมที่เราได้สร้างไว้ในปัจจุบันอย่างเดียว อาจจะขึ้นอยู่กับกรรมในอดีตด้วย เราต้องยอมรับอดีตชาติ ต้องยอมรับการกระทำของเราในวัน ในเดือน ในปี และในชาติที่ผ่านมาว่าเป็นสิ่งที่เราทำไว้เอง และสิ่งที่เราทำในปัจจุบัน และสิ่งที่เราทำในปัจจุบัน เราก็ต้องยอมรับด้วยว่า นั่นคือสิ่งที่ตกลงบาลชีวิตของเราให้เป็นไปอนาคตและเป็นไปตามกฎแห่งกรรมนั้น”^๘

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้กล่าวเกี่ยวกับประเภทแห่งกรรม ผลแห่งกรรม และการเผาผลาญทำลายล้างกรรม ไว้ในหนังสือชื่อ “กรรมที่ปณี” เป็นหนังสือได้รางวัลชนะเลิศวรรณกรรมไทยสาขาศาสนา ของธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ประจำปี ๒๕๑๗ โดยได้แบ่งเป็น

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ชีวิตนี้สำคัญนัก (ชุดแสงส่องใจ อันดับ ๑๐), (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอสอาร์พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑- ๒.

^๖ พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗๓.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), นรก-สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙ - ๔๒.

^๘ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณโณ), กฎแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

๒ ภาค ภาคที่ ๑ ประเภทแห่งกรรมสรุปได้ว่า “กรรมแต่ละประเภทยุคนั้นมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ภาคที่ ๒ ผลแห่งกรรม อธิบายกรรมวิบากหรือผลแห่งกรรม ซึ่งมีอานุภาพชักนำสัตว์ทั้งหลายให้มีชีวิตความเป็นไปแปลกกันพิกล เช่น ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีจริงหรือไม่ กรรมตามสนองแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมได้อย่างไร การศึกษาเรื่องกรรมวิบากผลแห่งกรรม หรือ บุญกรรมถือเป็นเรื่องใหญ่ มิใช่เป็นเรื่องที่จะกล่าวกันให้เข้าใจได้ง่ายๆ การที่จะพิจารณาว่า กรรมวิบากหรือผลแห่งกรรมเป็นเช่นไร ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีจริงหรือไม่ และ กรรมให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมได้อย่างไร เป็นเรื่องซับซ้อน ดังนั้นการจะเรียนรู้เรื่องกรรมวิบาก ต้องใช้ความพากเพียรในการศึกษา จึงจะเกิดความเข้าใจได้เป็นอย่างดี”^๙

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึง กรรมและการเวียนว่ายตายเกิดว่ามีความเกี่ยวข้องกันไว้ในหนังสือชื่อ “กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด” สรุปได้ว่า “ในทางพุทธศาสนา ความไม่เชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิประเภทหนึ่งมิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิด มี ๑๐ ประการ เป็นระบบความเชื่อซึ่งชาวพุทธจะต้องไม่รับเข้ามาในความคิด โดยเฉพาะข้อสำคัญคือ ข้อ ๔ ที่ว่าไม่มีผลแห่งกรรมดีกรรมชั่ว ข้อนี้สำคัญมาก เพราะถ้าคนเราเชื่อว่าไม่มีผลกรรมดีกรรมชั่วแล้วในการดำเนินชีวิต คนเราอาจไม่ต้องเกรงกลัวบาปกรรมอะไรทั้งสิ้น ซึ่งจะมีผลทำให้สังคมไม่อาจจะอยู่ในความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้นถ้ามองในแง่ของนักปฏิบัตินิยม ก็ต้องยอมรับว่า ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมช่วยให้สังคมดีขึ้น ปัญหาของการละเมิดศีลธรรมหรือปัญหาจริยธรรมคงจะลดน้อยลงไป”^{๑๐}

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม) ได้กล่าวถึง ผลกรรมของคนแตกต่างกัน เพราะสร้างเหตุไว้ต่างกันไว้ในหนังสือชื่อ “กรรมฐานแก้กรรม สำหรับ ผู้นำ นักธุรกิจ และนักบริหาร” สรุปได้ว่า “ศีล ๕ เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ได้หากต้องการให้ผลดีต้องสร้างเหตุให้ดี เช่น ต้องการมีอายุยืน ต้องสร้างเหตุคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ หากไปสร้างเหตุที่ทำให้อายุสั้น ด้วยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จะส่งผลให้อายุสั้นเสียชีวิตตั้งแต่อายุน้อย”^{๑๑}

พระเทวินทร์ เทวินโท ได้กล่าวถึงเรื่อง ศีล ไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธจริยาศาสตร์จริยศาสตร์ และจริยธรรม” สรุปได้ว่า “ศีล แปลได้หลายความหมาย เช่น ปกติ เย็น ระเบียบวินัย เป็นต้น กล่าวคือ ผู้มีศีลมีกายวาจาเป็นปกติ ไม่ตีใจ หรือ เสียใจ เมื่อประสบกับสิ่งที่ดีหรือไม่ดีผู้มีศีล ต้องมีกายวาจา และใจเย็นสบายไม่เร่าร้อนด้วย รากะโทสะโลภและโมหะ เป็นผู้มีกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต แต่ความหมายโดยรวมหมายถึง การเป็นผู้มีระเบียบวินัยในตนเอง เช่น ถ้ารับประทานอาหารก็ให้เป็นปกติ อย่ามากเกินไปหรือน้อยเกินไป หวานเกินไป เค็มเกินไป ดังนั้น เมื่อทำอะไรก็สุขุมรอบคอบ และเยือกเย็น อย่าเดิน ยืน นั่ง นอน ทำพูด คิด ด้วยความเร่าร้อน ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติที่เป็น

^๙ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔๗.

^{๑๐} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

^{๑๑} พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม), กรรมฐานแก้กรรม สำหรับผู้นำนักธุรกิจ และนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กวีตมอรันัง, ๒๕๔๘), หน้า ๙๗.

ประโยชน์ต่อสังคมให้ชาวพุทธรักษาศีล ๕ เพื่อประโยชน์แก่คนรักษาเองและเพื่อความสงบสุขของสังคมด้วย”^{๑๒}

วศินอินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “หลักการและการเวียนว่ายตายเกิด” สรุปได้ว่า “การทำดีเป็นหน้าที่ของกรรม เหมือนการไถหว่านเป็นหน้าที่ของชาวนา ส่วนการออกรวงเป็นหน้าที่ของต้นข้าว มันย่อมออกรวงตามเวลาอันสมควร เมื่อยังไม่ถึงเวลาอันสมควร จะอ่อนวอนสักเท่าไรก็หาสมปรารถนาหรือไม่ แต่พอถึงเวลาออกรวง ใครจะอ่อนวอนไม่ให้ออกก็ไม่ได้ เรื่องการให้ผลของกรรมก็ทำนองเดียวกันนี้ ผลแห่งกรรมชั่วคอยติดตามบีบคั้น ส่วนผลแห่งกรรมดีคอยติดตามประคับประคองช่วยเหลือผู้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ การมองชีวิตต้องมองในระยะยาวและกว้างไกล จึงจะเห็นวิถีชีวิตโดยตลอด”^{๑๓} และได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค” สรุปได้ว่าศีลคือเจตนาที่จะงดเว้นจากความชั่วหรือทุจริตทำนุพุทธโฆชะนำคำของพระสารีบุตร จากคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคมาอธิบายคือเจตนาเจตสิกความระวังและการไม่ล่วงละเมิดข้อห้ามแล้วอธิบายว่าการงดเว้นจากกายทุจริต๓วจีทุจริต๔ชื่อว่าเจตนาศีลการงดเว้นจากมโนทุจริต๓ชื่อว่าเจตสิกศีลความระวังหรือสังวรนั้นแบ่งเป็น๕คือ

(๑) ปาฏิโมกข์สังวรหมายถึงการสำรวมระวังในสิกขาบทตามภูมิชั้นของตนเช่นศีล๕ เป็นศีลปาฏิโมกข์ของอุบาสกอุบาสิกา

(๒) สติสังวร คือ ระวังกิดกันด้วยสติ

(๓) ชั้นติสังวรคือระวังกิดกันบาปด้วยญาณคือความรู้เท่าทัน

(๔) วิริยะสังวร คือ ระวังกิดกันบาปด้วยความเพียรพยายามเพื่อความเข้าใจเราพอ กำหนดได้ว่าศีลคือเจตนาจะงดเว้นจากความชั่วและการงดเว้นจากความชั่วอย่างคำว่าศีลธรรมศีล หมายถึงการเว้นชั่วและธรรมหมายถึงการทำดี^{๑๔}

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวถึง ศีล ตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมีพระดำรัสตรัสไว้ว่า ภิกษุผู้มีกัลยาณศีล กัลยาณธรรม และกัลยาณปัญญา ย่อมเป็นผู้อยู่จบพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัยนี้ เราเรียกว่า อุดมบุรุษ ดังนี้

๑) ภิกษุเป็นผู้มีกัลยาณศีล คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียศ สำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีลที่สำคัญของภิกษุ) สมบูรณ์ด้วยอาจารย์ และโคจร (มารยาท และการไปแต่ในที่ที่สมควร) เห็นภัยในโทษอันเล็กน้อยสมათานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ชื่อว่ามีกัลยาณศีล ดังที่กล่าวมา

๒) ภิกษุเป็นผู้มีกัลยาณศีล ดังนี้แล้ว เธอจะชื่อว่ามี กัลยาณธรรม อย่างไรเล่าคือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ประกอบเนื่องๆ ซึ่งการอบรมในธรรมอันเป็นไปในฝ่ายแห่งการตรัสรู้ ธรรม ๓๗ ประการอยู่ เธอชื่อว่ามีกัลยาณธรรม ดังกล่าวมานี้แล

^{๑๒} พระเทวินทร์ เทวินโท, พุทธจริยศาสตร์และจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ครุฑแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

^{๑๓} วศิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บรรณาการ, ๒๕๑๙), หน้า ๑๔.

^{๑๔} วศินอินทสระ, สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๔๔), หน้า ๕-๖.

๓) ภิกษุเป็นผู้มีกัลยาณศีล กัลยาณธรรม ดังนี้แล้ว จะชื่อว่ามี กัลยาณปัญญาอย่างไร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะด้วยปัญญาอันยิ่งของตนในปัจจุบันอยู่ เธอชื่อว่ามี กัลยาณปัญญา อย่างนี้แลภิกษุผู้มีกัลยาณศีล กัลยาณธรรม กัลยาณปัญญา ดังนี้แล้ว ชื่อว่าอยู่จบพรหมจรรย์เราเรียกว่า อุดมบุรุษ^{๑๕}

สุนทร ฌ รังสีได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “มุมมองของพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการทำแท้ง” สรุปได้ว่า “มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิ และการทำแท้งเป็นบาปทุกกรณี แต่ถ้าจำเป็นเพื่อรักษาชีวิตมารดาไว้ก็ควรทำแท้ง”^{๑๖}

แสง จันทรงงามได้ให้รายละเอียดไว้ในหนังสือชื่อ “การทำแท้งกับพุทธศาสนา สิ่งมีชีวิต” สรุปได้ว่า “การปฏิสนธิในครรภ์มารดา จะมีความเป็นมนุษย์เมื่อหัวใจเริ่มต้นในปลายสัปดาห์ที่สาม ก่อนหน้านั้นเป็นเพียง “รูป” เช่นเดียวกับพืชทั่วไป การป้องกันมิให้ตั้งครรภ์ไม่ผิดหลักคำสอนทางพุทธศาสนาแต่อย่างใดเพราะถือว่า การเกิดเป็นทุกข์ และการทำแท้งในระยะแรกของการตั้งครรภ์ก่อนหัวใจเต้นก็ไม่ถือว่าเป็นการฆ่ามนุษย์ เป็นเพียงการทำลายรูปเท่านั้น”^{๑๗}

สุจิตรา อ่อนค้อม ได้ให้รายละเอียดไว้ในหนังสือชื่อ “กฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญจितฺตมโฆ)” สรุปความได้ว่า “พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมโฆ) เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ที่เห็นและรู้เรื่องกรรม ผลของกรรม และกฎแห่งกรรมอย่างแจ่มแจ้ง ด้วยประสบการณ์ตรงที่ได้จากความเพียรพยายามของท่าน ด้วยเหตุที่ท่านได้ทำกรรมไว้มากในวัยเด็ก ท่านจึงมีประสบการณ์ผลของกรรมหลากหลายมาสั่งสอนแก่ผู้ที่พร้อมจะรับฟัง พร้อมทั้งจะปฏิบัติ และพร้อมที่จะกำจัดความขัดแย้งและกิเลสตัณหาภายในจิตใจอันเป็นการเริ่มต้นของสันติภาพแบบยั่งยืนโดยแท้”^{๑๘}

นที ลานโพธิ์ ได้ให้รายละเอียดไว้ในหนังสือชื่อ “ประสบการณ์ผลของกรรมจากการละเมิดศีลข้อ ๑ของผู้ที่ได้มาปฏิบัติธรรมกับพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมโฆ) สรุปได้ว่า “พระชาวญวน ชื่อพระบัวเฮี้ยว ก่อนบวช เคยมีอาชีพรับจ้างฆ่าวัว ฆ่าควาย และฆ่าหมูนา เป็นจำนวนมาก เมื่อมาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้เกิดทุกขเวทนาเป็นอันมาก วังชอนตันสัตบรรณพร้อมกับร้องเป็นเสียงว้าวเสียงควาย มี มีเลือดไหลออกมาทุกทวารเป็นจำนวนมาก แม้แต่อุจจาระมีแต่เลือดสดๆ สบงจิวรชาติพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมโฆ) ได้ย้าเตือนให้พระบัวเฮี้ยวตั้งสติกำหนดเวทนาจนถึงที่สุดพระบัวเฮี้ยวมีสภาพสยดสยอง เช่นนี้ ๓ วัน ๓ คืน จนกระทั่งคืนที่ ๔ ได้เจริญสมาธิสติปัญญา ๔ เข้าพลสมานัตติได้ทันที เลือดหยุดไหล แผลแตกตรงศรีษะได้หายไป แผลตรงคอหายไปไม่มีร่องรอยเป็นที่น่าอัศจรรย์ เมื่อมาปฏิบัติกรรมฐาน จึงได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก ซึ่งถือเป็นการชดใช้กรรมให้แก่

^{๑๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๑๖} สุนทร ฌ รังสี, ทรรศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำแท้ง, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ม.ป.ป.), อัดสำเนา.

^{๑๗} แสง จันทรงงาม, “การทำแท้งกับพุทธศาสนา”, วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (๒๕๑๘): ๗๘.

^{๑๘} สุจิตรา อ่อนค้อม, การสร้างสันติภาพโลกแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: หจก. หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๑.

เจ้ากรรมนายเวร พระบัวเหี่ยวได้ตั้งปณิธานว่าจะอุทิศส่วนกุศลทั้งหลาย ให้แก่เจ้ากรรมนายเวรจนกว่าชีวิตจะหาไม่”^{๑๙}

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ทินนาโก) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตธมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “การแสดงธรรมเรื่องกฎแห่งกรรมถือเป็นวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นจุดเด่นของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญจิตธมฺโม) โดยเฉพาะ โดยท่านยกตัวอย่างเรื่องจริงในปัจจุบันมาประกอบ ทำให้ผู้ฟังมองเห็นเป็นมโนภาพ แต่ละเรื่องที่ท่านเล่าให้ฟัง เหมือนกับผู้ฟังได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย เพราะท่านประสงค์จะให้คนทั้งหลายเกรงกลัวบาปกรรมแล้วทำบุญกุศลความดีกันมากๆ จึงบอกว่า ผลของกรรมมีจริง หากใครเคยทำกรรมอันใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม จะต้องชดใช้หนี้กรรมนั้นแน่นอน เรื่องนี้เคยเกิดขึ้นกับตัวท่านมาแล้ว เมื่อปฏิบัติกรรมฐานจนถึงขั้นจิตสงบเป็นสมาธิแล้วผลกรรมเก่าก็มาปรากฏให้เห็น ทำให้เกิดปัญญาคือตัวรู้ขึ้นมา แล้วรู้กฎแห่งกรรมทันที เพราะการปฏิบัติกรรมฐานจึงทำให้ผู้ปฏิบัติได้รู้ว่า บุญบาปมีจริง ดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นกับหลวงพ่”^{๒๐}

พระมหาสารวย ญาณส่วโร (พินดอน) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษา เรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย” ผลการศึกษาพบว่า “ศีลถือเป็นเรื่องสำคัญต่อการเกิดเป็นมนุษย์ เพราะการที่คนเราจะเป็มนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มิใช่ว่าเกิดมามีรูปร่างหน้าตาเป็นมนุษย์เท่านั้นจะต้องมีธรรมคือ ศีล ๕ สำหรับมนุษย์อีกด้วย เพราะศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานแรกของพระพุทธศาสนา หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นข้อปฏิบัติของความเป็นคน โดยเฉพาะศีล ๕ ถือเป็นมนุษยธรรมเป็นธรรมของมนุษย์”^{๒๑}

พระมหาสมชัย สิริวฑฒโน (ศรีนอก) ได้ศึกษาเรื่อง “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งไทย” สรุปได้ว่า “คนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ส่วนมากมีความเชื่อเรื่องกรรมเก่ากรรมใหม่ โดยมีความเชื่อว่าเป็นเพราะกรรมเป็นตัวผลักดันจึงทำให้ชีวิตในชาตินี้มีความแตกต่างกัน และมีไม่น้อยที่พยายามนำเรื่องกรรมเวรไปสอดคล้องกับเรื่องของความรัก และยังนำไป

^{๑๙} นที ลานโพธิ์, เล่าเรื่องกรรม หลวงพ่จรัญ จิตธมฺโม (พระธรรมสิงหบุราจารย์), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เครือเถา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๒๐} พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ทินนาโก), “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตธมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๒๑} พระมหาสารวย ญาณส่วโร (พินดอน), “การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

ตัดสินถึงเรื่องความรวย จนโดยเชื่อว่าคนที่ร่ำรวยในชาตินั้นเป็นเพราะกรรมดีที่สร้างไว้ในชาติปางก่อน แม้กระทั่งการพลัดพรากจากกัน ก็ยังมีความเชื่อว่าเป็นเพราะกรรมเก่า”^{๒๒}

พระมหาวรณนทีจิตานนโท ได้ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างศีล ๕ และสันติภาพในสังคม” ผลการศึกษาพบว่า “ศีล ๕ เป็นสิ่งสำคัญต่อมวลมนุษยชาติเป็นอย่างมาก ทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือผู้ใต้การปกครองก็ต้องยึดมั่นอยู่ในศีล ๕ โลกกำลังตกอยู่ในยุคของความทารุณโหดร้ายมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นการฆ่ากัน การทำร้ายกัน การลักขโมย การฉ้อราษฎร์บังหลวง การคบชู้คู่สามีภรรยาและกันจนเกิดโรคร้ายแรง คือโรคเอดส์ การหลอกหลวงต้มตุ๋น การดื่มสุรา ยาเสพติดให้โทษต่างๆ เช่น ยาบ้า ผงขาว เป็นต้น ล้วนแล้วแต่ไปก่อความเดือดร้อนให้แก่คนอื่นๆ เหล่านี้เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์เราขาดการรักษาศีล ๕ นั้นเอง”^{๒๓}

พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา) ได้ศึกษาเรื่อง “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา” ผลการศึกษาพบว่า ความผิดในการทำปาณาติบาตนั้น ควรแยกพิจารณาปัญหานี้จากทั้ง ๒ ฝ่าย คือ จาก ฝ่ายผู้ทำเองและจากฝ่ายผู้กระทำ โดยเรียกแต่ละฝ่าย ดังนี้

๑. ฝ่ายผู้กระทำเองเรียกว่า ฝ่ายอัตวิสัย (Subject) คือผู้ฆ่า โดยที่ผู้ฆ่านั้นเจตนาเป็นศูนย์กลางหลัก ซึ่งเป็นมาตรฐานที่จะวัดความโน้มเอียงว่า เป็นไปในทางกุศลหรืออกุศล หรือ มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตและจิตใจที่ประกอบด้วยเหตุผลที่จำเป็น หากการกระทำใดๆ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอกุศลมูลอันประกอบด้วย โลภะ โทสะ และโมหะแล้ว การกระทำนั้นๆ ถือว่าเป็นการเบียดเบียนและทรมาณ ความผิดหรือบาปใดๆ อันจะพึงมีก็ย่อมจะมีมาก

๒. ฝ่ายผู้ถูกกระทำเรียกว่า ฝ่ายวัตถุวิสัย (Object) คือชีวิตที่ถูกฆ่าซึ่งจำแนก ตามคุณค่าของชีวิต ประโยชน์ของชีวิต ตลอดถึงขนาดของชีวิตสัตว์ เป็นบทกำหนดโทษในการตัดสินว่าจะมีโทษมากหรือมีโทษน้อย มุ่งเอาความมีศีลธรรมหรือคุณธรรมเป็นบทกำหนดคุณค่าของมนุษย์ หากศีลธรรมและคุณธรรมของบุคคลใดมีมากผู้กระทำปาณาติบาตแก่ชีวิตนั้นก็ย่อมจะมีโทษมาก ส่วนเกณฑ์การตัดสินคุณค่าของชีวิตสัตว์นั้น ขึ้นอยู่กับคุณประโยชน์และขนาดของสัตว์นั้นๆ เป็นสมมุติฐานกล่าวคือ ถ้าสัตว์มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์มากหรือมีขนาดใหญ่มากก็มีโทษมาก ถ้าสัตว์มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์น้อย หรือมีขนาดเล็กกว่าก็จะมีโทษน้อย^{๒๔}

พระสมุทร ถาวรธมโม ได้ศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้งทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง” ผลการศึกษาพบว่า “การทำลายชีวิตสัตว์เป็นบาปยิ่งทำลายทารกในครรภ์ก็ยิ่งเป็นบาปหนักขึ้น โดยพื้นฐานของสังคมทั่วไปแล้ว การบัญญัติกฎหมายจะ

^{๒๒} พระมหาสมชัยสิริวิฑฒโน (ศรีนอก), “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๗.

^{๒๓} พระมหาวรณนที จิตานนโท, “ความสัมพันธ์ระหว่างศีล ๕ และสันติภาพในสังคม”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

^{๒๔} พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา), “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา), (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๔), บทคัดย่อ.

ยึดถือหลักศีลธรรมและคุณธรรมทางศาสนาของแต่ละสังคม หลักกฎหมายต้องสอดคล้องกับหลักศาสนาและศีลธรรมในสังคม หลักจริยธรรมทั่วไปนั้นถือว่าชีวิตแต่ละชีวิตมีความสำคัญและมีคุณค่าในตัวเอง แต่ละชีวิตมีความรักตัวเอง รักสุข เกลียดทุกข์ กลัวภัย กลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น ทั้งมนุษย์และสัตว์แรกเกิด ก็มีสิทธิในชีวิตของตน”^{๒๕}

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์โบลานในล้านนา: กรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน” ผลการศึกษาพบว่า “หลักปุพพเปตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จากการศึกษาพบว่า เป็นหลักการทำบุญที่พระเจ้าพิมพิสาร ราชานแห่งแคว้นมคธ ได้กระทำไว้ในครั้งพุทธกาล เพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้เหล่าญาติของพระองค์ที่ไปเกิดเป็นเปรต เมื่อพิจารณาตามหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้วสามารถสังเคราะห์การทำบุญนี้เข้าในหัวข้อธรรมที่ชื่อว่า หลักพลี ๕ ประการ ของโภคาอาทิยะ ๕ ที่ปรากฏในอาทิสสูตรและปัตตกัมมสูตร แห่งอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต และจตุกกนิบาต ตามลำดับซึ่งปุพพเปตพลี คือการทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ เป็นหนึ่งในพลีทั้ง ๕ นอกจากหลักการทำบุญปุพพเปตพลีจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญที่ตนได้บำเพ็ญแล้วแผ่ไปให้เหล่าญาติผู้เสียชีวิตแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงซึ่งความกตัญญูตเวทิตา ต่อบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วอีกด้วยผลจากการศึกษา ความเป็นมาของการทำบุญปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน พบว่า โครงเรื่องตามที่ปรากฏในเนื้อหาของคัมภีร์เปตตพลี มาจากเหตุการณ์ที่พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงกระทำไว้เป็นแบบอย่างในสมัยพุทธกาล นอกจากนั้นยังพบหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนควรนำไปประพฤติปฏิบัติ เช่น ศีล ความเชื่อเรื่องบุญบาป ทาน ความกตัญญู อริยธัมทั้ง ๗ ศรัทธา ภาวนา และความไม่ประมาท ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสงบสุข ตลอดถึงส่งผลให้สังคมโดยรวมเกิดสันติสุข”^{๒๖}

พระมหาไพฑูริย์ สุทธรวิรุโร (น้อยวัน) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องบาปพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า “บาปคืออกุศลกรรม บาปหาได้สามทาง คือ กายวาจาและใจ บาปเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดโทษต่อมนุษย์ บาปส่งผลต่อชีวิตของผู้กระทำความผิดสองลักษณะคือประการแรก ส่งผลในขณะที่ผู้นั้นยังมีชีวิตอยู่ ผลในที่นี่มุ่งหมายเอาผลทางจิตเป็นสำคัญ บางครั้งผู้ทำบาปแม้จะยังไม่ได้รับผลทางกายอันเนื่องมาจากบาป แต่จิตใจของเขาก็เดือดร้อนวุ่นวายประการต่อมา บาปจะส่งผลหลังจากตายแล้วผลในที่นี่ มุ่งเอาผลทางกายเป็นสำคัญ ผู้ทำบาปเมื่อตายแล้วก็ต้องไปชดใช้ผลของบาปนั้น ในลักษณะต่างๆ ในชาติต่อไป”^{๒๗}

^{๒๕} พระสมุทฺธ ถาวรธมฺโม, “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทาแท้งทรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทาแท้ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), บทคัดย่อ.

^{๒๖} พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ), “ศึกษาวิเคราะห์ปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์โบลานในล้านนา : กรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๒๗} พระมหาไพฑูริย์ สุทธรวิรุโร (น้อยวัน), “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), บทคัดย่อ.

พระมหาพิเชษฐธีรวิโส (ดอกรัก) ได้ศึกษาเรื่อง “กรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน” ผลการศึกษาพบว่า “ทฤษฎีพุทธปรัชญาให้ความสำคัญ เกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏน้อยมากเพราะว่า สังสารวัฏไม่ใช่จุดหมายปลายทางแห่งชีวิต การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องสังสารวัฏ เพื่อเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนเห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย ที่มนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดครั้งแล้วครั้งเล่าในโลกทั้งสาม ได้แก่ โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกนรก รวมแล้ว ๓๑ ภูมิ โลกทั้งสามนี้ พระพุทธศาสนาถือว่า เป็นโลกที่ยังมีกิเลสตัณหาอยู่ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเน้นสอนเรื่องหนทางชีวิตตามหลักอริยสัจ ๔ กล่าวคือ เกี่ยวกับเรื่องทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์”^{๒๘}

พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไพ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาทัศนะเรื่องศีล ๕ ของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบันศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “ศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติสากลที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ เป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิม ดังนั้น ข้อปฏิบัติอันมีลักษณะใกล้เคียงกับศีล ๕ นี้ จึงมีปรากฏในหลักคำสอนด้านสังคมของหลายศาสนาตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน”^{๒๙}

พระอุทัย จิรธมโม (เอกสะพัง) ได้ศึกษาเรื่อง “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน” ผลการศึกษาพบว่า “พูดถึงความแน่นอนของกรรมแล้ว นักศึกษาธรรมะที่กล่าวว่า เป็นกฎธรรมชาติ นั้น มักนำไปเทียบกับความแน่นอนของพืช กล่าวคือ พืชพันธุ์ใดก็ตามเมื่อปลูกลงไปในดินแล้ว ก็จะผลิดอกออกผลมาเป็นพันธุ์เดิมของตน โดยสิ่งแวดล้อมไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นพันธุ์อื่นไปได้กรรมก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำไปแล้วทั้งดีและชั่ว สิ่งแวดล้อมหรือกาลเวลา ไม่สามารถเปลี่ยนกรรมดีให้เป็นกรรมชั่ว และกรรมชั่วให้เป็นกรรมดีได้”^{๓๐}

พระมหาสุพจน์ คำน้อยได้ศึกษาเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท" ผลการศึกษาพบว่า “การอุทิศส่วนบุญเป็นพิธีกรรมที่มีความเก่าแก่และมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง กล่าวได้ว่าพิธีกรรมนี้ได้รับการถือปฏิบัติสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน แท้จริงแล้วการอุทิศส่วนบุญไม่เพียงแต่เป็นรูปแบบพิธีกรรม หรือกิจกรรมที่กระทำตามความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น แต่มีคุณค่าสารัตถะที่นำไปสู่การสร้างสรรคประโยชน์สุขในทางสุจริตแก่ตัวผู้กระทำเองและแก่ผู้อื่นในระดับปัจเจกหรือแก่สรรพสัตว์ทั่วไปด้วย เพื่อเสริมประสานประโยชน์ร่วมกันในหลายๆ ส่วน เนื่องเพราะสาระที่แท้จริงของการ

^{๒๘} พระมหาพิเชษฐธีรวิโส (ดอกรัก), “การศึกษาเชิงเรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), บทคัดย่อ.

^{๒๙} พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไพ, “การศึกษาทัศนะเรื่องศีล ๕ ของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบันศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

^{๓๐} พระอุทัย จิรธมโม (เอกสะพัง), “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

อุทิศส่วนบุญตามหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้เป็นแนวปัจเจกนิยม แต่เป็นแนวสากลนิยม ซึ่งเมื่อว่าตามหลักการที่ถูกต้องแล้ว พุทธศาสนิกชนจะไม่นิยมสงวนความดีไว้เฉพาะตนอย่างคนที่ตระหนี่ความดีอย่างเข้มขัน แต่ต้องรู้จักเพิ่มพูนความเห็นอกเห็นใจและมุ่งประสงค์ที่จะช่วยปลดปล่อยความทุกข์ให้แก่ผู้อื่น แล้วตั้งใจที่จะแผ่ขยายประโยชน์ออกไปสู่ผู้อื่นอย่างกว้างขวาง ด้วยความสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองซึ่งเป็นระดับปัจเจกบุคคล ตลอดจนสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมอันเป็นระดับสังคม”^{๓๑}

พระสมุทฺธ ภาวธรรมโม (ทาทอง) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้งทรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง” ผลการศึกษาสรุปว่า “ในพุทธปรัชญามีทรศนะว่า การทำลายชีวิตสัตว์เป็นบาป ยิ่งทำลายทารกในครรภ์ก็ยิ่งเป็นบาปหนักขึ้น โดยพื้นฐานของสังคมทั่วไปแล้ว การบัญญัติกฎหมายจะยึดถือหลักศีลธรรมและคุณธรรมทางศาสนาของแต่ละสังคม หลักกฎหมายต้องสอดคล้องกับหลักศาสนาและศีลธรรมในสังคม หลักจริยธรรมทั่วไปนั้นถือว่าชีวิตแต่ละชีวิตมีความสำคัญและมีคุณค่าในตัวเอง แต่ละชีวิตมีความรักตัวเอง รักสุข เกลียดทุกข์ กลัวภัย กลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น ทั้งมนุษย์และสัตว์แรกเกิด ก็มีสิทธิ์ในชีวิตของตนเอง ในประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดฐานทำให้แท้งลูก ตั้งแต่มาตรา ๓๐๑, ๓๐๒ และ ๓๐๓ ได้บัญญัติห้ามมิให้ทำลายชีวิตที่อยู่ในครรภ์ ซึ่งถือว่าเป็นการส่งเสริมศีล ๕ ในข้อที่ ๑ คือ ปาณาติปาตา เวรมณี การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ทุกชนิด ให้มีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์และมนุษย์ชาติทั้งหมด ซึ่งล้วนแต่เป็นเพื่อนร่วมโลก ร่วมสุขร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ถ้าใครล่วงละเมิดศีลดังกล่าวมา ในทรศนะทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นบาปอย่างยิ่งในส่วนที่มีความแตกต่างกัน คือ การเริ่มต้นของชีวิตนั้นในทรศนะทางพระพุทธศาสนาถือว่า ปราภภูตั้งแต่เริ่มมีการปฏิสนธิแล้ว เพราะเชื่อว่ามีวิญญาณ หรือมีจิตดวงแรกเข้ามาเกิดพร้อมกันกับกลรูป ก็ถือว่ามนุษย์ได้เริ่มต้นขึ้นโดยสมบูรณ์แล้ว ถ้าใครทำลายหรือแม้แต่เพียงทำครรภ์ให้ตกไป ก็ถือว่ามีความผิดเป็นบาป ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า การเริ่มสถาปนาบุคคล เริ่มตั้งแต่คลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก จึงจะถือว่าเป็นคนโดยสมบูรณ์ แต่ในส่วนของกฎหมายทำแท้งนั้นถือว่า ลูกหรือทารกในครรภ์นั้น เริ่มนับตั้งแต่เวลาที่เชื่อสุจิผสมกับไข่และเริ่มฝังตัวลงในเยื่ออุ้งนังมดลูกแล้ว จึงจะถือว่าเป็นทารกในครรภ์ และในประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๓๐๕ ก้อนุญาตให้มีการทำแท้งได้โดยไม่ถือว่าเป็นความผิด ในสองกรณีคือ มีความจำเป็นต้องทำเพื่อสุขภาพของหญิงนั้น หรือว่าหญิงนั้นตั้งครรภ์เนื่องจากผลของการกระทำผิดทางอาญาฐานข่มขืน กระทำชำเรา หรือฐานพาไป หรือถูกล่อลวงไปเพื่อสำเร็จความใคร่ของผู้อื่น และผู้ที่ทำแท้งได้นั้น ต้องเป็นแพทย์เท่านั้นและแต่ละประเทศพยายามที่จะใช้กฎหมายอาญาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมหลักศีลธรรมทางศาสนาให้คงอยู่ในสังคม และมุ่งเพิ่มพูนระบบคุณธรรมให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการป้องกันและแก้ปัญหาสังคมที่ได้ผลในส่วนของการ

^{๓๑}พระมหาสุพจน์ คำน้อย, "การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

ป้องกันการทำแท้งก็มีสัมฤทธิ์ผลดียิ่งขึ้นทั้งนี้ก็เพื่อความสงบร่มเย็นของประชาชนในชาติของตนและมวลมนุษยชาติทั่วไป”^{๓๒}

อมร อำไพรุ่งเรืองได้ศึกษาเรื่อง "การศึกษาพฤติกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานคร" ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “ปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้คนไทยไม่สามารถรักษาศีล ๕ ได้ เป็นเพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว พุทธศาสนิกชนไม่ใส่ใจในศาสนาและเพราะความอยากได้อะไรก็มีไม่รู้จักพอของมนุษย์ ส่วนแนวทางแก้ไขพุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ แนะนำให้ บอกให้รู้ถึงโทษของการทำร้ายสัตว์ รัฐบาลควรทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นเพื่อให้ประชาชนมีงานทำ ควรบอกถึงข้อดีของการรักเดียวใจเดียว ควรรณรงค์ให้พูดแต่ความจริง ไม่โกหก ควรบอกให้รู้ถึงโทษของการดื่มสุรามีข้อเสียอย่างไรบ้าง ส่วนแนวทางที่จะสามารถช่วยให้พุทธศาสนิกชนหันมารักษาศีล ๕ มากขึ้น ส่วนใหญ่นำมาแนะนำให้ พ่อแม่ควรให้การอบรมสั่งสอนตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ควรมีการจัดกิจกรรมรณรงค์ให้คนหันมาสนใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น งดสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เกิดสิ่งล่อใจ เช่น ผับ คาราโอเกะและควรมีบทลงโทษที่จริงจังและรุนแรงมากขึ้น”^{๓๓}

สุนีย์ กัลยະจิตร ได้ศึกษาเรื่อง “การนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา” ผลการศึกษาพบว่า “การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา หรือผู้ปกครอง มีผลต่อการนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชน เนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคสูงขึ้น ดังนั้นบิดามารดาต้องพยายามหารายได้เพื่อมาจุนเจือครอบครัวให้ได้มากที่สุด การที่บิดามารดาต้องทำงานหารายได้เข้าครอบครัวต้องทำงานเพิ่มช่วงเวลาที่อยู่บ้านให้การอบรมดูแลลูกจึงลดลง ทำให้เกิดการละเลยที่จะดูแลอบรมสั่งสอน และว่าการคบเพื่อนที่เคยกระทำความผิดต่อการนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนสืบเนื่องจากบิดามารดาไม่มีเวลาอยู่บ้าน ไม่เคยให้เวลาในการอบรมเลี้ยงดูเยาวชนทำให้เยาวชนไม่สนใจกลับบ้านและมีกิจกรรมร่วมกับเพื่อน แทนที่จะไปอยู่กับครอบครัว การคบเพื่อนจึงไม่มีใครให้คำแนะนำ”^{๓๔}

นัฏกร อาชะวะบูลได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในละครโทรทัศน์: เฉพาะกรณีเรื่อง “เจ้ากรรมนายเวร” ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

๑. กลุ่มตัวอย่างมีความรู้พื้นฐานทั่วไปในหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา และในเรื่องของกรรมและกฎแห่งกรรมโดยภาพรวม อยู่ในระดับดีเยี่ยมในหลักคำสอนที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

^{๓๒} พระสมุทฺธ ถาวรธมฺโม (ทาทอง), “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้งทรรณะ พุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง, วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสืบทัน (ปรัชญา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗, บทคัดย่อ.

^{๓๓} อมร อำไพรุ่งเรือง, "การศึกษาพฤติกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานคร", วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสืบทัน (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๓๔} สุนีย์ กัลยະจิตร, “การนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

๒. ละครช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของกรรมและกฎแห่งกรรม ตามหลักพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

๓. แนวความคิดและวิถีชีวิตหลังจากชมละคร เปลี่ยนแปลงไปในทางดีคือ คิดดี พุทธดี และทำความดียิ่งขึ้น ด้วยเกรงกลัวบาป

๔. กลุ่มตัวอย่างร้อยละ ๙๐ มีความเห็นว่า ควรจัดสร้างละครโทรทัศน์ที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนของเรื่อง ให้มากกว่านี้ โดยให้เหตุผลว่า โทรทัศน์เป็นสื่อสารมวลชนที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย รวดเร็ว ทุกเพศทุกวัย และทุกพื้นที่ ละครโทรทัศน์จึงจัดว่าเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่หลักธรรมอย่างได้ผลประการหนึ่ง^{๓๕}

ประเสริฐ หลอมทอง ได้ศึกษาเรื่อง “การตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนา วิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๒๔” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องกรรม ก็เพื่อที่จะให้เรา รู้จักการปลดปล่อยตนเองออกจากพันธะของวาระในศาสนาที่เกี่ยวข้องกับ พระเวทและปลดปล่อยตนเองออกจากมิถิยาปฏิญญาทำให้ตนเองมีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอกคนเราก็กยอมปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมกับเหตุและปัจจัยเพื่อที่จะทำให้เหตุและปัจจัยนั้นเป็นประโยชน์ต่อตนเองในที่สุด”^{๓๖}

จิวรรณ ชินะโชติ ได้ศึกษา เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูเมื่อ พุทธศักราช ๒๕๒๗” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “ในศาสนาทั้งสองนั้นต่างยอมรับว่า กรรมเป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุผลทางศีลธรรม และเป็นกฎแห่งธรรมชาติ ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว แต่เมื่อกล่าวถึงความดีและความชั่วในศาสนาทั้งสองนั้น อาจแตกต่างกัน เช่นพระพุทธศาสนาปฏิเสธการฆ่าสัตว์ แต่ศาสนาฮินดูก็ยอมรับการฆ่าสัตว์ เพื่อบูชาพระเจ้า นอกจากนี้พระพุทธศาสนาถือว่า กรรมเป็นกฎธรรมชาติโดยอิสระที่ไม่มีใครควบคุมหรือบันดาลให้เป็นไปตามแต่ศาสนาฮินดูกลับมองว่า พระเจ้าเป็นผู้บันดาลให้สรรพสิ่งเกิดขึ้นแล้วเป็นไปตามอำนาจและควบคุมกฎแห่งกรรม”^{๓๗}

สุเทพ ปิ่นนิล ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องกรรมในเบตวัตถุ” ผลการศึกษาพบว่า กรรมสามารถจำแนกได้หลายประเภท ดังนี้

๑. จำแนกตามประเภทของกรรม หรืออำนาจของกรรม
๒. จำแนกตามทวารที่กระทำการกรรม หรือทางแสดงออกของกรรม
๓. จำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล
๔. จำแนกตามคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะ

^{๓๕} นักร อชชะวะบูล, “ศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ : เฉพาะกรณีเรื่อง “เจ้ากรรมนายเวร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๓๖} ประเสริฐ หลอมทอง, “การตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนา วิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๒๔”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๘, หน้า ก.

^{๓๗} จิวรรณ ชินะโชติ, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๗, หน้า ก - ข.

การจำแนกประเภทของกรรมนั้นจะใช้หลักเกณฑ์ใดมาจำแนกก็ตามเมื่อสรุปแล้วจะมีช่องทางในการประกอบกรรม ๓ ทาง คือ ทางกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม และมโนกรรม ถือว่าเป็นต้นเหตุแห่งกรรมทั้งหมด จากการศึกษาเรื่องกรรมในเปตวัตถุ ทำให้ทราบว่ากรรมที่สามารถนำไปเกิดเป็นเปรตได้มากที่สุดคือกรรมที่เกิดจากความโลภ หรือโลภะ เช่น ความโลภอยากได้ในทรัพย์สินเงินทอง ความตระหนี่ ไม่ยอมบริจาคทาน เป็นต้น^{๓๘}

สุนารีเลิศทำนองธรรม ได้ศึกษาเรื่อง “เหตุผลทางสังคม วัฒนธรรมในการตัดสินใจทำแท้งจากการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ของหญิงวัยรุ่น” ผลการศึกษาพบว่า “เหตุผลที่ทำให้เกิดการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ เกิดจากค่านิยมบรรทัดฐานทางสังคมที่เกี่ยวกับมาตรฐานชั้นทางเพศที่จำกัดการเรียนรู้เรื่องเพศของหญิงวัยรุ่นขาดความรู้ที่ถูกต้องและเพียงพอที่จะกำหนดพฤติกรรมที่ปลอดภัยกับตนเอง ทั้งในด้านการคุมกำเนิดซึ่งเป็นการป้องกันการตั้งครรภ์เมื่อยังไม่พร้อมและพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย”^{๓๙}

ชะบา อ่อนนาคได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี” ผลการศึกษาสรุปว่า

(๑) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก

(๒) นักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยนักเรียนหญิง มีความเชื่อมากกว่านักเรียนชาย

(๓) นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าด้านกายกรรมและด้านวจีกรรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีความเชื่อมากกว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนด้านมโนกรรมมีความเชื่อไม่แตกต่างกัน

(๔) นักเรียนที่มีผลการเรียนต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวมและในแต่ละด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยนักเรียนที่มีผลการเรียน ๓.๐๐ - ๔.๐๐ มีความเชื่อเรื่องกรรมแตกต่างกับนักเรียนที่มีผลการเรียน ๒.๐๑ - ๒.๙๙ และไม่เกิน ๒ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนที่มีผลการเรียน ๓.๐๐ - ๔.๐๐ มีความเชื่อเรื่องกรรมมากกว่า ส่วนนักเรียนที่มีผลการเรียน ๒.๐๑ - ๒.๙๙ และไม่เกิน ๒ มีความเชื่อเรื่องกรรมในภาพรวมและในแต่ละด้าน ไม่แตกต่างกัน

^{๓๘} สุเทพ ปิ่นนิล, “ศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องกรรมในเปตวัตถุ”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

^{๓๙} สุนารี เลิศทำนองธรรม, “เหตุผลทางสังคม วัฒนธรรมในการตัดสินใจทำแท้งจากการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ของหญิงวัยรุ่น”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗), บทคัดย่อ.

(๕) นักเรียนที่ผู้ปกครองมีการศึกษาต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน(๖) นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน^{๕๐}

สุจริต พรศิริประสาท ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม: ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแล้วทำให้ทราบว่ากฎแห่งกรรม เป็นกฎสากล เป็นกฎธรรมชาติ เป็นหลักแห่งความจริง เป็นสิ่งสลับซับซ้อน แต่เพราะกรรมอันเป็นการกระทำของมนุษย์ที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เกิดผลของการกระทำ เรียกว่า กฎแห่งกรรม มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกทำกรรมตามความพอใจ แล้วกรรมนั้นจะเป็นผู้ลิขิตอนาคตของมนุษย์ ผู้กระทำการต้องเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตนเอง”^{๕๑}

สรุปว่า จากการศึกษาวิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบประเด็นนี้ในงานวิจัยเกี่ยวกับ ศิล และศิลป์ ๕ กฎแห่งกรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักปาลาติบาตในมิติอื่นๆและมีประเด็นเทียบเคียงได้ว่า กรรมและผลกรรมตามหลักปาลาติบาต ส่งผลในภาพรวมให้กับสังคม และชุมชน ควรที่จะใช้หลักธรรมในพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เกิดสันติภาพกับสังคมในภาพรวมงดเว้นการทำปาลาติบาต อย่างสิ้นเชิง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์ผลของบุญกรรมจากการทำปาลาติบาตในพระคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) เป็นการนำข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมมาทำการวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ การศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ จะศึกษาจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

(๑) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

(๒) พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย ๙๑ เล่ม มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๔๘

๑.๗.๒ การศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิจะศึกษาจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

๑) เอกสารประเภทตำราและวิชาการทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ

๒) รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์

๓) บทความทางวิชาการจากนิตยสารทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ บทความวิชาการจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์อินเทอร์เน็ต

๑.๗.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

^{๕๐}ชะบา อ่อนนาค, “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), (บทคัดย่อ).

^{๕๑}สุจริต พรศิริประสาท, “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม : ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), (บทคัดย่อ).

ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสารทั้ง ชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในลักษณะ การบรรยาย (Descriptive) แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) เพื่อที่จะได้นำข้อมูลมา วิเคราะห์ให้เห็นภาพเกี่ยวกับปัญหาที่พบและสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อใช้เป็นต้นแบบการเฝ้าระวังตาม รูปแบบวิถีพุทธ ในการวิเคราะห์ผลการศึกษานี้จะใช้รูปแบบการวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎีการวิจัยเชิง คุณภาพ ผู้วิจัยจะใช้กรอบแนวคิดของสุภางค์ จันทวานิช^๒ (๒๕๔๐) ที่ได้ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) ซึ่งเป็นวิธีการสรุปข้อมูล ตามปรากฏการณ์ที่สัมผัสได้ หรือมองเห็นได้

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูล (Hypnological Analysis) ได้แก่การ จำแนกข้อมูลออกเป็นอย่างไร (Typologies) โดยมีขั้นตอนดังนี้

(๑) การกระทำ (Acts) ได้แก่เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

(๒) กิจกรรม (Activities) สถานการณ์หรือเหตุการณ์ และชนบประเพณี ค่านิยมที่เกิดขึ้นในลักษณะที่ต่อเนื่องจนมีความผูกพันกับกลุ่มบุคคลบางกลุ่มหรือบางคน

(๓) ความหมาย (Meanings) เป็นการอธิบายของบุคคลหรือการสื่อสารและให้ ความหมายเกี่ยวกับการกระทำหรือกิจกรรม อาจเป็นการให้ความหมายที่มีลักษณะเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม สถาบันธรรม

(๔) ความสัมพันธ์ (Relationship) ได้แก่ความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลหลายๆ คน ในสังคมที่ศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นรูปแบบที่เข้ากันได้และเข้ากันไม่ได้ก็ได้

(๕) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) ได้แก่ความผูกพันของบุคคล และการเข้าร่วมกิจกรรม การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม

(๖) สภาพสังคม (Setting) สถานการณ์หรือสภาวะการณ์ที่กำลังทำหรือกำลัง ศึกษาอยู่

(๗) การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลภาคสนามด้วยการพรรณนา วิเคราะห์ ตามประเด็นต่างๆ ที่ได้ศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบการทำปาณาติบาตในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ได้ทราบผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ ได้ทราบแนวทางที่พึงปฏิบัติต่อผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในคัมภีร์ พุทธศาสนาเถรวาท

^๒สุภางค์ จันทวานิช, วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๑ - ๑๔๕.

บทที่ ๒

การทำปาณาติบาตในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของปาณาติบาตและการทำปาณาติบาต โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยจะนำเสนอไปตามลำดับ

๒.๑ ความหมายของปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑.๑ ความหมายของ “ปาณาติบาต” ทางภาษาศาสตร์

คำว่า ปาณาติบาต เป็นศัพท์ที่มาจากภาษาบาลีว่า ปาณาติปาต หมายถึง การฆ่าสัตว์ มีรูปวิเคราะห์ศัพท์ว่า ปา โณ อติปาตยติ เอตายาติ ปาณาติปาโต แปลว่า เจตนาธรรม เป็นเครื่องอันเขายังสิ่งที่มีปรารถนาให้ตกลงไป^๑

มีรากศัพท์มาจากคำว่า ปาณ ซึ่งแปลว่าปรมาณ ชีวิต ลมปรมาณ สัตว์มีชีวิต^๒ สนิกับ อติ บท หน้า และ ปต ธาตุ ในความหมายว่า ตก, ลง ณ ปัจจัย, ลบสระหน้า, ทิฆะสระหลัง, พฤทธิ อ เป็น อ^๓รวมกันเป็นศัพท์ว่า ปาณาติบาตแปลว่า การยังชีวิตหรือสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ ให้ตกลงไปโดยเร็ว ที่ว่าให้ตกไปโดยเร็วนั้น หมายถึงให้สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตนั้นๆตายไปก่อนที่จะถึงกำหนดอายุของตนๆ ด้วยอุบัติเหตุ เช่น ถูกไฟไหม้ ถูกน้ำท่วม หรือถูกอาวุธ เป็นต้น อย่างไม่อย่างหนึ่ง^๔

นอกจากนี้ ยังปรากฏรูปวิเคราะห์ศัพท์ที่แปลกออกไป ดังนี้ ปาณิ อติปาเตนติ เอเตนาติ = ปาณาติปาโตความว่า บุคคลทั้งหลายย่อมฆ่าสัตว์หรือยังสิ่งมีชีวิตให้ตกลงไป^๕

ในกรรมทีปนี ที่รจนาโดย พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ว่า ปาณาติบาต พร้อมทั้งอธิบายความดังนี้

“ปาณสสุ อติปาโต ปาณาติปาโต สภาพที่กระทำชีวิตสัตว์ให้แตกดับไป ชื่อว่า ปาณาติบาต

คำว่า ปาณ นี้ เมื่อกล่าวโดยโวหารแล้ว ก็ได้แก่สัตว์ทั้งหลาย เมื่อกล่าวโดยปรมัตถสภาวะแล้ว ก็ได้แก่ชีวิต คือ รูปชีวิตินทรีย์และนามชีวิตินทรีย์ คำว่า อติปาต แปลว่าให้ตกไป คือ ให้แตกดับ

^๑ พระธรรมกิตติวงศ์, ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๓.

^๔ พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา), “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๕๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ตายไปโดยเร็ว รวมทั้ง ๒ คำ เข้าด้วยกันเป็น ปาณาติบาต ก็มีความหมายว่า กระทำสัตว์มีชีวิตให้
แตกดับตายไปโดยเร็ว คือ ฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตายก่อนที่จะถึงกำหนดอายุ”^๖

๒.๑.๒ ปาณาติบาต ในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎก ปรากฏคำว่า ปาณาติบาต หลายครั้ง จะยกมาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ก) ในพระวินัยปิฎก

“ถาม : อาบัติเพราะปาณาติบาตมีเท่าไร อาบัติปราชิกเนื่องด้วยวาจา มีเท่าไร อาบัติ
เกี่ยวข้องด้วยพุดเชิญชวนตรัสไว้เท่าไรอาบัติเกี่ยวข้องด้วยเที่ยวเป็นพ่อสื่อตรัสไว้เท่าไร

ตอบ : อาบัติเพราะปาณาติบาตมี ๓ อาบัติปราชิกเนื่องด้วยวาจา มี ๓ อาบัติเกี่ยวข้อง
พุดเชิญชวนตรัสไว้ ๓ และอาบัติเกี่ยวข้องด้วยเที่ยวเป็นพ่อสื่อตรัสไว้ ๓”^๗

ข) ในพระสุตตันตปิฎก

“ชาลุสโสณิพราหมณ์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“พราหมณ์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์)มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้น
พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละปาณาติบาต ลอยปาณาติบาต...”^๘

จากตัวอย่างทั้ง ๒ แห่ง ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคำว่า ปาณาติบาต โดยภาพรวม ยัง
มิได้ลงไปบรรยายละเอียด

๒.๑.๓ ปาณาติบาต ในคัมภีร์มงคลสูตรที่ปณี

คัมภีร์มงคลสูตรที่ปณี ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบาย มงคลสูตร ได้ให้ความหมายของคำว่า
ปาณาติบาต ไว้ดังนี้

“วรกเจตนา เจตนาผู้ฆ่า ของบุคคลผู้มีความสำคัญในสัตว์มีชีวิตว่า สัตว์มีชีวิต อันยังความ
พยายามเป็นเหตุเข้าไปตัดชีวิตินทรีย์ให้ตั้งขึ้น เป็นไปทางกายทวารและวจีทวาร ทวารใดทวารหนึ่ง ชื่อ
ว่า ปาณาติบาต”^๙

๒.๑.๔ ปาณาติบาต จากหนังสือวิชาการ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ให้ความหมายไว้ว่า “การฆ่า
หมายถึง การทำให้ตาย ไม่ว่าจะเป็มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานก็ตาม รวมไปถึงการฆ่าเองหรือใช้ให้คน
อื่นฆ่าก็ตาม ถือว่าผิดศีลทั้งสิ้นและมีโทษทางบ้านเมืองด้วย จะบาปมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับเจตนา
และชนิดของมนุษย์และสัตว์ที่ฆ่า ถ้าหากว่าฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีคุณมากก็จะมีบาปมาก หากว่าฆ่า
มนุษย์หรือสัตว์ที่มีคุณน้อยก็มีบาปน้อย แต่ทั้งนี้แล้วแต่เจตนาของผู้กระทำด้วย และการฆ่านั้นก็มิอยู่
๒ ประเภทคือฆ่าโดยจงใจ และฆ่าโดยไม่จงใจฆ่าโดยจงใจ หมายความว่า คิดไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า จะฆ่า
เช่น ฆ่าคู่อริเป็นต้นฆ่าโดยไม่จงใจ หมายความว่า ไม่ได้คิดไว้ก่อน แต่บังเอิญเรื่องเกิดขึ้น เช่น ฆ่าเพราะ

^๖ พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร, กรมการที่ปณี เล่ม ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,
๒๕๔๑), หน้า ๘๓.

^๗ วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๗๕/๖๘๐.

^๘ อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๗/๓๐๒.

^๙ มงคล. (ไทย) ๒/๒๐๐/๙๔-๙๕.

เกิดบันดาลโทษจะเป็นต้นการทำร้ายร่างกาย คือการทำให้มนุษย์หรือสัตว์ได้รับความเจ็บปวด ยังทุกข์ ให้ เกิดแก่ผู้ถูกทำร้ายทรมาน หมายถึงการประพุดอย่างเหยียดแค้นแค้นสัตว์เดรัจฉานอย่างไม่มีปราณี ให้ได้รับความทุกข์ยากลำบาก เช่น ใช้สัตว์เลี้ยงทำงานโดยไม่ให้พักผ่อน หรือกักขังจนสัตว์นั้นได้รับความทุกข์ หรือนำเอาสัตว์นั้นไปด้วยวิธีการที่ทรมานเช่นมัดเท้ามัดปีกเป็นต้น รวมไปถึงการนำสัตว์ไปทรมานเพื่อความสนุกสนาน เช่นชนโค ชนกระบือ ตีไก่ กัดปลา กัดจิ้งหรีด”^{๑๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ปาณาติบาต หมายถึงการทำให้ชีวิตตกลงไป การฆ่าสัตว์ การตัดรอนชีวิต”^{๑๑}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้กล่าวถึงปาณาติบาตไว้ดังนี้ “ในการทำปาณาติบาตนี้ วรกเจตนา คือ การตั้งใจที่จักฆ่าเป็นสิ่งสำคัญและผู้ที่จะถูกฆ่านั้น เมื่อว่าโดยธรรมาธิษฐานแล้ว ก็ได้แก่ชีวิตินทรีย์นั่นเอง เป็นผู้ถูกฆ่า”^{๑๒}

พระสัทธัมโชติกะ ธัมมาจริยะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ปาณาติบาตเกี่ยวข้องกับจิตใจหรือจิตที่คิดจะฆ่าเรียกว่า วรกเจตนา เป็นเหตุและเป็นแรงผลักดันให้ฆ่าชีวิต แสดงออกได้ ๒ ทาง ๑) กายบโยคะ การฆ่าด้วยตนเอง ๒) วจีบโยคะ การฆ่าโดยการใช้ให้ผู้อื่นฆ่าแทน”^{๑๓}

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะเชิงความหมายเกี่ยวกับปาณาติบาตไว้สรุปได้ว่า “การทำสัตว์ตาย คือล ข้อปาณาติบาตหรือข้อที่ ๑ นั้นขาด แต่ต้องมีเจตนาฆ่าไม่ใช่เจตนาอย่างอื่น ต้องมีเจตนาที่จะฆ่า พยายามอย่างที่สุด แล้วมันก็ตาย ถือว่าเป็นบาปสมบูรณ์แบบโดยตรง ใจความสำคัญมันอยู่ที่ว่าเจตนาที่ก้อยู่ในใจไม่มีใครที่สามารถรู้ใจใครได้นอกจากพระอรหันต์บุคคลระดับสูง ในทางสังคมกฎหมายจึงมีพยานแวดล้อมทั้งวัตถุพยานและประจักษ์พยานแล้วจึงชี้ชัดว่ามีเจตนาที่จะฆ่าหรือจงใจฆ่า”^{๑๔}

๒.๑.๕ สรุป

สรุปว่า ปาณาติบาต หมายถึง การทำให้สัตว์ที่มีชีวิตให้ตาย ได้แก่การฆ่านั่นเอง การฆ่านั้นอาจเป็นการฆ่าด้วยกาย คือลงมือด้วยตนเอง หรือ ฆ่าด้วยวาจา โดยการใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ปาณาติบาตมีองค์ประกอบของการทำปาณาติบาต ชัดเจน ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

๒.๒ กระบวนการและองค์ประกอบของปาณาติบาตในพระพุทธศาสนา

ปาณาติบาต เป็นคำกลางๆ หมายถึง การฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตทุกชนิด มิได้เฉพาะเจาะจงที่การฆ่ามนุษย์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็สัตว์ที่มีชีวิตอะไรก็ตาม ถ้าหากมีการลงมือฆ่า จนสำเร็จ กระบวนการและองค์ประกอบของการฆ่า จึงจะจัดเป็น ปาณาติบาต ได้

^{๑๐}สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลธรรม), (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖๘.

^{๑๒}พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร),กรรมที่ปณี เล่ม ๒, หน้า๘๓.

^{๑๓}พระสัทธัมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๒๕) หน้า ๘๑.

^{๑๔}พุทธทาสภิกขุ, กรรมเหนือกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๑๙), หน้า ๓๗.

๒.๒.๑ กระบวนการของปาณาติบาต

กระบวนการทำปาณาติบาตในพุทธศาสนาตามหลักที่มีบันทึกไว้ในวิสุทธิมรรคว่า “เมื่อชีวิตเริ่มต้นขณะที่มีปฐมจิตดวงแรก เข้ามาปฏิสนธิในครรภ์มารดานั้นแสดงว่า ชีวิตได้เริ่มมาตั้งแต่จุดนั้นแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะการฆ่า การตาย ความเป็นสัตว์หรือมนุษย์ที่มีชีวิต ตัดสินได้ว่าการฆ่า และการตายถือว่าเป็นจุดสิ้นสุดสำเร็จ

ในตติยปาราชิก แห่งปฐมสมันตปาสาทิกา ได้แสดงรายละเอียดว่า “การปลงเสียจากชีวิตด้วยการ ناب การรืด การวางยา ต่อสิ่งมีชีวิตที่ยังเป็นกมลละ และการกระทำให้สัตว์มีชีวิตต่อจากกมลละ ชื่อว่าการฆ่าหรือการปลงชีวิต”^{๑๕} กมลละ คือ สิ่งมีชีวิตขณะอยู่ในครรภ์มารดาในระยะเริ่มแรก ประมาณ สัปดาห์แรกถึง สัปดาห์ที่ ๕ และถือว่าชีวิตได้เริ่มต้นนับจากนี้แล้ว การกระทำปาณาติบาตจึงถือว่า สำเร็จและเป็นบาปและคำว่า “กมลละ” ในทางพระพุทธศาสนาเป็นศัพท์เรียกในสมัยนั้นและถูกแปล และนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ปัจจุบันเทียบได้กับคำว่า “เซลล์ต้นกำเนิด” ในทางการแพทย์ และมีคำจำกัดความตามหลักวิชาการว่า “เป็นเซลล์ที่ไม่จำเพาะ มีความสามารถในการแบ่งเซลล์ได้อย่างไม่มีขีดจำกัดและสามารถพัฒนาไปเป็นเซลล์ที่ทำหน้าที่จำเพาะได้” เซลล์ต้นกำเนิดแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทตามแหล่งกำเนิด คือ

๑) เซลล์ต้นกำเนิดจากตัวอ่อน ได้จากกลุ่มเซลล์ในระยะที่เป็นตัวอ่อนที่เกิดจากสเปิร์ม เข้าปฏิสนธิกับไข่ เซลล์ต้นกำเนิดชนิดนี้มีศักยภาพพัฒนาเป็นเซลล์ต่างๆในร่างกายได้เกือบทุกชนิด

๒) เซลล์ต้นกำเนิดจากร่างกาย ได้จากเนื้อเยื่อและอวัยวะของร่างกาย เช่น จาก เลือด รก สายสะดือ ไช้กระดูก^{๑๖}

กระบวนการทำปาณาติบาตของมนุษย์ มี ๒ ขั้นตอนหรือ ๒ ทาง

๑. กายปโยคะ การฆ่าด้วยตนเอง

๒. วจีปโยคะ การฆ่าด้วยการใช้คนอื่นฆ่าแทน^{๑๗}

การฆ่าต้องมีเจตนาแฝงอยู่ในสามัญสำนึก ผู้ฆ่าสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตได้ชื่อว่า การทำปาณาติบาตนั้นสำเร็จแล้ว คือข้อหนึ่งถูกล่วงละเมิดและขาดแล้วเพราะว่า “เมื่อรูปชีวิตินทรีย์ถูกทำลายแล้ว นามชีวิตินทรีย์นอกจากนี้ก็ได้อีกชื่อว่าเป็นอันถูกทำลายลงด้วยเพราะความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน”^{๑๘} ชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีจุดกำเนิดเริ่มต้นขณะที่มีปฐมจิตดวงแรกเข้ามาปฏิสนธิในครรภ์มารดา การตายจากปาณาติบาตถือว่าเริ่มต้นเมื่อมีการพยายามฆ่าและฆ่าจนถึง

^{๑๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๘๓.

^{๑๖} สุจิตา งามเลิศ, “พุทธจริยธรรมกับเทคโนโลยีการแพทย์สมัยใหม่: กรณีศึกษาเซลล์ต้นกำเนิด”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

ความตาย “การปลงชีวิต การพรากเสียจากชีวิต ด้วยกระบวนการเกี่ยวกับการฆ่า ชื่อว่าการปลงชีวิต ด้วยการเข้าไปตัดชีวิตอินทรีย์ คือ การฆ่าและละเมิดศีลข้อหนึ่ง”^{๑๙}

กระบวนการทำปาณาติบาตในพุทธศาสนาจนเกิดผลกรรม และการให้ผลกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท ที่บุคคลได้รับล้วนเกิดจากผลกรรมหรือบุพกรรมที่เคยกระทำไว้ ในลักษณะที่ต่างกรรมต่างวาระ เมื่อถึงกำหนดหรือความอ่อนล้าของกุศลกรรม อกุศลกรรมที่เคยทำไว้แต่อดีตจะมีพลังพอที่จะเข้าถึงและให้ผลตามแต่ฐานความผิดหรือบุพกรรมที่เคยทำไว้ หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันอย่างไรล้วนสัมพันธ์กันทั้งสิ้น เพราะสืบเนื่องมาจากสังกรรมเดียวกันและเป็นไปเพื่อจุดหมายเดียวกัน คือ สนองตอบต่อผู้ที่เคยทำไว้ เข้าลักษณะที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นไรต้องได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีต้องได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วก็ต้องได้รับผลชั่ว” ช้าหรือเร็วอยู่ที่ความรุนแรงและพลังแห่งกรรมที่ทำไว้ เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทถือหลักการให้ ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างคือ “ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย” และหลักของเหตุปัจจัยในพระพุทธศาสนาได้แก่ “หลักปัจจุสมุปบาท” ปัจจุสมุปบาทเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมหลักธรรมได้ทั้งหมด เป็นการแสดงให้เห็นอาการของสรรพสิ่งทั้งหลายสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน หากจำแนกแยกแยะปัจจุสมุปบาท จะเห็นได้ว่าทั้ง ๑๒ องค์ประกอบของปัจจุสมุปบาท หรือปัจจัยการนั้น ได้ถูกจัดแบ่งตามหน้าที่ของมันอย่างลงตัว ในแต่ละองค์ธรรมจัดเป็น ๓ กลุ่มเรียกว่า “วิญญู ๓ หรือไตรวิญญู ๓” ประกอบด้วย

๑) อวิชชา ตัณหา อุปาทานเป็นตัวกิเลส คือ เป็นตัวสาเหตุผลักดันให้คิดปรุงแต่งกระทำการต่างๆ เรียกว่า “กิเลสวิญญู”

๒) สังขาร (กรรม) ภาพ เป็น กรรม คือกระบวนการกระทำ หรือกรรมทั้งหลายที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่างๆ เรียกว่า “กรรมวิญญู”

๓) วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เป็นตัว วิบาก คือสภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของกรรม และกลับเป็นปัจจัยเสริมสร้างกิเลสต่อไปได้อีก เรียกว่า “วิปากวิญญู” วิญญูทั้ง ๓ นี้ หมุนเวียนต่อเนื่องเป็นปัจจัยอุดหนุนแก่กัน ทำให้วงจรแห่งชีวิตดำเนินไปไม่ขาดสาย^{๒๐}

ลักษณะการฆ่ายังต้องพิจารณาถึงความพยายามในการกระทำที่เรียกว่า ประโยค หรือ ปโยคะ ท่านกำหนดไว้ ๖ อย่าง

๑) สาหัตถิกปโยคะ คือความพยายามลงมือกระทำด้วยตนเอง

๒) อาณัตติกปโยคะ คือความพยายามโดยใช้ให้คนอื่นกระทำ

๓) นิสัสคคัยปโยคะ คือความพยายามโดยการปล่อยหรือส่งเครื่องประหาร เช่น ยิงธนู ยิงปืน ยิงซิปนาวุธ ฟุ้งหอก ขว้างมีด ขว้างระเบิด

๔) ถาวรปโยคะ คือความพยายามในการตั้งเครื่องประหารอยู่กับที่ หมายถึง การวางกับดักกลลวงเพื่อฆ่าให้ตาย เช่น หลุมพราง วางกับระเบิด วางบ่วง วางตาข่าย ปักขวากหนาม

๕) วิชขามยปโยคะ คือความพยายาม ในการใช้วิชาอาคม เวทมนตร์คาถาตามหลักไสยศาสตร์

^{๑๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกา, เล่ม ๓, (พิมพ์ครั้งที่ ๑), (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙), หน้า ๘๓.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔.

๖) อิทธิมยปโยคะ คือความพยายามในการใช้อิทธิฤทธิ์ ซึ่งเป็นญาณวิเศษที่เกิดจากการฝึกฝนสมาธิ แต่นำไปใช้ในทางที่ผิด^{๒๑}

พระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ แสดงโทษของคนทุศีล คีล ๕ ข้อที่หนึ่ง “ปาณาติบาต” คือ ฆ่าและทำร้ายคนอื่นหรือสัตว์อื่น ย่อมเดือดร้อนในปัจจุบันและอนาคตหลังความตาย ต้องได้รับโทษ เช่นฆ่ามนุษย์ด้วยกันมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาต้องได้รับโทษถูกกักขังอยู่ในเรือนจำ โทษมีทั้งหนักสุดประหารชีวิต ดิตถุคตลลิตชีวิตแล้วแต่เจตนาในการกระทำการฆ่าสัตว์ อนาคตหลังความตาย จะต้องเกิดในสถานที่ลำบาก เช่นเกิดในนรกประกอบด้วยชั้นภูมิของนรก เมื่อมีโอกาสได้กลับมาเกิดใหม่ในโลกมนุษย์เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ ทำให้เขาเป็นคนอายุสั้น และมักถูกฆ่าตายเพราะบุพกรรมชนิดต่างๆ และองค์ประกอบของศีล ๕ ประกอบด้วย “การล่วงละเมิดศีล และทำให้ศีลขาดถือว่าเป็นบาป ผลที่ตามมา คือ กรรม กฎแห่งกรรม การให้ผลกรรม และการรับกรรม ดังนั้น คฤหัสถ์ หรือฆราวาส ที่เป็นชาวบ้านและเป็นพุทธบริษัทมีครอบครัว เป็นคนใจแคบ เห็นแก่ตัว มีเส้นทางการดำเนินชีวิตเต็มไปด้วยผงธุลี ไม่อาจประพฤติพรหมจรรย์ได้ให้บริสุทธิ์ได้โดยสิ้นเชิง เพราะเป็นผู้รับผิดชอบครอบครัว”^{๒๒}

๒.๒.๒ องค์ประกอบของปาณาติบาต

เกณฑ์การตัดสินดีหรือชั่วพระพุทธานุชาสนาใช้เจตนาเป็นหลัก ส่วนการล่วงละเมิดหรือกิริยาที่พยายามล่วงละเมิดเป็นเพียงส่วนประกอบในการตัดสินเท่านั้น พระพุทธานุชาสนามุ่งเน้นให้มีสติและปัญญาพิจารณาใจไม่ให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นหรือไม่ให้แสดงออกในรูปของพฤติกรรมทางกายและวาจา เมื่อสามารถรักษาใจได้แล้วย่อมสามารถควบคุมกายและวาจาไม่ให้ประพฤติก่อล่วงละเมิดศีลได้

การทำปาณาติบาตนั้น มีองค์ประกอบทั้งฝ่ายผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ การทำปาณาติบาตครั้งหนึ่งๆ นั้นย่อมเกี่ยวเนื่องกันอยู่ ๒ องค์ประกอบหลักๆ นี้ ในขณะเดียวกัน การที่จะชื่อว่า เป็นการทำปาณาติบาตได้นั้น จะต้องทำให้ครบองค์ประกอบย่อยๆ ตามที่ได้แยกออกเป็นองค์ประกอบของปาณาติบาต ๕ ประการ” คือ

๑. สัตว์มีชีวิต (ปาโณ)
๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (ปาณสัณญิตา)
๓. มีเจตนาจะฆ่า (วรกเจตนา)
๔. มีความพยายามที่จะฆ่า (วรกปโยโค)
๕. สัตว์นั้นตายด้วยเจตนา (เตน มรณ)^{๒๓}

องค์ประกอบของปาณาติบาตนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้ประพันธ์เป็นคาถาไว้เพื่อแสดงถึงหลักฐานอย่างชัดเจน ว่า

ปาโณ จ ปาณสณญิตา	ฆาตจิตตตญจุปกุกโม
เตเนว มรณญจาติ	ปญจิเม วรเหตุโย ^{๒๔}

^{๒๑} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๗๕/๑๖/๒๘๗; วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓/๗๘.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๘/๓๒๓.

^{๒๓} พ.ป.อ. (ไทย)

^{๒๔}

แปลว่า องค์ที่เป็นเหตุแห่งปาณาติบาตนั้นมีอยู่ ๕ อย่างดังนี้ คือ สัตว์นั้นมีชีวิตประการหนึ่ง รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิตประการหนึ่ง มีความจงใจจะฆ่าประการหนึ่ง ทำความพยายามเพื่อให้สัตว์ตายประการหนึ่ง และสัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้นประการหนึ่ง

ในการทำปาณาติบาตนี้ วัตถุประสงค์คือการฆ่าด้วยความจงใจ เป็นข้อสำคัญและผู้ที่ถูกฆ่านั้น เมื่อกำลังโดยสภาวะแล้ว ได้แก่ ชีวิตินทรีย์นั่นเอง และชีวิตินทรีย์นี้มี ๒ คือ รูปชีวิตินทรีย์ และนามชีวิตินทรีย์ ในจำนวนชีวิตินทรีย์ทั้ง ๒ อย่างนี้ สิ่งที่ถูกฆ่าคือ รูปชีวิตินทรีย์ ส่วนนามชีวิตินทรีย์ นั้นหาทำลายด้วยไม่ เมื่อเป็นเช่นนั้น ในเมื่อนามชีวิตินทรีย์ ยังไม่ถูกทำลาย ผู้ที่ฆ่าสิ่งที่มีชีวิต จะได้ชื่อว่าทำปาณาติบาตหรือไม่

ข้อนี้พระอรรถกถาจารย์ ได้กล่าวไว้ในมหาอภิมมสังคหฎีกาว่า “แม้ว่านามชีวิตินทรีย์จะไม่ถูกทำลายก็จริง แต่เมื่อได้ทำลายรูปชีวิตินทรีย์ให้เสียไปแล้วนามชีวิตินทรีย์ก็อยู่ไม่ได้ ย่อมถูกทำลายไปด้วย ทั้งนี้ เพราะว่า การเกิดขึ้นติดต่อกันของนามชีวิตินทรีย์นี้ ย่อมเกี่ยวข้องกันกับรูปชีวิตินทรีย์อย่างแยกกันไม่ออก” ดังนั้น ผู้ฆ่าสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตจึงได้ชื่อว่า สำเร็จปาณาติบาต ดังที่พระอรรถกถาจารย์แสดงไว้ว่า

รูปชีวิตินทรีย์เยหิ วิโกปีเตอิตรมปิ สมพณตาย วินสสติ^{๒๕}

เมื่อรูปชีวิตินทรีย์ถูกทำลายแล้ว นามชีวิตินทรีย์ที่นอกจากนี้ ก็ได้ชื่อว่า เป็นอันถูกทำลายลงด้วย เพราะมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน”

๒.๓ การให้ผลของกรรมในจุฬกัมมิวัฏฏคสูตร

จุฬกัมมิวัฏฏคสูตร สูตรที่ว่าด้วยเรื่องกรรมเก่า เป็นเหตุให้คนเกิดมาแล้วมีสภาพแตกต่างกันจุฬกัมมิวัฏฏคสูตร เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรมที่มีกระบวนการให้ผลอย่างแน่นอนเป็นรูปธรรม บุคคลแตกต่างกันเพราะทำกรรมที่ต่างกัน กรรมในอดีตย่อมมีผลต่อปัจจุบัน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในฐานสูตรว่า “สัตว์ที่มีกรรมเป็นของๆ ตนมีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๒๖} กรรมและบุพกรรมพิสูจน์ได้ในชาติปัจจุบัน เกี่ยวกับบุคคลที่มีรูปสมบัติ คุณสมบัติ และฐานะที่สะท้อนให้เห็นถึงกรรมเก่าที่ทำเอาไว้ และไม่สามารถที่จะแก้ไขได้นอกจากเริ่มต้นทำกรรมใหม่ อันเป็นกรรมปัจจุบันให้ดีในจุฬกัมมิวัฏฏคสูตรได้แสดงให้เห็นได้ว่า มนุษย์ทุกคน เลือกที่จะเป็นและมีได้ เช่นเลือกที่จะเป็นคนมีรูปร่างสมส่วน สวย หล่อ ฉลาด ร่ำรวย ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ อายุยืน และมีอำนาจในตน ต้องเลือกทำกรรมปัจจุบัน ที่ให้ผลตามที่ตนเองต้องการด้วยความพากเพียร จนกลายเป็นอุปนิสัย ผลของกรรมบางอย่าง สามารถให้ผลในชาตินี้ได้ทันที เช่น ความฉลาด ความร่ำรวย ส่วนผลอย่างอื่นอาจปรากฏในชาติหน้าหรือชาติต่อไป

^{๒๕} มงคลสูตรที่ปณี. (บาลี) ๑/๒๐๐/๒๐๑.

^{๒๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๐.

จากการศึกษากรรมในมหากัมมวิงศ์สูตรและจุฬกัมมวิงศ์สูตรทำให้เห็นว่า มนุษย์สามารถกำหนดอนาคตของตนเอง ด้วยการเลือกสถานที่เกิด เลือกมีคุณสมบัติและรูปสมบัติให้กับอนาคตของตนเองได้ และจุฬกัมมวิงศ์สูตร สูตรที่ว่าด้วยเรื่องกรรมเก่า การให้ผลของกรรมทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันไป กรรมในอดีตมีผลต่อชาติปัจจุบัน และการกระทำในชาติปัจจุบันย่อมส่งผลในชาติต่อไปที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสุภมานพ โตทยยบุตร ถึงสาเหตุการกระทำกรรมของมนุษย์ที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน สรุปสาระสำคัญได้ ๗ ประเด็น ดังนี้

๑. เหตุที่บุคคลเกิดมามีอายุสั้น เพราะชอบฆ่าสัตว์ ชาติความกรุณาเหตุที่บุคคลเกิดมามีอายุยืน เพราะเว้นจากการฆ่าสัตว์ และมีความเอ็นดู

๒. เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคมาก เพราะมีนิสัยชอบเบียดเบียนสัตว์เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคน้อย เพราะไม่มีนิสัยชอบเบียดเบียนสัตว์

๓. เหตุที่บุคคลเกิดมามีผิวพรรณทราม เพราะเป็นคนมักโกรธมีความพยาบาทปองร้ายเหตุที่บุคคลเกิดมามีผิวพรรณงาม เพราะเป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มีความพยาบาทไม่ปองร้าย

๔. เหตุที่บุคคลเกิดมามีอำนาจน้อย เพราะมีจิตริษยาเหตุที่บุคคลเกิดมามีอำนาจมาก เพราะมีจิตไม่ริษยา

๕. เหตุที่บุคคลเกิดมามีโภคทรัพย์น้อย เพราะไม่ทำทานแก่สมณะหรือพราหมณ์เหตุที่บุคคลเกิดมามีโภคทรัพย์มาก เพราะให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์

๖. เหตุที่เกิดมาในตระกูลต่ำ เพราะเป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่งไม่อ่อนน้อมเหตุที่เกิดมาในตระกูลสูง เพราะเป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่งอ่อนน้อมถ่อมตน

๗. เหตุที่เกิดมาเป็นคนโง่ เพราะไม่ชอบแสวงหาความรู้หรือเมื่อไม่รู้สิ่งใดก็ไม่เข้าไปสอบถามจากผู้รู้เหตุที่เกิดมาเป็นคนฉลาด เพราะเป็นคนชอบแสวงหาความรู้เมื่อไม่รู้สิ่งใด ก็สอบถามจากผู้รู้^{๒๗}

การฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานการทำปาณาติบาตตามหลักการของศีล และศีล ๕ ที่วางหลักที่ควรทราบในเบื้องต้น หรือองค์แห่งการวินิจฉัยตัดสินว่า การกระทำนั้นมีความผิดหรือไม่ ๕ ประการ ถ้าครบทั้งองค์ประกอบนั้นจึงถือว่าล่วงละเมิดศีล เป็นบาปและมีโทษ หากไม่ครบ ถือว่า ไม่เข้าข่ายของความผิดและโทษ หลักวินิจฉัยเกี่ยวกับการฆ่านั้นเข้าข่ายปาณาติบาตหรือเปล่านั้นรายละเอียดในพระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย วินัยปิฎกมหาวรรคอรรถกถาเรียกว่า นิยมหรือการกำหนด) ๖ ประการ ประกอบด้วย

๑. นิยมวัตถุ คือกำหนดคน สัตว์ และทรัพย์สิ่งของ

๒. นิยมกาล คือกำหนดเวลาให้ทำ

๓. นิยมโอกาส คือกำหนดสถานที่ให้ทำ

๔. นิยมอาวุธ คือกำหนดคัสตราวุธ หรือวัตถุสำหรับฆ่า เช่น ยาพิษ

๕. นิยมอิริยาบถ คือกำหนดอิริยาบถให้ฆ่า อิริยาบถมี ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน

๖. นิยมกิริยาพิเศษ คือกำหนดวิธีที่ให้ฆ่า เช่น ใช้เหยียง ฟัน แทง ทูบ^{๒๘}

^{๒๗} ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๗/๓๔๙-๓๕๗.

^{๒๘} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓/๙๐.

การกำหนดนิยามนี้ ถ้าผู้ทำตาม ทำไม่ตรงตามนิยาม เช่น ถูกจ้างวานให้ใช้ปืนยิง แต่ไปใช้มีดแทงจนตาย อย่างนี้เรียกว่า ผิดนิยามอาชญาและนิยามกิริยาพิเศษ ในกรณีนี้ผู้ใช้ไม่ผิดศีล เพราะผู้ทำตามทำผิดนิยาม กระนั้นผู้ใช้เองก็ถือว่าเป็นบาป เพราะใจได้ถูกความชั่ว คือความโลภ ความโกรธ และความหลงไม่รู้ความจริง อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่งครอบงำจิตใจ ในที่นี้แสดงให้เห็นว่า จิตใจของผู้ใช้หรือผู้จ้างวานมีโทษคือ ความโกรธอยู่ภายใน และอาจมีโลภะและโมหะด้วยจึงได้จ้างวาน ผู้จ้างวานจึงบาป ส่วนการกระทำของมือปืนเองผิดทั้งศีลและเป็นบาปอย่างแน่นอนพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา พระพุทธองค์ทรงสอนให้ศาสนิกชนใช้เหตุผล และทดสอบด้วยตนก่อนจะเชื่อ มีบางเรื่องเท่านั้นที่ทรงสอนให้เชื่อโดยไม่ตรัสสอนให้ทดสอบก่อน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

๑) เกินปัญญาของคนธรรมดา

๒) ทดสอบแล้วอาจเกิดความเสียหาย เช่น การทำปิตุฆาต มาตุฆาต เพื่อพิสูจน์กรรมชั่ว เรื่องที่ทรงสอนให้ใช้ศรัทธาเป็นตัวนำ มี ๔ ประการ เกี่ยวข้องกับกรรม ๔ ประการ คือ

๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรมิเจตนา คือ จงใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดี มีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนอนหรืออนคยโชค

๒) วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ท่านเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๔ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๒๙}

ผลกรรมหรือวิบากที่เกิดขึ้นหลังจากการกระทำบาปนั้น พระพุทธศาสนามิมีโนทัศน์เกี่ยวกับผลของกรรมหรือกรรมวิบากอยู่ว่า กรรมย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรมในการให้ผลที่เรียกว่ากรรมวิบาก ซึ่งการให้ผลของกรรมจากการกระทำนั้นมี ๒ ลักษณะ คือ

๑) ผลของกรรมดี คือ กุศลกรรมวิบากย่อมให้ผลในทางที่ดี

๒) ผลของกรรมชั่ว คือ อกุศลกรรมวิบากย่อมให้ผลทางบาป คือ ความชั่ว

กรรม หรือ การกระทำและการให้ผลกรรมเชื่อมโยงกันเสมอดุจลูกโซ่ไม่สามารถแยกจากกันได้ เพราะการกระทำที่จัดเป็นกรรมก่อให้เกิดผลเสมอจะหนักหรือเบาช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างผลชั้นในและผลชั้นนอกของกรรมนั้นๆเพราะว่า “สรรพสัตว์ที่กระทำกรรมแล้ว ผลกรรมหรือวิบากที่ตามมาจากเหตุของการกระทำกรรม จนทำให้สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๔ - ๑๖๕.

ให้เลวและประณีตได้ ผลที่ตามมาหลังเหตุการณ์ก็คือ กรรมดีย่อมให้ผลดี กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่ว”^{๓๐} และกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการกระทำทั้งในทางที่ดีหรือทางที่ไม่ดี กรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม ประเภทของกรรมโดยละเอียดมี ๑๒ ประการ โดยย่อมีหลักใหญ่อยู่ ๓ ประการ ประกอบด้วย

- ๑) กายกรรม กรรมที่ทำด้วยกายการกระทำทางกาย
- ๒) วจีกรรม กรรมที่ทำด้วยวาจาการกระทำทางวาจา
- ๓) มโนกรรม กรรมที่ทำด้วยใจการกระทำทางใจ^{๓๑}

ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาทถือว่ากรรมดี คือ กุศลกรรมกรรมชั่ว อกุศลกรรม ที่มนุษย์ได้ทำไว้ในอดีตมิได้สูญหายไปไหน กรรมทั้งหมดจิตเป็นผู้รับเก็บสั่งสมไว้จะคอยให้โอกาสสนองให้ได้รับผลตามกำลังของกรรมนั้นๆ กรรมที่เก็บสั่งสมไว้นั้น ให้ผลข้ามภพข้ามชาติ ในสัตว์และบุคคลที่เกิดในกามาวจรภูมิ ซึ่งรวมทั้งมนุษย์นั้น ปฏิสนธิจิตซึ่งประกอบพร้อมด้วยอดีตกรรมและอวิชชาจะทำหน้าที่ในการต่อภพต่อชาติ ในชื่อของการปฏิสนธิมี ๔ ประการ คือ “อปลายปฏิสนธิ การสุคติ ปฏิสนธิ กามสุคติปฏิสนธิ รูปาวจรปฏิสนธิและอรูปรูปาวจรปฏิสนธิ”^{๓๒} ในทางอภิธรรมแสดงจิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิของมนุษย์ไว้ว่ามี ๒ ประเภท คือ

๑. อุเบกขาสันตிரณจิต
๒. มหาวิบากจิต

๑) อุเบกขาสันตிரณจิตเป็นปฏิสนธิจิตที่มีกรรมเป็นวิบาก เป็นบริวารหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าหมายถึง การจุติมาจากภพที่มีเหตุตรงกันกับวิบากนั้น เช่น การปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีความโลภเป็นบริวาร ก็มีความหมายเดียวกันกับการจุติมาจากภพที่มีความโลภ เป็นต้นและการเกิดเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นการเกิดในกามสุคติภูมิ แต่ระดับของ “กุศลวิบาก” ของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน บุคคลที่มี “กุศลวิบาก” น้อย ปฏิสนธิจิตที่นำเกิดจะเป็น “อุเบกขาสันตிரณกุศลวิบากจิต” เป็นกุศลจิตที่มีกำลังน้อยเป็นจิตที่เป็นผลของกุศลกรรมที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต แต่เพราะความบกพร่องแห่งเจตนาในกาลทั้ง ๓ คือ เจตนาก่อนทำกุศล เจตนาขณะทำกุศลและเจตนาภายหลังที่ทำกุศลนั้นแล้วกาลใดกาลหนึ่ง จึงทำให้ผลแห่งเจตนาอันมีกำลังอ่อนและให้ผลเป็นอเหตุกะ คือ เป็นจิตที่ไม่มีเหตุบุญหรือกุศลเหตุ ในกรณีที่ “อุเบกขาสันตிரณกุศลวิบากจิต” ทำหน้าที่ปฏิสนธิวิงค์และจุติมนุษย์ผู้นั้นจะเป็นผู้พิการหรือกล่าวว่ามีผู้เกิดมาผิด” บุคคลเหล่านี้จะมีความพิการประกอบด้วยเสมอและความพิการจะประกอบด้วย

๒) ขจจันธบุคคล ผู้ตาลอดแต่กำเนิด หมายถึงผู้ที่ตาบอดโดยกำเนิด คือ ตั้งแต่ปฏิสนธิขณะเป็นตามา ธรรมดาผู้ที่ถือกำเนิดโดยคัพภเสยยกะนั้นในขณะแรกที่ปฏิสนธิตายังไม่ปรากฏเกิดขึ้น ต่อมาเมื่อถึงสัปดาห์ที่ ๑๑ จึงจะเกิด ฉะนั้น คัพภเสยยกบุคคลใด เมื่อมีอายุถึงสัปดาห์ที่ ๑๑ แล้วตาไม่ปรากฏขึ้น คัพภเสยยกบุคคลนั้นได้ชื่อว่า ขจจันธบุคคล คือ บุคคลที่ตาบอดมาแต่กำเนิดเป็นบุพกรรมที่มีหน้าที่นำสัตว์ให้เกิด เมื่อถึงเวลาอันสมควรไม่สามารถทำได้จักขุประสาทเกิดได้แล้ว

^{๓๐}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๙๔/๓๘๓.

^{๓๑}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๕๖.

^{๓๒}พระสิทธิธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธัมมโชติกะ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๘.

ด้วยอำนาจชนกสัทธิ หรือไม่สามารถช่วยอุปการะให้กรรมอื่นทำหน้าที่ให้จักขุประสาทเกิดขึ้นแก่สัตว์นั้นๆ แทนตนด้วยอำนาจอุปถัมภกสัทธิแล้วผู้ที่ปฏิสนธิด้วยกรรมชนิดนี้ เรียกว่า ชัจฉันบุคคล

๓) ชัจฉพริบุคคล ผู้ที่หุหนวกโดยกำเนิด คือตั้งแต่ปฏิสนธิขณะหมายความว่าเมื่อถึงเวลาอันสมควรที่โสตประสาทจะเกิดได้แล้วแต่ก็ไม่เกิดเช่นนี้จึงเรียกได้ว่าบุคคลผู้นี้เป็นชัจฉพริบุคคล

๔) ชัจฉฆานกบุคคล ผู้ที่ไม่มีฆานปสาทโดยกำเนิด คือ ตั้งแต่ปฏิสนธิขณะหมายความว่าเมื่อถึงเวลาอันสมควรที่ฆานปสาทจะเกิดได้แล้ว แต่ก็ไม่เกิดจึงเรียกได้ว่าบุคคลผู้นี้เป็นชัจฉฆานกบุคคล

๕) ชัจจมุคบุคคล ผู้ที่เปล่งเสียงออกมาเป็นคำพูดไม่ได้โดยกำเนิด คือตั้งแต่ปฏิสนธิขณะได้แก่คนใบ้ หมายความว่าผู้ไม่มีกรรมที่สามารถทำให้เปล่งเสียงออกมาเป็นคำพูดได้โดยชัดเจน เรียกว่าบุคคลนี้เป็นชัจจมุคบุคคล

๖) ชัจจมุคบุคคล ผู้ที่โง่โดยกำเนิด คือ ตั้งแต่ปฏิสนธิขณะเป็นต้นมา หมายความว่าบุคคลชนิดนี้ย่อมมีความโง่ จนกระทั่งสอบอะไรไม่รู้เรื่องแม้แต่นับสิบก็ไม่ถูก เรียกว่าบุคคลนี้เป็นชัจจหะบุคคล

๗) ชัจจุมมตตกบุคคล ผู้ที่เป็นบ้าโดยกำเนิด คือตั้งแต่ปฏิสนธิและเป็นต้นมา หมายความว่าบุคคลชนิดนี้ย่อมมีความบ้าๆ บอๆ มาตั้งแต่กำเนิด เรียกว่าบุคคลนี้เป็นชัจจุมมตตกบุคคล

๘) ปณทกบุคคล ผู้ที่มีเครื่องหมายแห่งบุรุษและสตรีขาดกบกพร่องไป ผู้นั้นชื่อว่าปณทกะให้แก่บัณฑิต ๕ จำพวก สำหรับจฉนัตถะนี้ หมายเอาพวก “นปุงสกบัณฑิตกะ เป็นการแสดงโดยตรง (มุขยัตถนัย) บัณฑิตกะที่เหลือ ๔ จำพวก เป็นการแสดงโดยอ้อม (สทริรูปจารัตถนัย) บัณฑิตกะ ดังนี้

(๑) อาสิตตกปณทกบุคคล คือ บุคคลผู้ใดบังเกิดความกำหนัดยินดี มีความกระวนกระวายขึ้นแล้วเอาปากคำบองคชาติของบุรุษอื่น จึงระงับความกระวนกระวาย หรืออีกพวกหนึ่ง เมื่อตอนแรกยังไม่เกิดความกำหนัดยินดี ต่อเมื่อได้ดูตกนซึ่งน้ำอสุจิแล้วจึงเกิดความกำหนัดยินดีขึ้น บุคคลทั้งสองชนิดนี้ก็ได้ชื่อว่า อาสิตตกะบัณฑิตกะบุคคล

(๒) อุตสฺยปณทกบุคคล คือ บุคคลผู้ใดได้โอกาสแอบดูบุรุษและสตรีกำลังร่วมรักกันอยู่ก็บังเกิดความอิจฉาริษยาขึ้นมา ในขณะที่เดียวกันนั้นความกำหนัดยินดีของตนก็ระงับดับลง เหมือนกับว่าตนเองได้เสพด้วยฉะนั้น บุคคลชนิดนี้ได้ชื่อว่าอุตสฺยะบัณฑิตกะบุคคล

(๓) โอปกุกมิกปณทกบุคคล คือ บุคคลผู้ที่ถูกตอน ไม่ให้มีความกำหนัดยินดีเกิดขึ้น เช่นพวกขันทีในประเทศจีน บุคคลชนิดนี้ได้ชื่อว่าโอปุกกมิกะบัณฑิตกะบุคคล

(๔) ปกฺขปณทกบุคคล คือ บุคคลผู้ใด ในกาฬปิกษ์คือข้างแรมให้เกิดความกำหนัดยินดีกระวนกระวายด้วยอำนาจแห่งอกุศลกรรม ครั้นเมื่อถึงชุนหปิกษ์คือข้างขึ้น ความกระวนกระวายนั้นก็หายไป หรือเมื่อชุนหปิกษ์เกิดความกระวนกระวายครั้นถึงกาฬปิกษ์หายไปข้างใดข้างหนึ่ง เช่นนี้ บุคคลชนิดนี้ได้ชื่อว่าปิกฺขะบัณฑิตกะ

(๕) นปุงสกปณทกบุคคล คือ บุคคลผู้ใด เพศหญิงชายไม่ปรากฏทั้ง ๒ เพศ มีแต่ช่องสำหรับถ่ายปัสสาวะเท่านั้น บุคคลชนิดนี้ได้ชื่อว่านปุงสกะบัณฑิตกะบุคคล

๙) อุภโตพยัญชนกบุคคลบุคคลประเภทนี้เป็นหญิงก็ได้เป็นชายก็ได้ เพราะมีทั้งสองเพศเกิดขึ้นเนื่องด้วยอำนาจของอกุศลกรรมที่เป็นกามสมุจจาร เข้าแทรกแซงอกุศลกรรม จึงปรากฏเกิดมีสองเพศขึ้นในบุคคลคนเดียวกัน แต่เพศทั้ง ๒ นี้หาใช้ปรากฏที่เดียวพร้อมกันไม่ เวลาใดปุริสภารูปปรากฏขึ้นเวลานั้นอิตถิสภารูปก็ไม่ปรากฏ และเมื่อเวลาใดอิตถิสภารูปกำลังปรากฏขึ้นเวลานั้นปุริสภารูปก็ได้ปรากฏ อุภโตพยัญชนกนี้มีอยู่ ๒ จำพวก คือ

(๑) อิตถิอุภโตพยัญชนก จำพวกหนึ่ง

(๒) ปุริสอุภโตชนกอีกจำพวกหนึ่ง

๑๐) นปุงสกบุคคลบุคคลใดที่ไม่สามารถประกอบกิจได้ดูชาย ชื่อว่านปุงสกะ นปุงสกะนี้ได้แก่พวก นปุงสกะบัณเฑาะก์นั่นเอง

๑๑) มम्मบุคคล มम्मบุคคลนี้คือ บุคคลจำพวกที่ติดอ่างนั่นเอง จะเห็นได้ว่าผู้ถูกเรียกว่า “พวกมีตมา” นั้น อาจจะมีอาการตั้งแต่ปฏิสนธิ เช่น พวกบ้า ใบ บอด หนวก รวมทั้งอวัยวะเพศที่พิการหรือแตกต่างจากปกติ บางพวกมาแสดงผลเมื่อโตแล้ว เช่น พวกกะเทยหรือบัณเฑาะก์^{๓๓}

การกระทำปาณาติบาตถือว่าการฆ่าสัตว์ หรือเป็นการเข้าไปตัดรอนชีวิตของสัตว์ให้ตาย มีการวินิจฉัยว่า “การกระทำใดผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่และมีผลกรรมตามมาหรือเปล่านั้น ต้องพิจารณาองค์ปาณาติบาตทั้ง ๕ ประการได้แก่ “สัตว์นั้นมีชีวิต รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีจิตที่คิดจะฆ่า มีความพยายามที่จะฆ่า และสัตว์นั้นตายด้วยความพยายาม ซึ่งการกระทำใดครบทั้งองค์ ๕ ถือว่าการกระทำนั้นเป็นปาณาติบาต” แต่ถ้าการกระทำใดไม่ครบองค์ปาณาติบาต ๕ ประการ ถือว่าการกระทำนั้นไม่เป็นปาณาติบาต หรือไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาตนั่นเอง พิจารณาได้จากสารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ภาค ๒ ความว่า “การฆ่านั้นย่อมสำเร็จได้ ก็ด้วยการครบองค์ ๕ เหล่านี้...เมื่อไม่ครบองค์ ๕ การฆ่าไม่สำเร็จ”^{๓๔} และเนื่องจากการกระทำปาณาติบาตมีหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งแต่ละวิธีมีเป้าหมายเหมือนกัน คือเพื่อให้สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตนั้นตาย การพิจารณาโทษของปาณาติบาตต้องพิจารณาจากองค์ประกอบว่า สัตว์ที่ฆ่ามีขนาดใหญ่หรือเล็ก มีความเพียรพยายามมากหรือน้อย และมีเจตนารุนแรงหรือไม่รุนแรง มาพิจารณาร่วมด้วยข้อกำหนดดังนี้

๑. ข้อกำหนดที่ ๑: กำหนดโดยวัตถุ มี ๒ อย่าง ประกอบด้วย

๑) ฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่ไม่มีชีวิต ซึ่งไม่ได้ประทุษร้ายตนและผู้อื่นมีโทษหนักมากกว่าการฆ่าโจรหรือสัตว์ร้าย

๒) ฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีอุปการคุณแก่ตน เช่น มารดาบิดา ช้าง วัว ควาย

๓) ฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีคุณงามความดีในตัว เช่น ผู้ถือศีล ผู้มีคุณต่อสังคม หรือสุนัข กุ๊ยช่วยเหลือสังคม

๒. ข้อกำหนดที่ ๒: กำหนดโดยเจตนา มี ๓ อย่าง ดังนี้

๑) ตั้งใจฆ่าโดยหาเหตุมิได้ เช่น เขาไม่มีโทษถึงตาย หรือไม่ได้เตรียมจะทำร้ายใคร แต่ก็เจตนาไปฆ่าเขา ถือว่ามีโทษมาก

^{๓๓}พระสิทธิธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธัมมโชติกะ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐-๒๓๑.

^{๓๔}สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ภาค ๑ และภาค ๒, สิริ เพ็ชรไชย (แปล), (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗๕.

๒) ฆ่าด้วยกิเลสตัณหาที่มีกำลังกล้า เช่น มีความโลภ จึงรับจ้างฆ่า ยิ่งมีความโลภมากยิ่งมีโทษมาก

๓) ฆ่าด้วยความพยายามอันร้ายกาจ ล้างผลาญให้พินาศ ยิ่งพยายามมากยิ่งมีโทษมาก

๓. กำหนดโดยประโยค คือความพยายามและวิธีฆ่า ถ้าใช้ความพยายามคือ ทรมาณมาก มีโทษมาก^{๓๔}

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายานมองประเด็นการฆ่าสัตว์และการกินเนื้อสัตว์ต่างกัน พระพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่าการฆ่าสัตว์กับการกินเนื้อสัตว์เป็นการประกอบกรรมต่างกันและให้ผลต่างกัน การฆ่าสัตว์นั้นเป็นบาป ส่วนการกินเนื้อสัตว์ที่ตนเองไม่ได้ฆ่าหรือไม่มีส่วนในการการฆ่าไม่เป็นบาป แต่ไม่สนับสนุนให้กินฆ่าสัตว์ สำหรับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มองการฆ่าสัตว์และการกินเนื้อสัตว์เป็นบาปทั้งสอง ปัจจุบันธุรกิจอุตสาหกรรมการค้าเนื้อสัตว์ ต้องฆ่าสัตว์จำนวนมาก เพื่อผลิตอาหารออกมาตอบสนองผู้บริโภคได้แสวงหากำไรสูงสุด โดยปราศจากคุณธรรมและจรรยาบรรณธุรกิจ เป็นปัญหาทางจริยธรรม มีการละเมิดชีวิตสัตว์

... ทำการทำรณสัตว์ในสองขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเลี้ยงและขั้นตอนการฆ่าเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุด กรรมเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ในวรรณคดีไทยเรื่องเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วงที่พระมหากษัตริย์ราชธานีไทย ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยใช้อบรมและปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนในการทำกรรมดีละเว้นกรรมชั่วและมีความเกรงกลัวละอายต่อบาป กลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยในเรื่องการทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล มีความกตัญญูยกย่องและเกรงใจผู้มีอาวุโส มีใจเมตตากรุณา ยกย่องคนดี ตลอดจนทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาการปลูกฝังหลักธรรมเรื่องกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดปรัชญาการศึกษาไทยในสมัยนี้ และใช้สืบทอดมาถึงรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือ ความรู้คือคุณธรรม ...^{๓๕}

การกระทำที่เข้าข่ายผิดศีลข้อปาณาติบาต ปรากฏข่าวทุกวัน ไม่เป็นการฆ่ากัน ก็เป็นการเบียดเบียนทะเลาะเบาะแว้ง เป็นสาเหตุให้เกิดการฆ่าในเวลาต่อมา โดยที่พื้นฐานชาวพุทธทุกคนทราบดีว่า การฆ่าเป็นการผิดศีล เป็นบาป ไม่ควรฆ่าเบียดเบียนกัน แต่สังคมทุกวันนี้มีการฆ่าไม่ว่างเว้น ถ้าไม่ฆ่ามนุษย์ด้วยกันเอง ก็ฆ่าสัตว์ จึงดูเหมือนว่าชาวพุทธรู้หลักธรรมข้อนี้ดี แต่ก็ยังฝันหรือล่องละเมิด ไม่ยอมปฏิบัติตามข้อห้ามของศีลสิ่งที่น่าสนใจคือทราบอยู่แล้วว่าเมื่อไรที่ลงมือฆ่าแล้วจะเป็นบาป แล้วทำไมต้องฆ่า มีความจำเป็นอะไรที่ต้องฆ่า หรือว่ามีอำนาจของกิเลสบางอย่างครอบงำ จึงลืมนสติไปลวงละเมิดศีลยกตัวอย่างเช่น การฆ่าสัตว์ทำเป็นอาหาร การฆ่านั้นถือว่าศีลขาด แต่ชาวพุทธก็ยังฆ่า ชาวพุทธเถรวาทนิยมรับประทานเนื้อสัตว์ ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสทำให้มีข้อกังขาของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานหรือชาวตะวันตกที่มีข้อสงสัยว่า เมื่อสอนไม่ให้ฆ่า แต่ทำไมถึงรับประทานเนื้อสัตว์ ไม่เท่ากับเป็นการส่งเสริมการฆ่า หรือฆ่าด้วยตนเองมิใช่หรือในข้อนี้ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้ให้

^{๓๔} อภ.สง.อ. (ไทย) ๗๕/๑๖/๒๘๖-๒๘๗.

^{๓๕} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕.

เหตุผลตามหลักฐานในพระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทยว่า การฆ่ากับการรับประทาน เป็นคนละอย่างกัน เป็นจิตคนละดวง และได้อธิบายโดยอาศัยหลักการ ๓ ประการ ในพระไตรปิฎกดังนี้

- ๑) เนื้อที่ตนไม่ได้เห็น
- ๒) เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน
- ๓) เนื้อที่ตนไม่ได้รังเกียจ^{๓๗}

หมายความว่า ถ้าพระสงฆ์ไม่เห็น ไม่ได้ยินและไม่เกิดความสงสัยว่าเป็นเนื้อที่เขาฆ่าเพื่อตน ก็สามารถฉันได้ นี่เป็นหลักวินิจฉัยของพระ เพื่อเป็นการดำรงชีพให้อีกกับบริบททางสังคมที่พระอยู่ร่วมอาศัยหลักอธิบายสำหรับเหตุที่กล่าว การฆ่าทุกชนิดผิดศีล เป็นบาปแน่นอน แต่มีข้อพิจารณาอยู่ ๓ ประการ “โดยวัตถุ โดยเจตนา และโดยประโยชน์” ข้อพิจารณานี้เสมือนเป็นข้อผ่อนผันที่ช่วยให้สบายใจว่า แม้จะเป็นบาป แต่ก็บาปน้อย เพราะมีเจตนาฆ่าเอาไปทำประโยชน์ เช่น ฆ่าเพื่อยังชีพ ทำบุญ เลี้ยงเพื่อน ประกอบอาชีพ สัตว์ที่ฆ่าก็เป็นสัตว์เลี้ยงเพื่อเป็นอาหารอยู่แล้ว การพิจารณาตามทัศนะเหล่านี้ แม้เป็นเหตุผลในการเทศน์สอนของพระและนักการศึกษาในเรื่องการฆ่าแม้จะฆ่าก็ควรฆ่าให้น้อยที่สุด และถ้าฆ่าเพื่อประกอบประโยชน์บาปจากปัญหาสังคมยุคสมัยใหม่ที่มีมากขึ้นทุกวัน เช่น ปัญหาการฆ่ามนุษย์ด้วยกันเอง ปัญหาอัตวินิบาต ปัญหาการุณยฆาต ข้อพิจารณาที่กล่าวมายังให้คำตอบไม่ชัดเจนเท่าไรนัก ถ้าเทียบกับฝ่ายมหายานแล้ว มหายานจะมีคำตอบที่ชัดเจนกว่าเถรวาทมาก ดังนั้น ประเด็นที่น่าวิเคราะห์โดยหลักการใหญ่ๆ เช่น “อัตวินิบาตอัตวินิบาต หมายถึง การฆ่าตัวตาย ในคัมภีร์ทางพุทธปรัชญาเถรวาทระบุตัวอย่างพระที่ทำอัตวินิบาตไว้ เช่น กรณีพระโคธิกะ พระโคธิกะได้มานครั้งแล้วครั้งเล่าถึง ๖ ครั้ง แต่ก็เสื่อมจากมานมาตลอด เป็นเพราะว่ามีโรคประจำตัว คือโรคเรื้อรังชนิดหนึ่ง ท่านเห็นว่า คติ คือ ทางไปหลังจากตายแล้ว ของผู้ได้มานไม่แน่นอน จึงดาริจะเชือดคอตนเอง ขณะที่เชือดก็เจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็น พระอรหันต์ไปด้วย ไม่มีความอาลัยในชีวิต จึงนิพพานพร้อมกับการสิ้นลมหายใจ พระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่า การฆ่าตัวตายของพระโคธิกะ ไม่มีความผิดเพราะปาณาติบาต หรืออาบัติปาราชิก เพราะการตายของท่านคือการตัดกิเลสของผู้ที่อบรมปัญญาดีมาก นี่คือตัวอย่างพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่มองการปฏิบัติธรรมสำคัญกว่าชีวิตตนเอง และเห็นคุณค่าการรักษาธรรมะประเสริฐกว่าการรักษาชีวิต การฆ่าตัวตายสำหรับพระที่ปฏิบัติธรรม จึงขึ้นอยู่กับคุณธรรมในตัวพระและแนวทางการปฏิบัติของท่านเป็นแนวทางวินิจฉัยสำหรับชาวบ้านทั่วไป พระพุทธศาสนาเถรวาทมองการฆ่าตัวตายในกรณีนี้ต้องพิจารณาตามหลักวินิจฉัยทั้ง ๕ ว่าครบหรือไม่ ถ้าครบถือว่าผิดศีล ถ้าไม่ครบก็ไม่ผิด”^{๓๘}

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า “ไม่เป็นการล่วงปาณาติบาต เพราะเป็นการกระทำที่ไม่ครบองค์ปาณาติบาตทั้ง ๕ ประการ คือขาดข้อ ๒ อันได้แก่ ปาณะสัญญาหรือปาณะสัญญาตา แปลว่า ‘รู้ว่าสัตว์มีชีวิต’ เพราะท่านหมายเอาเฉพาะสัตว์อื่นเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงตนเองโดยประการใด แต่การทำอัตวินิบาตกรรมแม้จะไม่เป็นการล่วงปาณาติบาตก็จริง จัดว่าเป็นกรรมหนัก สามารถให้ปฏิสนธิในอภายคือนรกภูมิได้”^{๓๙}

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๒๐/๕๗/๑๐๐.

^{๓๘} ส.ส. (ไทย) ๒๕/๔๘๘-๔๙๕/๖๓-๖๖.

^{๓๙} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร.ป.ธ.๙),กรรมที่ปณี (เล่ม ๒), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๙๓-๙๔.

สรุปว่า ผลของการทำปาณาติบาตตามหลักการของศีลและศีล ๕ มีผลของการกระทำ หรือการให้ผลของกรรมประกอบด้วย

- (๑) กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่
- (๒) กรรมที่ให้ผลก่อนหรือหลัง
- (๓) กรรมที่ให้ผลตามระยะเวลา

การให้ผลของกรรม มี ๒ ระดับ คือ

- (๑) กรรมให้ผลชั้นใน หมายถึง จิตใจ
- (๒) กรรมให้ผลชั้นนอก หมายถึง ลาก ยศ สรรเสริญ เลื่อมลาภ เลื่อมยศ นินทา เป็นต้น และการสิ้นกรรม คือ การที่บุคคลนั้นหมดกิเลส

กรรมในจุฬามณีวงศ์สูตรได้ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์สามารถกำหนดอนาคตของตนเอง ด้วยการเลือกสถานที่เกิด เลือกมีคุณสมบัติและรูปสมบัติให้กับอนาคตของตนเองได้ โดยการประกอบกรรมดี ตามหลักการดำเนินชีวิตแบบพุทธโดยยึดหลักศีล ๕ เป็นฐานและพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นด้วยการพัฒนาจิต คือ กาปฏิบัติธรรมแบบสามัญ หรือการปฏิบัติธรรมชั้นศีลธรรม การดำรงชีวิตโดยยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทาง เช่น การรักษาศีลละชั่ว ประพฤติดีทางกายวาจาอยู่เสมอ ซึ่งส่งผลให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข และการปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้น หรือการปฏิบัติธรรมขั้นสมาธิ-ปัญญา เป็นการฝึกควบคุมจิตของตนให้เป็นสมาธิและเกิดพัฒนาการทางปัญญาที่สามารถลดละกิเลสตัวบงการจิตใจที่สำคัญคือความโลภ ความโกรธ และความหลงในชีวิตประจำวันลงได้ ซึ่งการปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้นนี้จะส่งผลสัมฤทธิ์ได้ดีมีประสิทธิภาพสูงก็ต่อเมื่อบุคคลผู้ใคร่ปฏิบัติทำตนให้อิสระจากหน้าที่การงาน โดยเสียสละเวลาเข้าไปศึกษาปฏิบัติในวัดอันเป็นพุทธสถานที่มีความสงบร่มรื่นเหมาะแก่การฝึกฝนอบรมพัฒนาตนให้มีความสะอาดกายวาจาด้วยศีล มีความสุขสงบแห่งจิตด้วยสมาธิ มีความสว่างทางความคิดด้วยปัญญา และเข้าถึงภาวะหลุดพ้นจากปัญหาชีวิตอย่างยั่งยืนด้วยวิมุตติสุข

๒.๔ สรุป

คำว่า ปาณาติบาต มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี หมายถึง การฆ่าสัตว์ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงปาณาติบาตโดยภาพรวมว่า มีผลไม่ดีแก่ผู้กระทำทั้งในชาตินี้และชาติหน้า และสอนให้ละปาณาติบาต แต่มิได้แสดงรายละเอียดของปาณาติบาต ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ซึ่งเป็นชั้นอรรถกถา ได้แสดงองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการทำปาณาติบาตได้แก่ ๖ ประการ คือ เจตนาของผู้ฆ่า กระบวนการของปาณาติบาต มี ๒ ลักษณะคือ ๑. กายปโยคะ การฆ่าด้วยตนเอง ๒. วจีปโยคะ การฆ่าโดยการใช้อื่นฆ่าแทน การตัดสินว่ากิริยานั้นเป็นปาณาติบาต ต้องมีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ๑. สัตว์มีชีวิต ๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต ๓. มีเจตนาจะฆ่า ๔. มีความพยายามที่จะฆ่า ๕. สัตว์นั้นตายด้วยเจตนา
เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง ๕ และคนหรือสัตว์ก็ตายตามเจตนา ศีลขาดบาปกรรมจะเกิดตามมาทันที และผู้ฆ่าสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตจนสำเร็จเป็นปาณาติบาต

บทที่ ๓

การให้ผลของกรรมจากการทำปาณาติบาตตามหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่ใช้เอกสารเป็นหลักคือการศึกษาวิเคราะห์เอกสารล้วน ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำปาณาติบาตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักปาณาติบาตที่ให้นุชยต์เว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์รวมไปถึงการฆ่า การทำร้ายร่างกายและการทำทารุณกรรม สัตว์ในรูปแบบต่างๆ ในบทนี้จะศึกษาศึกษาประเด็นต่างๆในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผลของบุพกรรมและกระบวนการให้ผลของกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาในประเด็น ดังนี้

๓.๑ หลักกรรมและกระบวนการทำปาณาติบาตในสังคมไทย

กรรมในมิติพระพุทธศาสนาเถรวาทแปลว่า “การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา” ประกอบด้วย “กายกรรม กระทำทางกายวจีกรรม การกระทำทางวาจาโมกกรรม การกระทำทางใจ” การตัดสินใจเกี่ยวกับกระบวนการทำปาณาติบาตในสังคมไทย เป็นการตัดสินใจและวินิจฉัยปัญหาทางจริยธรรมและพุทธจริยศาสตร์ เกณฑ์วินิจฉัยที่ชัดเจนคือหลักพระธรรมวินัย คือหลักวินัยฉัยตามศีลข้อที่ ๑ หากปัญหาใดๆ ที่เข้าข่ายหลักการนี้ ให้ถือว่าผิดศีล ตัดสินและการวินิจฉัยปัญหาทางจริยธรรมและพุทธจริยศาสตร์ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท ไม่ได้ยึดตัวบทของคัมภีร์อย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมด้วย เช่น ประโยชน์หรือโทษที่สังคมจะพึงได้รับจากการกระทำนั้น การแก้ปัญหาทางจริยธรรมและพุทธจริยศาสตร์จึงอยู่บนทางสายกลางคือความพอดี ไม่สุดโต่งเอนเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง และเป็นการประยุกต์เข้าหาสังคม โดยมีหลักการวินิจฉัยที่แน่นอนว่าถูกหรือผิด ในความถูกหรือผิดนั้น มีข้อพิจารณาคุณหรือโทษมากน้อยต่างกัน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่จะนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมในทางพระพุทธศาสนาจะเชื่อว่ากระทำเช่นไรจะได้รับผลเช่นนั้นอย่างยุติธรรม โดยการให้ผลของกรรมหรือวิบากกรรมสามารถให้ผลข้ามภพข้ามชาติได้ ถ้ายังไม่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดคือนิพพาน โดยถือว่าจิตวิญญาณมิได้สิ้นสุดเพียงแค่การตายเหมือนแนวคิดวัตถุนิยมที่เชื่อว่าตายแล้วสูญ แต่พระพุทธศาสนาเชื่อว่าถ้ายังมีกิเลสจะต้องกลับมาเกิดใหม่ ชาวพุทธมีความเชื่อว่าแม้แต่โลกฝ่ายวัตถุที่มีการสูญสลาย เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันยังต้องสร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน เพื่อลงโทษผู้เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นจะได้อยู่กันอย่างผาสุก แล้วในโลกแห่งจิตวิญญาณที่เหล่าสรรพสัตว์อยู่ร่วมกัน มันย่อมต้องมีกฎที่ยุติธรรมที่สุดและเป็นกฎธรรมชาติ ที่มีผลเสมอต่อทุกสรรพชีวิตที่ต้องรับผลจากการกระทำของตนเองที่กระทำลงไปแล้วมีผลต่อเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย เพื่อมิให้มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันแต่ฝ่ายเดียว เช่นเดียวกฎหมายบ้านเมืองของโลกฝ่ายวัตถุ คือกฎแห่งกรรมพระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงไว้ว่า

... สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์หรือสิ่งของเป็นรูปธรรม นามธรรม เป็นวัตถุ หรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าชีวิตหรือโลกที่แวดล้อม อยู่ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไป

ตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตามทั้งหมดล้วน เป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่ว่านี้มองด้วย สายตาของมนุษย์ เรียกว่ากฎธรรมชาติ เรียกในภาษาบาลีว่า นิยาม แปลว่ากำหนดอัน แน่นอนทานองหรือแนวทางอันแน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน เพราะ ปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้นๆ แล้ว ก็จะมีความเป็นไปอย่างนั้นๆ แน่นอน ...

กฎแห่งกรรม หรือกฎของธรรมชาติเป็นกฎที่เกิดขึ้น หรือมีอยู่เองตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะ พระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม แต่พระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นผู้ที่ทรงค้นพบกฎของธรรมชาติ หรือกฎ ของกรรมและพระพุทธองค์ทรงมีเมตตา กรุณา นำมาเผยแพร่ แก่พวกเรา ผู้ที่มีวิชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำจนไม่รู้ว่าจะไรคือสาเหตุของความทุกข์ที่แท้จริงกันแน่กฎธรรมชาติหรือนิยามนั้น แม้จะมีลักษณะทั่วไปอย่างเดียวกันทั้งหมดคือ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย แต่ แยกประเภทออกไปได้ตามลักษณะอาการจำเพาะที่เป็นแนวทางหรือเป็นแบบหนึ่งๆ ของ ความสัมพันธ์ อันจะช่วยให้กำหนดศึกษาได้ง่ายขึ้น เมื่อว่าตามสายความคิดของพระพุทธศาสนา พระ อรรถกถาจารย์แสดงกฎธรรมชาติ หรือนิยามไว้ ๕ อย่างดังนี้

๑) อุตุนิยามเป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับ ปรากฏฝ่ายวัตถุ ที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เรื่องฝนฟ้าอากาศ ฤดูกาล ฝนตกฟ้าร้อง ร้อนหรือหนาว ท่านมุ่งเอาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความ ร้อน เย็น หรืออุณหภูมิจ

๒) พีชนิยามกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธ์ ที่เรียกกันว่าพันธุ์กรรม เช่น หว่าน พีชชนิดใด ย่อมได้ผลชนิดนั้น เช่น ปลูกมะม่วงก็ย่อมได้ผลเป็นมะม่วง

๓) จิตตนิยามกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น เมื่อตากระทบรูป หรือ สิ่งเร้า จะเกิดการรับรู้ขึ้น จิตจะออกมารับอารมณ์ จะมีการเห็นเกิดขึ้น

๔) กรรมนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการของ เหตุและผล หรือกระบวนการแห่งเจตจำนง ความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่อง สอดคล้องสมกัน เช่น ทำเหตุไว้ดี ผลที่ได้รับก็ต่ออดี ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

๕) ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่ กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างที่เรียกกันว่า ความเป็นไปโดยธรรมดา เช่นว่า สิ่งทั้งหลายมีความ เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เป็นธรรมดา เช่น มนุษย์ย่อมมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา สังขารที่เป็น สิ่งขตรธรรมทั้งปวงไม่เที่ยง ถูกปัจจัยบีบคั้นและเป็นอนัตตา^๑

นิยามมี ๕ แต่ล้วนสรุปลงธรรมนิยาม ฉะนั้นกรรมนิยามก็ย่อมสรุปลงในธรรมนิยามด้วย กรรมนิยามเป็นนิยามที่สำคัญมากสำหรับมนุษย์เพราะเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง มนุษย์มีสิทธิที่จะ เลือกรกระทำตามความพอใจ แล้วกรรมนั้นจะเป็นผู้ลิขิตอนาคตมนุษย์ สุขทุกข์ของมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับ นิยามเป็นสำคัญ กรรมเป็นกฎอย่างหนึ่งมักจะเรียกว่า กฎแห่งกรรม หรือกรรมนิยาม กรรมนิยามกฎ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๒.

^๒ ที่ม.อ. (ไทย) ๑๓/๑๐๐๐ธัมมวิทโธม ภิภุ, กรรมลิขิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เซ็นทรัลพริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑ - ๒.

แห่งกรรม เป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลอย่างหนึ่ง เช่นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วกรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่งใน ๕ กฎ การที่เราจะวิเคราะห์พิจารณาสิ่งทั้งหลายนั้น อย่าไปยึดถือว่า ทุกอย่างต้องเป็นกรรมทั้งนั้น เพราะพระพุทธศาสนาสอนไว้แล้วว่ากฎธรรมชาติมี ๕ อย่าง หรือนิยาม ๕ กรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่งเมื่ออะไรเกิดขึ้นอย่าไปบอกว่าเป็นกรรมเสมอไป ถ้าเข้าใจเรื่องนิยาม ๕ จะช่วยได้มากในการอธิบายเรื่องกรรมกฎแห่งกรรมตามทรรศนะของพุทธศาสนาเถรวาท คือ กฎแห่งเหตุและผล เป็นกฎธรรมชาติ เป็นเรื่องของธรรมชาติล้วนๆ ไม่มีพระเป็นเจ้าสูงสุดองค์ใดเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะผู้สร้าง ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุปัจจัยทำให้ตั้งอยู่ เมื่อเปลี่ยนแปลงก็มีเหตุปัจจัยทำให้เปลี่ยนแปลง เมื่อแตกดับก็มีเหตุปัจจัยทำให้แตกดับ ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ เปลี่ยนแปรและแตกดับโดยปราศจากเหตุปัจจัย ทฤษฎีนี้รู้จักกันทั่วไปว่า“ปฏิจจสมุปบาท”เป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมธรรมได้ทั้งหมด แสดงให้เห็นอาการที่สิ่งทั้งหลายสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน หากจำแนกแยกแยะปฏิจจสมุปบาท จะเห็นได้ว่าองค์ ๑๒ ของปฏิจจสมุปบาท หรือปัจจัยการนั้นจัดแบ่งตามหน้าที่ของมันจะได้เป็น ๓ กลุ่ม ที่เรียกว่า วัฏฏะ ๓ หรือไตรวัฏ (วน ๓) ได้แก่

๑) อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็น กิเลส คือตัวสาเหตุผลักดันให้คิดปรุงแต่งกระทำ การต่างๆ เรียกว่า กิเลสวัฏ

๒) สังขาร (กรรม) ภพ เป็น กรรม คือกระบวนการกระทำ หรือกรรมทั้งหลายที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่างๆ เรียกว่า กรรมวัฏ

๓) วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เป็น วิบาก คือสภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของกรรม และกลับเป็นปัจจัยเสริมสร้างกิเลสต่อไปได้อีก เรียกว่าวิปากวัฏฏะทั้ง ๓ นี้ หมุนเวียนต่อเนื่องเป็นปัจจัยอุดหนุนแก่กัน ทำให้วงจรแห่งชีวิตดำเนินไปไม่ขาดสาย^๖

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺวินโย)ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทไว้สรุปได้ว่า

... หลักกรรมจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าไม่มีการเกิดใหม่หรือการเวียนว่ายตายเกิด เพราะมีปัญหาชีวิตหลายอย่างที่ไม่อาจเข้าใจได้ ถ้าปราศจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือที่เรียกว่าสังสารวัฏ เช่นปัญหาเรื่องคนติบางคนมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมาน และคนชั่วบางคนมีชีวิตอยู่อย่างสุขสำราญเป็นต้น ปัญหานี้จะเป็นเรื่องค้ำโลก ถ้ากฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ไม่เข้ามาช่วยแก้ ช่วงชีวิตเพียงช่วงเดียวของบุคคลสั้นเกินไป ไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์กรรมที่บุคคลทำไว้แล้วได้ทั้งหมด การเกิดใหม่จะช่วยอธิบายกรรมในอดีตของคนได้อย่างดีที่สุด ดังนั้นชีวิตมนุษย์จึงเป็นสนาม หรือวิธีสำหรับทดลองแรงกรรม ว่าใครได้ทำกรรมอะไรไว้มากน้อย เบาบางหรือรุนแรงเพียงใด ...^๗

กรรม เป็นส่วนหนึ่งในหลักคำสอนเรื่อง “ปฏิจจสมุปบาท” เป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาปฏิเสธการสอนดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์ที่ส่งเสริมแนวคิดว่าการกระทำนั้นสามารถล้างบาป คือความชั่วให้หมดให้หายไปได้ แต่พระพุทธศาสนา กลับให้แนวคิดที่ตรง

^๖พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔.

^๗พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺวินโย), อนุพุทธิกถาที่ปณี ภาค ๓ พรรณนาสวรรค์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

ข้ามว่า กรรมทั้งที่เป็นความดีหรือความชั่วนั้น เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลไม่สามารถรับแทนหรือทำให้หมดหรือหายไปได้ ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม ในความรู้สึกรู้สึกของชาวพุทธคำว่า “กรรมมักหมายถึง การกระทำไม่ดี และผลของการกระทำไม่ดีพระพุทธเจ้าได้ตรัสความหมายของกรรมไว้ในนิพเพธิกสูตรว่าภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ”^๕ คำว่า “กรรม” ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความหมายดังนี้

พระไตรปิฎกอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตร ให้รายละเอียดไว้สรุปความหมายได้ว่า “กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาดังพุทธพจน์ว่า “เจตนาหิภิกขเวกมัมมวาทิมิเจตยิตวา กมัมมโกโรติ กาเยน วาจาเย มนสาภิกษุทั้งหลายเรา (หมายถึงพระตถาคต) กล่าววาทิตว่า เจตนาอันแหละเป็นกรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมทำกรรมโดยทางกาย ทางวาจา ทางใจ”^๖

กิตติวุฒโฒภิกษุได้ให้ความหมายไว้ว่า “กรรม หมายถึง คำกลางๆ ตัวแปลตามศัพท์ว่าการกระทำ หรือโดย ปรมัตถสถานะคือ เจตนาที่เกิดขึ้นในจิตซึ่งเป็นเจตนาเจตสิกที่เกิดขึ้นกับจิต แล้วทำให้เกิดความตั้งใจในการที่จะพูดจะคิดเจตนาอย่างนี้เรียกว่า กรรม เจตนาเป็นเหตุให้เกิดการกระทำในบาลีท่านใช้คำว่า “กรณ = กम्मหรือกโรนติ เอเตนาคติ = กम्मการกระทำชื่อว่ากรรม หรือสัตว์ทั้งหลายย่อมกระทำโดยอาศัยธรรมชาตินั้น ฉะนั้นธรรมชาติที่เป็นเหตุให้สำเร็จการกระทำเหล่านั้นก็ชื่อว่ากรรม ได้แก่ ตัวเจตนาเจตสิกที่อยู่ในอกุศลจิตและโลกียกุศลจิต”^๗

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม”^๘

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กรรม แปลว่า การกระทำ กรรมนี้เป็นคำกลางๆ ถ้าหากว่าเป็นการกระทำดี ท่านเรียกว่า กุศลกรรม ถ้าหากว่าเป็นการกระทำชั่วท่านเรียกว่า อกุศลกรรม”^๙

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กรรม หมายถึง การกระทำ การกระทำที่แสดงออกทางกาย เรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจาเรียกว่า วชิกรรม ลำพังความคิดเรียกว่า มโนกรรม กรรมที่จะมีผลหรือวิบากต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนาเป็นตัวนำเสมอ”^{๑๐}

^๕ ๐.ง. ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^๖ ๐.ง.ป.ณ.จ.ก. (ไทย) ๓๖/๓๓๔/๗๗๑.

^๗ กิตติวุฒโฒภิกษุ, กรรม – การให้ผล, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: มหาคุศลสารการณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๗.

^๙ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๑๐} พระเมธีธรรมมาภรณ์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพฯ: มจร.มจร.ปริณิตกัณฑ์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๔๗.

ธรรมรักษา(นามแฝง) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เจตนา คือความจงใจหรือจงใจทำ จะเป็นการกระทำดีหรือความชั่วก็ตาม ถือว่าเป็นกรรมทั้งสิ้น กรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม (บุญ) และกรรมชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม (บาป) การทำกรรมมีอยู่ ๓ ทาง คือ ทางกาย เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม และทางใจ เรียกว่า มโนกรรม”^{๑๑}

สุนทร ธรรมรังษีได้ให้ความหมายไว้ “กรรม หมายถึง การกระทำ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่จะจัดเป็นกรรมและมีผลทางศีลธรรมนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำ กล่าวคือ เจตนาในการกระทำนั้นเองจัดเป็นกรรม ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำกรรมทางกาย ทางวาจา หรือ ทางใจ”^{๑๒}

แสง จันทรงามได้ให้ความหมายไว้ว่า “กรรม หมายถึง การกระทำ ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ อันมีกิเลสเป็นแรงผลักดัน กรรมที่สมบูรณ์จะต้องมีตัวประกอบกรรม ๓ เสมอ คือ มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น มีความตั้งใจหรือเจตนา มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหว”^{๑๓}

บรรจบ บรรณรุจิได้ให้ความหมายไว้ว่า “กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกได้เป็น ๓ ทาง คือ กายกรรม (การกระทำทางกาย) วจีกรรม(การกระทำทางวาจา-พูด) และมโนกรรม (การกระทำทางใจ -ความคิด) กรรมทั้ง ๓ มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว”^{๑๔}

สรุปว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอันมีพื้นฐานมาจากกิเลสแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ทั้งกรรมหรือการกระทำที่ดี กรรมชั่วส่งผลต่อผู้กระทำ ทั้งภพนี้และภพหน้า และหากมองให้ถึงตัวแท้จริงของกรรมหรือมองให้ถึงต้นตอเป็นการมองตรงตัวหรือเฉพาะตัวกรรมคือเจตนา อันได้แก่เจตจำนง ความจงใจ การเลือกคัดตัดสิน มุ่งหมายที่จะกระทำ หรือ ปลั่งนำที่เป็นตัวกระทำการนั้นเอง เจตนาหรือเจตจำนงนี้เป็นตัวนำ บังชี้ และกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ เป็นตัวการหรือเป็นแกนนำในการริเริ่ม ประชุมแต่ง สร้างสรรค์ทุกอย่างจึงเป็นตัวแท้ของกรรม เมื่อการกระทำมีทั้งดีและชั่ว บุคคลจึงควรระมัดระวังไม่กระทำการใดๆ อันเป็นเหตุให้เกิดผลชั่ว หลักการตรวจสอบเบื้องต้นสำหรับปุถุชน คือ ไม่กระทำเหตุอันทำให้กรรมไม่บริสุทธิ์ในพระพุทธศาสนาถือหลักกรรมเป็นแก่นที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นกฎที่มีเหตุผลเป็นกฎแห่งธรรมชาติ เป็นกฎที่แสดงออกซึ่งความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ชีวิตของสัตว์โลกไม่ว่าจะเจริญเสื่อม สุข ทุกข์ อายุยืน อายุสั้น ขึ้นอยู่กับกรรมทั้งสิ้น

๓.๑.๑ ประเภทของกรรมในสังคมไทย

^{๑๑} ธรรมรักษา(นามแฝง), พระไตรปิฎก และอรรถกถา ฉบับกรมลิขิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สติ, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๑๒} สุนทร ธรรมรังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๗ - ๑๖๘.

^{๑๓} แสง จันทรงาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: วีระการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๒.

^{๑๔} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิภาณสมุทปาถ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๖.

กรรมในแง่ของพระพุทธศาสนามีสาเหตุมาจากกิเลส จึงทำให้บุคคลทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วก็ได้รับผลกรรม ที่เรียกว่า วิบากกรรม แต่กรรมก็ตกอยู่ภายใต้กฎของ ไตรลักษณ์ คือ กรรมนั้นมีสาเหตุให้เกิดกรรม กรรมนั้นก็ดับไป เพราะเหตุแห่งกรรมนั้น จึงทำให้สรุปได้ว่า กรรมเป็นทั้งสมมติสัจจะ และปรมาตถสัจจะ ขึ้นอยู่กับจิตของบุคคลนั้นเป็นสำคัญสรรพสัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นและมีชีวิตอยู่ได้ในโลกนี้ ล้วนเกิดจากกรรมและต้องเป็นไปตามกรรมทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “กมฺมุนา วตตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๑๕} หมายความว่า สิ่งมีชีวิตทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสัตว์ไม่มีเท้า ๒ เท้า ๔ เท้า หรือมากกว่า ๔ รวมถึงแมลงทุกชนิดที่เรียกว่า สัตว์โลกนั้น ตกอยู่ภายใต้กรรมและกฎแห่งกรรม กรรมที่มนุษย์ทำและการเกิดใหม่ของมนุษย์เป็นสำคัญ จากข้อความในพระพุทธพจน์ทรงแสดงไว้ว่า “มนุษย์ทุกคนล้วนมีกรรมเป็นของตัวเอง กรรมเป็นตัวกำหนดให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ถ้าทำกรรมดีไว้ ก็จะได้รับผลดีตอบแทน ถ้าทำกรรมชั่วไว้ก็ได้รับผลชั่วตอบแทน ไม่มีมนุษย์คนไหนที่หนีกรรมพ้น เพราะว่าการกรรมจะติดตามไปเหมือนล้อเกวียนที่หมุนไปตามรอยเท้าโค”^{๑๖} มนุษย์ผู้ที่ยังมีกิเลส เมื่อได้ตายจากโลกนี้ไปแล้ว ก็ต้องไปเสวยผลแห่งกรรมทั้งดีและชั่วที่ตนได้ทำไว้ โดยการไปเกิดใหม่ในภพภูมิทั้ง ๓๑ ภูมิใดภพภูมิหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็ฯนสุคติภพหรือทุคติภพ ตามผลแห่งกรรมดีและชั่วอยู่ร่ำไป ด้วยเหตุนี้ กรรมและผลกรรม จึงเป็นเหตุและผลของกันและกัน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ กรรมและผลกรรม มีความสัมพันธ์กันในฐานะของเหตุและผลกรรมและการเกิดใหม่ก็เช่นเดียวกัน ต่างมีความสัมพันธ์กันในฐานะของเหตุและผล กล่าวคือ กรรมทั้งดีและชั่วที่มนุษย์ได้ทำไว้เป็นเหตุ การเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ ทั้งที่เป็นสุคติภพและทุคติภพเป็นผล แล้วก็เป็นอย่างนี้เรื่อยไป จนกว่าจะกำจัดกิเลสอันเป็นเหตุแห่งการเกิดลงได้หมดสิ้น การเกิดจึงจะสิ้นสุดลง การเกิดของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธศาสนาได้แสดงการเกิดต้องอาศัยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑. กรรม เปรียบเสมือนที่นา
๒. วิญญาณ เปรียบเสมือนเมล็ดพืช
๓. ตัณหา เปรียบเสมือนยางเหนียว^{๑๗}

กรรมนี้เราถือว่าเป็นกฎอย่างหนึ่ง เรามักจะเรียกว่า กฎแห่งกรรม หรือกรรมนิยาม กรรมนิยามกฎแห่งกรรม เป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลอย่างหนึ่ง เช่นที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วกรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่งใน ๕ กฎ การที่เราจะวิเคราะห์พิจารณาสิ่งทั้งหลายนั้น อย่ายึดถือถือว่า ทุกอย่างต้องเป็นกรรมทั้งนั้น เพราะพระพุทธศาสนาสอนไว้แล้วว่ากฎธรรมชาติมี ๕ อย่าง หรือนิยาม ๕ กรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่งเมื่ออะไรเกิดขึ้นอย่าไปบอกว่าเป็นกรรมเสมอไป ถ้าเข้าใจเรื่องนิยาม ๕ จะช่วยได้มากในการอธิบายเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมตามทฤษฎีของพุทธปรัชญา คือ กฎแห่งเหตุและผล เป็นกฎธรรมชาติ เป็นเรื่องของธรรมชาติล้วนๆ ไม่มีพระเป็นเจ้าสูงสุดองค์ใดเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะผู้สร้าง ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุปัจจัยทำให้ตั้งอยู่ เมื่อเปลี่ยนแปลงก็มีเหตุปัจจัยทำให้เปลี่ยนแปลง เมื่อแตกดับก็มีเหตุปัจจัยทำให้แตกดับ ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ เปลี่ยนแปรและแตกดับโดยปราศจากเหตุปัจจัย ทฤษฎีนี้รู้จักกันทั่วไปว่าปฏิจกสมุปบาท มีการ

^{๑๕} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๗๐๗/๖๔๘.; ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๕๕๐; ขุ.ส. (ไทย) ๒๕/๖๖๐/๖๕๔.

^{๑๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

^{๑๗} อัง.ติ.ก. (ไทย) ๒๐/๗๗/๓๐๐.

จำแนกตามคุณภาพหรือตามธรรมที่เป็นมูลเหตุเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ไม่ว่าจะป็นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจว่ามี ๒ อย่างประกอบด้วย

๑) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึงการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

๒) กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี การกระทำดี ฉลาดเกิดจากปัญญาส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ “อโลภะอโทสะ หรืออโมหะ”^{๑๘}

จำแนกตามทวารที่กระทำกรรมหรือการแสดงออกของกรรมจัดเป็น ๓ ทวาร ดังนี้

๑. กายกรรม กรรมที่แสดงออกทางกาย

๒. วจีกรรม กรรมที่แสดงออกทางวาจา

๓. มโนกรรม กรรมที่แสดงออกทางใจ

การจำแนกกรรมดังกล่าวนี้จะมีกรรมรวมทั้งหมด ๖ อย่าง ได้แก่

๑. กายกรรมที่เป็นอกุศล

๒. กายกรรมที่เป็นกุศล

๓. วจีกรรมที่เป็นอกุศล

๔. วจีกรรมที่เป็นกุศล

๕. มโนกรรมที่เป็นอกุศล

๖. มโนกรรมที่เป็นกุศล^{๑๙}

กรรมทั้ง ๓ ประการ คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม พระพุทธองค์ตรัสว่า มโนกรรม จัดว่าเป็นกรรมที่มีความสำคัญที่สุดมีผลมากที่สุด ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ย่อมตามเขาไป เพราะเหตุ นั้นดุจล้อหมุนไปตามรอยเท้าโค ผู้นำแยกไปอยู่ ฉะนั้น”^{๒๐}

กรรมที่จำแนกตามความสัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผลพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ในหนังสือพุทธธรรมดังนี้

๑. กรรมดำมีวิบากดำ ได้แก่ กายสังขาร วีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียน ตัวอย่างง่ายๆ เช่น ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร มุสาวาท และดื่มสุราเมรัย

๒. กรรมขาว มีวิบากขาว ได้แก่ กายสังขาร วีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง ตัวอย่างเช่น การประพฤติตามกุศลกรรมบถ ๑๐

๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งขาวและดำ ได้แก่ กายสังขาร วีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง เช่น การกระทำของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๙.

^{๑๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑.

^{๒๐} ชุ.ธ. (ไทย) ๔๐/๑/๓๔.

๔. กรรมไม่ด่าไม่ขามมีวิบากไม่ด่าไม่ขาม เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ได้แก่ เจตนาเพื่อละกรรมทั้ง ๓ อย่างข้างต้น หรือว่าโดยองค์ธรรม ได้แก่ โภชนงค์ ๗ หรือมรรคมีองค์ ๘ และกรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงความหมายไว้โดยปริยายต่างๆ มากมายหลายนัยด้วยกัน^{๒๑}

แนวคิดเกี่ยวกับกรรมที่เป็นวรรณกรรมชิ้นเอกของไทย คือ “ไตรภูมิพระร่วง” ยังได้รับการถ่ายทอดเป็นรูปธรรมด้วยการวาดภาพเป็นจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์และวิหารเป็นสื่อปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรมได้ชัดเจนขึ้น

ไต่ไต่ในโลกล้วน	อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรึง	ตรึงแน่น อยู่เนา
ตามแต่บาปบุญแล้ว	ก่อเกื้อรักษา ^{๒๒}

ระยะเวลาต่อมาสังคมไทยได้รับอิทธิพลความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และไสยศาสตร์เข้ามาผสมผสานกับหลักธรรมความเชื่อเดิมในพระพุทธศาสนา เพื่อสนองความต้องการของสังคม โดยมีการผสมผสานอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เข้าไปในหลักธรรม เกิดการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดจนจนอยุธยามีการค้าขายกับชาวต่างชาติ ทั้งชาติตะวันตกและตะวันออกทำให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ชุนนางและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้ามีฐานะดีขึ้น ได้รับการยอมรับและยกย่องตลอดจนการเลื่อนชั้นทางสังคม เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ทางวัตถุ

... ความเชื่อเรื่องกรรมเริ่มเปลี่ยนไป "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" ดิจจึงเริ่มหมายถึงผลที่ออกมาเป็นวัตถุ มิใช่ผลที่จิตใจสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยกรุงธนบุรีและรัชกาลที่ ๑ - ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงนำไตรภูมิพระร่วงมาเป็นแนวทางในการสอนหลักธรรมเรื่องกรรม เพื่อให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป เป็นการควบคุมประพฤติกกรรมของประชาชนให้อยู่ในศีลธรรมเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย อยุธยา และในสมัยรัชกาลที่ ๒ "กรรม" ได้นำมาใช้ในความหมายถึงผลของการกระทำที่ไม่ดีที่ทำไว้ในอดีตชาติ เช่น "ตามกรรมที่ทำไว้กรรมสิ่งใดเลยชดมาให้และชะรอยกรรมเวรตามมาทัน" ดังที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องอิเหนาและรามเกียรติ์ สมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๗ ได้นำหลักธรรมเรื่องเกี่ยวกับกรรมและผลของกรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของสังคม เช่นเดียวกับสมัยก่อนๆ จากการรับวิทยาการทางตะวันตกสมัยใหม่ที่เข้ามา จึงไม่ยอมรับเรื่องไตรภูมิพระร่วงในด้านภูมิศาสตร์ มีการการปฏิเสศไตรภูมิพระร่วงในสาระทางด้านภูมิศาสตร์ แต่ยังคงยอมรับสาระเรื่องเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมที่ให้ผลในชาตินี้และชาติหน้า โดยให้ความสำคัญของกรรมในชาติปัจจุบันนี้มากที่สุด ผลของบุญหรือบาปนั้นอยู่ที่ใจของผู้กระทำ ดังที่รัชกาลที่ ๔ ตรัสไว้ว่า "สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ที่ใจ" ชีวิตในชาตินี้จะสุขหรือทุกข์ ขึ้นอยู่กับเหตุและผลของชาตินี้เป็นสำคัญ การทำกรรมดีจะสามารถนำตนไปสู่ความสำเร็จอันเป็นเป้าหมายของชีวิต ๓ ระดับคือ ประโยชน์ในชาตินี้คือ ทิฐฐัมมิกัตถะ ประโยชน์ในชาติหน้า คือสัมปรายิกัตถะ และประโยชน์สูงสุด คือ

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, อ่างแก้ว, หน้า ๑๖๐.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๕๐.

นิพพาน การปฏิเสธไตรภูมิพระร่วงในด้านภูมิศาสตร์ มีผลทำให้ผู้ที่ไม่ได้แยกความเชื่อในไตรภูมิพระร่วงออกเป็นสองส่วน เกิดความเคลือบแคลงใจผลของกรรมในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ...^{๒๓}

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ คนไทยใช้ชีวิตและมีวิถีชีวิตแบบคนไทยพุทธร้อยละ ๙๕ ตั้งแต่ต้น คือ ตั้งแต่เกิดและตายในที่สุดชีวิตผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนา หลักคำสอนเรื่องศีลธรรมและกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่คนไทยได้รับการปลูกฝังมาอย่างต่อเนื่องและการกระทำต่างๆ ตามเจตนารมณ์ของตนเอง เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตของตนเองหรืออาจทำลายชีวิตของตนเองโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น การกระทำต่างๆ ที่เป็นเหตุ ทำให้มีผลเกิดขึ้นจริง จึงเรียกว่ากรรมวาท และพระพุทธองค์ได้ชื่อว่าเป็นกรรมวาที คือผู้กล่าวกรรมและยังสอนเรื่องศรัทธาย่อยลงไปอีก ถือเป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธ คือ ศรัทธา ๔ ประการ ดังนี้

- ๑) เชื่อกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
- ๒) เชื่อกฎแห่งกรรม
- ๓) เชื่อว่ากรรมที่เราทำมีผลจริง
- ๔) เชื่อว่าเราได้รับผลของกรรมที่เราทำมิใช่อำนาจของพระเจ้าองค์ใดมาทำให้^{๒๔}

การทำปาณาติบาตเป็นกระบวนการพรากชีวิตคนที่มีเจตนาในการทาร้ายผู้อื่นให้บาดเจ็บเสียชีวิต ย่อมได้รับผลของกรรม มากกว่าคนที่ฆ่าเพราะป้องกันตัว หรือไม่มีเจตนา ในพระอภิธรรมปิฎกได้ให้นิยามความหมายของ “เจตนา” ว่าหมายถึง ความตั้งใจความมุ่งใจหมายจะทำเจตจาง ความจางความจงใจเป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นตัวนำในการคิดปรุงแต่ง หรือเป็นตัวการในการทการกรรม หรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวกรรมที่เดียว แบ่งออกเป็น ๓ กาล ซึ่งใช้เป็นข้อพิจารณาในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ดังนี้

๑. ปุพพเจตนา คือ เจตนาก่อนที่จะทากุศล เช่น คิดที่จะให้ทาน ว่าเราจะให้ทานกับผู้นี้ ก็เป็นเจตนาก่อนให้
๒. มุญจนเจตนา คือ เจตนา ขณะที่ทากุศล ที่เป็นขณะที่ให้
๓. อปรเจตนา คือ เจตนาหลังจากการกระทำ คือ เจตนาที่เกิดพร้อมกับกุศลจิต เช่น ขณะที่ให้ทานไปแล้ว ก็นึกถึงกุศล ด้วยจิตโสมนัสในกุศลนั้น ก็ชื่อว่าเป็นเจตนาหลังให้ ที่เกิดกับกุศลจิต^{๒๕}

วิถีชีวิตของมนุษย์มีการเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง “มนุษย์รับผิดชอบการกระทำของตัวเอง ภายใต้กฎแห่งกรรม ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน มนุษย์มีความเชื่อพื้นฐานแบบดั้งเดิม แต่ความเชื่อดังกล่าวไม่ใช่ความเชื่อที่มงายมืดบอด พระพุทธองค์ทรงอธิบายให้เห็นเหตุผลแก่ศาสนิกชนของพระองค์เสมอแม้แต่ในเรื่องของความมียอยู่ของกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด”^{๒๖} ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๗

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๙๔-๑๐๖.

^{๒๔} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

^{๒๕} บุญมี แทนแก้ว และคณะ, ปรัชญาเบื้องต้นทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก. ณะการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๕.

^{๒๖} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, หน้า ๔.

ทรงห่วงใยเด็กไทย เห็นได้จากพระราชดำรัสที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี

...การสอนเด็กต้องนับว่าบกพร่องที่สุด เมื่อแต่ก่อนนี้ยายแก่หรือพี่เลี้ยงในบ้านก็ได้พยายามสอนบ้างอย่าง งูๆ ปลาๆ ครั้นมาบัดนี้ ต้องนับว่ากลับทรุดโฉมลงไปอีก เพราะการสอนในบ้านก็เกือบไม่มี การสอนตามวัดก็น้อยลงเพราะมีโรงเรียนอื่น ๆ แทนพระสอนหนังสือ ตามโรงเรียนก็หาได้สอนศาสนาอย่างจริงจังไม่ เด็กที่สวดมนต์ได้มีน้อยและไหว้พระไม่เป็นก็มี ผู้ที่จะเล่าเรียนมักเป็นคนอายุมากที่บวชบ้างที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาบ้าง แต่เรียนจริงนับว่าน้อยมากถ้าเปรียบเทียบกับจำนวนพลเมืองทั้งหมดการสอนเด็กก็ยิ่งพร่องอยู่นั้น น่าจะแก้ไขยากนัก และเป็นของที่ควรพยายามแก้อย่างยิ่ง จริงอยู่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ลึกซึ้งสอนให้เด็กเข้าใจยาก แต่ก็มีธรรมที่สอนได้มากมาย เช่น เรื่องกรรมและอื่นๆ อีกที่หยิบเลือกได้...^{๒๗}

ในรัชสมัยของพระองค์ทรงส่งเสริมให้มีการแต่งหนังสือวรรณกรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กและได้จัดประกวดเมื่อ พุทธศักราช๒๔๗๒ พระราชทานรางวัลแก่ผู้แต่งหนังสือชนะการประกวดหนังสือที่ชนะการประกวดได้รับการพิมพ์เผยแพร่ พระราชทานเนื่องในโอกาสทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา และพระองค์ยังทรงให้ความสำคัญของหลักธรรมเรื่องกรรม ที่ควรได้รับการสอนและปลูกฝังให้กับเด็กไทย ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

... สำหรับพระพุทธศาสนานั้น ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งที่เราควรจะสอนให้เข้าใจและให้เชื่อมั่นเสียตั้งแต่ต้นทีเดียว คือ สิ่งที่เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนานั้นคือวิญญูสงสาร การเวียนว่ายตายเกิด และกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะหนทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาก็เพื่อให้พ้นจากวิญญูสงสาร อันเป็นความทุกข์แต่สิ่งที่ตีประเสริฐยิ่งขึ้น คือ ความเชื่อในกรรม แต่จะสอนเฉพาะเรื่องกรรมอย่างเดียวไม่สอนเรื่องวิญญูสงสารด้วยก็ไม่สมบูรณ์ความเชื่อในเรื่องกรรม ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นของประเสริฐยิ่ง ควรเพาะให้มีขึ้นในใจของคนทุกคนและถ้าคนทั้งโลกเชื่อมั่นในกรรมแล้วมนุษย์ในโลกหวังผลที่ดี เรื่องวิญญูสงสารและกรรมนี้เป็นของต้องมีความเชื่อ เพราะเป็นของที่น่าเชื่ออีกหลายอย่าง ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าคนเราเชื่อกรรมจริงๆ แล้ว ควรจะได้รับความสุขไม่น้อยโดยที่ไม่ทำให้รู้สึกท้อถอยแต่อย่างไรข้าพเจ้าเห็นว่า เราควรพยายามสอนเด็กให้เข้าใจและให้เชื่อมั่นในกรรมเสียแต่ต้นทีเดียว ยิ่งให้เชื่อได้มากเท่าไรยิ่งดี ควรให้ฝังเป็นนิสัยทีเดียว ...^{๒๘}

หลักธรรมเรื่องกรรม ในฐานะเป็นหลักทางศีลธรรมได้คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบันนั้น ความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทยที่มีอิทธิพลจากเรื่องไตรภูมิ พระร่วงด้านภูมิศาสตร์ได้รับการปฏิเสธ และมีผลทำให้ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และการให้ผลของกรรมตามคำสอนในไตรภูมิพระร่วงได้รับการกระทบกระเทือน และเสื่อมลงอย่างต่อเนื่องทั้ง

^{๒๗} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, หน้า ๑๖๒.

^{๒๘} วศิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

ที่สาระสำคัญของวรรณกรรมเรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” เป็นรากฐานของคำสอนเรื่องกรรมที่เน้นให้มีความเกรงกลัวความชั่วและละอายต่อบาป จนที่สุดเรื่องกรรมจากวรรณกรรมเรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” ได้หมดยุคบาทในสังคมไทย กลายเป็นเพียงภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนกระแสวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมตะวันตกที่รุนแรงขึ้น ทำให้หลักธรรมเรื่องกรรม ที่นำมาสอนโดยเน้นถึงการกระทำ และผลของการกระทำที่เป็นสุขในชีวิตประจำวัน ไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะทำให้คนไทยส่วนหนึ่งเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมได้อีกต่อไป สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัฒนธรรม และบริโภคนิยมตามแบบอย่างของชาติตะวันตก ประกอบกับหลักธรรมเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเกี่ยวกับ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุ คนในสังคมจึงต้องการเป็นเจ้าของวัตถุ และความร่ำรวยโดยไม่สนใจที่จะทำงานให้เหนื่อยยาก ด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม เช่น การค้ายาเสพติด การก่ออาชญากรรม การโจรกรรม ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ที่เปื้อนปอกติสุขของสังคมส่วนรวม

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะไว้ว่า “...ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูก คือ เรามองกรรมไปที่สิ่งของ ที่เงินทองของนอกกาย จะไปเทือนนั้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องแต่ไม่ได้มองที่ผลของมัน คือความดี ความชั่ว อันมีอยู่แล้วในกรรมนั้น ซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม ...”^{๒๙}

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ประยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า

...หลักกรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้น ไม่ใช่ว่าเป็นหลักกรรมใหญ่หรือสำคัญอย่างเดียว แต่เป็นเพราะว่าได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกิดขึ้นพอกพูนต่อๆ กันมา เพราะฉะนั้นต้องทำความเข้าใจเรื่องกรรมนอกจากจะทำความเข้าใจในตัวเองแล้วยังมีปัญหามากขึ้น คือ จะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วยความเข้าใจของคนทั่วไปเกี่ยวกับกรรมว่า ประการแรกคนโดยมากมองกรรมไปในแง่ตัวผล ประการต่อไปเราพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอา แง่ชั่ว แง่ไม่ดีนอกจากนั้นมุ่งไปในแง่อดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติหน้าเป็นสำคัญพูดง่าย ๆ ว่า คนทั่วไปมองความหมายของกรรม ในแง่ผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติและค่านิยมของสังคมที่ยกย่องวัตถุมาก กระทบกระเทือนต่อหลักกรรม เวลาเราพูดว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วคนส่วนมากนึกถึงค่านิยมที่เป็นวัตถุ ...^{๓๐}

วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ว่า “... คนส่วนมากมักถือเอาความสุข ความสมปรารถนาในชีวิตปัจจุบันเป็นมาตรฐาน วัดความดี คือ ความดีต้องมีผลออกมาเป็นความสุขความสมปรารถนา เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ความชั่วต้องมีผลตรงกันข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่แน่เสมอไป ...”^{๓๑}

ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาทถือว่ากรรมดี คือกุศลกรรมและกรรมชั่ว คืออกุศลกรรม ที่ทำไว้ในอดีตนั้นมีได้สูญหายไปไหน กรรมทั้งหมดจิตเป็นผู้รับเก็บสั่งสมไว้จะคอยให้โอกาสสนองให้ได้รับผลตามกำลังของกรรมนั้นๆ กรรมที่เก็บสั่งสมไว้นั้น ให้ผลข้ามภพข้ามชาติ ในสัตว์บุคคลที่เกิดในกามาวจรภูมิ ซึ่งรวมทั้งมนุษย์นั้น ปฏิสนธิจิตซึ่งประกอบพร้อมด้วยอดีตกรรมและอิชชาจะทำหน้าที่

^{๒๙} พุทธทาสภิกขุ, กรรมและการอยู่เหนือกรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐.

^{๓๐} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ประยุตโต), เชื้อกรรม รู้กรรม แก้กรรม, หน้า ๕ - ๓๔

^{๓๑} วศิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, หน้า ๔๖ - ๔๕.

ในการต่อภพต่อชาติ ชื่อของปฏิสนธิมี ๔ ประการ คือ อปายปฏิสนธิ การสูกติ ปฏิสนธิ กามสูกติ ปฏิสนธิ รูปาวจรปฏิสนธิและอรูปาวจรปฏิสนธิ ในทางอภิธรรมแสดงจิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิมนุษย์ว่ามี ๒ ประเภท ดังนี้

๑) อุเบกขาสันตริณจิตอุเบกขาสันตริณจิตเป็นปฏิสนธิจิตที่มีกรรมเป็นวิบาก เป็นบริวารหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าหมายถึง การจุติมาจากภพที่มีเหตุตรงกันกับวิบากนั้น เช่น การปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีความโลภเป็นบริวาร ก็มีความหมายเดียวกันกับการจุติมาจากภพที่มีความโลภ เป็นต้นและการเกิดเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นการเกิดในกามสูกติภูมิ แต่ระดับของ “กุศลวิบาก” ของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน บุคคลที่มี “กุศลวิบาก” น้อย ปฏิสนธิจิตที่นำเกิดจะเป็น “อุเบกขาสันตริณกุศลวิบากจิต” เป็นกุศลจิตที่มีกำลังน้อยเป็นจิตที่เป็นผลของกุศลกรรมที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต แต่เพราะความบกพร่องแห่งเจตนาในกาลทั้ง ๓ คือ เจตนาก่อนทำกุศล เจตนาขณะทำกุศลและเจตนาภายหลังที่ทำกุศลนั้นแล้วกาลใดกาลหนึ่ง จึงทำให้ผลแห่งเจตนาอันมีกำลังอ่อนและให้ผลเป็นเหตุกะคือ เป็นจิตที่ไม่มีเหตุบุญหรือกุศลเหตุ ในกรณีนี้ “อุเบกขาสันตริณกุศลวิบากจิตทำหน้าที่ปฏิสนธิภวังค์และจุติมนุษย์ผู้นั้นจะเป็นผู้พิการหรือกล่าวว่ามีผู้เกิดมามีต”

๒) มหาวิบากจิตจะนำวิญญาณให้ไปเกิดในมนุษย์ภูมิ ๑ ในเทวภูมิ ๖ เป็นเทวดาและมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นทวีเหตุบุคคลหรือดีเหตุบุคคล แล้วแต่มหากุศลจิตเป็นญาณสัมปยุตหรือญาณวิปยุต^{๓๒}

สรุปว่าประเภทของกรรมการทำหน้าที่ของกรรมพระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นว่า กรรมอย่างเดียวกันอาจเรียกชื่อต่างออกไปตามหน้าที่ กาล และความหนักเบา เช่น การฆ่ามารดาบิดาจัดเป็นกรรมหนัก เป็นครุกรรม เมื่อให้ผลในปัจจุบัน เช่น ถูกฆ่าตบ หรือต้องถูกจองจำได้รับทุกข์ทรมานในชาติปัจจุบัน พอสิ้นชีพลงไปเสวยทุกข์ในนรก กรรมอันเดียวกันนั้นจะเป็นอุปชเวทนียกรรม กรรมที่ติดตามให้ผลอยู่ภพแล้วภพเล่า เป็นอปราปรเวทนียกรรม เมื่อให้ผลจนเต็มที่แล้วสมควรแก่เหตุแล้วก็เลิกให้ผล หรือผู้ทำกรรมนั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์เสียก่อน สิ้นชาติสิ้นภพแล้ว กรรมนั้นตามให้ผลไม่ได้อีก จึงกลายเป็นอโหสิกรรม เปรียบเหมือนบุคคลคนเดียวเรียกได้หลายอย่าง เช่น เป็นลูกของพ่อแม่ เป็นพ่อของลูก เป็นสามีของภรรยา เป็นนายของลูกน้อง เป็นครูของศิษย์ กรรมที่บุคคลทำแล้ว จะให้ผลครั้งเดียวพันไปก็หาไม่ ย่อมตามให้ผลครั้งแล้วครั้งเล่า ชาติแล้วชาติเล่าจนกว่าจะสิ้นแรงหมดไป เปรียบเหมือนต้นไม้ที่บุคคลปลูกไว้เพียงครั้งเดียว แต่ให้ผลเป็นร้อยๆ ครั้ง จนกว่าจะตายไปสำหรับอასันนกรรม คือ กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนตาย จะเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่วก็ตาม ที่ว่าให้ผลก่อนนั้น เพราะมีช่วงใกล้ชิดกับการปฏิสนธิในภพใหม่ จึงให้ผลทันทีในขณะที่บุคคลเคลื่อนจากภพเก่าสู่ภพใหม่นั้นเอง แต่ให้ผลในระยะสั้นดังกล่าวแล้ว การตามให้ผลยั่งยืน เป็นหน้าที่ของอาจิณณกรรม คือ กรรมที่บุคคลทำเป็นประจำ

๓.๑.๒ กรรมที่แบ่งตามความสัมพันธ์กับวิบาก

พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนยืนยันในเรื่องของกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมอันสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์ อย่างใกล้ชิดมากที่สุด แต่มีคนเป็นจำนวนมากเช่นกันที่เข้าใจในเรื่องของกรรมคลาดเคลื่อนไป บ้างมีความสงสัยข้องใจในคำ

^{๓๒} พระสิทธิธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธัมมโชติกะ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๘-๒๓๑.

สอนที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นั้นจะให้ผลตรงตามคำสอนนี้หรือไม่ เพราะสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน คือ บางคนที่ทำความชั่วมากมาย แต่กลับมีฐานะร่ำรวย มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับนับหน้าถือตาในสังคม แต่บางคนที่กระทำแต่ความดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน กลับต้องประสบกับความลำบากยากจน ถูกทะเลาะจากสังคม ถึงกับมีคำกล่าวไปในทางที่ตรงกันข้ามว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” พุทธศาสนิกชนไทยบางส่วนยังเข้าใจความหมายของกรรม ไปในแง่ผิดต่างกันไป เช่น บางพวกมองกรรมว่าเป็นผลของการกระทำ จึงมักได้ยินสำนวนภาษาไทยหลายสำนวน เช่น “กรรมของสัตว์ สู้แต่แต่บุญกรรมก็แล้วกันหรือ จงก้มหน้ารับกรรมไปเถิด” และบางพวกเข้าใจว่ากรรมนั้นเป็นเรื่องของความชั่วบ้าง ความทุกข์โศก หรือภัยพิบัติต่างๆ อันเป็นเรื่องในทางลบทั้งสิ้น มีพุทธพจน์ซึ่งกล่าวถึงความหมายของกรรมไว้ ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เจตนา นั้นเอง เราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”^{๓๓} “กรรมหมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา จะแสดงออกทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรืออยู่ในใจก็ตาม เป็นอดีตก็ตาม ปัจจุบันก็ตาม อนาคตก็ตาม ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เป็นกรรมทั้งนั้น”^{๓๔} กรรมก็คือตัวการกระทำอันเป็นตัวเหตุ โดยมนุษย์เป็นผู้กระทำเอง มิใช่มีใครหรือสิ่งใดมาเป็นเจ้ากรรมนายเวรทำให้ การกระทำดีก็คือกรรมดี การกระทำชั่วก็คือกรรมชั่วผลอันเกิดจากการกระทำนั้นเรียกว่า “วิบาก” เพราะเกิดจากการกระทำ ที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจ หรือจงใจทำ จะชั่วก็ตามกระทำที่ดี เรียกว่ากรรมดี ที่ชั่วเรียกว่ากรรมชั่ว กระทำทางกายเรียกกายกรรม ทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม และทางใจเรียกมโนกรรม ฉะนั้น กรรม จึงหมายถึงความดี และความไม่ดีด้วยเพราะกรรมคือการกระทำ กรรม จะมีผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ “เจตนา” คือความตั้งใจ ตั้งใจ ที่กระทำลงไปในขณะที่นั้นๆ ถ้ามีเจตนาในการกระทำแรง กรรมก็หนัก ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อน

ในมหาสิหนาทสูตร ได้แสดงสภาวะเปรียบเทียบสำคัญ ๒ สิ่งคือสภาวะการท่องเที่ยวไปในวัฏฏะสงสารกับสภาวะการท่องเที่ยวในแต่ละภุมิ ซึ่งมีสาระสำคัญ คือสภาวะการท่องเที่ยวไปในวัฏฏะสงสารนั้น พระพุทธองค์ทรงอุปมาเสมือนคนเดินทางไกลในพื้นที่ร้อนระอุ ผู้เดินทางจะประสบทั้งความร้อนภายนอกและความร้อนภายใน ก่อให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยเมื่อล่า หวาดหวั่น หิวกระหาย สำหรับสภาวะที่เดินทางท่องเที่ยวในแต่ละภุมินั้น พระพุทธองค์ทรงอุปมาไว้ตามลำดับเปรียบเทียบตั้งแต่ภุมิต่ำสุดถึงภุมิที่สูงที่สุดในคติ ๕ คือ

๑) สภาวะนรก เป็นสภาวะที่มีแต่ความทุกข์ทรมานอย่างเดียว ไม่มีความสุขใดสอดแทรกเข้าไปได้เลย เปรียบเสมือนผู้เดินทางที่เดินอยู่ในหลุมใหญ่ที่เต็มไปด้วยถ่านเพลิงที่ร้อนจัด ลุกแดงไปทั่วหลุม ผู้เดินทางในนรกจึงต้องได้รับทุกข์ทรมานแสนสาหัส

๒) สภาวะกำเนิดเดียรัจฉาน เป็นสภาวะที่เสมือนผู้เดินทาง เดินในหลุมคู ลึกท่วมหัว ต้องแหวกว่ายทนทุกข์ทรมานอยู่ท่ามกลางความโศโครกและกลิ่นเหม็นของคูนั้น

๓) สภาวะเปรตวิสัย เป็นสภาวะที่เสมือนผู้เดินทาง เดินไปบนที่เต็มไปด้วยก้อนดินและหินขรุขระ มาถึงที่พักแรมได้ต้นไม้ก็เป็นต้นไม้ที่ปราศจากใบ ไม่สามารถใช้บังแดดได้

^{๓๓} อัง. ปญจก. ๓๖/๓๓๔/๗๗๑.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

๔) สภาวะมนุษย์ เป็นสภาวะที่เสมือนผู้เดินทาง เดินได้ต้นไม้ที่มีร่มเงาแสดงแดดส่องไม่ถึงพื้น ทำให้ผู้เดินมีความรู้สึกชุ่มชื้นเย็นสบาย สามารถบรรเทาความร้อนและความเหน็ดเหนื่อย ความทุกข์เบาบางลง ความสุขมีมากขึ้น

๕) สภาวะเทวดา เป็นสภาวะที่เสมือนผู้เดินทาง เดินทางไปถึงปราสาทซึ่งภายในประดับประดาตกแต่งไว้อย่างสวยงาม ผู้เดินทางสามารถพักผ่อนกินอยู่หลับนอนอย่างเป็นสุขในปราสาทนั้น

พุทธศาสนาเถรวาทได้จำแนกประเภทมนุษย์ที่เกิดมาสอดคล้องกับสภาวะต่างๆ โดยมีกรรมและวิบากเป็นตัวกำหนดดังนี้

(๑) มนุสฺสเนรียโก หรือมนุษย์นรก หมายถึง มนุษย์ที่ร้อนรนอยู่เสมอเพราะมีโลภโกรธหลง ประกอบทุจริตต่างๆ อยู่เป็นอาจิณ ซึ่งเหมือนไฟเผาให้ร้อนอยู่เรื่อย บางทีดูเหมือนเป็นสุขสมบูรณ์ แต่ความจริงถูกเผาอยู่เสมอ บางที่อาจเป็นไฟเย็น แต่เมื่อความชั่วปรากฏก็เป็นไฟร้อนขึ้นมาทันที

(๒) มนุสฺสติรจฉานโน หรือมนุษย์เดียรฉาน หมายถึง มนุษย์ที่ทำอะไรไม่มีความละอาย ไม่มีความกลัวเกรงต่อความชั่วอะไร ทำชั่วได้อย่างเปิดเผยหรืออย่างหน้าตาเฉย

(๓) มนุสฺสเปโต หรือมนุษย์เปรต หมายถึง มนุษย์ที่มีความโลภ อยากได้อยู่มุ่งจักอ้มจักพอ มุ่งที่จะอาศัยเบียดเบียนผู้อื่นอยู่เท่านั้น

(๔) มนุสฺสมนุสฺโส หรือมนุษย์ หมายถึง มนุษย์ที่รู้จักการควรการไม่ควร รู้จักละอายใจ รู้จักยับยั้งและศึกษาอบรมตนให้มีศีลธรรมตามฐานะ

(๕) มนุสฺสเทโวโว หรือมนุษย์เทวดา หมายถึง มนุษย์ที่ถึงพร้อมด้วยhiri (ละอาย รั้งเกลียดความชั่ว) โอตตปปะ (เกรงกลัวความชั่ว) มีความประพฤติสะอาด มีความสงบ

(๖) มนุสฺสวิสุทโธ หรือมนุษย์ผู้บริสุทธิ์แล้ว หมายถึง ท่านผู้ปฏิบัติในมรรคมืองค์ ๘ หรือในไตรสิกขา จนดับตัณหาเสียได้บรรลุถึงความดับทุกข์ตั้งเช่นพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกทั้งหลาย มนุษย์นรก มนุษย์เดียรฉานและมนุษย์เปรต นับว่าเป็นคนพทพร่อง มีความเป็นคนที่ไม่สมบูรณ์ สำหรับมนุษย์มนุษย์ มนุษย์เทวดา และมนุษย์ผู้บริสุทธิ์แล้วเป็นคนสมบูรณ์^{๓๕}

พุทธพจน์ที่ตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายบางจำพวกในโลกนี้ ที่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์นั้นได้ ก็เพราะปฏิบัติชอบ สำราจ รักษาศีลกรรมบถ ๑๐ ประการ บริสุทธิ์ดีแล้ว เว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

... มนุษย์ทั้งหลายในโลก ผู้ที่จะไปเกิดสุคติในโลกนี้หรือโลกสวรรค์ที่เปี่ยมความสุขนั้น มีจำนวนเท่ากับเขาโค ส่วนที่ไปเกิดในทุคติภูมิทั้งสิ้นคือ นรก เปรต อสุรกาย เดียรฉาน นั้นมีจำนวนมากกว่ากับชนโคแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยังหลงอยู่กับการกระทำอกุศลกรรมอยู่มากและได้แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ในการกระทำกุศลกรรมเพราะสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนคนธรรมดาที่ยังเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารนี้ต้องการสูงสุด คือความสุขและความสุขคือการได้ไปอยู่ในภพสวรรค์ เป็นเทวดา ในเบื้องต้นพระพุทธศาสนาได้สอนเน้นให้ปุถุชนเข้าใจว่า การกำเนิดของสัตว์โลกที่จะไปสู่สุคติภูมิหรือทุคติภูมิขึ้นอยู่กับกรรม

^{๓๕} สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), หลักพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๔๑๖ - ๔๑๘.

ที่กระทำไว้ โดยที่กรรมที่กระทำไว้ในแต่ละชนิดจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อจิตก่อนตาย ดังมีพุทธภาษิตที่ว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุกคติก็เป็นอันหวังได้หรือ เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สுகติเป็นอันหวังได้” เมื่อกรรมนำไปปฏิสนธิในภพใหม่ คือ คนที่ทำความดีไว้ย่อมไปเกิดในภพที่ดี คนทำ กรรมชั่วไว้มากไปเกิดในภพที่ชั่ว กรรมที่ส่งผลให้เกิดนั้น เรียกว่า ชนกกรรม สมมติว่าชนกกรรมฝ่ายดีส่งผลให้เกิดในตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินสมบัติและบริวาร มีตระกูลสูง เขาเกิดเช่นนั้นแล้ว ไม่ประมาท หมั่นหาทรัพย์เพิ่มเติม รักษาทรัพย์เก่าให้มั่นคง มีความเคารพบนอบต่อผู้ควรเคารพ ถนอมน้ำใจบริวารด้วยการสงเคราะห์ เอื้อเพื่อพุดจาไพบราวะ ทำประโยชน์ให้ และวางตนเหมาะสม การกระทำเช่นนั้นเป็นอุปถัมภ์ภกกรรม ช่วยส่งเสริมผลของกรรมดีเก่า รวมกับกรรมใหม่ ทำให้มีความมั่งคั่งมากขึ้นมีบริวารดีมากขึ้น ตรงกันข้าม ถ้าได้ฐานะเช่นนั้นเพราะกุศลกรรมในอดีตส่งผลให้แล้ว แต่ประมาท ผลาญทรัพย์สินด้วยอบายมุขานาประการ เช่น เกียจคร้านทำการทำงานและคบมิตรเลว กรรมของเขานั้นมีสภาพเป็นอุปปีฬกกรรม บีบคั้นให้ต่ำต้อยลงจนสิ้นเนื้อประดาตัว บริวารก็หมดสิ้น ถ้าเขาทำชั่วมากขึ้น กรรมนั้นจะกลายเป็นอุปฆาตกรรม ตัดรอนผลแห่งกรรมดีเก่าให้สิ้นไป กลายเป็นคนล้มจม สิ้นความรุ่งเรืองในชีวิต ตัวอย่างเช่น บุคคลผู้หนึ่งเกิดมามีลาบากยากเข็ญขัดสนทั้งทรัพย์และบริวาร รูปร่างผิวพรรณก็ไม่งาม เพราะอกุศลกรรมในชาติก่อนหลอมตัวเป็นชนกกรรมฝ่ายชั่ว เมื่อเกิดมาแล้วประกอบกรรมชั่วซ้ำ เข้าอีกกรรมนี้มีสภาพเป็นอุปถัมภ์ภกกรรมช่วยสนับสนุนกรรมเก่าให้ทวีแรงขึ้น ทำให้ฐานะของเขาทรุดหนักลงไปกว่าเดิม ...^{๓๖}

สรุปว่า กรรมที่แบ่งตามความสัมพันธ์กับวิบาก มองผ่านมิติของกรรมที่ปรากฏในพระคัมภีร์พระไตรปิฎก ปรากฏอยู่หลายที่เช่น จุฬกรรมวิภังคสูตรวรรณกรรมต่างๆ เรื่องกรรมที่เกิดจากปาณาติบาต และบันทึกเรื่องราวที่เป็นเอกสารประเภทหนังสือและตำรา ตลอดจนปรากฏการณ์จริงที่เห็นได้จากสังคมปัจจุบัน จึงสรุปได้ว่ากรรมที่เกิดจากปาณาติบาตนั้นมีจริงและพิสูจน์ได้

๓.๒ ความเชื่อเรื่องกรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาตในสังคมไทย

ความเชื่อเรื่องกรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาตในสังคมไทย จะเห็นได้ชัด คือ มองผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ละยุคสมัยเพราะวรรณกรรมเปรียบเหมือนหน้าตาต่างบ้านสำคัญทำให้เห็นขบวนการทางวัฒนธรรมตลอดจนการยึดถือคุณค่าต่างๆ ของคนในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย การศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ ความเชื่อทำให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณี ล้วนเป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาจากผู้ประพันธ์และค่านิยมของผู้คนในสังคมยุคนั้น และความจริงอีกประการหนึ่ง คือวรรณกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่บอกให้เห็นความจริงจังของคนในชาติหรือความฟุ้งเฟ้อของคนในกลุ่มสังคมในยุคนั้น ความเชื่อเรื่องผีสังเทวดา วรรณกรรมที่ทำให้ความเชื่อของคนในสังคมเกิดขึ้นมากที่สุดคือ วรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา เพราะศาสนาเป็นแหล่งทำให้เกิดวรรณกรรม เช่น ชาดกต่างๆ ไตรภูมิภค และหนังสือที่แต่งขึ้นโดยอิงหลักคำสอนทางศาสนาพุทธ จะเน้นหนักในทางการกระทำเช่น บุคคลใดทำความดี ย่อมได้ผลดีตอบ บุคคลใดทำความชั่ว ย่อมได้รับผลชั่วตอบแทน และยกบุคคลขึ้นมาเป็นตัวอย่าง วรรณกรรมเกี่ยวกับเปรต มีผู้

^{๓๖} หลวงปู่คำดี ปภาโส, “แก่นพระพุทธศาสนา”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒-๓๔.

แต่งเพื่อให้คนทำความดีละเว้นความชั่วเช่น “พญาลิไทย ได้แต่งไตรภูมิพระร่วง และหนังสือพระมาลัยสูตร แต่งเกี่ยวกับเรื่องเปรตในภาคพระมาลัยไปโปรดเปรตในการวิจัยนี้ได้นำวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับเปรตมาศึกษา สามารถวรรณกรรมคือ

๑. คัมภีร์พระมาลัยคำสวด^{๓๗}
๒. ไตรภูมิพระร่วง^{๓๘}
๓. ภูมิวิลาสินี^{๓๙}

อุบาสก อุบาสิกา หรือ คฤหัสถ์ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย โดยอาศัยหลักความศรัทธา ๔ ประกอบด้วย

๑) กัมมสัทธา เป็นผู้มีความเชื่อเรื่องกรรม มีความเชื่อว่าทำดี ย่อมได้รับผลที่ดีและผลของกรรมที่กล่าวมานั้นถ้ามีความประสงค์อยากจะได้จะต้องลงมือสร้างเอาหรือการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เห็นตามมาดังกล่าว

๒) วิปากสัทธา เป็นผู้มีความเชื่อเรื่องวิบากกรรม คือ ทำกรรมอันใดไว้ จะทำดีหรือทำชั่วไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นๆ สืบต่อไป

๓) กัมมัสสกตาสัทธา มีความเชื่อว่ามนุษย์หรือสัตว์ที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นพึ่งอาศัย ที่เกิดมาในปัจจุบันและมีสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันเพราะมีกรรมเป็นตัวกำหนดให้มาเกิด

๔) ตถาคตโพธิสัทธ เป็นผู้มีความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ทรง พระพุทธคุณ ๓ ประการ คือ ผู้มีความพระมหากรุณาธิคุณ พระปริสุทธิคุณและพระปัญญาคุณทรงตรัสพระสัทธรรม ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้ชาวโลกอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๔๐}

๓.๒.๑ สาเหตุของการเกิดผลกรรมจากปาณาติบาต

สาเหตุของการเกิดกรรมจากปาณาติบาตผ่านแนวคิดและความเชื่อเรื่องกรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีอิทธิพลในสังคมไทยมองผ่านพระคัมภีร์พระไตรปิฎก และวรรณกรรมเรื่องเกี่ยวกับกรรมผลของกรรมหรือวิบากกรรม ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เกิดขึ้นสมัยสุโขทัยและรัตนโกสินทร์ ได้ ๓ เรื่อง คือ “คัมภีร์พระมาลัยคำสวด ไตรภูมิพระร่วง แกละภูมิวิลาสินี” ดังนี้

๑.พระมาลัยคำสวด คำเรื่องเดิมเป็นภาษาบาลีชื่อ “มาเลยยสูตร” เข้าใจกันตามแนวคิดและความเห็นของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาว่า “ภิกษุชาวเมืองลังกาแต่งก่อนตั้งกรุงสุโขทัยราว ๑๐๐ ปี ต่อมาภิกษุชาวเชียงใหม่ชื่อ “พุทธวิลาส” ได้

^{๓๗} เปลื้อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๖.

^{๓๘} บรรเทา กิตติศักดิ์ และกรรณิการ์ กิตติศักดิ์, ประวัติวรรณคดี ๑, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗.

^{๓๙} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร.ป.ส.), กรรมที่ปณี เล่ม ๑ - ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๕๗๙.

^{๔๐} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๑/๓๒๑.

แต่งขยายความให้พิสดารขึ้น และบอกชื่อเรื่องแต่งว่า “ฎีกามาลย์”^{๔๑} พระมัลลย์คำสวดหรือพระมัลลย์สูตรถือว่าเป็นศิริมงคล เดิมใช้สวดในพิธีแต่งงาน ตอนเจ้าบ่าวไปนอนเฝ้าหอ ต่อมาใช้สวดหน้าศพด้วย สมัยปัจจุบันได้เสื่อมความนิยมไปแล้ว คงเหลืออยู่เพียงแต่สวดหน้าศพมีผู้พระคัมภีร์พระมัลลย์คำสวดไปตั้งไว้แทนพระมัลลย์คำสวด เคยได้รับการนับถือว่าเป็นเรื่องที่เป็นศิริมงคล มีอิทธิพลเหนือความรู้สึกนึกคิดของคนไทย ในเรื่องบาปบุญ นรกสวรรค์ เช่นเดียวกับเรื่องไตรภูมิพระร่วง เวลาเราทำบุญทำทาน มักจะยกมือขึ้นจบแล้วอธิษฐาน ส่วนหนึ่งในคำอธิษฐานนั้นคือ ให้ได้พบพระศรีอารยด้วยสมัยพระศรีอารยตามความเชื่อของชาวพุทธถือว่าเป็นยุคสมัยอันเต็มไปด้วยความสุขสงบ ไร้ความวิตกกังวลใดๆทั้งสิ้น สมัยพระศรีอารยที่จะมาในอนาคต แต่ผู้ที่จะได้พบนั้น คือผู้มั่นอยู่ในคุณงามความดีเท่านั้น การกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญเข้าใจกันว่ามิต้นเค้ามามาจากเรื่องนี้ด้วย ในตอนที่พระมัลลย์อยู่ในเมืองนรกนั้น พวกเปรตในเมืองนรกขอให้พระมัลลย์บอกญาติพี่น้องของตน ที่อยู่ในเมืองมนุษย์ทำบุญอุทิศไปให้ตนด้วย ญาติของเปรตเมื่อได้ทราบข่าวจากพระมัลลย์ จึงพากันทำทานกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่งไปให้ “พระมัลลย์คำสวดวิวัฒนาการมาจากพระมัลลย์สูตร แต่งเป็นทำนองรำยไม่ใช้ภาษาที่เข้าใจยากลึกซึ้งเท่าไรนัก พออ่านเข้าใจได้โดยง่าย ในส่วนการพรรณนาถึงนรก และสวรรค์ นับว่าละเอียดพิสดาร ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อย่างชัดเจนพระมัลลย์คำสวดคัดลอกต่อกันมาจนถึง พุทธศักราช ๒๕๑๔ นายสุทัศน์ เทวอักษร เจ้าของโรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ให้พระธรรมดิลกตรวจทานต้นฉบับเดิม และได้แก้ไขบทประพันธ์เดิมที่เคลื่อนคลาดให้ถูกต้องตามกระบวนการฉันทลักษณ์”^{๔๒} และจัดให้มีภาพประกอบขึ้นด้วย พระวิสุทธิสมโพธิ เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ. ๙) วัดพระเชตุพนวิมลมังกราราม(วัดโพธิ์) เป็นผู้ช่วยตรวจทานให้ถูกต้องตามอักขรวิธี ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี เพื่อไม่ให้ผิดพลาด พระมัลลย์คำสวดฉบับใหม่ที่นายสุทัศน์ เทวอักษร ได้จัดพิมพ์ขึ้นนี้ วัดเกือบทุกวัดในเขตรอบนอกมีไว้ประจำ เพราะต้องใช้เป็นคัมภีร์วางไว้แทนข้างหน้าพระสงฆ์ เมื่อสวดพระอภิธรรมหน้าศพ เนื้อสำนวนในพระคัมภีร์แก้ไขในส่วนสำนวนคำที่เก่าบางสำนวน ที่อ่านแล้วเข้าใจยากให้เป็นสำนวนใหม่อ่านแล้วเข้าใจง่าย แต่ยังคงไว้ซึ่งเนื้อสำนวนเก่าดั้งเดิมหลายส่วน ที่คนปัจจุบันอ่านแล้วเข้าใจ ในส่วนเนื้อเรื่องทั้งหมดในพระคัมภีร์พระมัลลย์คำสวด คงเป็นเนื้อเรื่องดั้งเดิมไม่ได้ต่อเติมหรือตัดทอนออกประการใด

สรุปกรรมและวิบากกรรมที่ได้รับจากการทำปาณาติบาตจากหลักฐานในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาและวรรณกรรม “พระมัลลย์คำสวด” ได้ ดังนี้

พุทธศาสนาเถรวาท	เกิดจากกรรมที่	คัมภีร์พระมัลลย์คำสวด	เกิดจากกรรมที่
ปัญญาปุตตชาติกเปรต	ฆ่าลูกในท้องผู้อื่น	เปรตมีเส้นขนเป็นป็น	ฆ่านกเป็นอาชีพ
อฎฐิสสังขลิกเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ		
มังสเปตลิกเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ		
มังสปิณฑเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ		

^{๔๑} เปลื้อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๖.

^{๔๒} คัมภีร์พระมัลลย์คำสวด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๔), หน้า ๑.

อลีโลมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ
สัตติโลมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ
อุสุโลมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ
ปฐมสุจิโลมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ
มิคลุทเพรต	ฆ่าสัตว์
สีสังฉินนเปรต	เป็นเพศฆาตฆาตฆาตมนุษย์

๒. ไตรภูมิภค ผู้แต่งไตรภูมิภค คือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพญาสิทธิไทย ทรงเป็นพระราชโอรสของพญาสิทธิไทย เป็นพระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์พระร่วง แห่งกรุงสุโขทัย ทรงครองราชย์ระหว่าง พุทธศักราช ๑๘๙๐ – ๑๙๑๙ มีพระนามเต็มว่าพระเจ้าศรีสุริยพงษ์สรวรพราหมหารธรรมราชาธิราช เรียกกันเป็นสามัญว่า พระมหาธรรมราชาที่ ๑ ในศิลาจารึกเรียกพระนามเต็มว่า พญาสิทธิไทย หรือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ เสด็จสวรรคตในปี พุทธศักราช ๑๙๑๑

... พญาสิทธิไทยทรงมีความสามารถอย่างยิ่งในการปกครองบ้านเมืองได้โปรดให้มีการทะนุบำรุงกรุงสุโขทัยนานาประการ โปรดให้สร้างปราสาทราชมนเฑียรก่ออิฐถือปูนอย่างมั่นคงและงามมาก ได้โปรดให้ขุดคลองและสร้างถนนตั้งแต่เมืองศรีสัชชนาลัยผ่านเมืองสุโขทัยไปถึงเมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชรปัจจุบันเพื่อเป็นการพระราชกุศลสนองพระคุณพระราชบิดา ถนนนี้ปัจจุบันเรียกว่า ถนนพระร่วง มีปรากฏตั้งแต่เมืองกำแพงเพชรถึงเมืองสุโขทัย ตลอดจนถึงเมืองสวรรคโลก ทรงสร้างเมืองสองแคว (จังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบัน) เป็นเมืองลูกหลวง และสร้างพระพุทธรูปชินสีห์ ที่มีมือการช่างงดงามเป็นเยี่ยมทรงปกครองบ้านเมืองโดยทรงอาศัยธรรมานุภาพ ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ให้มีความร่มเย็นเป็นสุขกรุงสุโขทัยจึงไม่มีข้าศึกศัตรูมาเบียดเบียน และไม่มีทาสในเมืองสุโขทัย^{๔๓}

สรุปกรรมและวิบากกรรมที่ได้รับจากการทำปาณาติบาตจากหลักฐานในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาและวรรณกรรมไตรภูมิพระร่วงได้ ดังนี้

พุทธศาสนาเถรวาท	เกิดจากผลกรรม	เปรตในไตรภูมิพระร่วง	เกิดจากผลกรรม
อัญญิสสังขลิกเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรตกินของเน่าเหม็น	เอาข้าวอาหาร เหลือเดน ถวายพระสงฆ์ผู้มีศีล
มังสเปติกเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรตกินหมาเน่า	แก้มึงเอาอาหารที่ผิดวินัยสงฆ์ให้พระสงฆ์กิน
อลีโลมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรต มี เปลว ไฟ พุ่ง ออกมาจากอก ลื่น ปาก	ต่ำสบประมาท และ กล่าวคำเท็จต่อพระสงฆ์

^{๔๓} คัมภีร์พระบาลีคำสวด, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๖.

สัตติโลมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีวะ	เปรตทิวน้ำ	ผู้ใหญ่ผู้มีศีล ขอบข่มเหงผู้คน ใส ความผู้ไม่มีความผิด
อุสุโลมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีวะ	เปรตตัวเนาเปลือย	เผาป่า สรรพสัตว์ที่หนี ไม่ทันจึงถูกไฟคลอกตาย
ปฐุมสูจิโลมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีวะ	เปรตตัวใหญ่เท่าภูเขา	ชาติก่อนเกิดเป็นนาย เมือง และตัดสินความ โดยไม่ชอบธรรม กิน สินบน
ลีสัจฉินนเปรต	เป็นเพศฆาตฆ่ามนุษย์ (ไม่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง)		

๓. ภูมิวิลาสินี เป็นวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลชนะเลิศวรรณกรรมสาขาศาสนาเมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๑๓ และเรื่อง วิมุตติรัตนมาลี ได้รับรางวัลชนะเลิศวรรณกรรมสาขาศาสนาเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๑๖ เรื่อง กรรมที่ปณี ได้รับรางวัลชนะเลิศวรรณกรรมสาขาศาสนาเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๑๙ ผู้แต่ง คือพระพรหมโมลี(วิลาส ญาณวโร, ป.ธ.๙) มีเนื้อหาโดยย่อเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องภูมิวิลาสินีนี้ เริ่มอารัมภกถาวรรณนาถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นผู้เลิศกว่าศาสดาอื่นใดมีประการต่างๆ กล่าวถึงชีวิตของสัตว์ที่อยู่ในวิภังค์สงสารมีชีวิตน้อยจักต้องตายไม่ควรประมาทในชีวิตของตนควรประพฤติธรรม เพื่อถึงพระนิพพานอันไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก

ภาคที่ ๑: พรรณนาถึงความสงสัยของมนุษย์ที่มีทุกยุคทุกสมัยว่า ผลของบุญ ผลของบาป นรก สวรรค์ มีจริงหรือไม่ พยายามอธิบายให้เห็นว่า ผลของบุญ ผลของบาป นรก สวรรค์ มีจริง โดยยกการสนทนาโต้ตอบระหว่าง พระเจ้าปายาลิ ผู้มีความเห็นว่า ผลของบุญ ผลของบาป นรก สวรรค์ ไม่มี กับพระกุมารกัสสปะองค์อรหันต์ อธิบายยกตัวอย่างทำให้พระเจ้าปายาลิเปลื้องมิจฉาทิฏฐิเสียได้ เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

ภาคที่ ๒: พรรณนาถึงนรกขุมต่างๆ ที่สัตว์ผู้กระทำความชั่วต้องไปเกิดรับโทษตามความหนักเบาของบาปที่ได้ทำไว้ กล่าวถึงความทุกข์ในนรกที่สัตว์นรกได้รับ สาเหตุที่สัตว์นรกทั้งหลายไปตกในนรก

ภาคที่ ๓: พรรณนาถึงเปรตในเปตติวิสัยภูมิ มีเปรตประเภทใดบ้าง ลักษณะของเปรตที่แตกต่างกัน ความอดอยากของเปรต อาหารของเปรต มีประการต่างๆ และกล่าวถึงทางที่ทำให้เกิดเป็นเปรต ว่ามีทางอะไรบ้าง

ภาคที่ ๔: พรรณนาถึงภูมิแห่งสัตว์ดิรัจฉาน ประเภทของสัตว์ดิรัจฉานมีเท่าไร ความ เป็นอยู่ของสัตว์ดิรัจฉาน กล่าวถึงสัตว์ดิรัจฉานจัดอยู่ในอบายภูมิ กรรมที่ทำให้ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ว่ามีกรรมอะไรบ้าง

ภาคที่ ๕: พรรณนาถึงภูมิของมนุษย์ ประเภทของมนุษย์ว่ามีอะไรบ้าง สาเหตุที่ทำให้ มนุษย์ มีความแตกต่างกัน กล่าวถึงการได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นเพราะสาเหตุอะไร

ภาคที่ ๖: วรรณนาถึงเทวภูมิหรือโลกสวรรค์ของปวงเทวัญชั้นฟ้า ประเภทของเทพสวรรค์ชั้นต่างๆ มีเทพอะไรบ้างเป็นหัวหน้าควบคุมสวรรค์ในแต่ละชั้น ปฏิปทาที่ทำให้ไปเกิดในสวรรค์แต่ละชั้น เป็นต้น

ภาคที่ ๗: วรรณนาถึงพรหมภูมิ ประเภทของพรหมมีเท่าไร พรหมมีกี่ชั้น รัศมี ความสูงศักดิ์ของพรหมแต่ละชั้น อายุของพระพรหมในแต่ละชั้นมีอายุเท่าไรปฏิปทาที่ทำให้ไปเกิดในพรหมโลก

ภาคที่ ๘: วรรณนาถึงโลกุตระภูมิอันเป็นภูมิของผู้สิ้นอาสวะกิเลสกล่าวถึงลักษณะของพระนิพพานว่าเป็นอย่างไร พรรณนาคุณของพระนิพพานมีประการต่างๆ ผู้ถึงพระนิพพานผู้นั้นชื่อว่าอรหันต์ หนทางที่ทำให้บุคคลถึงพระนิพพานมีอะไรบ้าง

สรุปว่า ส่วนความมีอยู่ของกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเรื่องใหญ่ และสำคัญที่สุดสำหรับพระพุทธศาสนา เพราะวิถีชีวิตของคนทุกคนนับตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกชีวิตจะดำเนินไปในทางดีหรือทางชั่ว ก็ขึ้นอยู่กับกรรม หรือการกระทำที่ตนทำไว้ทั้งสิ้น ซึ่งพุทธศาสนิกชนหลายคนมีความสงสัยว่ากรรมนั้นมีอยู่หรือไม่มีอยู่จริง ดังพระพุทธทวณะว่า “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๔๔} จากพุทธพจน์นี้มองได้ว่าส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ในชีวิตไม่ว่าส่วนดีหรือเลว อาจเป็นผลมาจากกรรมเก่าที่ได้เคยกระทำไว้ในอดีตในชาติเดียวกัน หรือในอดีตชาติ อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากกรรมใหม่ที่สร้างขึ้นเอง ทางกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพุทธดำรัสสอนพุทธบริษัทและผู้คนที่ทั้งหลายในโลก ให้รู้ถึงกฎแห่งความจริงที่ว่า วิถีชีวิตของสรรพสัตว์ตกอยู่ภายใต้กรรมลิขิต มิใช่พรหมลิขิต ตามการบัญญัติของศาสนาพราหมณ์ โดยถือว่าพรหมเป็นผู้ประทานกำเนิดแก่สรรพสัตว์ ซึ่งชีวิตทุกชีวิตต้องดำเนินตามพรหมลิขิต คือเส้นทางที่พรหมจารึกไว้และกำหนดคตติของสัตว์ให้ตีเสวแตกต่างกัน แต่ทางพระพุทธศาสนาถือว่า กระบวนการที่ทำให้เกิดกรรม เป็นสังขธรรมที่ทุกๆ ชีวิตมีอิสระเสรีในการกระทำต่างๆ ตามเจตนาธรรมของตนเอง เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตของตนเอง หรืออาจทำลายชีวิตของตนเองโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นได้ทำให้เห็นว่า กากกระทำต่างๆ ที่เป็นเหตุ ทำให้มีผลเกิดขึ้นจริง จึงเรียกว่า เป็น กรรมวาท และพระพุทธรองค์ได้ชื่อว่าเป็นกรรมวาที คือผู้กล่าวกรรม พระพุทธศาสนายังสอนเรื่องศรัทธาย่อยลงไปอีก ถือเป็นความเชื่อพื้นฐานของ ชาวพุทธ นั่นคือ ศรัทธา ๔ ประการ ได้แก่

๑) เชื่อกฎธรรมของพระพุทธเจ้า

๒) เชื่อกฎแห่งกรรม

๓) เชื่อว่ากรรมที่เราทำว่ามีผลจริง

๔) เชื่อว่าเราได้รับผลของกรรมที่เราทำ มิใช่อำนาจของพระเจ้าองค์ใดมาทำให้^{๔๕}

๓.๒.๒ การให้ผลของกรรมจากการทำปาณาติบาต

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า “พระพุทธศาสนาถือว่ามโนกรรมสำคัญที่สุดเพราะมโนกรรมเป็นจุดเริ่มต้น เป็นตัวกำหนดวิถีหรือชี้แนวทางให้ความคิด ความนิยม ความเชื่อ”^{๔๖} และยังได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับกรรมไว้ต่อไปอีกว่า

^{๔๔} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๗๐๗/๖๔๘., ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๕๕๐.

^{๔๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินตติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

... คนทั่วไปมองความหมายของคำว่ากรรมในแง่ของผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ ในแง่ตัวผล คือ เป็นผลของการกระทำ เราถึงพูดว่ากำหนดรับกรรม แต่ตามหลักธรรมที่แท้จริง กรรมคือการกระทำที่เป็นตัวการกระทำประกอบด้วยเจตนา เป็นเหตุมากกว่าเป็นผลมุ่งถึงกาลในอดีต ปัจจุบัน อนาคตก็ได้ ไม่เฉพาะต้องอดีตอย่างเดียว คือ ปัจจุบันที่ทำอยู่นี้เป็นกรรมมองในแง่ลักษณะว่าดีหรือชั่วก็ได้ คือ กรรมดีก็มี กรรมชั่วก็มี แล้วแสดงออกได้ทั้งกายวาจาใจกรรมมีตั้งแต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ในความคิดแต่ละขณะ ฉะนั้นเราต้องยอมรับผลของ การกระทำนั้นเป็นความรับผิดชอบต่อตนเอง ยอมรับความผิดที่ตนเองก่อขึ้น และต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ...^{๔๗}

พรรณณะเกี่ยวกับกรรมและการให้ผลของกรรม อันเป็นข้อเสื่อมเสียของความประพฤติ มี

๔ ประการ

๑. ปาณาติบาต การตัดรอนชีวิต
๒. อทินนาทาน ถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ ลักขโมย
๓. กาเมสุมิฉฉาจาร ประพฤติผิดในกาม
๔. มุสาวาท พูดเท็จ

ตามโครงสร้างของมนุษย์ที่เกิดเพราะกรรม ๔ ประเภทในพระอภิธรรม ธาตุกถาบุคคลบัญญัติปรภรณ์ ให้รายละเอียดไว้ว่า

๑) บุคคลมีตมามีตไป หมายความว่า คนบางคนเกิดมาในครอบครัวที่ไม่ดีหรือในสถานที่ไม่ดีอย่างไร ก็คงเป็นอย่างนั้น

๒) บุคคลที่มีตมาแล้วสว่างไป คนบางคนเกิดมาในครอบครัวที่ไม่ดีหรือในสถานที่ไม่ดี แต่ได้ใช้ความเพียรพยายามของตัวเอง งดเว้นทางเสื่อมทั้งปวงเสียได้ มากระทำการที่ดีงาม พัฒนาตนเองให้มีฐานะที่มั่นคง มั่นคงขึ้นมาได้

๓) บุคคลที่สว่างมามืดไป หมายถึงคนที่เกิดมาแล้วด้วยกุศลกรรมที่ทำได้ในอดีต ทำให้ได้ฐานะทางเศรษฐกิจ ฐานะทางครอบครัว แต่ไม่สามารถที่จะรักษาฐานะเหล่านั้นไว้ได้ เพราะความประพฤติชั่ว เช่นตกเป็นทาสของอบายมุขต่างเป็นต้น

๔) บุคคลที่สว่างมาแล้วสว่างไป คือเกิดมาด้วยกุศลที่ดีงาม ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี และสามารถรักษาฐานะเหล่านั้นไว้ได้ ตลอดจนถึงได้พัฒนาให้สูงขึ้นไปด้วย ทุกอย่างล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากกรรมดี คือการกระทำของบุคคลนั้น ในการได้ลา หรือการเสื่อมลาภ การได้ยศเสื่อมยศ การถูกนิมนต์ หรือการได้รับการยกย่องสรรเสริญ การประสบความสำเร็จและการประสบความสำเร็จ ทุกข์ ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากการกระทำของเขา ไม่มีใครที่จะทำให้บุคคลผู้ไม่มีเหตุแห่งความทุกข์ ประสบความสำเร็จได้ ไม่มีใครที่มีเหตุแห่งความสุข ไม่ให้ประสบความสำเร็จได้ ความสุขหรือความทุกข์จึงเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองเป็นสำคัญ^{๔๘}

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กรรมนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กรรมนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๒-๖.

^{๔๘} อภิ.ธาด. (ไทย) ๓๖/๕๒๕/๑๐๕.

บุพกรรมที่ส่งผลต่อผู้กระทำในพุทธศาสนา จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก และงานวิชาการและงานนิพนธ์ของพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร, ป.๖.๙) เรื่อง ภูมิวิลาสินี พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เรื่อง กรรมนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่ เสฐียรโกเศศ นาคประทีป เมืองสวรรค์และผีसाงเทวดา กรมศิลปากรเรื่อง โลกที่ปกสารของพระสังฆราชเมธีกร พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญที่ศึกษาเรื่อง “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิตพุทธศักราช ๒๕๓๔ บุศรินทร์ วัฒนะภูติ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนรกและสวรรค์ ตามแนวทางคำสอนของพระพุทธศาสนากับศาสนาคริสต์” พุทธศักราช ๒๕๕๕ คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง ทำให้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับภูมิรองรับผู้กระทำบาปในมิติต่างเรียกว่า “นรก” มีผลมาจากบุพกรรมหรือกรรมเก่าของผู้กระทำไว้อดีตชาติทั้งสิ้น คำว่า “นรก” มาจากคำบาลีว่า “นิริยะ”^{๔๙} แปลว่า สภาพที่ไม่มี ความเจริญ สภาพที่ไม่มี ความสุข สภาพหรือภูมิที่ไม่มี ความยินดี ไม่มี ความเบาใจ นรกคือภูมิเป็นที่เสวยทุกข์ของคนผู้ทำบาปตายแล้วไปเกิด เป็นแหวนแห่งความทุกข์ ไร้เสวยซึ่งความสุขและความเจริญ เป็นภาวะที่ร้อนรนที่เรียกว่า “นรก” เพราะพวกที่ไปตกนรก เป็นคนชนิดที่ต้องตกต่ำ ปราศจากความอึดใจปราศจากความชื่นชม ก็พวกที่เป็นเนรยิกสัตว์ (สัตว์นรก) พากันเข้าไปในนรกนั้นด้วยกรรมของตนทุกตติภูมิแห่งนี้ เลวกว่าภูมิทั้งปวงในกามธาตุ เพราะฉะนั้น จึงเชื่อว่า นรก คือแดนหรือภูมิที่เชื่อกันว่าผู้ทำบาปจะต้องไปเกิดและถูกลงโทษ โดยปริยายหมายถึง แดนที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน เป็นโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ล้วน ปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิง สัตว์ผู้ไปเกิดอยู่ในนรกนั้น ไม่มีความสุขแค่สักชนิดหนึ่งเลย เพราะฉะนั้น โลกนี้จึงได้ชื่อว่า “นิริยภูมิ คือ โลกที่ไม่มี ความสุขสบาย นรก คือ แดนที่หรือภูมิที่เชื่อกันว่าผู้ทำบาปจะต้องไปเกิดและถูกลงโทษ โดยปริยายหมายถึง แดนที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน”^{๕๐} นิริยภูมินี้มีอาณาเขตกว้างใหญ่ แบ่งเป็นเขตขนาดใหญ่ก็มีขนาดเล็กก็มี เช่นเดียวกับโลกมนุษย์ สถานที่แต่ละแห่งในนิริยภูมินี้ ไม่นิยมเรียกว่า “รัฐหรือประเทศ” แต่นิยมหรือเรียกว่า “ขุม”^{๕๑} นรกตามที่รู้จักอยู่ เป็นเรื่องที่จะได้รับหลังจากตายแล้ว แม้ศาสนาอื่นก็ว่าอย่างนั้น นรกในพระพุทธศาสนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งในสังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงหมุนขึ้นหมุนลง เรื่องโลกหรือจักรวาล เป็นสิ่งต้องห้ามไม่ควรคิด ในทรรคนะของพระพุทธเจ้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล เป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ในชีวิตนี้สำหรับสามัญชน ถ้าจะพิสูจน์กันจริงๆ ต้องพิสูจน์ด้วยชีวิตจิตใจ ต้องพิสูจน์เป็นการเฉพาะตัว^{๕๒} แม้จะยังพิสูจน์ไม่ได้ว่า

นรกตั้งอยู่ที่ส่วนใดของจักรวาล แต่หลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ของแต่ละศาสนามีอิทธิพลต่อแนวคิดและวิถีชีวิตของศาสนิกชนมาก การที่ศาสนิกจะแสดงพฤติกรรมใดออกมาหากรู้อยู่แก่ใจว่าไม่ชอบธรรม เขาย่อมคิดปรุงแต่งต่อไปอีกว่า ผลกรรมนี้จะส่งผล

^{๔๙} พระสิริมังคลาจารย์, จุกกาวฟทิปนี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๙๗.

^{๕๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒๒.

^{๕๑} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร, ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๘๐.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), กรรมนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๔ - ๙๖.

ถึงกับทำให้ต้องตกนรกหรือไม่ เมื่อคิดถึงนรก อาจจะมีศาสนิกบางคนถึงกับละการกระทำที่ไม่ชอบธรรมนั้นเสีย เรื่องนรกมีอิทธิพลทำให้บุคคลงดการกระทำที่ไม่ชอบธรรมได้ในบางกรณีอย่างนี้ นรกในฐานะที่เป็นภพหรือภูมิ มันจะเหมือนกับชีวิตในโลกนี้ไม่ได้ ถ้าเหมือนกันต้องมองเห็นด้วยตา มันเป็นภาพชีวิตคนละแบบกับโลกมนุษย์ จึงอาจจะซ้อนกันอยู่ที่ตรงไหนก็ได้ อาจจะมีอยู่ในโลกมนุษย์นี้ แต่อยู่คนละมิติ จึงไม่สามารถมองเห็นด้วยตา^{๕๓}

เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวถึงนรกในไตรภูมิพระร่วงไว้ว่า อยู่ใต้แผ่นดินถึงยมโลกลึก ๑๕๐ โยชน์ จากยมโลกถึงอเวจีนรกลึก ๑,๐๐๐ โยชน์ นรกใหญ่ มีจำนวน ๘ ชุม และเรียงตามลำดับนรกแต่ละชุมมีลักษณะและบรรยากาศตลอดถึงบทลงโทษแตกต่างกันดังนี้

นรกอันน่าสะพรึงกลัวนักเป็นแดนสยดสยอง ๘ ชุม ประกอบด้วย

- ๑) สัญชีวนรก
- ๒) กาฬสูตตนรก
- ๓) สังฆาตนรก
- ๔) โรรูนรก
- ๕) มหาโรรูนรก
- ๖) ตาปนนรก
- ๗) มหาตาปนนรก
- ๘) อเวจีนรก^{๕๔}

สรุปว่า นรกเหล่านี้มี ๘ ชุม ๘ ประตุ จำแนกไว้เป็นสัดส่วน มีกำแพงเหล็กล้อมโดยรอบ ถูกครอบไว้มิดชิดด้วยเหล็ก พื้นของนรกเหล่านั้นปูด้วยแผ่นเหล็ก มีไฟเผารุ่งเรืองประกอบด้วยความร้อนแผ่ไปถึง ๑๐๐ โยชน์โดยรอบ ดำรงอยู่ในกาลทั้งปวง เคลื่อนกล่นด้วยผู้มีกรรมชั่ว แต่ละชุมมีอุสสทนรก ๑๖ ชุม ภายในของนรกเหล่านั้น กว้าง ยาวส่วนสูง ปริมาณโดยรอบมีถึง ๘๐๐ โยชน์ บัณฑิตพึงทราบอย่างนี้ แผ่นผามีส่วนหนาประมาณ ๙ โยชน์ ข้างบนมีแผ่นกระเบื้องทำด้วยเหล็ก แม้ข้างล่างก็มีพื้นเหล็กขนาดนั้นโดยรอบกับอุสสทนรกแต่ละชุมมีประมาณ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ นรกเหล่านี้มีประมาณ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ทีเดียว นรกเหล่านั้นพืงมี ๓,๖๐๐ ชุมด้วยอำนาจการรวมทั้งหมด หนึ่งในทิศทั้ง ๔ ของนรกทั้ง ๘ ชุมเหล่านี้ แต่ละทิศมียมโลก (นรก) อยู่ทิศละ ๑๐ แห่ง ยมโลก (นรก) ๑๐ เหล่านี้ คือ หม้อโลหะ (โลหกุมภีนรก) ป่าไม้จ้าว (สิมพลีวันนรก) สัตว์มีเล็บเป็นดาบ (อลินขนรก) น้ำทองแดง (ตามโพทกนรก) แม่น้ำเย็น (สีตโลลิตนรก) ฆมานรกราช ๔ ท่าน แม้อำมาตย์ชื่อสิริคุต ก็มีจำนวน ๔ ท่านเท่ากัน พญายมและอำมาตย์สิริคุตพิจารณาเรื่องควรและไม่ควร ตัดสินไปตามกรรม^{๕๕}

^{๕๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), กรรมนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๐.

^{๕๔}เสฐียรโกเศศ นาคประทีป, เมืองสวรรค์และผีसाงเทวดา, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๓๕.

^{๕๕}กรมศิลปากร, โลกที่ปกสารของพระสังฆราชเมธีจักร, (กรุงเทพมหานคร: สามัญนิตบุคคผลสหประชาพาณิชย์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓.

๓.๓ ปัญหาการผิดศีลและบุคคลตัวอย่างผู้รับผลกระทบจากการทำปาณาติบาต

สมัยหนึ่งขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ พระเวททัต พร้อมด้วยพระโกกาลิกะ พระกฏโหมรกตีสสกะ พระฉันทเทวีบุตร และพระสมุทททัตต์ เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลขอวัตถุ ๕ ประการ ดังนี้ (๑) ภิกษุควรอยู่ป่าตลอดชีวิต (๒) ภิกษุควรเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต (๓) ภิกษุควรถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต (๔) ภิกษุควรอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต (๕) ภิกษุไม่ควรฉนปลาและเนื้อพระพุทธองค์ทรงตรัสห้ามว่าอย่าเลยเวททัตต์ ภิกษุใดปรารถนาจะอยู่ป่า ภิกษุใดปรารถนาจะอยู่บ้าน ภิกษุใดปรารถนาจะเที่ยวบิณฑบาต ภิกษุใดปรารถนาจะยินดีการ นิมนต์ ภิกษุใดปรารถนาจะถือผ้าบังสุกุล ภิกษุใดปรารถนาจะยินดีผ้า คฤหบดี เรاونุญาตรูกขมูล(การอยู่โคนไม้)ตลอด ๘ เดือน(นอกฤดูฝน) เรاونุญาตปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์ด้วยอาการ ๓ อย่าง คือ (๑)ไม่ได้เห็น (๒)ไม่ได้ยิน (๓)ไม่ได้รังเกียจเรื่องนี้ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม ๑ และมีกรณีตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่งคือ สีหเสนาบดี เดิมนับถือศาสนาเชน เมื่อมีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พังธรรม บรรลุธรรมเป็นโสดาบัน นิมนต์พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหารในเรือนพวกนิครนถ์(เชน)เที่ยวกล่าวหาว่า สีหเสนาบดีฆ่าสัตว์มาทำเป็นอาหารถวายพระสงฆ์ พระสมณโคดมก็ฉันเนื้อสัตว์นั้น ครั้นสีหเสนาบดีทราบคำกล่าวหาที่ชี้แจงว่าไม่เป็นความจริง พระพุทธเจ้าทรงทราบข้อกล่าวหาของพวกนิครนถ์ จึงทรงบัญญัติพระวินัย ห้ามฉันเนื้อสัตว์ที่เขาฆ่าทำถวาย เจาะจงภิกษุ ทรงปรับอบัติทุกกฎแก่ภิกษุที่ฉันเนื้อสัตว์ที่เขาเจาะจงฆ่าทำถวาย ในขณะที่เดียวกันก็ทรงอนุญาตให้ฉันปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์ โดยเงื่อนไข ๓ ประการ คือ (๑) ไม่ได้เห็น (๒)ไม่ได้ยิน (๓)ไม่ได้นึกถึงจึ่งว่าเขาฆ่าเพื่อให้ตนบริโภค เรื่องนี้ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๒ เล่ม ๕ บุพกรรมที่ส่งผลให้ผู้ทำกรรมได้รับและเสวยกรรมในนรกแต่ขุม ดังนี้

๑. สัตว์ชิวมหารนรก มีลักษณะพื้นฐานเป็น ๔ เหลี่ยมเหมือนหีบ กว้างและยาวได้ ๑๐๐ โยชน์ หรือ ๑๖๐๐ กิโลเมตร ฝาผนังทั้ง ๔ ด้าน พื้นและเบื้องบนปิดด้วยเหล็ก มีความหนา ๙ โยชน์ เหมือนกัน มีนายนิรยบาลผู้ควบคุมถือมิด พรำ ขวานถากและขวานผ่า รวมทั้งศาสตราวุธต่างๆ คอยสับฟัน ทิ่มแทง แล่เนื้อหนังสัตว์นรกทั้งปวง ให้เหลือกระดูกเปล่า สัตว์นรกร้องไห้รำไร มีเสียงพิลึกตายแล้วมีลมจากจำพวกหนึ่งพัดมาเย็นๆ ต้องลมก็กลับเป็นขึ้นมา มีเลือดเนื้อปกติ และโดนแล่เนื้อจากนายนิรยบาลตั้งเก่า “มูลเหตุของบุพกรรมที่นำสัตว์ให้มาเกิดสัตว์ชิวมหารนรก คือ ชาตีก่อนแล่เนื้อสัตว์เหลือไว้แต่กระดูกฉันใด นายนิรยบาลก็แล่เนื้อให้เหลือแต่ร่างกระดูกเปล่าฉันนั้น กรรมที่ตัวเลี้ยงสัตว์ให้เกิดเนื้อ เพื่อกินเนื้อ มาบังเกิดเป็นลมพัดต้องอยู่เย็นๆ ตายแล้วจึงกลับเป็นขึ้นมา และเล็บมือกลายเป็นหอกดาบ โล่ทิ่มแทงฟาดฟันกันนั้นด้วยกรรมที่ตัวส่งเครื่องศาสตราวุธให้ผู้อื่นไปฆ่าสัตว์ในชาตีก่อน ต้องทนทุกข์เวทนาอยู่ในสัตว์ชิวมหารนรกนั้นาน ๕๐๐ ปี ในนรกขุมนี้ แต่ละวันๆ ในสัตว์ชิวมหารนรกนั้น นับในปมมนุษย์ได้ ๙๐ แสน (๙ ล้านปี)”^{๕๖}

๒. กาศสุตตนรก มีลักษณะพื้นฐาน เป็น ๔ เหลี่ยม กว้างและยาว ๑๐๐ โยชน์ (๑,๖๐๐ กิโลเมตร) ฝาผนังทั้งสี่มุม พื้นและเพดานทำด้วยเหล็กหนา ๙ โยชน์ (๑๔๔ กิโลเมตร) มีประตู ๔ ประตูเหมือนกัน มียมบาลทั้งหลายมัดด้วยพวนเหล็ก ผูกขึงลงไว้กับแผ่นดินเหล็กอันรุ่งเรือง เป็นเปลวเพลิง แล้วก็เอาสายบรรทัดเหล็กใหญ่เท่าลำตาลดิ่งลง ถ้าติดบรรทัดลงข้างหน้ากายสัตว์นรก

^{๕๖} กรมศิลปากร, โลกที่ปกสารของพระสังฆราชเมธีกร, (กรุงเทพมหานคร: สามัญนิตบุคคลสหประชาชาติ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔.

นั้นก็แตกผ่าตลอดหลัง บางทีนายนิรยบาลทั้งหลายจับมัดขึงลงไว้ แล้วก็ฟาดด้วยขวาน สัตว์นรกบางจำพวก ยมบาลถากแต่เท้าถึงสะเอว “มูลเหตุของบุพกรรมที่นำสัตว์ให้มาเกิดสัญญาขี้มทานรก ชาตีก่อนนั้นได้กระทำอกุศลกรรมบ้างผูกมัดเอง ให้คนอื่นผูกมัดสัตว์อันมีชีวิต และบุคคลอันตนโกรธแค้น มัดผูกด้วยเชือกพวนและเครือเขา กรรมอันนี้เลยอ้อมส่งผลมาตกในกาฬสุตตมทานรก อนึ่ง บุคคลไม่มีศีล นุ่งห่มจีวร เหมือนคนมีศีล ฉันทบิณฑบาตไม่ได้พิจารณา ก็ตกกาฬสุตตมทานรก เกณฑ์อายุของสัตว์ในกาฬสุตตมทานรกรนี้มีประมาณ ๑,๐๐๐ ปี ซึ่งเทียบกับเวลาของมนุษย์โลกเราดังนี้ คือ ๓๖ ล้านปี”^{๕๗}

๓. สังฆาฏมทานรก มีลักษณะสัณฐาน ๔ เหลี่ยม กว้าง ยาว ๑๐๐ โยชน์มีกำแพงพื้น และเพดานทำด้วยเหล็กหนาได้ ๙ โยชน์ (๑๔๔ กิโลเมตร) ภายในเต็มไปด้วยเพลิงอันรุ่งเรืองเป็นเปลว ประกอบด้วยภูเขาสูง มีชอกกลีง นำพิลึก นำกล้าว บนยอดเขามีเหล็ก ชอกเงาเต็มไปด้วยถ่านเพลิงอันร้อนแรง สัตว์นรกในขุมนี้มีร่างกายวิกล ตัวเป็นหัวคน ร่างกายเป็นกระบือก็มี ตัวเป็นตัวคน หัวเป็นม้าก็มี บางจำพวกตัวเป็นช้าง หัวเป็นคน นายนิรยบาลทั้งหลายเอาพวนเหล็กอันใหญ่รุ่งเรืองเป็นเปลวเพลิงผูกเข้าแล้ว ก็ตีด้วยไม้ตะบองเหล็กและไม้ค้อนเหล็กเป็นเปลวเพลิงดั่งขับโคกระบือ พุนทุกขเวทนาสาหัส “มูลเหตุของบุพกรรมที่นำมาเกิดในสังฆาฏมทานรก อดีตชาติเป็นคนไม่มีความกรุณา จับโคมาเทียบเข้าในรถขึ้นนั่งเหนือรถ แล้วก็ตั้งหน้าตีมันแทงโบายไม่ปราณี นายนิรยบาลเอาพวนเหล็กผูกแล้วตีโบาย บุคคลอันฝึกช้าง ฝึกม้าฝึกโคกระบือ ทรมานแก่สัตว์ให้ได้ความลำบากนัก ก็ย้อมไปตกในสังฆาฏมทานรก นายนิรยบาลทรมานทรมานเหมือนสัตว์ที่ตัวทรมานนั้นและเกณฑ์อายุของสัตว์ในสังฆาฏมทานรก มีประมาณ ๒,๐๐๐ ปี^{๕๘} ซึ่งเทียบกับเวลาของมนุษย์โลกเราดังนี้ คือ ๑๔๕ ล้านปี บางแห่งกล่าวว่า ๑,๐๐๐ ปี”^{๕๙}

๔. ไร่รวมทานรก มีลักษณะ ๔ เหลี่ยมเหมือนหีบมีประตู กว้าง ยาว ๑๐๐ โยชน์ (๑,๖๐๐ กิโลเมตร) ภายในเต็มไปด้วยดอกบัวเป็นเหล็กนับไม่ถ้วน มีเปลวเพลิง สัตว์นรกรั้งอยู่ในต้นบัวนั้นต้นละคนๆ บางคนมีกายท่อนเบื้องบนจมอยู่ในต้นบัวนรกเห็นแต่ท่อนข้างบาทำ บางคนเห็นแต่ท่อนข้างศีรษะข้างบาทำนั้นจมอยู่ในต้นบัวนรกเห็นแต่ท่อนขา บางคนเห็นแต่ท่อนหัว บางคนเห็นครึ่งท่อน เปลวไฟท่วมทั้งร่างกายแล้วก็จุ่มเข้าไปในทวารทั้ง ๙ “มูลเหตุของบุพกรรมที่นำให้สัตว์มาเกิดในไร่รวมทานรกสัตว์นรกอดีตชาติประกอบอกุศลกรรมเป็นพยานโกหก เข้ารับสมอ้างด้วยคนผิด กล่าวหาคนไม่มีความผิด ตายแล้วจึงลงไปทนทุกข์เวทนาอยู่ในไร่รวมทานรกขุมนี้ อนึ่ง คนที่ชิงเอาไร่นา เรือกสวน เรือน ที่บ้านของคนอื่น แย่งกรรยาคนอื่น ชิงทรัพย์สมบัติ ยศบริวารคนอื่น มาเป็นของตน ย่อมตกในนรกขุมนี้ด้วยเหมือนกันและมีเกณฑ์อายุของสัตว์ในไร่รวมทานรก มีประมาณ ๘,๐๐๐ ปีนรก ซึ่งเทียบกับเวลาของมนุษย์ คือ ๙,๒๑๖ ล้านปี

๕. มหาไร่รวมทานรก มีลักษณะ ๔ เหลี่ยม กว้างยาว ๑๐๐ โยชน์ (๑,๖๐๐ กิโลเมตร) กำแพงหนา ๙ โยชน์ๆ เต็มไปด้วยเปลวเพลิง เพลงนั้นแดงดุจดอกบัวแดง ภายในมหาไร่รวมทานรกรั้งเต็มไปด้วยบัวเหล็กทั้งหลายงอกขึ้นเนื่องแน่นกันไปไม่มีระหว่าง มีหนามอันมากแน่นหนา บัวแต่ละต้นๆ มีสัตว์นรกอยู่ละคน มีเปลวเพลิงติดขึ้นแต่เบื้องต่ำบังเกิดขึ้นแต่แผ่นดินเหล็ก มี

^{๕๗} กรมศิลปากร, โลกที่ปกสารของพระสังฆราชเมธีจักร, (กรุงเทพมหานคร: สามัญนิตบุคคลสหประชาชาติ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕.

^{๕๘} พระยาสิทธิไทย, ไตรภูมิพระร่วง, (กรุงเทพมหานคร: องค์การการค้าของสกสค., ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

^{๕๙} พร รัตนสุวรรณ, นรกสวรรค์ ภาคนรก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๗.

เสียงอันพิลึกดังคึกๆ สัตว์นรกทั้งหลายมีอาจหนทานได้ ร้องโอดครวญดั้น ตกลงมาจากดอกบัวเหล็ก นั้นก็มาถูกศาสตราของนายนิรยบาล และนายนิรยบาลให้ก้อนเหล็กอันใหญ่ทำลายกบาลศีระะและ สมองกระดูกสัตว์นรกให้แหลกละเอียดกระจัดกระจาย มูลเหตุของบุพกรรมที่นำให้สัตว์มาเกิดในมหา โรรุวมหานรกสัตว์นรกเหล่านี้ ในอดีตชาติได้กระทำอกุศลกรรมทำรุนแรงสัตว์ ย่อมตีศีระะสัตว์เดรัจฉาน และศีระะมนุษย์ เป็นเหตุให้เกิดในนรกขุมนี้เกณฑ์อายุในนรกของสัตว์ในมหาโรรุวมหานรก ๘,๐๐๐ ปี นรก เทียบกับเวลาของมนุษย์โลก ประมาณ ๙,๒๑๖ ล้านปี

๖. ตาปมหานรก ลักษณะสัณฐาน ๔ เหลี่ยม กว้าง ยาวได้ ๑๐๐ โยชน์ (๑๖๐๐ กิโลเมตร) กำแพงทั้งสี่ด้าน ทำด้วยเหล็กหนา ๙ โยชน์ ภายในตาปมหานรกเต็มไปด้วยหลาวเหล็กเป็น อันมาก แต่ละเล่ม นั้นใหญ่เท่าลำตาล นายนิรยบาลทั้งหลายย่อมจับเอาสัตว์นรกทั้งปวงขึ้นเสียบไว้บน หลาวเหล็ก แต่ละคนๆ หลาวเหล็กเสียบเล่มเดียวบ้าง สองเล่มบ้าง ดันๆ รนๆ สุดจะทานทน นอกจาก หลาวเหล็กมีไฟลุกโชนเผาสร้างสัตว์นรกไหม้เกรียม เมื่อเนื้อสุก ประตูนรกเปิดออก ทั้ง ๔ ด้าน สุนัข ทั้งหลายตัวใหญ่ๆ เท้าข้างสาร มีฟันเหล็กแล่นกัดเนื้อสัตว์นรกกินเป็นอาหาร เมื่อต้องลมพัด ก็กลับ ขึ้นมาอีกเล่า “มูลเหตุของบุพกรรมที่นำให้สัตว์มาเกิดในตาปมหานรก ในอดีตชาติสัตว์นรกประพฤติ อกุศลกรรมจับสัตว์มีสุกรเป็นต้น มาแล้วเนื้อ มาเสียบด้วยหลาวเหล็กแล้วปิ้งขึ้นทั้งเป็น บางทีมัดแล้ว โยนเข้าไปไฟ เผาให้สุกแล้วก็กินเป็นอาหาร ปราศจากกรุณา กรรมอันนี้แลติดตามให้ผลจึงไปทน ทุกขเวทนาถ้ำแข็งบางคนเผาอุทธานเป็นเหตุให้สัตว์มีชีวิตทั้งปวงตาย บางคนเผาเมือง เผาหมู่บ้าน กระทำให้สัตว์พลอยตาย เป็นเหตุให้เกิดในนรกขุมนี้ และเกณฑ์อายุของสัตว์ในตาปมหานรกนี้ ประมาณ ๑๖,๐๐๐ ปีนรก เทียบกับเวลาในโลกมนุษย์ คือ ๑๘๔,๒๑๒ ล้านปี”

๗. มหาตาปมหานรก มีลักษณะสัณฐาน ๔ เหลี่ยม และ ยาวได้ ๑๐๐ โยชน์ กำแพง พื้นและเพดาน ทำด้วยเหล็กหนาได้ ๙ โยชน์ ประกอบด้วยภูเขาเหล็กใหญ่ สูงเจ็อม มีนายนิรยบาล ทั้งหลายถือศาสตราวุธต่างๆ โล่ทิมแทงทุบตี ต้อนให้ป็นขึ้นไปบนภูเขาอันใหญ่ สัตว์นรกป็นขึ้นไป ยังไม่ถึงยอดเขา มีลมพายุใหญ่ พัดมาโดยรอบ สัตว์นรกทรงตัวไม่ได้ ตกลงมาเอาหัวลง ไม่ทันถึงพื้น จะมี เหล็กหลาวใหญ่พุ่งขึ้นจากพื้นเสียบร่างสัตว์นรกตั้งแต่หัวถึงทวาร หลาวเหล็กแต่ละเล่มจะมีเพลิงโชติ ช่วงไม่รู้เหือด “มูลเหตุของบุพกรรมที่นำให้สัตว์มาเกิดในมหาตาปมหานรก ในอดีตชาติ สัตว์นรกเป็น พระยาบ้าง เป็นมหาอำมาตย์บ้าง มีจิตคิดร้าย ย่อมฆ่าสัตว์ตัดชีวิตให้เสียบสัตว์มีชีวิตด้วยหลาวเหล็ก แล้ว ให่ยกทุ่มเข้าในกองเพลิง บางทีก็มัดย่างไว้กับแดด ให้ตายในแดด กระทำกรรมอันหยาบช้าหา ความกรุณาแต่สัตว์ไม่ได้ อาศัยผลกรรมอันนี้ซัดให้จึงมาทนทุกข์เวทนาอยู่ในหลาวเหล็ก อนึ่ง บุคคลมี มิฉฉาทิฐิ ถือผิดเป็นชอบนั้นก็ยอมไปทนทุกข์เวทนาอยู่ในมหาตาปมหานรกด้วยเหมือนกัน และเกณฑ์ อายุของสัตว์ในมหาตาปมหานรกนี้ ประมาณ ครึ่งอันตรกัป”

๘. อเวจีมหานรก มีลักษณะสัณฐาน เป็น ๔ เหลี่ยม กว้าง ยาวได้ ๑๐๐ โยชน์ (๑,๖๐๐ โยชน์) ในคัมภีร์พุทธคุณ ต้นฉบับเป็นภาษาขอม ให้ไว้ว่า อเวจีมหานรก กว้างได้หมื่นโยชน์ ทานหมายรวมเข้าด้วยกันกับอุสสุทนรก กำแพงทั้ง ๔ หนา ๙ โยชน์ ประกอบด้วยเหล็ก ในอเวจีมหา นรกรุนรุ่งเรืองไปด้วยเพลิงไม่รู้เหือดทั้งกลางวัน กลางคืน สัตว์นรกในขุมนี้แต่ละคนมีหลาวเหล็กร้อย กาย ๔ เล่ม ๕ เล่ม ถึง ๑๐ เล่ม มีอาจไหวกายได้ บางจำพวกถ้ายืนก็ยืนซึ่งอยู่ตราบเท่าสิ้นอายุเพลิง นั้นใหม่ท่วมกาย บางจำพวกพ้นจากหลาวเหล็ก และเป็นประตูนรกเปิดออกก็สำคัญว่าตนพ้นจากทุกข์ ทรูกันวิ่งไปถึงที่ใกล้ประตู ประตูปิด ร้องครวญคราง และเกณฑ์อายุของสัตว์ในมหาตาปมหานรกนี้ ๑

อันตรกัป บางแห่งว่ามีประมาณ วิภวัญญาเยอสงไขยกัปเหล่าสัตว์ที่อุบัติเกิดในมหานรกขุมนี้ ได้รับโทษอย่างหนักเพราะเปลวไฟและความทุกข์ไม่มีว่างแม้แต่นิดเดียว เพราะกรรมหนัก คือ ข่าบิดามารดา ทำให้พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้าโลหิตออก หรือ โลหิตุปบาท คือ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนโลหิตออก^{๖๐}

ปัญหาปาณาติบาต ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันนับว่า เป็นสภาวะการวิกฤติทางด้านศีลธรรม แม้ว่าจะอยู่ในสังคมที่เป็นเมืองพุทธก็ตาม แต่พฤติกรรมการปฏิบัติตนของประชาชน หรือหน่วยงานต่างๆ อาจจะได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่การงาน แต่กลับมีพฤติกรรมที่แสดงออกมาว่าทางกายกรรม ทางวจีกรรม และทางมโนกรรม มีลักษณะเป็นการเบียดเบียนกันซึ่งก็เป็นต้นแบบหนึ่งไม่ดี และทำให้เกิดการเลียนแบบในทางที่ผิดทั้งทางด้านศีลธรรม และด้านกฎหมาย ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน และเรื่องเกี่ยวกับนรกพระพุทธเจ้าได้รู้และเข้าใจในเรื่องที่พระองค์ได้ทรงรู้เห็นเอง จะได้รู้ตามคนอื่นหรือเชื่อตามคนอื่นก็หาไม่ มีปรากฏอยู่ในเทวทูตสูตรว่า เรื่องนรกนี้ เราจะได้ฟังมาจากสมณพราหมณ์ใดแล้วมาเล่าต่อก็หาไม่ได้ โดยที่เราบอกว่า เรื่องนี้เรารู้อย่างเห็นเอง ปรากฏแก่เราทั้งสิ้น นรกเป็นภูมิที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน ถึงจะทุกข์ขนาดไหน ถ้าหากมีการเปรียบเทียบกันบ้าง มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายที่ได้ประกอบอกุศลกรรมความชั่วไว้มาก ตายไปเกิดเป็นสัตว์นรก หากกรรมยังไม่สิ้นก็ต้องไปอยู่ในนรกบริวาร ด้วยอำนาจแห่งบาปกรรมที่ตนทำไว้ เป็นเครื่องชักนำไปสู่ความทุกข์ทรมานอย่างนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เหล่านริยบาลจะให้สัตว์เหล่านั้นถูกจองจำด้วยเครื่องจองจำ ๕ ประการ

๑. ตรึงตระปูเหล็กแดงที่มีมือข้างที่ ๑
๒. ตรึงตระปูเหล็กแดงที่มีมือข้างที่ ๒
๓. ตรึงตระปูเหล็กแดงที่เท้าข้างที่ ๑
๔. ตรึงตระปูเหล็กแดงที่เท้าข้างที่ ๒
๕. ตรึงตระปูเหล็กแดงที่กลางทรวงอก^{๖๑}

เมื่อสัตว์นรกทั้งหลายเหล่านั้น จะต้องทนทุกข์ทรมานอันเป็นความทุกข์ที่เจ็บแสบอยู่ในนรกนั้นและยังไม่ตาย ตราบเท่าที่อกุศลกรรมยังไม่สิ้นสุด และพระพุทธร่องค์ได้ทรงอธิบาย ถึงหนทางในการที่จะนำสัตว์ทั้งหลายผู้ทำกรรมชั่วไปเกิดในภูมิต่างๆ ในข้อความที่ปีชราภฏในมหาสิหนาทสูตรว่า

... สารีบุตร เราย่อมกำหนดรู้ใจของบุคคลบางคนในโลกว่า บุคคลนี้ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น และขึ้นสู่หนทางนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงอบายทุกติ วินิบาต นรก สมัยต่อมา เราย่อมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อน โดยส่วนเดียว ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์สามัญสารีบุตร เราก็เป็นเช่นเดียวกัน คือ ย่อมกำหนดรู้ใจของ บุคคล บางคนในโลกนี้ ปฏิบัติอย่างนั้น ดำเนินอย่างนั้น ขึ้นสู่หนทางนี้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักถึงซึ่งอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เราตถาคตได้เห็นบุคคลนั้นเข้าถึงแล้ว ซึ่งอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อนโดยส่วน

^{๖๐} พร รัตนสุวรรณ, นรกสวรรค์ ภาคนรก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๙.

^{๖๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๑/๓๑๘.

เดียว ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุ ของมนุษย์สามัญ^{๓๐} ฝึกหัดทั้งหลาย คนพาลนั้น ประพฤติทุจริตทางกายทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฝึกหัดทั้งหลาย บุคคลเมื่อกล่าวถึงอบาย ซึ่งเขาพูดหมายถึงนรกนั่นเอง ฟังกล่าวได้ว่า เป็นสถานที่ที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจโดยส่วนเดียวดูกรฝึกหัดทั้งหลาย เพียงเท่านั้นแม้ทำการเปรียบอุปมาถึงทุกขในนรก ไม่ใช่สิ่งที่จะทำได้ง่ายนัก ...^{๓๑}

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว จึงทรงหยิบแผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือขึ้นมาแล้วตรัสถามพระภิกษุเหล่านั้นว่า

... ฝึกหัดทั้งหลาย พวกเธอสำคัญความข้อนี้นั้นเป็นไฉน แผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่เราถืออยู่นี้ กับภูเขาหลวงหิมพานต์ อย่างไหนจะใหญ่กว่ากัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่พระองค์ถืออยู่นี้ มีประมาณน้อยนัก เมื่อเปรียบเทียบกับภูเขาหลวงหิมพานต์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้ความนับ ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้ พระเจ้าข้า ดูกรฝึกหัดทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ความทุกข์โทมนัส ที่บุรุษโจรถูกแทงด้วยหอกถึง ๓๐๐ เล่ม กำลังเสวยอยู่นั้น เปรียบเทียบกับความทุกข์ของนรกแล้วย่อมไม่ถึงแม้ความนับ ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้ ...^{๓๒}

แสดงตัวอย่างบุพกรรมของเหล่าบุคคลในพุทธศาสนาเถรวาท

๑) บุพกรรมของพระพุทธเจ้า พระไตรปิฎกพุทธธาปนุพพกัมมปิโลติ พระพุทธเจ้าได้ทรงเล่าถึงบุพกรรมเก่าของพระองค์ในอดีตชาติไว้ดังนี้

(๑) ในอดีตชาติได้ถวายผ้าเก่าแก่พระภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร แล้วปรารถนาจะเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า จึงได้ตรัสรู้ เพราะผลการถวายผ้าเก่า

(๒) ในอดีตชาติเกิดเป็นคนเลี้ยงโค เคยห้ามแม่โคไม่ให้กินน้ำขุ่น ในชาตินี้ในวันที่จะปรินิพพาน เมื่อพระองค์กระหายน้ำ จึงมีเหตุให้ไม่ได้น้ำดื่มตามที่ทรงปรารถนา

(๓) ในอดีตชาติ เกิดเป็นนักเลงชื่อปุณาลี เคยกล่าวดู พระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่าสุรภี ด้วยคำไม่จริง ด้วยกรรมนั้น ได้เวียนว่ายตายเกิด อยู่ในนรกเป็นเวลานาน เสวยทุกข์เวทนาหลายพันปี ด้วยผลกรรมที่เหลือนั้น ชาติสุดท้ายนี้จึงถูกนางสุนทรีใส่ความ

(๔) ในอดีตชาติ เคยกล่าวดูพระเถระรูปหนึ่ง ชื่อว่านันทะ ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เพราะผลแห่งกรรมนั้น ทำให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในนรกเป็นเวลานาน ถึง ๑๐๐,๐๐๐ ปี เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ก็ถูกคนกล่าวดูมาก และด้วยผลกรรมที่เหลือนั้น จึงถูกนางกัญจมาณวิกาใส่ความด้วยคำไม่จริง

(๕) ในอดีตชาติ เกิดเป็นพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนมีศิษย์ถึง ๕๐๐ คน ได้กล่าวดูบอกแก่ศิษย์เหล่านั้นว่า ฤาษีได้อภิญญา ๕ นี้ บริโภกคามคุณ เพราะผลแห่งกรรมนั้น จึงถูกนางสุนทรีใส่ความพร้อมกับพระสงฆ์ในพระเชตวันทั้ง ๕๐๐ รูป

^{๓๐}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๓/๑๕๒- ๑๕๓.

^{๓๑}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๓/๑๕๔.

^{๓๒}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๓/๑๕๔.

(๖) ในอดีตชาติได้ฆ่าน้องชายต่างมารดาเพราะเรื่องมรดก โดยใช้หินทุบจนตาย แล้วเอาหินทับไว้ในชอกเขา เพราะผลแห่งกรรมนั้น จึงถูกพระเทวทัตกลิ้งหินลงมาถูกพระบาททำให้ห้อพระโลหิต

(๗) ในอดีตชาติ เป็นเด็กเล่นอยู่ในหนทาง เอาก้อนกรวดหว่านลงในทางที่พระปัจเจกพุทธเจ้ากำลังเสด็จมา เพราะผลแห่งกรรมนั้น จึงถูกพระเทวทัต จ้างนายขมังธนูมาลอบทำร้าย

(๘) ในอดีตชาติ เกิดเป็นนายควาญช้าง ได้ไล่ช้างไล่พระปัจเจกพุทธเจ้าขณะที่กำลังบิณฑบาตในซอยแคบๆ เพราะผลแห่งกรรมนั้น จึงถูกพระเทวทัตให้ปล่อยช้างนาฬาคีรีตม้นให้มาทำร้าย

(๙) ในอดีตชาติ เกิดเป็นทหารราบ ใช้หอกฆ่าคนเป็นจำนวนมาก เพราะผลแห่งกรรมนั้น จึงถูกไฟไหม้อย่างร้อนแรงในนรก ด้วยผลกรรมที่เหลืออยู่ จึงถูกไฟไหม้ผิวหนังที่พระบาททุกแห่ง

(๑๐) ในอดีตชาติ เกิดเป็นลูกชาวประมง เห็นเขาฆ่าปลาก็ตีใจสุกสนาน เพราะผลแห่งกรรมนั้น จึงทรงปวดพระเศียรเมื่อทรงเห็นพระประยูรญาติถูกพระเจ้าวิชชุกะปลงพระชนม์

(๑๑) ในอดีตชาติ ได้เคยตำบริภาษสาวกของพระพุทธเจ้าพระนามว่าผู้สละ ว่าขอให้ฉันแต่ข้าวเหนียว อย่าได้ฉันข้าวสาลีเลย เพราะผลแห่งกรรมนั้น คราวจำพรรษาที่เมืองเวรัญชา จึงเสวยแต่ข้าวเหนียวตลอด ๓ เดือน

(๑๒) ในอดีตชาติ เกิดเป็นนักมวยปล้ำได้ทำให้นักมวยปล้ำคนหนึ่งหลังเตาะ เพราะผลแห่งกรรมนั้น ในชาตินี้ จึงทรงมีโรคปวดหลัง

(๑๓) ในอดีตชาติ เกิดเป็นหมอรักษาโรค ให้ยาถ่ายแก่ลูกชายเศรษฐีเกินขนาด จนถึงแก่ความตาย เพราะโกรธที่เศรษฐีไม่จ่ายค่ายา เพราะผลแห่งกรรมนั้นในชาตินี้ จึงทรงประชวรเป็นโรคปากคันทิกภาพาร

(๑๔) ในอดีตชาติ เกิดเป็นบุรุษ มีชื่อว่า โขติปาละ ได้กล่าวดูถูกพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า การตรัสรู้เป็นของได้โดยยาก ท่านจักได้มาแต่ที่ไหน เพราะผลแห่งกรรมนั้น ในชาตินี้จึงทำให้พระองค์ทรงทำทุกรกิริยานานถึง ๖ ปี จึงได้บรรลุพระโพธิญาณ

(๑๕) บุพกรรมในอดีตชาติพระพุทธรองค์ ที่เคยเป็นทหารรับจ้าง ได้ใช้หอกฆ่าคนจำนวนมาก ด้วยผลกรรมนั้น เราจึงถูกไฟไหม้อย่างร้อนแรงในนรก ด้วยผลกรรมที่เหลืออยู่ เพราะกรรมยังไม่สิ้นไป ในบัดนี้ ไฟ (ความร้อน) นั้นยังตามมาไหม้ผิวหนังที่เท้าของเราทุกแห่ง^{๖๑}

แนวคิดเรื่อง “กรรมกฎแห่งกรรม และบุพกรรม” เป็นหลักคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนา เป็นหลักคำสอนขั้นพื้นฐาน และเป็นแม่บทในการทำความเข้าใจในหลักธรรมอื่นๆ แนวทางพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าในพระไตรปิฎก มีการกล่าวถึงเรื่องกรรมไว้อย่างมากมาย ทั้งพุทธพจน์ และเรื่องเล่าเกี่ยวกับผลของกรรมหรือบุพกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลของกรรมของแต่ละคน ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และสื่อต่างๆ บางส่วนเพิ่มเติม ดังนี้

๑) บุพกรรมของพระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกฝ่ายซ้าย ด้วยเหตุที่ท่านเคยทำกรรมหนัก ด้วยการกลั่นแกล้ง บิดามารดาให้ถึงความตายเพราะคำยุยงของภรรยา ได้รับทุกขเวทนาในอบายภูมิอย่างหนักแสนสาหัส เมื่อท่านกลับชาติมาเกิดบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ บั้นปลายก่อนนิพพานถูกโจร ๕๐๐ รุมทำร้ายทุบจนร่างกายแหลกละเอียด ก่อนนิพพานท่านอธิษฐานกายหรือ

^{๖๑}ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๖๔-๙๖/๕๗๔-๕๗๘.

ประสานกายให้ปกติเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ทูลขอพระราชานุญาตนิพพาน พวกโจรถูกจับได้และถูกประหารโดยการเผาทั้งเป็น^{๖๒}

๒) นางเปรมมีโอกาสได้พบพระภิกษุเถระ เล่าบุรพกรรมของตนให้พระเถระฟัง ขอร้องให้พระเถระไปบอกสามีและทำบุญอุทิศให้ พระเถระได้ฟังแล้วจึงไปบิณฑบาตที่บ้านเดิมของหญิงเปรมบอกเรื่องราวให้อดีตสามีรู้ เมื่ออดีตสามีทำบุญอุทิศให้แล้ว นางเปรมจึงพ้นจากความทุกข์

๓) หญิงคนหนึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านไม้ไผ่กรุงสาวัดดี นางมีบุตร ๒ คน บุตรทั้ง ๒ คนเป็นเด็กดี เป็นคนมีศีล มีความประพฤติน่ารัก นางถือตัวว่ามีบุตรดีจึงชอบดูหมิ่นสามีของตน สามีถูกนางดูหมิ่นจึงเบื่อหน่าย รับหญิงอื่นมาเป็นภรรยาอีกคนต่อมารภรรยาอายุตั้งคร่ำครึได้ ๓ เดือน ภรรยาหลงจึงไปว่าจ้างหมอให้แก้มทำให้ภรรยาอายุแห่งบุตร พวกญาติๆ ของสามีคาดคั้นให้นางยอมรับว่านางเป็นต้นเหตุ แต่นางปฏิเสธ พุดโกหกสาบานว่าถ้านางเป็นต้นเหตุจริง ขอให้นางต้องรับกรรมกินบุตรตัวเอง ทั้งเช้าและเย็นต่อมาไม่นาน ภรรยาหลงก็ถึงกาลกิณี ไปรับกรรมเกิดเป็นเปรตไม้ไผ่จากบ้านเดิมมักเป็นเปรตเปลือย ผิวพรรณน่าเกลียด ตัวเนา ส่งกลิ่นเหม็นฟุ้ง มีแมลงวันตอมเป็นกลุ่ม และด้วยถ้อยคำสาบานที่เป็นเท็จ นางเปรมจึงคลอดบุตรเช้า ๗ คน เย็น ๗ คน แล้วเคี้ยวกินบุตรหมดทั้ง ๑๔ คนนั้นก็ยังไม่หายหิว เป็นเปรตที่มีแต่ความทุกข์ร้อนดุจถูกไฟเผาอยู่กลางแดด ไม่เคยได้รับความเย็นเลย

๔) ในมิลกุตกเทศวัตถุ “เรื่องเปรตพรานเนื้อ” มีการแสดงผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่วของนายพรานเนื้อคนหนึ่งชาวราชคฤห์ ที่เป็นคนใจดำอำมหิต ข่าสัตว์ทั้งกลางวันและกลางคืนเพื่อนคนหนึ่งของเขาซึ่งเป็นอุบาสกได้พยายามตักเตือน ห้ามปรามจนเขายอมไม่ฆ่าสัตว์ในเวลากลางวัน แต่ยังคงฆ่าสัตว์ในเวลากลางวันตลอดมาจนวันตาย และได้เกิดเป็นเวมานิกเปรต อาศัยอยู่ใกล้กรุงราชคฤห์ กลางวันได้เสวยทุกข์ทรมานแสนสาหัสโดยถูกสุนัขรุมกัดกิน พอกลางคืนได้เสวยสุขด้วยทิพยสมบัติ เมื่อท่านพระนารทเถระไปพบ เปรตนี้จึงเล่าเรื่องบุพกรรมของตนให้ฟัง^{๖๓}

๕) เรื่องแพะรับบาป ในมตกถิตตชาดกรุกขเทวดาโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่มหาชนว่า “การเกิดและสมภพนี้เป็นทุกข์ สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะผู้ฆ่าสัตว์ย่อมเศร้าโศก”^{๖๔} ดังแสดงในอรรถกถามตกถิตตชาดก ที่เล่าถึง แพะที่กำลังจะโดนตัดศีรษะ จำได้ว่าตนเคยเกิดพราหมณ์ในอดีตชาติ ได้ทำกรรมคือฆ่าแพะตัวหนึ่งเพื่อบูชา ด้วยผลกรรมนั้นทำให้ท่าน ถูกเขาตัดศีรษะมาแล้ว ๔๙๙ ชาติเมื่อชาตินี้มาเกิดเป็นแพะ และกำลังจะถูกเขาตัดศีรษะเป็นชาติที่ ๕๐๐ ซึ่งเป็นชาติสุดท้ายที่จะใช้กรรมในเรื่องนี้ แพะได้บอกแก่พราหมณ์ว่า หากพราหมณ์ฆ่าเขาแล้ว ก็จะต้องได้รับความทุกข์ ถูกตัดศีรษะ ๕๐๐ ครั้งเช่นกัน พวกพราหมณ์จึงไม่ฆ่าแพะและไม่ยอมให้ใครฆ่าแพะ แต่ด้วยกรรมของแพะ ฟาได้ผ่าที่แผ่นหินเกิดเป็นสะเก็ดตัดศีรษะแพะขาดแสดงให้เห็นว่า เมื่อกรรมจะให้ผล ใครๆ ก็ไม่สามารถช่วยได้

๖) บุพกรรมของเพชรฆาตฆ่าหมูเถื่อนนายเบิ้ม (นามสมมติ) เป็นคนรูปร่างใหญ่ ไร้การศึกษา จบเพียงภาคบังคับ ประถมปลาย เคยทำงานหลายที่ สุดท้ายประกอบอาชีพเป็นมือเพชรฆาตฆ่าหมูเถื่อนเพื่อป้อนให้กับเชียงใหม่ในตลาด วันหนึ่งช่างบ้านจัดงานแต่งงาน เจ้าภาพจะล้มหมูล้มวัว จึงได้วารีให้นายเบิ้มเป็นเพชรฆาตให้ ปกตินายเบิ้มจะไปโรงฆ่าสัตว์ตอนตีสอง “เพื่อเชือดหมูเจ็ดชีวิตในเวลาไม่ถึงชั่วโมง” และช่วยเป็นลูกมือฆ่าและแยกชิ้นส่วนอวัยวะต่างๆ และจะกลับ

^{๖๒} ตูรายละเอียดยุทธใน พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๔๐๑/๕๙๙;๒๖/๑๑๖๗-๑๑๖๙/๔๑๗

^{๖๓} ตูรายละเอียดยุทธใน พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๔๗๘-๔๘๗/๒๔๓-๒๔๕.

^{๖๔} ตูรายละเอียดยุทธใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘/๘; พุ.เอก.(ไทย) ๓/๑/๒๖๘-๒๗๑.

บ้านไม่เกินหกโมงเช้า พร้อมกับเนื้อหมูไปให้ลูกเมียประกอบอาหาร เพื่อนบ้านเขาจะลั้มว้าลั้มหมู ประมาณตีสามตีสี่เพื่อจะให้ทันปรุงอาหารเลี้ยงแขกที่จะมาร่วมงานแต่งงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในรอบสิบกว่าปี เพราะเจ้าสาวเป็นลูกกำนัน ส่วนเจ้าบ่าวเป็นนักการเมืองมีชื่อเสียงระดับจังหวัดและพ่อของเจ้าบ่าวเป็นนักการเมืองระดับประเทศ เป็นส.ส.ติดต่อกันมาแล้วหลายสมัยนายเบิ้มออกจากบ้านตีหนึ่งกว่า โรงฆ่าสัตว์เปิด นายเบิ้มลงมือเชือดหมูเคราะห์ร้ายตัวแรกและตัวอื่นๆ รวมเจ็ดตัวเช่นทุกวัน “ระหว่างนั้นหมูกรีดร้องด้วยความเจ็บปวด” นายเบิ้มส่งงานลูกมือเสร็จก็ขึ้นรถจักรยานยนต์ไปที่บ้านกำนัน ลูกมือที่กำนันจัดหาให้นั่งตม้เหล้ารออยู่ก่อนแล้ว นายเบิ้มเริ่มลงมือเชือดหมูเป็นตัวแรกก่อนจะลงมือเชือดวัวสลักกันไป จากนั้นก็บอกลูกมือที่พอจะเป็นอยู่บ้าง ชำแหละแยกชิ้นส่วนอวัยวะต่างๆ โดยแบ่งหน้าที่กันไป ส่วนตัวเองนั่งพักตม้เหล้า นายเบิ้มตม้เหล้าได้สองสามแก้วก็ลงมือต่อโดยเริ่มฆ่าหมูเช่นเคย หมูตัวที่สองใช้เวลาานพอสมควร เพราะทั้งดินทั้งวังหนี่เหมือนรู้ตัวว่าถึงวาระสุดท้ายของชีวิตแล้ว กว่าที่จะจับได้เสียเวลาไปเยอะ แล้วยังใช้คนจับมากขึ้นกว่าจะเชือดได้ จนนายเบิ้มเองยังส่ายหน้า เพราะตั้งแต่เป็นมือเพชรฆาตมาไม่เคยใช้เวลาานถึงเพียงนี้เลย หมูเคราะห์ร้ายตัวนั้นกรีดเสียงด้วยความเจ็บปวดอย่างโหยหวน จนบางครั้งถึงกับชนลุก และเสียงร้องของหมูตัวนั้นเองที่ปลุกชาวบ้านให้ลุกก่อนที่ขบวนขันหมากของ ฝ่ายเจ้าบ่าวจะมาถึงในเวลาเจ็ดโมงเช้า นายเบิ้มผลจากหมูแล้วเดินไปหาเจ้าว้าห่มเหี่ยวสังเวจงานแต่งตัวต่อไป อย่างใจเย็นพร้อมกับมีดแหลมคมกริบอาวุธคู่มือ แต่ด้วยเหตุผลกลใดไม่ทราบได้ เมื่อนายเบิ้มเดินไปสะดุดเอาม้านั่งตัวเล็กๆ ที่ใช้นั่งชำแหละเนื้อ จนตัวเองเสียหลักล้ม ตัวนายเบิ้มเองถลาเป็นนกปีกหักก่อนที่จะล้มคว่ำลงกับพื้นอย่างไม่เป็นท่า และจังหวะนั้นเองที่ปลายมีดได้เสียบทะลุเข้าที่คออย่างจัง นายเบิ้มร้องเสียงลั่นด้วยความเจ็บปวด มือกำมีดแน่น เพื่อนบ้านที่เป็นลูกมือกว่าสิบคนก็รีบกรูกันเข้าไปหา พอเห็นมีดปักคอของนายเบิ้มเช่นนั้น จึงร้องเอะอะโวยวายจนแตกตื่นไปทั้งคุ่มนายเบิ้มถูกหามขึ้นทำยรถกระบะทั้งที่ยังมีมีดปักคออยู่ระหว่างที่ถูกนำส่งโรงพยาบาลนั้น นายเบิ้มทั้งคืนทั้งร้องด้วยความเจ็บปวดไปตลอดทาง บางครั้งก็กรีดเสียงร้องเสียงแหลมๆ เหมือนหมูที่ถูกเชือดคอยังใจยังนั้น สุดท้ายแล้วนายเบิ้มก็ปิดฉากชีวิตของการเป็นมือเพชรฆาตอย่างน่าสังเวชก่อนจะถึงโรงพยาบาล^{๖๕}

สรุปว่า การที่มนุษย์ทั้งหลายไปอุบัติเกิดเป็นสัตว์นรกนั้น และยังคงเสวยทุกขเวทนาอย่างสาหัสขุมนรกทั้งหลาย ใช่ว่าอยู่ๆแล้ว จะไปเกิดเองโดยมิได้อาศัยเหตุปัจจัยอะไรเลยนั้น การที่มนุษย์ทั้งหลายจะต้องกลายเป็นสัตว์นรก เมื่อละจากมนุษย์โลกไปแล้ว ก็เพราะมีเหตุหรือหนทางอันยังสัตว์ให้ไปถึงความเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉานนั้นได้แก่ อกุศลกรรม คือการกระทำที่ชั่วเลวทรามทุกชนิดเพราะเหตุแห่งอกุศลกรรมนี้ เป็นเหตุปัจจัยเป็นหนทางให้เข้าถึงนรก ในขณะที่ยังชีวิตอยู่ มนุษย์คนใดประกอบอกุศลกรรม ถูกอกุศลกรรมชักนำดำเนินชีวิตของตนไปตามทางแห่งอกุศลกรรมก็เท่ากับว่า มนุษย์นั้นกำลังเดินทางมุ่งหน้าไปสู่ความเป็นสัตว์นรกแล้วมนุษย์ที่กระทำอกุศลกรรมเพราะเขาได้ดำเนินชีวิตไปสู่ นิรยภูมิคือ หนทางไปสู่ความเป็นสัตว์นรก เช่นนี้จะพึงมีลักษณะอย่างไรในสมัยที่พระพุทธเจ้า ยังไม่อุบัติในโลกนี้ หนทางคือการไปสู่ นรกนี้ ยังไม่มีผู้ใดเปิดเผยให้ทราบ จึงทำให้บุคคลซึ่งเป็นธรรมดาสามัญโดยทั่วไป พวกเขาคิดใจผิด โดยเห็นว่า หนทางไปสู่ นรกนี้เป็นหนทางไปสู่เมืองสวรรค์พากันเข้าใจผิดเสียส่วนมาก เมื่อมนุษย์มีจิตใจที่ไม่บริสุทธิ์

^{๖๕} กรรมของเพชรฆาตโรงฆ่าสัตว์, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://shock.mthai.com/story-shock/๑๘๕๖.html>, [๔ กันยายน ๒๕๕๗].

ประกอบบอกคุณกรรมความชั่วไว้มาก ซึ่งเป็นผู้ดำเนินไปในทางที่ไม่งามจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตามด้วยความยินดีหรือไม่ก็ตาม เมื่อถึงคราวต้องตายมานดาของชีวิตก็จะถูกปิดลงตัวเขาจะให้เห็นอารมณ์ ๓ อย่าง หรือนิมิตอันเป็นเครื่องหมายบอกเหตุอันเป็นแดนเกิดแห่งใหม่ ครั้นเมื่อเขาดับจิตแล้ว เขาก็จะต้องไปเสวยกรรมชั่วในนรก จะอยู่ขุมไหนนั้นอยู่กรรมของเขากระทำมาอย่างไรนั่นเอง

กิเลสคือตัณหาตัวก่อภพชาติอยู่ ย่อมแสดงพฤติกรรมที่คล้อยตามตัณหาอันเป็นตัวล่อเร้านั้น เมื่อแสดงพฤติกรรมอย่างไร ย่อมมีปฏิกริยาตอบสนองที่เหมาะสมสอดคล้องกับพฤติกรรมนั้นๆ เรียกว่า “กรรมวิบาก และวิบากของกรรมที่ประกอบด้วยเจตนา จะแสดงผลสืบเนื่องไปประจักษ์แก่ชีวิตภายหลังจากตายไปแล้ว” เมื่อจะรับกรรมต้องไปอยู่ในภพภูมิที่เรียกว่านรก ที่มีลักษณะสัณฐาน ๔ เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาว ๑๐๐ โยชน์ (๑,๖๐๐ กิโลเมตร) ประกอบด้วยกำแพง หน้า ๙ โยชน์ ประตูภายในเต็มไปด้วยเครื่องทรมานตามวิบากกรรมของสัตว์นั้น ที่กระทำไว้ในอดีตชาติ ในที่นี้จะกล่าวเพียง มหานรก ๘ ขุมเท่านั้นบุพกรรมหรือการกระทำในอดีตของมนุษย์ ทั้งดีและเลวเป็นแรงผลักดันให้เขาเหล่านั้นได้รับกรรมและผลกรรมหรือบุพกรรม ตามหลักเกณฑ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทสัตว์ที่จะเกิดในนรกแต่ละขุมต้องประกอบด้วยกรรมเป็นหลัก คือ การกระทำมีทั้งส่วนที่เป็นอกุศลและกุศลชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์ทรมานของสัตว์ที่ได้รับความทุกข์ในนรก มีมากมายส่วนความทุกข์อย่างหนักในมนุษย์โลกนั้นที่พระองค์ทรงยกเอาบุรุษโจรผู้ถูกแทงด้วยหอก ๓๐๐ เล่มนั้นมีประมาณน้อยนิด เท่ากับแผ่นหินย่อมๆ ที่ทรงยกขึ้นมาถือไว้เท่านั้น ซึ่งเทียบกันไม่ได้เลย กลับความทุกข์ทรมานในนรก อันเป็นความทุกข์ทรมานที่น่าหวาดหวั่นและน่าสพึงกลัวนักหนา ควรหรือไม่อย่างไรที่เราจะพึงปฏิบัติในสิ่งชั่วช้าอย่างนั้น การตกนรก ที่มีมหานรก ๘ ขุม อุตสทนรก๑๒๘ ขุม ยมโลกนรก ๓๒๐ ขุม โลกัณตนรก ๑ ขุม รวมนรกได้ ๔๕๗ ขุม สรรพสัตว์ที่จะมาเกิดในนรกเหล่านี้ ล้วนเกิดจากกรรมหรือการกระทำของตนเองทั้งสิ้น

๓.๔สรุป

นรกในทัศนะของพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงตรัสสรุปไว้ในตอนท้ายของพระธรรมเทศนาในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั พระไตรปิฎกภาษาไทยว่า “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาตและนรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกาย เพราะเหตุประพฤติไม่เรียบร้อย คือไม่ประพฤติธรรม”^{๖๖} จากพุทธดำรัสนี้เป็นที่ยืนยันได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับนรกภูมิ แสดงถึงวิถีชีวิตของมนุษย์หลังความตายมีการเกี่ยวพันกับโลกหน้า และโลกหน้าคือที่มนุษย์จะต้องไปเกิดหลังความตายพระองค์ทรงแนะนำให้บุคคลมีความเชื่อว่า โลกหน้ามีจริง และเตือนบุคคลที่ไม่เชื่อเรื่องโลกหน้าว่า เป็นมิจฉาภิภูติ นรกในฐานะที่เป็นภพภูมิที่บุคคลผู้กระทำชั่วจะต้องไปเกิดภายหลังตายจากโลกมนุษย์นี้ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ว่า “สารีบุตร อีกประการหนึ่ง ตถาคตเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ อุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วย กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียน พระอรียะเป็นมิจฉาภิภูติ ยึดถือการกระทำด้วยมิจฉาภิภูติ เบื้องหน้าแต่ตายไปเขาย่อม เข้าถึง อบายทุกคติ วินิบาต นรก”^{๖๗} และนรกจากนรกภูมิที่เป็นของสัตว์หลังจากโลกนี้แล้ว พระองค์ทรงให้บุคคลมา

^{๖๖} ม.ม. (ไทย)๑๒/๔๒๗.

^{๖๗} ม.ม. (ไทย)๑๒/๑๑๓.

สนใจรกายในตัว ของแต่ละบุคคล ความทุกข์ที่มนุษย์ประสบในโลกนี้ ไม่แพ้ที่ได้รับจากนายนิรบาล ลงโทษ ด้วยวิธีต่างๆ เป็นสิ่งน่ากลัวไม่แพ้กัน พระพุทธเจ้าทรงใช้ว่า “ฉัสสายติกนรก”^{๖๘}

ศีล หมายถึง ข้อกำหนดหรือข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากทำชั่ว โดยการรักษากาย และวาจาให้เป็นปกติ เพื่อช่วยให้กิจกรรมของสังคมดำเนินไปได้อย่างปกติสุข ทั้งส่วนปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวม และใช้เป็นข้อกำหนดขั้นต้นที่ใช้สำหรับควบคุมความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมให้ดำเนินชีวิตไปอย่างปกติสุข กลมกลืนไปกับปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยให้มนุษย์สำรวมกาย วาจา ไม่ให้ไปล่วงเกินตนเองและผู้อื่น และเมื่อมนุษย์เราได้ประพฤติหรือ ปฏิบัติตามสังคัมก็จะสงบสุข ลักษณะของหลักศีล ในพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนสายฝนที่ตกลงมา บุคคลที่ต้องการก็เพียงแค่เปิดภาชนะรองรับเอาไว้เท่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกันถ้าใครปิดภาชนะก็ไม่ได้ น้ำฝน ไม่มีการบังคับให้ผู้ใดผู้หนึ่งรับเอาเป็นการเฉพาะ พระพุทธเจ้าเป็นเพียงชี้โทษของการละเมิด และแสดงอานิสงส์ของการรักษาศีล ส่วนใครจะรักษาหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับความพอใจของบุคคลผู้นั้น ไม่มีการบังคับควบคุม พระพุทธเจ้าทรงเคารพความคิดเห็น ความเข้าใจในเหตุและผลของมนุษย์ ทุกคนโดยไม่ลำเอียงเข้าข้างผู้ใด หลักการของศีลอยู่ที่เจตนา คือ การไม่คิดล่วงละเมิดระเบียบ กฎเกณฑ์ บทบัญญัติ หรือวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางเอาไว้ “ศีลจึงเป็นเจตนาไม่ละเมิดและการไม่ เบียดเบียน”^{๖๙}

^{๖๘} ส.สพ. (ไทย)๑๘/๑๕๓.

^{๖๙} พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๗๖๗.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ผลของกรรมจากการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัท

ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาเรื่อง “ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” เป็นวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาเอกสารเป็นหลัก และในบทนี้จะได้อธิบายผลของกรรมจากการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัท ในพุทธศาสนาตั้งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวเคราะห์ ในประเด็น ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์ความหมายหลักกรรมกระบวนการและองค์ประกอบของปาณาติบาต

ศีลเป็นบทบัญญัติทางสังคมที่มนุษย์รุ่นก่อนๆ ได้กำหนดวางไว้ เพื่อเป็นหลักข้อปฏิบัติสำหรับปกครองหมู่คณะ เพื่อให้หมู่คณะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนเอาใจเอาเปรียบกัน เบญจศีลเป็นเครื่องมือสำหรับวัดความเป็นมนุษย์เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ผู้นั้นมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์หรือไม่ มีมนุษยธรรม คือ ธรรมที่เป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ เพราะศีลแต่ละข้อนั้นท่านวางไว้เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในแต่ละทางเช่นศีล ๕ ข้อที่ ๑ เพื่อให้มีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกันให้ชีวิตมีความปลอดภัย ไม่ต้องหวาดระแวงกันและกัน การประกอบกิจการงาน และประพฤติธรรมได้โดยสะดวกเป็นพื้นฐานให้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ต่อไปให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคตศีลจึงเป็นปทัสถานหรือกติกาของสังคมเป็นพื้นฐานทางกฎหมายเป็นความต้องการเบื้องต้นที่สังคมคาดหวังให้มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และเป็นธรรมความคาดหวังขั้นต่อไปให้รับผิดชอบสูงขึ้นไปคือจริยธรรมต่อสังคม ส่งเสริมค่านิยมและวัฒนธรรมอันดีงาม และปาณาติบาต หมายถึงการทำชีวิตสรรพสัตว์ให้ตกลงไป คือ การฆ่าสัตว์ การตรึงชีวิต ปาณาหรือปาณะ หมายถึงสิ่งมีชีวิตต่างๆ ไป รวมถึงมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นการกระทำที่ประเสริฐ โดยเฉพาะการช่วยเหลือผู้ที่เจ็บป่วยทนทุกข์ทรมานจากโรคร้ายต่างๆ แต่การที่พยายามนำเซลล์ต้นกำเนิดตัวอ่อนมาใช้รักษาโรคหรือซ่อมแซมอวัยวะซึ่งทางการแพทย์เชื่อว่าจะมีผลการรักษาที่ดีนั้น เราต้องยอมรับด้วยว่าวิธีนี้เป็นการทำลายชีวิตหนึ่ง เพื่อรักษาอีกชีวิตหนึ่งให้อยู่รอด พุทธศาสนาถือว่าเป็นบาปเพราะไปทำลายจุดเริ่มต้นของชีวิต เป็นการละเมิดชีวิตอื่น ซึ่งชีวิตนั้นควรได้มีโอกาสเกิดขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต่อไปพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า กฎแห่งกรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่งพุทธศาสนิกชนในประเทศไทยบางส่วนที่มีความเข้าใจกฎแห่งกรรมและผลแห่งกรรมคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอยู่บ้าง เมื่อไม่เข้าใจกฎแห่งกรรม จึงเชื่อผิด ปฏิบัติผิด และยอมไม่เข้าใจว่าอะไรคือมูลเหตุของความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ความแตกต่างด้านสติปัญญา ความยากจนความสุข ความเจ็บป่วย ความทุกข์ กรรมและกฎแห่งกรรมมีข้อสรุปอยู่ว่า

... บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตามชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น แต่เนื่องจากกรรมบางอย่างหรือการกระทำบางคราวไม่มีผลปรากฏชัดในทันที ผู้มีปัญญาน้อยจึงมองไม่เห็นผลแห่งกรรมของตน ทำให้สับสน และไขว้เขว เพราะบางทีกำลังทำชั่ว

อยู่แท้ๆ กลับมีผลดีมากมาย เช่น ลาก ยศ สรรเสริญ ตรงกันข้ามบางครั้งอาจกำลังทำความดี อยู่อย่างมโหฬาร แต่กลับได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ มีผลไม่ดีมากมายความซบซ้อ ดังกล่าว ทำให้ผู้รับผลกระทบสับสน เกิดความไม่เข้าใจว่า สิ่งที่ทำนั้นเป็นความชั่วจริงๆ หรือ เป็นความดีจริงๆ ...^๑

หลักเกณฑ์ของกรรมหรือกฎแห่งกรรมมีอยู่ว่า “มนุษย์ไม่อาจจะหวังผลดีของสิ่งที่ยังมาไม่ถึงคือ สิ่งไหนที่ยังมาไม่ถึง ไม่อาจไปเอาผลก่อนได้ หรือว่า “ทำชั่วไว้แล้วจะวิ่งหนีจากกรรมชั่วที่เราทำไว้ก็ไม่ได้ เพราะมันต้องถึงกาลเวลาของมัน คือต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติของมัน”^๒ ผู้ที่เชื่อเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมจะได้เปรียบเมื่อมองในมิติพระพุทธศาสนา คือ “ทำให้เว้นชั่ว ทำดีได้มั่นคง ยั่งยืนกว่าผู้ไม่เชื่อ ทำให้เป็นคนดีในโลกนี้ จากโลกนี้ไปแล้วก็บังเกิดในโลกหน้า เมื่อประสบปัญหาชีวิต อันแสนเผ็ด สามารถทำใจได้ว่ามันเป็นผลของกรรมชั่ว เมื่อประสบความรื่นรมย์ในชีวิตก็ไม่ประมาท มองเห็นผลแห่งความดีและหาทางพอกพูนกรรมดีต่อไป”^๓ ปัญหาที่ยอมรับกันในสังคม คือ มนุษย์ปัจจุบันไม่มีความเชื่อว่ากฎแห่งกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกัน เป็นสังสารวัฏดังพระพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สังสารวัฏนี้มีเบื้องต้นและที่สุดที่ใครรู้ไม่ได้ สำหรับหมู่สัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกางกั้น มี ตัณหาเป็นเครื่องผูกพัน ซึ่งพากันท่องเที่ยววนเวียนอยู่ จะไม่สามารถรู้เบื้องต้นเบื้องปลายได้เลย”^๔ เป็นเรื่องของกิเลส กรรม วิบาก และเป็นวัฏจักร ที่มนุษย์มีอาจหลีกเลี่ยงได้ลักษณะความเชื่อดังกล่าว ยอมรับหลักสังสารวัฏหรือวัฏจักรของชีวิตเป็นวงจรการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายที่ยังมี ตัณหาอันเป็นสาเหตุก่อภพชาติอยู่ ทำให้เป็นเรื่องยากอย่างยิ่งที่จะสืบค้นหาจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของวัฏจักรชีวิตว่าเริ่มต้นมาอย่างไรและจะสิ้นสุดลงเมื่อใด เพราะไม่มีเหตุต้นและผลสุดท้าย ที่จะสามารถสืบค้นไปจนถึงต้นสายและปลายสุดได้

หลักทั่วไปของกรรมต้องศึกษาในรายละเอียดอย่างเป็นระบบจึงจะทราบว่า มีความสำคัญ ต่อวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างมากเป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้มนุษย์มีภาวะที่สูงส่งหรือต่ำทรามเป็นกฎที่ ลีขิตชะตาชีวิตของมนุษย์ให้เป็นไปในสภาพต่างๆ หลายครั้งหลักของกรรมถูกนำมาใช้เป็นมาตรฐานชี้ วัดตัดสินพฤติกรรมของมนุษย์ว่าดีหรือชั่ว ตลอดจนถูกนำมาเป็นข้ออ้างในการให้คุณให้โทษ เช่น คนที่ กระทำกรรมดีสมควรได้รับรางวัล ส่วนคนที่กระทำความชั่วต้องได้รับโทษทัณฑ์ หรือไม่ก็ถูกใช้เป็น เครื่องมืออำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลซึ่งบางครั้งก็อิงกฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติทางสังคม ทั้งที่ ความจริงแล้ว หลักกฎแห่งกรรมเป็นทฤษฎีที่มีมาตรฐานชี้วัดที่ชัดเจนและแน่นอนอยู่ในตัวของมันเอง มีความเชื่อมโยงของเหตุและผลที่แม่นยำ ไม่ได้เป็นกลไกหรือเครื่องมือสนองรับใช้หลักการ อุดมการณ์ ตลอดจนเจตคติของผู้หนึ่งผู้ใด เพราะมันเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นอิสระเลยพ้นจากข้อกำหนด ทางสังคมและกฎเกณฑ์ทางโลกใดๆ ยกเว้นกฎเกณฑ์ทางธรรมอันเป็นความจริงตามสภาพซึ่งเรียกว่า “ธรรมนิยาม” เท่านั้นมาตรฐานของกรรมนี้จึงเป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจในเชิงลึก ไม่ใช่ตื้น

^๑วศิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^๒พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโน), กฎแห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^๓วศิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, หน้า ๑๑.

^๔ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๒๑/๒๑๒.

สรุปผลโดยอาศัยเพียงกรอบความคิดแคบๆ ว่า การอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่นจะทำให้คุณภาพกรรมของผู้กระทำลดน้อยลง หรือการอุทิศให้แก่ผู้อื่นขัดกับหลักกฎแห่งกรรม และเป็นกิจกรรมที่ไม่ยุติธรรมสำหรับผู้อุทิศส่วนบุญเป็นต้น “กรรมที่กระทำไว้ด้วยอำนาจกิเลสอันใด ถ้ากิเลสอันนั้นยังไม่หมดไปจากสันดาน กรรมนั้นย่อมจะต้องให้ผลเสมอ ไม่วันใดก็วันหนึ่ง ไม่ชาตินี้ก็ชาติต่อไป แต่โดยธรรมดากรรมทุกอย่างจะให้ผลก็ต่อเมื่อกรรมนั้นมีโอกาส ถ้าได้โอกาสที่จะให้ผลในชาตินี้ก็ให้ผลในชาตินี้ ถ้าไม่ได้โอกาสในชาตินี้ก็อาจจะให้ผลในชาติต่อไป”^๔

การเกิดใหม่คือกระแสความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิตที่ดำเนินสืบเนื่องกันมาจากชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่งโดยการพลังผลักดันของกรรมที่เกิดจากตัณหาและกิเลส กล่าวคือเมื่อสัตว์ตายไปแล้วก็จะเคลื่อนจากอัฐภาพนั้นไปเกิดในอัฐภาพอื่น ในลักษณะที่โยงใยต่อเนื่องกันไปของขณะจิต “กระบวนการเกิดใหม่ในแต่ละครั้งคือเกิดแล้วตาย เพื่อเกิดใหม่ในภพอื่นโดยเหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นเหตุเกิดแห่งกรรมของบุคคล ซึ่งไม่จำเป็นว่าเป็นใครคนใดคนหนึ่งอย่างสิ้นเชิง วงจรของการเวียนว่ายตายเกิดอันปราศจากจุดสิ้นสุดคือสังสาร บุคคลอาจไปเกิดใหม่เป็นเปรต สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์หรือเทวดา”^๕ ได้ตามสมควรแก่กรรมของตนพระพุทธศาสนาสอนว่าตราบที่สัตว์ทั้งหลายยังมีกิเลสคือตัณหาตัวก่อภพชาติอยู่ ย่อมแสดงพฤติกรรมที่คล้ายตามตัณหาอันเป็นตัวล่อเร้า นั้น เมื่อแสดงพฤติกรรมอย่างไร ย่อมมีปฏิริยาตอบสนองที่เหมาะสมสอดคล้องกับพฤติกรรมนั้นๆ เรียกว่า “กรรมวิบาก และวิบากของกรรมที่ประกอบด้วยเจตนา จะแสดงผลสืบเนื่องไปประจักษ์แก่ชีวิตภายหลังการตายไปแล้ว”^๖ ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายจึงสืบต่อกันเป็นวงจรตามกระบวนการของกิเลส กรรม และวิบาก ทั้ง ๓ ประการนี้ เหมือนกับวงจรเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชีวิตดำเนินต่อไป โดยต่างเป็นปัจจัยสนับสนุนซึ่งกันและกัน อุปมาได้กับล้อเกวียนจะหมุนไปได้ด้วยอาศัยองค์ประกอบอย่างน้อย ๓ ประการ คือ กงเกวียนหรือวงล้อกำเกวียนหรือ ซี่ล้อและดุมเกวียน คือ ช่องกลางของล้อสำหรับเสียบเพลลาชีวิตมนุษย์เป็นตามวัฏจักร คือ “กิเลส กรรม วิบาก” หรือ กฎแห่งกรรมที่ให้ผลตามแรงกรรมที่เคยทำไว้กับมนุษย์หรือสัตว์ และการเปรียบเทียบผลเสียหายที่เกิดจากความเห็นผิดเกี่ยวกับปัญหาเรื่องสังสารวัฏโดยเฉพาะเรื่องโลกหน้านั้นเพราะคนประพฤติชั่วทราม เป็นมิฉฉาที่ฐินต์ถิกวาท และถ้าปรโลกมีจริง คนผู้นี้มิวายได้รับข้อเสียหายทั้งสองด้าน คือ “ปัจจุบันก็ถูกวิญญูชนตีเตียน พอตายไปแล้วก็ต้องเข้าถึงอบาย ทุกติวินิบาต นรกแน่แท้”^๗

สายสัมพันธ์แห่งชีวิตของสัตว์ในวงจรสังสารวัฏสามารถเห็นได้จากพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สังสารวัฏนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นมารดาบิดากัน ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชายกัน ไม่เคยเป็นพี่สวาม้องสาวกัน ไม่เคยเป็นบุตรธิดากัน ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้มีใช่จะมีได้ง่ายเลย”^๘ แสดงว่า กฎแห่งกรรมนอกจากไม่ละเว้นและให้โทษแก่ผู้ทำแล้ว มนุษย์หรือสัตว์

^๔พร รัตนสุวรรณ, พุทธวิทยา เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒), หน้า ๓๕.

^๕Paul Williams and Anthony Tribe, Buddhist Thought, (London: Routledge, 2000), p. 74.

^๖W. Rahula, What the Buddha Taught, (Bangkok: Haw Trai Foundation, 1988), p. 32.

^๗ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๖-๑๐๗/๑๐๒-๑๐๕.

^๘ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๕๐/๒๒๓.

ที่ตัวเองเคยฆ่าหรือฆ่าในชาติอดีตและปัจจุบัน อาจเคยเป็นญาติพี่น้องบิดามารดามาก่อนแต่อดีตชาติกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง เจตนา หรือเจตจำนง ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมทาง “กายวาจาใจ” เรียกว่า “เจตนากรรม” ที่เป็นกุศลและอกุศลย่อมนำมาซึ่งประสบการณ์ และอารมณ์ที่น่าปรารถนาบ้าง ไม่น่าปรารถนาบ้าง ในชีวิตนี้หรือชีวิตหน้า “ผลกรรมของบุคคลเกี่ยวข้อกับองค์ประกอบของชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทำให้ประสบกับอารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาเหล่านั้นได้”^{๑๐} กฎแห่งกรรมโดยฐานที่เป็นกระบวนการแห่งเหตุและผลเพราะ

... เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วกฎแห่งกรรมนี้ไม่ได้มีอะไรมากไปกว่ากฎแห่งความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ไม่เพียงในความหมายที่เป็นทางการว่ากฎแห่งเหตุและผลเท่านั้น แต่รวมถึงความหมายที่เป็นเนื้อแท้ตามหลักที่ว่าผลอันเที่ยงแท้แน่นอนอนันต์จะเกิดขึ้นตามเหตุที่เที่ยงแท้แน่นอนเสมออีกด้วย เพียงแต่มันเป็นอิสระจากข้อจำกัดใดๆ ของโลกทางกายภาพ และแสดงให้เห็นถึงอำนาจครอบงำในขอบเขตของศีลธรรมเลย ถ้าไปถึงความตายอีกด้วย ...^{๑๑}

ทฤษฎีเรื่องกรรมเป็นทฤษฎีว่าด้วยเหตุและผล รวมทั้งกิริยาและปฏิกิริยา เป็นกฎธรรมชาติซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความยุติธรรมหรือการให้คุณให้โทษแต่อย่างใด

... การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทุกอย่างจะให้ผลหรือวิบากเสมอ ถ้าเป็นกรรมดีก็อำนวยผลดีให้ ถ้าเป็นกรรมชั่วก็จะสนองผลชั่วให้ มิใช่ว่าใคร หรืออำนาจใดๆ เป็นผู้หยิบยื่นความยุติธรรมหรือให้คุณให้โทษ คอยพิพากษาการกระทำของคุณ แต่มันเป็นธรรมชาติที่คงคุณสมบัติอยู่ในตัวเอง และเป็นกฎอยู่ในตัวของมันเอง ...^{๑๒}

กรรมคือพลังชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นพลังอำนาจของการกระทำทุกอย่างอันมีปฏิกิริยาเนื่องตามมาอย่างฉับพลันทันใด และไม่ผิดพลาดไปจากเป้าหมาย เช่นเดียวกับที่ปฏิกิริยาทุกอย่าง เป็นผลของกิริยาก่อนหน้าอันแน่นอน และไม่สามารถเลี่ยงพ้นความแน่นอนของผลสะท้อนนี้ได้ ว่าโดยความหมายทั่วไป ตามทฤษฎีว่าด้วยเรื่องชีวิตตามนัยของพระพุทธศาสนา “กรรมคือพลังซ่อนแฝงซึ่งก่อให้เกิดชีวิตในปัจจุบัน เพียงปฏิกิริยาหรือผลที่เนื่องตามมาของผลรวมการกระทำของชีวิตในอดีต ก็ทำให้มั่นใจได้ว่าชีวิตในอนาคตจะกลับไปเป็นเพียงผลสะท้อนหรือผลที่เนื่องตามมาของการกระทำที่เป็นผลรวมของชีวิตในปัจจุบัน”^{๑๓}

ทัศนะที่สะท้อนถึงกฎแห่งกรรมในแง่ที่มีพลังสะท้อนผลอันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ผลสะท้อนดังกล่าวมีอิทธิพลในการชักนำให้ชีวิตของมนุษย์ดำเนินไปตามกรอบที่เหมาะสมของมันเอง ตามเหตุและผลที่เชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสมลงตัวหน้าที่ธรรมดาของกรรมคือการกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ ทั่วไปมักเรียกว่า “กรรมลิขิต” ให้เป็นไป โดยที่ไม่มีอำนาจลึกลับอะไรคอยชักใยอยู่เบื้องหลัง และไม่มีอำนาจอะไรคอยชี้นำหรือบงการ แต่ล้วนเป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่

^{๑๐} Paul Williams and Anthony Tribe, op. cit., p. 72.

^{๑๑} George Grimm, the Doctrine of the Buddha, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1982), p. 195.

^{๑๒} W. Rahula, op. cit., p. 32.

^{๑๓} Ardaser Sorabjee N. Wadia, the Message of Buddha, (London: J. M. Dent & Sons Ltd., 1938), p. 109.

ถูกต้องเที่ยงตรงในตัวของมันเองเท่านั้นและกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติดังกล่าว มีนัยอย่างหลากหลาย และครอบคลุมถึงความเป็นไปแห่งชีวิตของปัจเจกบุคคล รวมถึงสังคมและสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ด้วย เช่นว่าบุคคลคนหนึ่งเกิดมารูปร่างและร่ารวย มีแต่คนยกย่องนับถือ เบื้องต้นพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะกรรมจัดสรรมาให้ดี ความร่ารวยอาจเป็นผลมาจากความสามารถในการแสวงหาเงินทองของเขา หรือเขาอาจไปเกิดอยู่ในตระกูลเศรษฐี และพอดีในสังคมนั้นคนพากันนิยมยกย่องคนมีเงินทอง เขาจึงได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่น พฤติการณ์อย่างนี้ถือว่าอยู่ในขอบข่ายกฎแห่งกรรมได้ทั้งหมด ทั้งกรรมนิยามและสังคมนิยาม คือกฎเกณฑ์ที่สังคมยึดถือซึ่งซ้อนทับอยู่กับกรรมนิยามอีกชั้นหนึ่ง

ในมิติของพระพุทธศาสนาเถรวาท กรรม คือสภาพที่จัดสรรชีวิตของสัตว์ให้เป็นไปตามคุณภาพของการกระทำ เมื่อกระทำความดี กรรมก็จะจัดสรรให้มีกำเนิดที่ดี เช่น เกิดเป็นมนุษย์ มีชาติตระกูลดี และมีผิวพรรณงาม เมื่อกระทำความชั่วกรรมก็จะจัดสรรให้มีสภาพที่ตรงกันข้ามกับกรรมดี “สรรพสัตว์มีกรรมที่ตนกระทำไว้เป็นสมบัติส่วนตัว”^{๑๔} คือ เมื่อกระทำความดี ความดีนั้นก็เป็ กิริยาของผู้กระทำหรือตกเป็นอาการของผู้กระทำนั่นเอง เมื่อกระทำความชั่ว ความชั่วนั้นก็เป็นกิริยาของผู้กระทำหรือตกเป็นอาการของผู้กระทำเช่นกัน “กम्मสุสกา” เป็นทำยาทของกรรมหรือเป็นผู้รับผลของกรรมที่ตนกระทำ คือเมื่อบุคคลกระทำความดีก็จะได้รับผลดี กระทำความชั่วก็จะได้รับผลชั่ว ผู้กระทำกรรมจึงเป็นทำยาทของกรรมอย่างแท้จริง “กम्मทำยาทำ” มีกรรมเป็นกำเนิด กรรมชักนำให้ไปเกิด หรือเกิดมาก็เพราะอำนาจจัดสรรบันดาลของกรรม “กम्मโยนิ” มีกรรมเป็นพวกพ้องเผ่าพันธุ์ คือกรรมเป็นเสมือนญาติใกล้ชิดเพื่อนสนิทสนม ถ้าทำกรรมดีก็เหมือนได้เพื่อนดีญาติดีคอยช่วยเหลือส่งเสริม ถ้าทำกรรมชั่วก็เหมือนถูกเพื่อนชั่วญาติชั่วคอยผลาญทำลาย “กम्मพณฺฐ” มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยคอยช่วยเหลืออุปถัมภ์ กรรมเป็นที่พึ่งอาศัยของสัตว์จนตลอดชีวิต หากสัตว์ที่ไปเกิดอยู่ในสวรรค์ เป็นต้น กรรมก็คอยเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงอุปถัมภ์ให้มีชีวิตที่พรั่งพร้อมด้วยความความสุข “กम्मปฏิสรณา สะทอนหรือผลที่เนื่องตามมาของการกระทำที่เป็นผลรวมของชีวิตในปัจจุบัน”^{๑๕} คุณสมบัติของกรรมเหล่านี้จากการทำปาณาติบาต ช่วยตอกย้ำผลของกรรมว่าผู้ที่กระทำกรรมอย่างใด ย่อมได้รับผลอย่างนั้น ไม่ใช้กระทำกรรมด้วยตนเองแล้วผู้อื่นจะเป็นผู้รับผลของกรรมแทน เมื่อเปรียบเทียบสภาพของกรรมเหล่านี้กับสภาพชีวิตของเปรตแล้วก็จะเห็นว่าสาเหตุที่ทำให้พวกเปรตมาเกิดในเปรตวิสัย เพราะอกุศลกรรมที่พวกเปรตได้เคยกระทำไว้ ผลกรรมที่พวกเปรตได้รับก็คือการเสวยความทุกข์ทรมานอย่างเผ็ดร้อนตามสมควรแก่กรรมของตน พวกเขาจะพ้นจากเปรตวิสัยได้ โดยอาศัยกรรมที่พวกเขาได้กระทำด้วยตนเองเป็นหลัก การอุทิศส่วนบุญของผู้อื่นเป็นเพียงปัจจัยที่ส่งเสริมให้เขาได้กระทำกรรมดี เพื่อที่จะได้รับผลแห่งกรรมดีของตนเท่านั้น มิใช่เพราะผู้อุทิศส่วนบุญเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้โดยตรงทั้งสองแสดงถึงกฎแห่งกรรมในแง่ที่มีพลังสะท้อนผลอันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งผลสะท้อนดังกล่าวนี้เองที่มีอิทธิพลในการหนดชีวิตของมนุษย์ให้ดำเนินไปตามกรอบที่เหมาะสมของมันเอง ตามเหตุและผลที่เชื่อมโยงกันอย่างลงตัว หน้าที่ธรรมดาของกรรมก็คือการกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ (กรรมลิขิต) ให้เป็นไป โดยที่ไม่มีอำนาจลึกลับอะไรคอยชักใยอยู่เบื้องหลัง และไม่มีอำนาจ

^{๑๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๘๑/๓๗๖.

^{๑๕} Ardaser Sorabjee N. Wadia, the Message of Buddha, p. 110.

อะไรคอยชี้แนะหรือบงการ แต่ล้วนเป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่ถูกต้องเที่ยงตรงในตัวของมันเองเท่านั้นกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติดังกล่าว มีนัยอย่างหลากหลายและครอบคลุมถึงความเป็นไปแห่งชีวิตของปัจเจกบุคคล รวมถึงสังคมและสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ด้วย เช่นว่าบุคคลคนหนึ่งเกิดมารูปร่างและร่ารวย มีแต่คนยกย่องนับถือ เบื้องต้นพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะกรรมจัดสรรมาให้ดี ความร่ารวยอาจเป็นผลมาจากความสามารถในการแสวงหาเงินทองของเขา หรือเขาอาจไปเกิดอยู่ในตระกูลเศรษฐี และพอดีในสังคมนั้นคนพากันนิยมยกย่องคนมีเงินทอง เขาจึงได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่น พฤติการณ์อย่างนี้ถือว่าอยู่ในขอบข่ายกฎแห่งกรรมได้ทั้งหมด ทั้งกรรมนิยามและสังคมนิยามคือกฎเกณฑ์ที่สังคมยึดถือซึ่งซ้อนทับอยู่กับกรรมนิยามอีกชั้นหนึ่ง พุทธพจน์ที่แสดงไว้ว่า “สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม”^{๑๖}

คัมภีร์พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงกฎแห่งกรรมไว้หลายแห่ง เช่น จูฬกัมมวิภังคสูตรมัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสกัมหากัมมวิภังคสูตรมัชฌิมนิกาย อุปริปิณณาสกัมและคัมภีร์วิภังค์ แห่งพระอภิธรรมปิฎกกล่าวถึง “วิบากกรรมและผลกรรม” ว่าเป็นคำที่เป็นไวพจน์ ของกันและกัน แสดงความหมายใกล้เคียงกัน ตัวอย่างเช่น “กมฺมวิปาก”^{๑๗} หรือ “กรรมวิปาก” เมื่อใช้อย่างคำไทย แปลว่า “ผลของกรรม”^{๑๘} และ “ผลอันเกิดแต่กรรม”^{๑๙} หรือ “ผลซึ่งสัมฤทธิ์มาจากเหตุ”^{๒๐} และ “ผลเป็นที่สุดแห่งเหตุ”^{๒๑} หมายความว่า ผลเนื่องมาจากเหตุ เกิดขึ้นตามสมควรแก่เหตุ เมื่อสร้างเหตุไว้อย่างไรก็จะประจักษ์ผลอย่างนั้น ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่น ชาวนาปลูกข้าว ผลผลิตที่ได้จะต้องเป็นข้าวแน่นอน จะเป็นอย่างอื่นไปมิได้ ส่วนคำว่า “กมฺมผล”^{๒๒} หรือ “ผลกรรม” เมื่อใช้แบบคำไทยๆ แปลตรงตัวได้ว่า “ผลของกรรมหรือ ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ” มีความหมายชัดเจนอยู่ในตัวแล้วอีกนัยหนึ่ง วิบากของกรรมคล้ายกับพลังสะท้อนของวัตถุ เปรียบได้กับการทุ่มลูกบอลใส่ผนังย่อมจะเกิดปฏิกิริยาสะท้อนกลับมาหาคนทุ่มอย่างแน่นอน หากทุ่มแรงลูกบอลก็สะท้อนกลับมาด้วยความแรงและเร็ว หากทุ่มเบาลูกบอลก็จะสะท้อนกลับมาด้วยความเบาและช้า กรรมก็เช่นกันย่อมจะแสดงผลเป็นปฏิกิริยาแก่ผู้กระทำทุกเมื่อที่เขาลงมือกระทำการ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามอย่างน้อยที่สุดมันก็จะแสดงผลต่อจิตของผู้กระทำดังกล่าวมาแล้วนั่นเอง

การให้ผลของกรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย วิบากของกรรมเป็นอย่างไรเรากล่าววิบากของกรรมไว้ ๓ ช่วงเวลา คือในภพปัจจุบัน นี้เอง(ทิฏฐะวธมเม -เทียบได้กับทิฏฐุธรรม

^{๑๖} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๗๐๗/๖๔๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๕๕๐.

^{๑๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑/๒๓; ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๙/๒๐๓.

^{๑๘} พระอรรถกถาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัตนิก, พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๖.

^{๑๙} ป. หลวงสมบุรณ์ (พันตรีประยูทธ์ หลงสมบุญ), พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙), หน้า ๑๗๔.

^{๒๐} ป. หลวงสมบุรณ์ (พันตรีประยูทธ์ หลงสมบุญ), พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙), หน้า ๒๕๓.

^{๒๑} ป. หลวงสมบุรณ์ (พันตรีประยูทธ์ หลงสมบุญ), พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙), หน้า ๒๒๗.

^{๒๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๑๙/๔๖๑.

เวทนิยกรรรม) ในภพ (ใหม่) ที่สัตว์ไปถืออูบัติ (อุปฺปะชเช -เทียบได้กับอุปฺปะชเชเวทนิยกรรรม) หรือในภพลำดับต่อๆ ไป(อปฺเป ปรียายเย -เทียบได้กับอปฺปราปรียายเวทนิยกรรรม)”^{๒๓} แต่กระนั้น วิชาของกรรรมทั้ง 3 ช่วงเวลานี้จะให้ผลตามโอกาสที่เหมาะสมเสมอ เพราะกรรรมบางอย่างกระทำไว้ในอดีตแล้วให้ผลในอดีตก็มี ให้ผลในปัจจุบันหรืออนาคตก็มี กรรรมบางอย่างกระทำในปัจจุบัน ให้ผลในปัจจุบันก็มี ให้ผลในอนาคตก็มี วิชา มีรูปวิเคราะหฺว่า “อณฺณมณฺณวิสิฏฺฐจฺานํ กุสลากุสลานํ ปากาติ วิปากา”^{๒๔} “วิชา คือสภาพที่ผลัดผลของกุสลและอกุสลที่มีความพิเศษต่างกันไป และผลที่พิเศษต่างกัันนี้หมายถึง ผลของกุสลและอกุสลที่ไม่ประกอบซึ่งกันและกัน หนักเบาที่ไม่เท่ากัน ผลของกุสลเป็นอิฏฐารมณฺ์ ผลของอกุสลเป็นอนิฏฐารมณฺ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าวิชาของอธรรม (อกุสลธรรม) นำไปเกิดในนรก ส่วนวิชาของธรรม (กุสลธรรม) นำไปเกิดในสวรรค์”^{๒๕} และผลของกรรรมตามที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกออกเป็น ๒ ประการ คือ^{๒๖}

๑) มุขยผล ผลโดยตรง ได้แก่ธรรมชาติที่เป็นวิชา คือจิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นขณะกระทำกรรรมนั่นเองที่เป็นตัวผลของกรรรม ผลชนิดนี้เป็นสหชาติผลที่เมื่อบุคคลกระทำกรรรมทาง ไตรทวารแล้ว ผลของกรรรมคือจิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นพร้อมกับเจตนาในขณะกระทำกรรรมจะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ภาวะคุณธรรมทางจิตของบุคคลว่าดีหรือชั่ว ซึ่งวัดกัน ณ ขณะกระทำกรรรมนั้นๆ โดยยึดเกณฑ์การเข้าถึงความดีหรือความชั่ว การเป็นคนดีหรือคนชั่ว ณ ขณะกระทำกรรรมนั้นว่าเป็นผลของกรรรม เป็นผลที่บุคคลเสวย ณ เวลากระทำกรรรม ถือเอาจิตมีคุณธรรมและจิตไร้คุณธรรม ณ ขณะนั้นๆ ว่าเป็นผลของกรรรม คือ “เมื่อกระทำความดีก็ดีขณะนั้น เมื่อกระทำความชั่วก็ชั่วขณะนั้นเช่นกัน ความดีหรือความชั่วเกิดขึ้น ณ ขณะกระทำ”^{๒๗} การกระทำความดีหรือความชั่วก็ไม่ใช้ตัวกรรรมโดยตรง เพราะกรรรมโดยตรงคือเจตนาซึ่งเป็นตัวการสำคัญของการกระทำกรรรมเมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง คือกรรรมเกิดขึ้นที่หนึ่ง เมื่อกรรรมเกิดขึ้นแล้วก็มีผลทันที“เพราะเมื่อมีเจตนาเกิดขึ้นก็คือมีกิจกรรรมเกิดขึ้นในจิตแล้ว จิตมีการเคลื่อนไหวหรือไหวตัวแล้ว”^{๒๘} และพิจารณาได้จากพุทธพจน์ว่า“ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรรม บุคคลตั้งใจแล้วจึงกระทำกรรรมด้วยกาย ด้วยวาจาและด้วยใจ”^{๒๙} เมื่อบุคคลมีเจตนาเป็นตัวนำให้กระทำกรรรมไม่ว่าจะเป็นกรรรมดีหรือกรรรมชั่วก็ตาม จิตและเจตสิกที่เกิดร่วมกับเจตนาอันเองที่แสดงผลแก่บุคคลผู้กระทำโดยตรง

๒) สามัญผล ผลที่เสมอกัน เป็นผลโดยอ้อม ได้แก่ “กัมมชรูป” รูปกายที่เกิดเพราะกรรรมประณีตบ้าง หยาบบ้าง ปานกลางบ้างตามคุณภาพของกรรรม) มีหทยรูป (รูปคือหทัย อันได้แก่รูปที่ทำให้สัตว์ทำคุณหรือโทษ รูปที่เหล่าสัตว์ปล่อยวางความคิด หรือรูปที่เหล่าสัตว์คุ้มครองรักษาตั้ง

^{๒๓} อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๔๖๕.

^{๒๔} อภิ.ส.อ. (ไทย) ๓๖/๑๓๐.

^{๒๕} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๓๒/๓๑๔.

^{๒๖} สมพร ศรีวราหิตยฺ์, พระอภิธมฺมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า ๒๐๒.

^{๒๗} พระวัลลภ ชวนปณฺโณ, ญาณแห่งกรรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมร่วมสมัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๙.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๖.

^{๒๙} อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๔๖๕.

ชีวิต)^{๓๐} เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับจิตในปฏิสนธิกาล กรรมดีหรือกรรมชั่วที่บุคคลกระทำในแต่ละภพ จะส่งผลให้เกิดปฏิสนธิจิตพร้อมกัมมชรูปขึ้นในปฏิสนธิกาลเรียกว่าน่านักขณิกผล คือผลที่ปรากฏตามมาในภายหลังก็ได้”^{๓๑}

หลักพิจารณาประกอบความเข้าใจในเรื่องปัญหาวิบากของบุญที่กำลังกล่าวถึงนี้ได้เป็นอย่างดี^{๓๒} ดังนี้

๑) ระดับจิตใจ หมายถึงกรรมที่ทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติฝ่ายกุศลกรรมและอกุศลกรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึก นึกคิด ตลอดจนความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุความทุกข์เป็นต้น การอุทิศส่วนบุญสามารถประยุกต์เข้าในวิบากของบุญระดับที่ ๑นี้ได้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลต่อจิตใจของผู้กระทำโดยตรง กล่าวคือเขามีสภาพจิตที่ประกอบด้วยความสุข โสมนัสยินดีจากการเป็นผู้ให้ มีจิตงอกงามด้วยคุณธรรมภายใน เช่น เมตตากรุณา ซึ่งล้วนเป็นจิตประกอบด้วยกุศลทั้งนั้น แม้ผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้ก็เช่นกัน ในฐานะผู้รับ เมื่อได้ทราบเจตนาปรารถนาดีของผู้อื่นย่อมเกิดกุศลจิต ปลื้มปรีดาปราโมทย์ต่อการกระทำของผู้อื่น ความสุขก็ปรากฏขึ้นภายในจิตใจ วิบากของบุญในระดับนี้เป็นผลภายใน

๒) ระดับบุคลิกภาพ กรรมที่ทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติ การแสดงออก ท่าที การวางตนปรับตัว อากาการตอบสนอง ตลอดจนความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น รวมถึงสถานการณ์และสภาพแวดล้อมทั่วไป หากประยุกต์กับวิบากของการอุทิศส่วนบุญ ก็ถือว่าวิบากที่ปรากฏแก่ผู้อุทิศส่วนบุญและผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้ ย่อมส่งผลต่อบุคลิกภาพของพวกเขา เสริมแต่งให้มีอุปนิสัยใฝ่ปรารถนาดีต่อผู้อื่นในฐานะของผู้อุทิศส่วนบุญ การอุทิศส่วนบุญด้วยการเปล่งวาจาเป็นต้น แสดงออกถึงพฤติกรรมด้านนอกซึ่งเป็นผลมาจากคุณธรรมภายในคือความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น และการแสดงอาการตอบสนองต่อการอุทิศส่วนบุญของผู้อื่นในฐานะผู้รับ เห็นได้จากเปรตที่ได้รับส่วนบุญ นอกจากอนุโมทนาด้วยจิตโสมนัสยินดีแล้วยังแสดงอาการขอบคุณต่อผู้อุทิศส่วนบุญให้ด้วยการให้พร วิบากของบุญระดับนี้เป็นผลภายนอกที่เนื่องมาจากผลภายใน

๓) ระดับวิถีชีวิตกรรมที่ชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบสถานการณ์ที่เป็นด้านต่างของชีวิตที่เรียกว่า “โลกธรรม” มีทั้งฝ่ายเสื่อมและฝ่ายเจริญ เป็นต้นว่า มีลาภ เสื่อมลาภ เราอาจอธิบายประยุกต์กับการอุทิศส่วนบุญได้ว่าวิบากของบุญในระดับนี้ มีผลต่อชีวิตของบุคคล ทั้งผู้อุทิศส่วนบุญและผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้ โดยเบื้องต้นผู้อุทิศส่วนบุญอาจได้รับการยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่น เมื่อผู้อื่นเห็นคุณค่าของกิจกรรมการอุทิศส่วนบุญก็อาจให้ความช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นเป็นต้น สำหรับผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้โดยเฉพาะเปรต หากสามารถรับส่วนบุญได้ก็จะสามารถยกระดับชีวิตของตนให้สูงขึ้น มีสภาพชีวิตที่เป็นสุข พ้นไปจากสภาพแห่งเปรต วิบากของบุญในระดับนี้เป็นผลภายนอกระดับปัจเจกหรือระดับแคบ

^{๓๐} พระอนุรุทธาจารย์ และพระญาณธชะ, อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี, พระคันธสาราภิวงศ์ แปล, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวัน กราฟฟิคเพลท, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๗.

^{๓๑} พระวัลลภ ชวนปณฺโณ, กฏแห่งกรรม, หน้า ๕๒.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

๔) ระดับสังคมนี้อาจเป็นกรรมที่ปัจเจกบุคคลและคนในสังคมนั้นกระทำ ซึ่งมีผลกระทบต่อความเป็นไปของสังคมนั้นทั้งในทางเสื่อมและในทางเจริญ ความร่มเย็นเป็นสุข หรือความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ แล้วมีผลกระทบต่อตนเองกลับมาหาตนเอง เมื่อประยุกต์กับวิบากของการอุทิศส่วนบุญ โดยเฉพาะในสังคมนั้น วิบากในระดับนี้คือผลที่เกิดขึ้นแก่ปัจเจกบุคคลทั้งผู้อุทิศส่วนบุญและผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้ซึ่งมีผลแผ่ขยายออกไปสู่สังคม หากคนในสังคมนั้นตระหนักดีว่าในกิจกรรมอุทิศส่วนบุญก็จะต้องทำให้สังคมนั้นมีความสงบร่มเย็น มีความเมตตาอาทรต่อกัน พร้อมทั้งจะปฏิบัติต่อกันด้วยความรักใคร่เยื่อใย และปรารถนาดีต่อกันอยู่เสมอ วิบากของบุญในระดับนี้เป็นผลภายนอกในระดับสังคมนั้นหรือระดับกว้างข้อเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากความเข้าใจเรื่องวิบากของบุญผิดพลาดก็คือคนที่ประพฤติชั่วก็จะล้มตัว หลงระเหิมมัวเมาทราบเท่าที่กรรมชั่วยังไม่ให้ผล เข้าใจผิดคิดว่าทุจริตกรรมที่นำความร่ำรวยมาให้แก่ตนนั้นเป็นผลของความดีหรือเป็นเรื่องที่ดี ส่วนคนดีก็อาจท้อแท้เพราะไม่เข้าใจสภาพผลของความดีซึ่งจะให้ผลได้ตามโอกาสที่เหมาะสม เข้าใจผิดว่าเมื่อกระทำความดีไปแล้ว ความดีจักสนองผลเป็นความร่ำรวยและความสุขตามที่ตนปรารถนาทุกอย่าง เมื่อผิดพลาดคลาดจากผลตามที่ตนมุ่งหมายพลอยเข้าใจว่ากระทำความดีแล้วไม่ได้ดี กระทำดีไปก็ไร้ค่าเพราะความดีไม่สนองผลกลับมา เลยหันไปกระทำความชั่วเพราะเข้าใจว่าเห็นผลทันตา คือกระทำไปแล้วได้รับความร่ำรวยแบบฉับพลันทันตาไม่ต้องรอผลในชาติหน้าพุทธพจน์ที่แสดงถึงทำที่ต่อกรรมและวิบากกรรมของบุคคลใน ๒ ลักษณะว่า “ทราบใดที่ความชั่วยังไม่สนองผล คนชั่วก็พาลเข้าใจว่าความชั่วเป็นความดี ต่อเมื่อความชั่วสนองผลเป็นความชั่ว คนชั่วจึงรู้สึกตัวว่านั่นเป็นความชั่ว แม้คนดีก็อาจเข้าใจว่าความดีเป็นความชั่วได้ ถ้าทราบใดที่ความดียังไม่สนองผล ต่อเมื่อความดีสนองผลเป็นความดี คนดีจึงประจักษ์ว่านั่นเป็นความดี”^{๓๓}

ความหมายกระบวนการและองค์ประกอบของปาณาติบาต มองผ่านมิติกรรมกฎแห่งกรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทุกการกระทำจะมีวิบากของกรรมในส่วนปัจจุบันและอนาคตเพราะมันคือ “กรรมที่กระทำในปัจจุบัน มีวิบากในปัจจุบันก็มี ไม่มีในปัจจุบันก็มี จักมีในอนาคตก็มี จักไม่มีในอนาคตก็มี กรรมที่จักกระทำในอนาคต จักมีวิบากในอนาคตก็มี จักไม่มีในอนาคตก็มี”^{๓๔} ปัญหาเกี่ยวกับวิบากทั้ง ๔ระดับ คือบุคคลบางคนมักเพ่งจ้องถึงผลได้ในเชิงวัตถุนั้นเป็นเรื่องผลภายนอกเสียโดยมาก โดยเฉพาะผลในระดับวิถีชีวิตของตนและผลในระดับสังคม เมื่อกระทำความดีประเภทใดประเภทหนึ่งแล้วก็หวังผลสนองเป็นลาภ ยศ สรรเสริญ และสุขทางเนื้อหนัง หรือหวังได้รับการยอมรับนับถือและการปฏิบัติด้วยท่าทีเอื้อเฟื้อเกื้อกูลจากสังคม ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับผลในระดับของจิตใจอันเป็นผลภายในและผลในระดับบุคลิกภาพซึ่งเนื่องมาจากผลภายในนั้น บางคนเมื่อไม่ได้ผลตามที่ตนมุ่งหวังก็มักจะปฏิเสธการสร้างคุณค่าภายใน และพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งคุณค่าภายนอกแม้ว่าจะได้มาในทาง มิชอบก็ตาม ด้วยเชื่อว่าเป็นทางที่จะทำให้ตนได้รับผลที่พึงประสงค์ได้ง่ายดาย หรือได้ในเวลาที่รวดเร็วกว่านั่นเองหากยึดแนวคิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมเป็นเกณฑ์ถือได้ว่า “เมื่อบุคคลกระทำความกรรมชนิดใด ก็ย่อมมีผลตอบสนองที่สอดคล้องกับกรรมชนิดนั้น” จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงปัญหา ๔ประเด็น คือ

^{๓๓} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙/๓๐.

^{๓๔} ชุ.ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๕๒๓/๔๑๔.

๑) วิชาของบุญเป็นอย่างไรและให้ผลอย่างไร คัมภีร์มีลินทปัญหาคอนที่ว่าด้วยกัมมผลอรรถิภาวปัญหาได้กล่าวถึงเรื่องวิชาของกรรมไว้ว่า การให้ผลของกรรมเปรียบได้กับผลมะม่วง ทราบใดที่ต้นมะม่วงยังไม่ผลดอกออกผล ก็ไม่สามารถทราบได้เลยว่าผลมะม่วงอยู่ที่ใด เช่นเดียวกับกรรมที่เมื่อยังไม่ให้ผลหรือยังไม่ถึงเวลาให้ผล จะไม่สามารถรู้ได้เลยว่าผลของกรรมอยู่ตรงไหน วิชาของการอุทิศส่วนบุญ ถ้ามุ่งถึงวิชาที่เกิดขึ้นแก่ผู้อุทิศส่วนบุญเอง ก็คือกุศลจิตที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้กระทำใน ๓ ขณะ โดยเริ่มจากขณะแรกที่เขามีความตั้งใจจะกระทำบุญ (บุพเจตนา) วิชาของบุญเกิดขึ้นในขณะนั้นแล้วขณะกระทำถ้าเขามีจิตที่เลื่อมใสในการทำความดี (มัญจนเจตนา) วิชาของบุญก็เกิดขึ้นแก่เขาในขณะนั้นเช่นกัน ภายหลังจากทำความดีเช่นนั้นแล้ว ระลึกถึงความดีครั้งใดจิตใจก็อึดอึด มีความปราโมทย์ยินดี (อปรเจตนา) วิชาของบุญก็ย่อมจะปรากฏแก่เขาทุกขณะที่เขาระลึกถึงด้วยจิตอันเป็นกุศล การอุทิศส่วนบุญ ที่ประกอบด้วยกุศลจิตทั้ง ๓ ขณะนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การกระทำบุญมีความสมบูรณ์ คัมภีร์อรรถกถาฝ่ายพระอภิธรรมได้จัดผลของกรรมไว้ ๒ ประเภทหลักประกอบด้วย^{๓๕}

๑) สหชาตกรรมผลที่ได้รับพร้อมกับขณะกระทำกรรม ได้แก่จิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นพร้อมกับเจตนาในขณะกระทำกรรมประการหนึ่งจิตตชรูปคือความเคลื่อนไหวของกายและวาจาอันมีจิตที่เกิดขึ้นพร้อมกับเจตนาขณะกระทำกรรมเป็นเหตุให้เกิดประการหนึ่ง หมายถึงวิชาของกรรมปรากฏในขณะกระทำกรรม หรือวิชาที่เกิดขึ้นกับกรรม อุปมาได้กับดวงเทียนเป็นสิ่งที่ช่วยให้มีแสงสว่าง แต่กระนั้นเปลวไฟที่เกิดขึ้นในดวงเทียนย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับแสงสว่าง ไม่ได้แยกขาดจากแสงสว่างโดยสิ้นเชิงเลย วิชาของกรรมที่เป็นประเภทสหชาตกรรมจึงเกิดขึ้นในขณะที่บุคคลทำความดี เช่น อุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่นด้วยจิตใจที่ประกอบด้วยความเมตตาปรารถนาดี วิชาของกรรมในที่นี้คือภาวะที่จิตของบุคคลเกิดคุณธรรม เกิดความรู้สึกเป็นสุข สดชื่น เบิกบานขึ้นในทันทีที่เขาได้ทำความดีด้วยเจตนาอันเป็นกุศลถ้าเป็นฝ่ายอกุศล เมื่อบุคคลคิดจะทำร้ายผู้อื่น ขณะนั้น เขาก็ชื่อว่าเสวยวิชาของกรรมเช่นกัน แต่เป็นวิชาฝ่ายอกุศล เพราะจิตของเขามีภาวะที่เป็นอกุศล คือเกิดความกระทบกระทั่งคั่งแค้นใจ มีเจตนามุ่งร้ายหวังทำลายผู้อื่นให้พินาศอดวาย กล่าวง่าย ๆ ว่า เมื่อบุคคลทำความดีหรือความชั่วทางกาย ความดีหรือความชั่วก็เกิดขึ้นพร้อมกับการกระทำนั้น เมื่อพูดคำที่ไพเราะและมีประโยชน์หรือพูดหยาบคายร้ายกาจ ความดีหรือความชั่วก็เกิดขึ้นพร้อมคำพูดนั้น เมื่อคิดดีหรือคิดร้าย ความดีหรือความชั่วก็เกิดขึ้นพร้อมกับการคิดนั้น วิชาของกรรมดีและกรรมชั่วในลักษณะนี้จึงหมายถึงสภาพจิตของบุคคลนั่นเอง

๒) นานักขณิกกรรม กรรมที่ให้ผลต่างขณะกับเจตนาในขณะกระทำกรรม หมายถึงวิชาของกรรมที่ปรากฏหลังจากกระทำกรรมเสร็จแล้วหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าวิชาที่สืบเนื่องมาจากสหชาตกรรมก็ได้ กล่าวคือเมื่อบุคคลทำความดีหรือกรรมชั่วก็ตาม เขาย่อมจะได้รับผลที่เป็นสหชาตกรรมอันเป็นผลที่เกิดขึ้นพร้อมกับเจตนาในขณะกระทำกรรมเป็นเบื้องต้น จากนั้นก็ต้องได้รับผลที่สืบเนื่องตามมาซึ่งก็คือนานักขณิกกรรมนั่นเอง คัมภีร์ฝ่ายอภิธรรมได้แบ่งขณะที่วิชาอันนำผลของนานักขณิกกรรมออกเป็น ๒ ขณะ คือ^{๓๖}

^{๓๕} อภ.ป.อ. (ไทย) ๔๘/๕๙๓.

^{๓๖} พระวัลลภ ชวนปญโญ, กฏแห่งกรรม, หน้า ๕๐.

(๑) ผลที่ให้ในปฏิสนธิกาลคือ กุศลกรรมและอกุศลกรรมที่บุคคลกระทำในแต่ ละภพ เมื่อถึงเวลาสิ้นชีวิตลง กรรมที่เขาได้กระทำนั้นจะส่งผลให้เกิดปฏิสนธิจิตและกัมมชรูป (รูปกายที่เกิดเพราะกรรม) ขึ้น ณ ภพใดภพหนึ่งตามสมควรแก่กรรมของเขา ถ้ากระทำกรรมดีกรรมดีนั้นก็จะส่งผลให้จิตไปเกิดในภพภูมิที่ดีและมีรูปกายที่ดีปรากฏขึ้น ณ ภูมิภูมินั้นๆ ในทางกลับกัน ถ้ากระทำกรรมชั่วกรรมชั่วก็จะกดต่ำไปเกิดในภพภูมิที่ไม่ดีมีนรกภูมิเป็นต้น คือสัตว์ทั้งหลาย ยกเว้นอสังขสัญญาสัตว์หรือสัตว์ในอรุณภาพ เมื่อไปเกิดในภพภูมิใดภพภูมิหนึ่งจะมีทั้งรูปธรรม (กัมมชรูป) และนามธรรม (ปฏิสนธิจิต) เกิดร่วมด้วยเสมอ สัตว์แต่ละภพมีรูปร่างที่แตกต่างกันไป ละเอียดบ้าง หยาบบ้าง ขึ้นอยู่กับการจัดสรรของกรรม

(๒) ผลที่ให้ในปัตติกาล ผลที่ปรากฏขณะดำเนินชีวิตในปัจจุบันอันสืบเนื่องมาจากปฏิสนธิกาลเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจิตอันเป็นจิตแรกของภพ จากนั้นจิตต่อๆ มา ก็เกิดดับสืบเนื่องกันไม่ขาดสายจนกว่าจะถึงจุติจิต คือจิตตายหรือจิตขณะสุดท้ายของภพ นับตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นและดับไปต่อเนื่องกันไปถึงจุติจิต นับเป็นจิตในปัตติกาลทั้งสิ้นเมื่อจุติจิตเกิดดับไปแล้วปฏิสนธิจิตก็จะเกิดต่อทันทีโดยไม่มีระหว่างกันแล้วดำเนินต่อเนื่องกันไปตามกระบวนการ

สรุปว่า การให้ผลของกรรมที่เป็นน่านกขณิกกรรม คือเมื่อบุคคลกระทำกรรมไว้ในขณะใด แม้จะยังไม่ให้ผลในขณะอื่นจากนั้น เมื่อมีปัจจัยที่เหลื่อมมาประกอบรวม ย่อมอำนวยให้เกิดผลได้ในภพปัจจุบัน ภพใหม่ที่เกิด หรือภพต่อๆ ไป เพราะเป็นสภาพที่กรรมจัดสรรไว้แล้ว “เปรียบได้กับการสร้างสรรค์งานศิลปะครั้งแรก ถึงแม้จะสิ้นสุดไปแล้ว สามารถก่อให้เกิดผลคือการสร้างสรรค์งานศิลปะครั้งต่อไปในภายหลังได้อีก”^{๓๗} ศิลปินผู้สร้างสรรค์งานศิลปะอาจขายผลงานของตนในครั้งแรกได้หรือถึงแม้จะขายไม่ได้ แต่ก็เชื่อว่าผลงานของเขาจะสิ้นสุดอยู่แค่นั้น ต่อมาถ้าเขาได้โอกาสสร้างงานศิลปะอีก อาจได้รับประโยชน์จากผลงานของตนได้อีกหลักการสอนเรื่องกรรมตามทรรศนะของพุทธศาสนา ถือว่าการกระทำที่จัดกว่าเป็น กรรมนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วย เจตนาหรือความจงใจ โดยการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา^{๓๘} จำแนกเป็น ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ กุศลกรรม (กรรมดี) และ อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) เมื่อจำแนกกรรมตามเกณฑ์การให้ผล แบ่งกรรมได้เป็น ๑๒ อย่าง หรือที่เรียกว่า กรรม ๑๒ โดยแบ่งการให้ผลตามกาลตามหน้าที่ และตามความหนักเบากรรมชนิดเดียวกัน อาจให้ผลหลายครั้ง เพราะเป็นกรรมแรง กรรมที่ยังไม่ให้เกิด อาจทำให้ผู้ทำกรรมเข้าใจว่า หมดยุติแล้ว แต่แท้ที่จริง ยังไม่หมด วิบากกรรมนั้น อาจไม่ได้แสดงให้เห็นในชาติเดียว หากมองในระยะสั้น อาจทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนได้ เพราะกรรมบางอย่างอาจยังไม่ได้ส่งผล ทำให้คนบางคนอาจเกิดความท้อแท้ เข้าใจผิดว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ดังนั้นการพิจารณาต้องมองเป็นสายยาว ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน ถึงอนาคต ไม่ได้มองแค่ ๓ ชาติเท่านั้น การมองเป็นสายยาวจึงเกี่ยวข้องไป ถึงสังสารวัฏในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ การสอนให้คนเชื่อเรื่องสังสารวัฏ เป็นการสอนให้คนเกรงกลัวต่อบาป ทำความดีเพื่อหลีกเลี่ยงการตกอบาย เป็นอย่างน้อย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะมุ่งเน้นให้คนไปสวรรค์หรือ พรหม เพราะตราบไต่ที่สัตว์โลกยังต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในสังสารวัฏ ก็ยังไม่ปลอดภัย หรือพ้นทุกข์จริงๆ จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การดับกรรม เพื่อออกจากสังสารวัฏ โดยการปฏิบัติตาม อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อ

^{๓๗} อภ.ป.อ. (ไทย) ๔๘/๕๙๓.

ละเหตุแห่งทุกข์ เพื่อดับตัณหา เพื่อเข้าถึงภาวะ ที่เรียกว่า นิพพาน เมื่อตัณหาดับ ทุกข์ถูกขจัดไป ก็จะไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกผลของกรรมสรุปว่า “บุคคลทำกรรมที่ต้องเสวยผลไว้อย่างใดๆ เขาต้องเสวยผลของกรรมนั้นอย่างนั้นๆ” ซึ่งในเรื่องผลของกรรมนี้ มีตัวอย่างมากมาย ทั้งของพระพุทธเจ้า พระสาวกและบุคคลอื่นๆ ที่ได้ผลของกรรมจากการประกอบกุศลกรรม และอานิสงส์ที่ได้รับจากการประกอบกุศลกรรม ซึ่งสรุปลงในหลักสั้นๆที่ว่า ทำดีได้รับผลดี ทำชั่วได้รับผลชั่วเป้าหมายของกรรมในพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นเรื่องกฎแห่งกรรม เพื่อให้คนมีความเพียรพยายามในการพึ่งตนเอง และรู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง ด้วยการลงมือกระทำ เพราะชีวิตของมนุษย์และสัตว์โลก จะมีความเป็นไปได้อย่างไร จะสุข ทุกข์ จะเสื่อมจะเจริญ จะอายุสั้น จะอายุยาว จะบรรลุมรรคผลหรือไม่บรรลุมรรคผล จะได้ดี หรือได้ชั่ว ทั้งหมดนี้จะขึ้นอยู่กับกรรมคือการกระทำของตนเอง การทำตนเองให้ประเสริฐขึ้นชาติสกุลกำเนิดไม่ได้สำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้เลิกแบ่งแยกชนชั้นโดยชาติกำเนิดไปคราวเดียวกัน

๔.๒ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาต

ในทัศนะนักวิชาการไทย

พุทธศาสนาเถรวาท ยึดถือหลักแห่งเหตุและผลว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลที่เกิดขึ้นต้องมีเหตุ และเมื่อเหตุเกิดขึ้นแล้ว ผลก็ย่อมเป็นไปโดยอาศัยเหตุปัจจัยนั้น ในเรื่องกรรมก็เช่นกัน กรรมเป็นเรื่องของหลักเหตุผลที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับ ๓ กาล คืออดีต ปัจจุบันและอนาคต พุทธศาสนาถือว่ากรรมเก่านั้น เสร็จสิ้นไปแล้ว เราย้อนกลับไปทำหรือไม่ทำอีกไม่ได้ การกระทำในอดีต คือการกระทำที่ทำไปแล้ว มันย่อมต้องมีผล ในเมื่อทำไปแล้วจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงเป็นไม่ได้ แต่มนุษย์เราสามารถใช้อุปกรณ์ ในแง่ที่จะเป็นบทเรียนแก่ตนเอง รู้จุดที่จะแก้ไขปรับปรุง รู้จักพิจารณาไตร่ตรองมองเห็นเหตุผล ทำให้เป็นคนหนักแน่นในเหตุผล พร้อมทั้งทำให้เป็นคนรู้จักรับผิดชอบตนเอง ให้รู้จักพิจารณาว่าผลที่เกิดขึ้นกับตนเองเกี่ยวข้องกับการกระทำของตนเองอย่างไร ไม่ไปโทษผู้อื่น และไม่ใช่ออร์บแต่ผลของกรรมเก่า ด้วยเหตุนี้ คนเราจึงต้องสร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อกรรมแต่ละอย่างว่า กรรมเก่าควรจะวางความรู้สึกละทิ้งอย่างไร นำมาใช้ประโยชน์อย่างไร และกรรมใหม่ควรจะทำอย่างไร โดยแยกกันให้ถูกต้องการล่องละเมิดหรือการทำผิดพลาด ในระดับปุถุชนเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ สิ่งก็ตามมาหลังจากการทำผิดพลาดเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องรับ เรียกว่า “กรรมใครกรรมมัน” ใครทำผู้นั้นก็รับเป็นกฎสากล และคุณลักษณะของศีล ๕ เป็นสากลสำหรับชาวพุทธทุกคน ที่ให้ผู้รักษาศีล ๕ เกิดความสำรวมทางกายวาจา ให้มีลักษณะความเป็นปกติ คือ การไม่ประพฤติดิตถิทางกาย และวาจา เป็นความมีระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ ข้อบังคับสำหรับควบคุมประพฤติทางกายของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน และอยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ให้ห่างจากความชั่วร้ายทั้งหลาย “การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้ง และลักลั่นก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็ยิ่งมากเรื่อง ไม่มีความสุขสงบสุข การงานที่ทำก็จะเสียผล”^{๑๖๖} พระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่า “ศีลทุกระดับ ทุกประเภท มีฐานะเป็นวินัยสำหรับทุกคน ปฏิบัติเพื่อความดีงามสูงสุดในพระพุทธศาสนา

^{๑๖๖} ฐานวุฑโฒ ภิกขุ, มงคลชีวิตฉบับธรรมทำยาท, อนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณแม่เอาเตียงแซ่จิว, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๓), หน้า ๗.

เป็นรากฐานของสมาธิ และปัญญา”^{๓๙} คุณลักษณะของศีล ๕ คือ การประพฤติชอบที่เป็นกุศล การไม่ล่วงละเมิดทางกายวาจา ดังนี้

๑) ปาณาติบาต เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนชีวิตร่างกายของผู้อื่นสัตว์อื่น แต่เป็นผู้มีใจประกอบด้วยเมตตากรุณา มีความรักความหวังดีต่อกันเป็นพื้นฐาน

๒) อทินนาทานา เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งการขโมย มีความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของคนโดยไม่เบียดเบียนทรัพย์สิน และไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ด้วยการลักขโมย เป็นต้น แต่เป็นการดำเนินชีวิตโดยสุจริตยุติธรรม หาเลี้ยงชีพโดยชอบ เรียกว่า สัมมาอาชีพะ

๓) กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกามซึ่งเป็นความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นในทางคู่ครอง ไม่ละเมิดสิทธิ์ในบุคคลผู้เป็นที่รักของผู้อื่น รวมทั้งไม่ผิดประเวณีทางเพศ ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตนเองมีใจมั่นคงในคู่ครองของตน สามารถควบคุมอารมณ์ในเรื่องเพศได้

๔) มุสาวาทา เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ คือ มีความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาที่เป็นเท็จหลอกลวง อันเป็นสาเหตุตตรอนหรือทำลายประโยชน์ของผู้อื่นแต่มีความซื่อสัตย์ มีสัจจะ รักษาสัจจะ พูดแต่คำจริง คำมีประโยชน์คำสมานฉันท์สามัคคี

๕) สุราเมรัยเมถุนา เวรมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากของมีนเมาคือ สุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนตนเอง ด้วยการดื่ม การสูบ ฉีด สิ่งที่เป็นพิษให้โทษแก่ร่างกาย คือเป็นยาเสพติดทุกประเภท อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทพลาดพลั้ง เกิดความมัวเมา เสียสติสัมปชัญญะ และทำให้เสียคุณภาพความเป็นคน แต่มีสติระวังตัวมิให้ติดสิ่งเสพติดเหล่านั้นๆ ทั้งสามารถควบคุมจิตใจควบคุมอารมณ์มิให้ตกเป็นทาสของสิ่งเสพติดทั้งหลายด้วย^{๔๐}

ศีลที่เกี่ยวข้องกับปาณาติบาตในหลักศีล ๕ และถือเป็นกฎีกาสากล สำหรับพุทธบริษัท เป็นกฎเพื่อการควบคุมรักษาอาการที่แสดงออกทางกาย ทางวาจาให้เป็นปกติเรียบร้อย ไม่สร้างความสะดวกเดือดร้อนให้แก่ตนเอง และสังคมส่วนรวม คือ ไม่ทำตัวเป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรม หรือมนุษยธรรม มีธรรมคุณ ผู้ที่มีความสมบูรณ์แห่งศีล ความไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นที่เป็นมนุษย์ด้วยกันหรือ ทางกาย วาจาเรียกว่า ผู้มีความสมบูรณ์ด้วยศีล หรือศีลสังวร “ความสมบูรณ์แห่งศีล”^{๔๑} คุณของศีลมีมากหาที่สุดมิได้ “ผู้รักษาศีลจะไม่เดือดร้อนเป็นอันสงฆ์ มีความไม่เดือดร้อนเป็นผล”^{๔๒} ผู้รักษาศีลย่อมประสบความสำเร็จนกายใจ “เหมือนบุรุษสตรีชำระสنانกายเรียบร้อยแล้ว ได้นั่งพัก ณ รมัไพรใหญ่

^{๓๙} พระเทพปริยัติเมธี, หลักการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง, ม.ป.ป), หน้า ๑๗.

^{๔๐} ไสว มาลาทอง, การศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๙-๑๑๒.

^{๔๑} วสินอินทสระ, สารสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค, หน้า ๖.

^{๔๒} อภิ. สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๗๐/๓๔๑.

ยอมเยือกเย็นฉับไฉฉับนั้น”^{๔๓} และบุพกรรมของบุคคลผู้ทุศีลหรือศีลวิบัติ มีโทษที่ต้องรับในชาติแห่งบุคคลหรือสัตว์ พระไตรปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ได้ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

- ๑) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโภคทรัพย์เป็นอันมาก
- ๒) กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมกระฉ่อนไป
- ๓) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใดๆ จะเป็นชัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก้อ้วล้า ก่อเงินเข้าไป
- ๔) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย
- ๕) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๔๔}

ในทางกลับกัน บุคคลผู้มีศีล จะมีอานิสงส์ ๕ ประการนี้ อานิสงส์ ๕ ประการ ดังนี้

- ๑) บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ มีศีลสมบัติในโลกนี้ ย่อมได้โภคทรัพย์เป็นอันมากซึ่งความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
- ๒) กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ ย่อมขจรไป นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
- ๓) บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใดๆ จะเป็นชัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณะบริษัทก็ตาม ย่อมแก้อ้วล้า ไม่ก่อกองเงินเข้าไป นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
- ๔) บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
- ๕) บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ หลังจากตายแล้ว ย่อมเข้าไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล คฤหบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้แล^{๔๕}

บุพกรรมของบุคคลผู้รักษาศีล ได้อานิสงส์ดังพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ อย่าง ย่อมขึ้นสวรรค์ เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้ ธรรม ๕ อย่าง คือ

- ๑) ผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์
- ๒) ผู้เว้นจากการลักทรัพย์
- ๓) ผู้เว้นจากการประพฤตินิเอดในกาม
- ๔) ผู้เว้นจากการพูดเท็จ
- ๕) ผู้เว้นจากการตั้งอยู่ในความประมาท ด้วยการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย^{๔๖}

การไม่เจตนาละเมิดระเบียบ ไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น มองแต่อาการการกระทำศีลคือความไม่ละเมิดไม่เบียดเบียน อีกอย่างหนึ่ง ศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง คอยปิดกั้นหลักเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นมองให้ลึกที่สุดสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดจะเบียดเบียนคนอื่น ด้วยกาย

^{๔๓} วสันอินทสระ, สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค, หน้า ๖.

^{๔๔} ตูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๓๐๔-๓๐๕.

^{๔๕} ตูรายละเอียดใน ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๗๖/๓๓๒ - ๓๓๓.

^{๔๖} อัง. ฉก. (ไทย) ๒๒/๒๘๖/๔๐๔.

วจา ใจศีล ๕ ข้อที่ ๑ ปาณาติบาตเป็นเครื่องรักษาอวัยวะและชีวิตของสรรพสัตว์ มิให้เบียดเบียนกัน และกัน เพื่อให้มนุษย์คลายความเหี้ยมโหด มีเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเป็นฐาน เห็นชีวิตผู้อื่น มีคุณค่าเท่าเทียมกับชีวิตตน มุ่งคุ้มครองป้องกันชีวิต ผู้รักษาศีลจะต้องละเว้นการทำลายชีวิตสัตว์ตาม หลักเกณฑ์ของศีลข้อที่ ๑ เช่น

- ๑) การฆ่า หมายถึง การทำให้สัตว์ตายด้วยตนเอง ใช้ผู้อื่นหรือร่วมกันทำ
- ๒) การทำร้ายร่างกาย คือ การทำให้ได้รับบาดเจ็บด้วยตนเอง ใช้ผู้อื่นหรือร่วมกัน
- ๓) การทรมาน คือ การประพฤดิให้ย่ำยีต่อสัตว์ โดยไม่มีความปรานี ทำให้สัตว์

ได้รับความลำบาก

การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย การประพฤตินภายในกรอบข้อปฏิบัติในการ ละเว้นปาณาติบาต รักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ เช่น สมาทานศีลจากพระภิกษุ หรือสมาทานด้วยตนเอง แล้ว ตั้งใจรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ ที่สมาทานนั้นให้สมบูรณ์ พยายามไม่ประพฤติล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑ ทั้ง ในสภาวะปกติและเมื่อต้องประสบเหตุอันอาจล่วงละเมิดศีล ๕ ศีล ข้อที่ ๑ ใช้หลักขันติกับเหตุแห่ง การล่วงละเมิดศีลข้อปาณาติบาตในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั สัพพาสวสูตร มี รายละเอียดว่าด้วยอุบายการกำจัดอาสวะทั้งปวงว่า

... อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกัสนั้น คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคาย แล้ว เป็นผู้อดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เป็นผู้อดกัสน์ต่อถ้อยคำหยาบ คำส่อเสียด เป็นผู้อดกัสน์ ต่อ เวทนาทั้งหลายอันมีในร่างกาย เป็นทุกข์ กล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ พราก ชีวิตได้ ซึ่งเมื่อเธอไม่อดกัสน์อยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธออดกัสน์อยู่อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอ ด้วยอาการ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกัสน์ ...^{๔๗}

กระบวนการและวิธีการใช้ขันติเพื่อเอาชนะอาสวะกิเลส สร้างความทุกข์ ความลำบาก และเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีพมีอยู่ ๒ ระดับ ดังนี้

ระดับที่ ๑: ให้รู้จักใช้ความอดทน ความอดกัสน์ต่อความหนาว ความร้อน ความหิว กระหายซึ่งเกิดจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ตลอดจนต้องอดทน ต่อ ความรู้สึกทรมาน หงุดหงิดอันเกิดจากการรบกวนของสัตว์เลื้อยคลานนานาชนิด

ระดับที่ ๒: ให้รู้จักใช้ความอดทนต่อทุกขเวทนาทั้งหลาย สะกดข่มอารมณ์และความรู้สึก ที่ไม่ตีเอาไว้ว เมื่อเกิดความกระทบกระทั่งทางวาจา เช่น ถ้อยคำเสียดแทงว่ากล่าวเหน็บแนม ให้เจ็บใจ คำตำหนิที่หมิ่นเหยียดหยาม หรือวาจาที่พูดด้วยความไม่ปรารถนาดีจากบุคคลอื่น ซึ่ง ก่อให้เกิดความไม่พอใจ ไม่พอใจ และไม่สร้างความเข้มแข็งแห่งจิตใจ หากขาดความอดทน ไม่มี ความอดกัสน์เพียงพอ ย่อมเป็นการเปิดช่องทางให้ความทุกข์เพิ่มพูน แต่เมื่ออดกัสน์ทนทาน ต่อแรง เสียดทานของอาสวะเหล่านี้ได้ความทุกข์ย่อมคลายลง^{๔๘}

^{๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔-๒๘/๑๗-๒๖.

^{๔๘} พระมหาชันทอง วชิรปณฺโณ, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖.

คุณธรรมพื้นฐานที่สนับสนุนการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ คือ “อกุศลมูล ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ”^{๔๙} เป็นรากเหง้าของความไม่ฉลาด หรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุให้เกิดกิเลสเกิดขึ้นภายในจิตใจและการนาชั้นตติมาเป็นคุณธรรมศักดิ์กัน มิให้ล่วงละเมิดศีลเมื่อต้องประสบเหตุอันอาจล่วงละเมิด เมื่อบุคคลมีเจตนา รักษาศีลข้อปาณาติบาต ต้องเพียรระวังไม่ให้ต้นเหตุแห่งกรรม คือ “โลภะ โทสะ โมหะ” เกิดขึ้นภายในจิตใจ สามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) เหตุแห่งการล่วงละเมิดศีลข้อปาณาติบาต มีต้นเหตุแห่งกรรมที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรต้นตอปฏิภาณ อังคตตรนิกาย ทสกนิบาต ชาลุลโสณวรรค กัมมนิทานสูตรว่าด้วยเหตุแห่งกรรมที่ปรากฏความสำคัญว่าภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาตมี ๓ อย่าง ประกอบด้วย

- (๑) ปาณาติบาตมีโลภะเป็นเหตุ
- (๒) ปาณาติบาตมีโทสะเป็นเหตุ
- (๓) ปาณาติบาตมีโมหะเป็นเหตุ

... โลภะโทสะโมหะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม เพราะโลภะโทสะ โมหะ ลื่นไป เหตุเกิดแห่งกรรมก็ลื่นไป ปาณาติบาตเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การงดเว้นจากปาณาติบาตเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม และอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัยเป็นสิ่งที่ไม่ เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มทีเพราะเจตนางดเว้นจาก ปาณาติบาตเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ...^{๕๐}

๒) การล่วงละเมิดศีลข้อปาณาติบาต ในเรื่องโลภะ ที่ปรากฏอยู่ในมังคลัตถทีปนี กล่าว เรื่องพระราชาผู้เป็นไปในอำนาจความอยากว่า คนทั้งหลายไม่ละอกุศลธรรมมีโลภะเป็นต้นเหล่านั้น แม้ด้วยธรรมเพียงตักคปทาน ประสบทุกข์แล้ว ด้วยประการฉะนี้ ส่วนผู้ละอกุศลธรรมเหล่านั้น ย่อม ประสบสุข ในข้อนี้ มีเรื่องประกอบ ดังนี้

... ในอดีตกาล พระเจ้ากรุงพาราณสี ทรงมีพระโอรส ๒ พระองค์ ใน ๒ พระองค์นั้น พระเชษฐภคินีเป็นอุปราช เมื่อพระชนกสวรรคตแล้วไม่ทรงปรารภนาราชสมบัติ จึง พระราชทานแก่พระกนิษฐภคินีแล้วเสด็จไปสู่ปัจฉิมตชนบท ทรงอาศัยตระกูลเศรษฐี ตระกูลหนึ่ง ทรงทำการงาน ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง ทรงเลี้ยงชีวิต ในกาลต่อมา เศรษฐีทราบความที่พระองค์เป็นพระราชกุมาร จึงไม่ให้ทรงทำการงาน ประดับประดา พระองค์ โดยการบริหารประดุจราชกุมารทีเดียว ในกาลต่อมา จึงทูลพระราชกุมารนั้นว่า “เจ้านาย หม่อมฉันทั้งหลายจะเลี้ยงพระองค์ ขอพระองค์จงส่งลายพระหัตถ์ไปถึงพระก นิษฐภคินี ให้นำส่วยมาเพื่อหม่อมฉันทั้งหลายด้วยเถิด” พระราชกุมารได้ทรงทำอย่างนั้น ฝ่ายพระราชบิดาตรัสว่า “ดีละ” แล้วทรงแบ่งส่วยเพื่อชนเหล่านั้น ลาดับนั้น แม้ชนชาวบ้าน ทั้งสิ้นก็กล่าวกะพระองค์ว่า “แม้กระหม่อมทั้งหลาย ก็จักถวายส่วยแต่พระองค์เหมือนกัน ขอพระองค์จงให้แบ่งส่วยเพื่อกระหม่อมทั้งหลายบ้าง” พระราชกุมารนั้น ทรงส่งลายพระ หัตถ์ไปถึงพระกนิษฐภคินี เพื่อประโยชน์แก่ชนเหล่านั้น จาเดิมแก่กาลนั้น ชนเหล่านั้นได้

^{๔๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

^{๕๐} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

ถวายส่วยแต่พระราชกุมารนั้นนั่นแล ครั้งนั้น ลากเป็นอันมากเกิดแล้วแก่พระราชกุมารนั้น ถึงความอยากก็เกิดขึ้นมากแก่พระราชกุมารพระองค์นั้น ในกาลต่อมา พระองค์ทูลขอ พระราชทานชนบททั้งหมดแก่นั้น (พร้อมกับ) ทูลขอพระราชทานตำแหน่งอุปราช ฝ่าย พระกนิษฐภคินี ก็ได้พระราชทานแก่พระเชษฐภคินีแล้วแล อุปราชนั้นมีตมหาเจริญอยู่ ไม่สิ้นโทษแม้ด้วยตำแหน่งอุปราช ทรงดำริว่า “เราจักชิงราชสมบัติ” มีชาวชนบทแวดล้อม ประทับยืน ณ ภายนอกพระนคร ส่งสายพระหัตถ์ไปว่า “พระราชอาจงให้ราชสมบัติ หรือการ รบแก่เรา” พระกนิษฐภคินี ทรงดำริว่า “พระเชษฐภคินีเป็นคนพาล ในกาลก่อนห้ามแม่ ราชสมบัติ มาบัดนี้ ประราณาเพื่อจะชิงราชสมบัติ ด้วยการรบ ก็ถ้าเราจักฆ่าพระเชษฐภคินี ด้วยการรบ ความดีเตียนจักมีแก่เรา จะประโยชน์อะไรแก่เราด้วยราชสมบัติ” แล้วได้ ถวายราชสมบัติแก่พระเชษฐภคินี พระองค์รับราชสมบัติแล้ว ถวายตำแหน่งอุปราชแก่ พระกนิษฐภคินี เป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งตมหา ไม่อ้อมพระหฤทัยด้วยราชสมบัติประเทศ เดียว ทรงประราณราชสมบัติ ๒-๓ ประเทศ ไม่ได้เห็นที่สุดแห่งตมหา ทำวสัฏกเทวราชท รงทราบเหตุนั้นแล้ว มีพระประสงค์จะให้พระราชานันสำเหนียก จึงเสด็จไปเฝ้าพระราชานัน ด้วยเพศแห่งมาณพกราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระองค์เห็นพระนคร ๓ นคร มั่งคั่ง ข้าพระองค์จักชิงราชสมบัติในพระนครเหล่านั้นให้ได้ด้วยอำนาจของตน แล้วถวายแต่ พระองค์ ขอพระองค์เสด็จไปอย่าเนิ่นช้า” แล้วเสด็จกลับไปสู่ที่ของพระองค์ทีเดียว พระราชาผู้เป็นไปในอำนาจแห่งความโลภตรัสว่า “ดีละ” เมื่อไม่สามารถจะทรงซักถามว่า “ท่านเป็นใคร หรือว่าท่านมาจากไหน” ด้วยอำนาจแห่งทำวสัฏกะ จึงดำรัสสั่งให้เรียกหมู่ อำมาตย์มาเฝ้า ตรัสเล่าความนั้นแก่อำมาตย์เหล่านั้น อำมาตย์ทั้งหลายตรวจตราทั่วพระ นครทั่วพระนคร ก็ไม่เห็นมาณพนั้น พระราชาทรงถึงความโทมณัส ทรงดำริบอ่ย ๆ ว่า "ราช สมบัติในพระนครทั้ง ๓ สูญหายเสียแล้ว เราย่อมเป็นผู้เสื่อมยศใหญ่” ลาดับนั้น ความร่ำ ร้อนในพระสรีระก็เกิดขึ้นแก่พระองค์ ผู้ตกอยู่ในอำนาจแห่งตมหา เมื่อพระสรีระอันความ ร่ำร้อนเผาอยู่ อาพาคือการหมุนเวียนแห่งพระโลหิตยังพระอุทรให้ปั่นป่วน เกิดขึ้นแล้ว ภาชนะหนึ่งเข้า ภาชนะหนึ่งออก พวกแพทย์ไม่อาจเพื่อจะแก้ไขได้ ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ เรียนศิลปะจากกรุงตักกศิลา มายังสำนักของมารดาบิดา ในกรุงพาราณสี ได้ฟังข่าวของ พระราชา ประสงค์จะถวายการรักษาพระราชอา เข้าไปเฝ้าพระองค์แล้ว ทูลถามถึงสมุฏฐาน แห่งโรค พระราชาตรัสว่า พยาธิเกิดขึ้นเพราะอาศัยตมหา ถ้าเธออาจเพื่อจะเยียวยาก็จง เยียวยาเถิดพระโพธิสัตว์ทูลว่า มหาราชาเจ้า พระองค์เพื่อจะได้พระนครเหล่านั้นด้วยความ โศกเศร้าหรือพระราชอาตรัสว่า ไม่อาจ พ่อพระโพธิสัตว์กราบทูลว่า มหาราชาเจ้า เมื่อเป็น เช่นนั้น เพราะเหตุใด พระองค์จึงทรงเศร้าโศก เพราะ ว่า เหล่าชนจะต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป กระทั่งวัตถุที่มีวิญญานและวัตถุไม่มีวิญญานของตนเป็นต้นไป มหาราชาเจ้า พระองค์ถือเอา ราชสมบัติในพระนครทั้ง ๔ แล้ว จักทรงบริโภคนกธัญทั้ง ๔ จักบรรทมเหนือที่บรรทม ทั้ง ๔ จักทรงพระภูษาทั้ง ๔ คู่คราวเดียวกันก็หาไม่ได้ การที่พระองค์ตกอยู่ในอำนาจแห่ง

ตัณหาไม่ควร เพราะขึ้นชื่อว่าตัณหานี้ เมื่อเจริญยอมไม่ให้เพื่อพ้นจากอบายทั้ง ๔ แล้วถวาย
ธรรมเทศนาแด่พระราชานั้น ด้วยพระคาถา ๘ คาถา ...^{๕๑}

ในมลสูตรพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ก็ผู้ใดละโลภะได้ ไม่ทะยานในอารมณ์ที่เป็นเหตุแห่ง
โลภะ ความโลภจะถูกริยมรรคละได้เด็ดขาดจากผู้นั้น เหมือนหยาดน้ำกลิ้งตกไปจากใบบัว ฉะนั้น
ส่วนผู้ใดละโทสะได้ ไม่ขัดเคืองในอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง โทสะจะถูกริยมรรคละได้
เด็ดขาดจากผู้นั้น เหมือนผลตาลสุกหลุดจากขั้ว ฉะนั้นส่วนผู้ใดละโมหะได้ ไม่ลุ่มหลงในอารมณ์อัน
เป็นเหตุแห่งความหลง ผู้นั้นยอมกำจัดโมหะทั้งหมดได้เด็ดขาด เหมือนดวงอาทิตย์กำจัดความมืด
ฉะนั้น”^{๕๒}

สรุปว่า องค์ความรู้ของศีลที่เกี่ยวข้องกับปาณาติบาตผลที่ได้รับ คือกรรมที่ทำไว้เกี่ยวกับ
ปาณาติบาต แต่ปางก่อนหรือชาติก่อนๆ กลายเป็นวิบากกรรม คือ ผลแห่งกรรมดีและชั่วที่ทำไว้แต่
ปางก่อน ดังนั้น บุญกรรม จึงเป็นเหตุ หรือ กรรมที่กระทำนั้นเองส่วน วิบากกรรม เป็นผลของกรรม
หรือการกระทำนั้นเช่น ฆ่าผู้อื่น แล้ว ผู้ที่กระทำผิดเมื่อตายไป ตกนรก เมื่อพ้นขึ้นมาเป็นมนุษย์ผู้ที่
กระทำนั้นก็จะเกิดมามีอายุสั้นบุญกรรม คือ ฆ่าผู้อื่นส่วน วิบากกรรม คือ ผลจากการกระทำนั้น คือ
ตกนรก และเกิดมามีอายุไม่ยืนและโทษของการไม่รักษาศีล การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมจะได้รับความ
ความสุขหรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลในสังคม ถ้าสังคมขาดศีล วินัย กฎเกณฑ์ หรือระเบียบปฏิบัติในศีล
ขาดความซื่อสัตย์ สุจริต การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมปราศจากความสงบสุขย่อมลวงละเมิดในชีวิต
และทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นเหตุให้ประมาทในการดำเนินชีวิตเป็นบ่อเกิดแห่งภัยเวรโดยประการต่างๆ
เพราะภัยเวรย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมโดยตรงจะต้องรับผิดชอบตามกฎแห่งกรรม คือผลของ
กรรม ย่อมประสบทุกข์ทั้งในชาติปัจจุบัน และสัมปรายภพ บันทอนความก้าวหน้าความเจริญในการ
ดำรงชีวิตในปัจจุบัน และอนาคตในที่สุด

๔.๓ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาตในสังคมไทยและ บุคคลตัวอย่าง

การฆ่า มิใช่ฆ่ามีดไปฆ่าคน ฆ่าสัตว์จึงเรียกว่าฆ่าจิตใจเริ่มคิดไม่ดี สิ่งทีละเอียดอ่อนบาง
แง่มุม มิได้ระมัดระวังจะเกิดการช่วยเสริมการฆ่ามากขึ้น การฆ่ามีหลายวิธีฆ่าตัวตาย ถูกเขาฆ่า
สรรเสริญเห็นดีเห็นงามกับการฆ่า เห็นสิ่งมีชีวิตถูกฆ่าพลอยยินดีด้วย เป็นการฆ่าทั้งหมด อย่ายังภาวะ
สำนึกของตัวเองปลุกเมล็ดพันธุ์อติวินิบาตกรรมขึ้น มิฉะนั้นเจ็ดชาติที่เกิดจะมีผลทำให้เราต้องทำ
อติวินิบาตกรรมตามมาทุกชาติ คนหนุ่มสาวมีเรื่องคิดไม่ตก ไม่สามารถเกิดวัน เดือน ปีเดียวกัน แต่
พร้อมที่จะตายวัน เดือน ปี เดียวกัน ไม่นานอาจจะมีการแฝดที่ร่างติดกันมาเกิด การให้ความสำคัญ
ของความรักมาทำลายชีวิต เพื่อช่วยชีวิตต้องถือศีลข้อ ๑ คือ “ปาณาติบาต” เหมือนวิถีพระโพธิสัตว์มี
มหาเมตตาเป็นรากฐาน จึงต้องถือศีลปาณาติบาต ถ้าคนทั้งหลายถือศีลงดเว้นการฆ่า กินเจทั้งหมด
ไม่นานเบญจธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรรมต้องฉีดยาฆ่าแมลง เหมือนเมื่อหลายพันปีก่อน
การฆ่าสัตว์ มีผลให้เกิดในนรก ต้องเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เปเรต หรือโทษอย่างเบาที่สุด หากได้เกิดเป็น

^{๕๑} อง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๒/๓๑๑; มงค. (ไทย) ๒/๑๐๑๑/๔๕๑-๔๕๔.

^{๕๒} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๔๕๗-๔๕๘.

มนุษย์ก็จะเป็นคนมีอายุสั้นการให้ผลของกรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาต ไม่อาจที่ใครจะรู้ รายละเอียดได้ เพราะมีความสลับซับซ้อนประกอบด้วยเงื่อนไขหลายอย่าง เพราะพุทธองค์ตรัสว่า "วิสัยแห่งกรรมและผลของกรรมเป็นสิ่งที่คิดเอาไม่ได้" เป็นข้อหนึ่งในหลายข้อของอจินไตย คือปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ให้ถาม เพราะเกินกำลังคนอย่างปุถุชนจะเข้าใจ พระไตรปิฎกได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเวลาของการให้ผลของกรรมจากปาณาติบาตและกรรมจากความผิดประเภทอื่นๆไว้ดังนี้

- ๑) กรรมที่ให้ผลในชาตินี้
- ๒) กรรมที่ให้ผลชาติหน้าต่อจากชาตินี้
- ๓) กรรมที่ให้ผลเรื่อยไป เมื่อสบโอกาสให้ผลเมื่อนั้น ไม่อาจรู้ได้ว่าชาติไหน
- ๔) อโหสิกรรม กรรมที่ไม่ให้ผล เพราะเลิกแล้วต่อกัน

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนเรื่องกรรมว่า สัตว์ทั้งหลายล้วนเป็นไปตามกรรม กรรมสามารถชักนำให้สัตว์โดยเฉพาะมนุษย์สามารถกลายสภาพเป็นอะไรก็ได้ คือทำให้ไปสู่สุคติได้แก่ ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นเปรต เป็นสัตว์นรก เป็นอสุรกายก็ได้ ทำให้ไปสู่สุคติคือ ไปเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา พรหม จนถึงเป็นพระอรหันต์ก็ได้เรื่องของกรรมจึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนจำเป็นจะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจเพื่อจะได้พัฒนาตนเองให้พ้นจากทุกข์ และดำเนินไปสู่สุคติซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนต่างปรารถนา การลำดับความหนักเบาและเวลาการให้ผลของกรรมจากปาณาติบาตหรือจากกรทำกรรมชนิดอื่นๆ พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่ามีความสัมพันธ์กันมาก คือกรรมหนัก ทั้งฝ่ายดีและชั่ว จะให้ผลในปัจจุบันทันตาเห็น ส่วนกรรมที่ทำบ่อยๆ ถ้ายังไม่ให้ผลชาตินี้จะให้ผลในชาติอื่นต่อไปแล้วแต่โอกาส เปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อทันเข้าเมื่อใดกัดเมื่อนั้น ส่วนกรรมที่ทำใกล้ตาย มักให้ผลก่อนกรรมอื่น เพราะใจมันติดคิดอยู่กับเรื่องนั้น แม้บางครั้งจะมีกำลังน้อย แต่ก็ให้ผลก่อนเปรียบได้กับวัวที่ถูกขังรวมกันไว้ในคอก ตอนเช้าเปิดประตูคอกวัวตัวที่อยู่ใกล้ประตูที่สุด ต้องออกก่อนพอออกมาทั้งหมดแล้ว วัวที่แข็งแรงกว่าก็แข่งหน้าไป ผลของกรรมก็เช่นกันกรรมใดที่ก่อไว้รุนแรงมากกรรมนั้นจะถูกผลักดันด้วยแรงกรรมจะเข้ามาจัดแจงให้ผล ส่วนกรรมที่ทำโดยไม่เจตนา ให้ผลน้อยที่สุด ต้องถูกแยงและคอยโอกาสให้ผลอยู่ตลอดเวลาที่มีโอกาส เช่น

๑) กรรมที่หมดแรง คือให้ผลจนสมควรแก่เหตุแล้วเปรียบเหมือนคนติดคุก ๒ ปี เมื่อถึงกำหนดก็พ้นโทษก็เป็นอันสิ้นสุดได้รับการปล่อยตัวตามกฎหมาย นอกจากตอนอยู่ในคุก จะทำผิดซ้ำจะติดคุกต่อ แต่หากทำดีมากๆ ก็พ้นโทษก่อน เช่นเดียวกับบุญกรรมบางอย่าง หรือ กรรมบางชนิดในระหว่างรอติดตามผล เมื่อกุศลกรรมแรงก็สามารถลบล้างได้ เป็นอโหสิกรรม

๒) กรรมหยุดให้ผลเมื่อกรรมอื่นเข้ามาแทรกแซงเป็นครั้งคราวคือ กรรมดีจะหยุดให้ผลชั่วคราว เมื่อคนนั้นเขาทำชั่วมาก เพื่อเปิดโอกาสให้กรรมชั่วส่งผลก่อน หรือกลับกัน ถ้ากรรมชัวกำลังให้ผลอยู่แล้ว เขาทำดีมาก มันก็จะหยุดเพื่อให้กรรมดีให้ผลก่อน

๓) ผู้นั้นได้สำเร็จเป็นอรหันต์ ไม่เกิดอีก กรรมก็เลยหมดโอกาสให้ผล แต่จะยังให้ผลได้ขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เช่น องคุลิมาล เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ยังถูกชาวเมืองทูปตีอยู่ แต่เมื่อดับขันธก็ไม่ต้องเกิดอีก หรือพระโมคคัลลานะ ถูกโจรทูปตีจนตาย ทั้งที่ท่านมีอิทธิมากมาย แต่เมื่อท่านตายแล้วไม่เกิดอีก กรรมใดๆ ที่ยังเหลืออยู่ จัดเป็นอโหสิกรรมไป

ศีลทุกระดับไม่ว่าจะเป็นศีล ๕ อุโบสถศีล ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีลสำหรับพระสงฆ์ คือ ศีล ๒๒๑ นั้นสร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์ได้อย่างสม่ำเสมอองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในอภิสังขสูตร อัญญาสูติ อังคุตตรนิกาย มีใจความว่า

... ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในศาสนาี้ ละปาณาติบาต เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาตละอทินนาทาน เป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน ละกาเมสุมิฉฉาจาร เป็นผู้เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร ละมุสาวาท เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท ละสุราเมรยมัชชชปมาทัฏฐฐาน เป็นผู้เว้นจากสุราเมรยมัชชชปมาทัฏฐฐาน ชื่อว่า เขาได้ให้ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่เบียดเบียน แก่สัตว์ทั้งหลาย หาประมาณมิได้ ตัวเขาเองก็ย่อมมีส่วน (ได้รับ) ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่ถูกเบียดเบียนด้วย ทานทั้งห้านี้ เป็นมหาทาน รู้กันว่าเป็นเลิศ (กว่าทานทั้งหลาย) รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นวงศ์ (ของอริยะ) เป็นของเก่า อันสมณพราหมณ์ผู้เป็นวิญญูชนไม่คัดค้านไม่ลบล้างการบริโภคาหารมือเดียว ทำให้ร่างกายสุขสบาย โรคภัยไข้เจ็บมีน้อย ร่างกายเบาสบายมีกำลัง และคล่องตัว การเว้นขาดจากการฟ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรีและดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาดจากการทัดทรงตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอมเครื่องประพินพิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว การเว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่ สองข้อสุดท้ายเป็นการละกิเลส ราคะมานะ ที่แข่งกันมี แข่งกันประดับโอ้อวด ปัญหาการแย่งชิงแข่งขันก็ไม่เกิดขึ้น จึงทำให้ไม่มีภัยไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกัน ...^{๕๓}

การกระทำกรรมชั่วทั้งหลายของมนุษย์ ผู้เกิดมาในโลกนี้มีโอกาสจะไปเกิดเป็นเปรตหรืออสุรกายได้โดยไม่ต้องสงสัย และต้องได้รับความทุกข์ทรมานอย่างมากตามแต่กรรมชั่วที่กระทำจะเป็นไปในรูปแบบใด เพราะว่าความหิวกระหายในอาหารและน้ำมีความอดอยากได้รับความทุกข์ทรมานใช้ว่าจะไปเกิดขึ้นเองโดยไม่อาศัยเหตุปัจจัยเป็นผลของการผลัดตก แต่โดยเพราะการกระทำของมนุษย์ทั้งหลายที่จะต้องเกิดเป็นสัตว์นรกจำพวกเปรตหรืออสุรกาย มีชีวิตอยู่ในอบายภูมิมาก่อนหลังหมดกรรมหรือเมื่อกรรมชั่วเบาลงก็มีเหตุเป็นเครื่องชักนำ “การปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้เข้าถึงความเป็นเปรตหรืออสุรกายก็ตั้นก็เพราะได้ทำกรรมชั่วซ้ำอันเป็นอกุศลกรรมบถ กล่าวคืออกุศลกรรมที่เป็นความชั่วที่ได้กระทำไว้โดยทางกาย วาจาใจ เช่นเดียวกันกับเหตุหรือส่วนที่เป็นปัจจัยที่เป็นการปฏิบัติให้สัตว์ได้เข้าไปเกิดในนรก”^{๕๔} ผลกรรมของบุคคลที่เกิดจากการกระทำปาณาติบาต เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วยังได้ไปเกิดในสวรรค์ไม่ได้หมายความว่าความชั่วนั้นได้พาเขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เป็นเพราะกรรมคือคุณความดีที่ได้กระทำไว้แล้ว หรือก่อนจะตายจิตเขาได้นึกถึงความดีที่เคยกระทำมา ทำให้จิตเป็นสัมมาทิฐิ เพราะอาศัยกุศลกรรมฝ่ายดีได้เข้าทำหน้าที่ทำให้เขาได้ไปเกิดในสวรรค์ก่อน ส่วนกรรมชั่วที่เคยกระทำไว้มาก ก็จะไม่สูญหายจะยังคงติดตามไปอยู่เสมอ เพียงแต่ยังไม่แสดงผลออกมาเท่านั้น จนกว่ากรรมดีนั้นจะมีกำลังอ่อนลง เมื่อได้โอกาสก็จะเข้าทำหน้าที่ทันที ในชาติต่อไปเขาจะได้รับแต่ความทุกข์ทรมาน ตามทัศนะของพุทธปรัชญาแล้ว บุคคลเมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วจะไปเกิดในทุคติหรือสุคติขึ้นขึ้นอยู่กับกรรมดีหรือกรรมชั่ว เมื่อกำลังจะตายจิตหรือความคิดจะคงยังคิดถึงความ

^{๕๓} อัง.อัญญาสูติ. (ไทย) ๒๓/๓๔/๒๕๕-๓๐๑.

^{๕๔} ที.สี. (ไทย) ๔/๑๐/๔.

ชั่วที่เคยกระทำมาหรือไม่ ถ้านึกถึงความชั่วก็จะชักนำไปจุดในทุกคติทันที ถ้าก่อนจะตายดวงจิตพยายามนึกถึงกรรมดี กุศลจิตเข้าแทรกก็จะได้ไปจุดในสุคติเช่นกัน เพราะจิตก่อนดับจะเป็นจิตที่ผ่องใสบริสุทธิ์ สิ่งเหล่านี้ก็ได้อาศัยคติหรือนิมิตอันเป็นเครื่องหมายเป็นแนวทางที่จะนำสัตว์ไปสู่ภูมิใหม่นั้น จะมีความชื่นชมยินดีหรือว่ามีแต่ความทุกข์ทรมาน หิวกระหาย อุดอยาก โดยได้แสดงไว้ ๕ อย่างคือ

๑) เกิดในนรก เมื่อจิตดับ ย่อมจะเห็นเป็นเปลวไฟร้อนระอุมาก หรือเห็นภูตผีปีศาจ รูปร่างน่ากลัว น่าเกลียดมาก บางครั้งเห็นภาพปีศาจมาหลอกหลอน อดุกระฉากลากตัวไปหรือบางครั้งเห็นเป็นภาพของสัตว์นรกมาจิกกินเนื้อหนัง จะมีความตกใจมาก เมื่อเห็นเหล่านั้น ผู้ตายจะร้องเอะอะโวยวายขอความช่วยเหลือ สังเกตได้ชัดว่าใบหน้าของผู้กำลังจะตายนั้นมีลักษณะซีดเผือก เจ็บปวดทรมาน หน้าบูดเบี้ยว สิมตาโพลงจากลักษณะ ดังกล่าวบอกได้ว่า ผู้ตายจักต้องไปเกิดในนรก หรือทุกคติแน่นอน

๒) เกิดในแดนเปรต ถ้าหากผู้ตายไปเกิดในแดนหรือภพภูมิของเปรต อสุรกาย ย่อมเห็นในคติชนิดนี้เป็นหุบเขาหรือถ้ำที่มีตมิดมืดอึดอัดมองไม่เห็นอะไรเลย มีความหิวกระหายในอาหาร และน้ำเป็นกำลัง บางครั้งจะเห็นเป็นภาพที่มีน้ำเลือด น้ำหนอง เหม็นเน่า น่าเกลียดน่ากลัว น่าสะอิดสะเอียนมาก นิมิตนี้บ่งชี้ให้รู้ว่า บุคคลผู้นั้นจะไปเกิดในแดนเปรต ก่อนตายบุคคลนั้นมักจะขอน้ำกินเพราะหิวกระหายน้ำจนคอแห้งผาก ดิ้นทุรนทุรายอย่างเห็นได้ชัด

๓) เกิดในแดนเดรัจฉาน คือ บุคคลที่จะไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ย่อมมีนิมิตให้เห็นเป็นทุ่งหญ้า ภูเขา แม่น้ำ บางทีก็เห็นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง ม้า โคกระบือ จะมาปรากฏให้เห็นในมโนทวารภาพเหล่านั้น เป็นนิมิตบ่งชี้ให้รู้ว่า บุคคลผู้นั้นจะไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานแน่นอน

๔) เกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ย่อมเห็นนิมิตในขณะที่จิตใกล้จะดับ คือเห็นเป็นก้อนเนื้อเล็กๆ อยู่ในครรภ์มารดา หรือเห็นครรภ์มารดา ชาติที่จะเกิดใหม่นี้เป็นการบ่งชี้ให้เห็นว่า จะต้องกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก

๕) เกิดในแดนสวรรค์ บุคคลผู้จะตายจะกลับเกิดในสวรรค์ ย่อมเห็นนิมิต เป็นภาพที่สถานสวยงามวิจิตรพิสดารไม่ปรากฏให้เห็นในโลกมนุษย์ อาจเห็นเป็นปราสาทราชวังเทวดา นางฟ้า นางสวรรค์ เครื่องตกแต่งสถานที่อยู่อาศัยได้ทั้งสิ้น บุคคลผู้จะตายนั้นหลับตาสนิทลง มีรอยยิ้มปรากฏอยู่ในใบหน้า แน่ใจได้เลยว่า คนนี้จะต้องได้ไปเกิดในแดนสวรรค์แน่นอน^{๕๕}

กรรม ผลแห่งกรรมหรือบุพกรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาต คนระดับปัญญาชนและมีฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาจะสามารถเข้าใจและน้อมนำมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเองได้ โดยไม่เชื่ออย่างงมงายดังพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมต่อชาว กาลามะ ที่เรียกว่า กาลามสูตร หรือบางคนก็เรียกว่า “เกสปุตตสูตร” เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นชื่อของบ้านชื่อของตระกูล เป็นเครื่องเตือนสติคนนับถือศาสนา ที่ไม่เป็นลักษณะของคนตาบอดคำข้าง จะได้ทราบถึงประเภทบุคคลที่เกิดมา และช่วยเกิดปัญญาทราบในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดกับวิถีชีวิตตามหลักกรรมและกฎแห่งกรรม จะทำให้มนุษย์ไม่ประมาทมัวเมาหรือยึดมั่นถือมั่นจนเกินไปในวัตถุสิ่งของดังกล่าว เพราะว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนไม่จริง เป็นทุกข์ และครอบครองได้ไม่นาน เพราะเมื่อความตายมาถึง ทุกชีวิตไม่ว่าร่ำรวยหรือ

^{๕๕} เตือน คำดี, ปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๗๑-๗๒.

ยากจนล้าวนจำต้องละทุกสิ่งทุกอย่างไปหมด แม้กระทั่งร่างกายของตนที่ภาคภูมิใจนักหนาว่า เป็นคนดี คนร่ำรวย คนสวย คนเก่ง สุดท้ายก็ต้องตายหมดทุกคน ตรงนี้พุทธปรัชญาเถรวาทจึงได้ย้ำเน้นถึงความมัวเมาประมาทของมวลมนุษยชาติจากอดีตจวบจนปัจจุบันว่ามีอยู่ ๓ ประการประกอบด้วย

- ๑) อาริยมะ ได้แก่ ความเมาในความไม่มีโรครภัยไข้เจ็บ
- ๒) โยพพนมมะ ได้แก่ ความเมาในความเป็นหนุ่มเป็นสาว
- ๓) ขาติมมะ ได้แก่ ความเมาในชาติ กล่าวคือ ในความเป็นมนุษย์^{๕๖}

ปาณาติบาตโดยสมมติสัจจะ ได้แก่ สัตว์ โดยปรมัตถสัจจะ ได้แก่ ชีวิตินทรีย์ ๒ อย่าง คือ รูปชีวิตินทรีย์ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในการทำให้รูปมีชีวิตอยู่ได้ และอรูปชีวิตินทรีย์ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ในการทำให้นามธรรมที่เป็น “เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ” ส่งผลให้สรรพสิ่งมีชีวิตอยู่ได้ ชีวิตินทรีย์ทั้งสองมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เมื่ออย่างหนึ่งถูกทำลาย อีกอย่างหนึ่งก็ถูกทำลายไปด้วยเจตนาฆ่าของบุคคลผู้รู้ถือว่า สัตว์นั้นมีชีวิต อันเป็นไปทางกาย หรือทางวาจา เป็นเหตุให้เกิดความพยายามในการเข้าไปตัดอินทรีย์คือชีวิตทั้ง ๒ นั้น ชื่อว่า ปาณาติบาต

ปาณาติบาตนั้น จะสำเร็จเป็นกรรมบถได้ ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. สัตว์มีชีวิต
๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. จิตคิดจะฆ่า
๔. พยายามเพื่อจะฆ่า
๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

ปาณาติบาต มีโทษมาก เพราะเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. สัตว์ใหญ่
๒. สัตว์นั้นมีคุณ
๓. ความพยายามของผู้ฆ่ามีมาก
๔. กิเลสของผู้ฆ่ารุนแรง

ปาณาติบาตที่ตรงกันข้าม ชื่อว่ามีโทษน้อย และความจริงของชีวิตมนุษย์ ปฏิเสธไม่ได้ว่า วัตถุประสงค์ของเป็นปัจจัยประการหนึ่งของชีวิต เป็นความสุขอย่างหนึ่งของชีวิตแต่ไม่ใช่ทั้งหมดของชีวิต มนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ การมีชีวิตที่สมบูรณ์จึงไม่ได้อยู่ที่มนุษย์จะทุ่มเททั้งหมดของชีวิตเพื่อเรื่องใดเรื่องเดียว การมีงานทำ มีรายได้ที่พอสมควร มีฐานะความเป็นอยู่ที่สะดวกสบาย พอสมควร มีสุขภาพที่ดี รู้จักทำประโยชน์ต่อผู้อื่นต่อสังคม เสียสละเพื่อผู้อื่นและสังคม มีหลักการของชีวิต มีศีลธรรมประจำใจ สิ่งเหล่านี้ก็เป็นอีกด้านหนึ่งของชีวิตที่พึงคำนึงถึง การดำรงชีวิตในสังคมจึงควรมีความพอดีระหว่างวัตถุประสงค์กับจิตใจทางธรรมกล่าวคือ ควรให้คุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าวัตถุ เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว บุคคลก็อาจใช้ชีวิตแบบเคร่งเครียด โรคจิตโรคประสาทจะถามหา ตันรน กระเสือกกระสนแสวงหาผลประโยชน์เกินความพอดี อันนำไปสู่ปัญหาด้านอื่นๆ ในสังคมเช่น การนำวิชาชีพไปใช้ในทางที่ผิด การทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การติดยาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาครอบครัวแตกแยก และปัญหานักการเมืองผู้บริหารประเทศกุมอำนาจโกงกิน

^{๕๖}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๗๓-๑๗๔.

บ้านกินเมือง เป็นต้นโดยแต่ละบุคคลต่อสู้แข่งขันเพื่อให้ตนได้สิ่งที่จะต้องประสงค์มาเท่านั้น ส่วนใหญ่มุ่งความสำเร็จทางวัตถุเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต ซึ่งได้แก่เครื่องประดับ เครื่องแต่งกายราคาแพง บ้านใหญ่โต รถยนต์คันงาม บางคนประสบความสำเร็จด้วยวิธีการสุจริต ตามครรลองของขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และระเบียบกฎหมาย แต่บางคนทุจริต คิดชั่วเพียงให้ได้มาตามหัวใจที่ถูกรอการบงการให้ปรารถนาเท่านั้น มนุษย์แต่ละคนจำต้องหวนกลับมาพิจารณากาย วาจา และใจของตนเสียใหม่ว่าเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดี มีความสุขหรือความทุกข์มากน้อยเพียงใด ส่วนคนที่พลาดพลั้งไปกระทำสิ่งต่างๆ ตามอำนาจของอารมณ์นั้นก็ควรสำนึกและพยายามแก้ไขตนเองเพื่อก่อปัญญาดับความทุกข์ที่คิดผิดว่าเป็นความสุขนั้นเสีย ไม่มีวันสายสำหรับการตั้งใจที่จะเริ่มกระทำความดีงาม จมลงแล้วก็พยายามฟูขึ้น และรักษาการฟูของตนให้ถึงฝั่งให้ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดประมาทแล้วในกาลก่อนในภายหลังผู้นั้นย่อมไม่ประมาทเขาย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสวเหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆฉะนั้นผู้ใดทำกรรมอันลามกผู้นั้นย่อมปิด(ละวัน)เสียได้ด้วยกุศลบุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสวเหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆฉะนั้น”^{๕๗} เรื่องที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ที่เป็นธรรมชาติของพฤติกรรมมนุษย์ก็เช่นกัน เมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมหนึ่งๆ พฤติกรรมเหล่านั้นย่อมมีผลต่อความเป็นไปของมนุษย์ด้วย กล่าวคือ ถ้าพฤติกรรมดีย่อมส่งผลต่อความเป็นไปในทางที่ดี แต่ถ้ามีพฤติกรรมที่ไม่ดีเป็นการกระทำชั่วย่อมส่งผลต่อความเป็นไปของชีวิตในทางที่ชั่วด้วย ดังพุทธพจน์ความว่า

... ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า บุรุษนี้ทำกรรมไว้อย่างไร เขาย่อมได้เสวยกรรมนั้นอย่างนั้นๆ เมื่อเป็นอย่างที่กล่าวนี้ การครองชีวิตประเสริฐ(พรหมจรรย์) ก็มิไม่ได้ (คือไม่มีประโยชน์อะไร) เป็นอันมองไม่เห็นช่องทางที่จะทำความสิ้นทุกข์ให้สำเร็จได้เลยแต่ผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า “บุรุษนี้ทำกรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งเวทนาอย่างไร เขาย่อมได้เสวยวิบากของกรรมนั้นๆ เมื่อเป็นกล่าวอย่างนี้ การครองชีวิตประเสริฐ (พรหมจรรย์) จึงมิได้ (คือสำเร็จประโยชน์) เป็นอันเห็นช่องทางที่จะทำความสิ้นทุกข์ให้สำเร็จได้ ...”^{๕๘}

กฎแห่งกรรม หมายความว่า กรรมย่อมมีเหตุและมีผลคือ เหตุให้ทำกรรม และผลของกรรมทั้งชาตินี้และชาติหน้า ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว กรรมดีให้ผลเป็นสุข กรรมชั่วให้ผลเป็นทุกข์ หลักธรรม เรื่องกรรม เป็นการสื่อคำที่ว่า “ทำดีได้ดี คนทำชั่วได้ชั่ว เหมือนหวานที่ขนิบใด ย่อมได้รับผลขนิบนั้น”^{๕๙} ดีชั่วให้ผลต่างกัน กรรมดีให้เกิดในที่ดี กรรมชั่วให้เกิดในที่แห่งชั่วร้ายเลวทราม สุนทรภูมหากวีเอกของไทย และของโลก ได้กล่าวไว้ในคำประพันธ์ว่า “สว่างอื่นใดในอากาศ ไหมโอภาสเท่าสว่างตะวันฉาย แสงสิ่งอื่นเข้มแข็งที่แรงร้าย ก็แพ้พ่ายแรงกรรมที่ทำไว้” และในหนังสือเรื่องจินตตามณี ได้กล่าวไว้ว่า

... เวร เหมือนเงาติดเต้า ตามตน กรรม ก่อกรรมกรรมดล ดัดดีว บัน ดาหม่อกุศล สู่ทุกติแฮ ดาล บาปบาปติดตัว แต่งตั้งตามสนอง” กรรมเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ซับซ้อน การจะหาคำตอบที่ถูกต้องได้นั้น ต้องใจเย็น ศึกษาค้นคว้าไปคิดไป ต้องไม่รีบตัดสินใจเอาง่ายๆ ว่าจริงหรือไม่จริง คนไม่เชื่อผลของกรรม คือคนยุคหิน สรุปลผลเอาง่ายๆ ซึ่งทำให้

^{๕๗} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๓/๒๗.

^{๕๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๗๓-๑๗๔.

^{๕๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๓๓.

ขาดทุน สูญเสียอย่างใหญ่หลวงแก่ชีวิต ยุคนี้เป็นยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ เชื่อหรือไม่เชื่อ ต้องศึกษาให้ละเอียดรอบคอบก่อน อย่าได้ถือความชอบใจไม่ชอบใจของตนเป็นตัวกำหนด ...^{๖๐}

กระบวนการทำปาณาติบาตของมนุษย์ พุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเทียบเสมือนบุคคลที่จมน้ำ โดยกล่าวว่าบุคคลเหล่านี้มีอยู่ในโลกไม่ขาดไปจากโลกนี้ และได้จำแนกไว้ ๔ ประเภทคือ

- ๑) โอน โตนโต หมายถึง ผู้ที่จมน้ำแล้วจมน้ำไปอีก
- ๒) อุณฺณ โตนโต หมายถึง ผู้ที่จมน้ำแล้วพุดขึ้นอีก
- ๓) อุณฺณ โตนโต หมายถึง ผู้ที่พุดขึ้นแล้วจมน้ำอีก
- ๔) อุณฺณ ตุนฺณโต หมายถึง ผู้ที่พุดขึ้นแล้วพุดขึ้นอีก^{๖๑}

เปรียบเสมือนคนที่ทำผิดพลาดในเรื่องบาปหรือการฆ่าไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ ทำครั้งแรก อาจถือว่าไม่ตั้งใจรู้ว่าไม่ดีเป็นบาปแทนที่จะหยุดและสำนึกบาปกลับไม่หยุดทำซ้ำจนเป็นอาชญากรรม ไม่รู้สึกและสำนึกว่ามันเป็นบาปพุทธศาสนาเถรวาทยังได้แสดงให้เห็นถึงผลของกรรมดีและกรรมชั่ว ที่เกิดจากการทำปาณาติบาต และการประกอบกุศลกรรม ผลของกรรมดี ได้แก่ ผลที่อำนวยให้ผู้กระทำตามได้รับความสุข ความเจริญในชีวิต ส่วนผลของกรรมชั่ว ได้แก่ ผลที่อำนวยให้ผู้กระทำได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสื่อมในชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้ก็เพราะจิตใจเป็นสำคัญ เพราะความเป็นของกรรมย่อมเกิดจากจิตใจที่ดีและไม่ดี กล่าวคือ มโนกรรมขึ้นก่อนแล้วกระทำความกรรมต่างๆ จึงเกิดตามมา การกระทำจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับจิตใจ เมื่อตั้งใจชอบแล้ว การกระทำอื่นๆ ก็เป็นไปโดยชอบด้วยตราบไต่ที่ยังไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ตราบนั้นมนุษย์ก็จะไม่สามารถเข้าถึงความสุขอันแท้จริงของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้เลย ยิ่งแสวงหา ก็ยิ่งไม่พบเจอเลย แม้เมื่อเจอก็ยังไม่พอ ไม่หยุดนิ่ง ตรงกันข้ามกับความรู้จักประมาณทั้งตนและวัตถุโดยให้ความสำคัญที่จิตใจเป็นหลัก เพราะหากจิตใจดี ร่างกายก็พลอยมีความสุขไปด้วย แม้ว่าจะไม่สามารถตัดขาดจากความอยากต้องการ ได้หมดก็ตาม มนุษย์ก็ควรมีขอบเขตในการแสวงหาสิ่งเหล่านั้นบ้าง ไม่ควรเศร้าเสียใจเมื่อไม่ได้ และไม่ควรมีจินตนาการไปเมื่อประสบพบเจอ ปาณาติบาตที่มนุษย์ในสังคมกระทำอยู่ มีสาเหตุและปัจจัยที่เป็นต้นเหตุหลากหลาย ความประมาท ความไม่รู้จักรั้วพอดิ ความมัวเมาลุ่มหลง หรือ ความโลภ โกรธ หลง ล้วนทำให้เกิดการทำปาณาติบาตได้ทั้งสิ้น เช่นกับมนุษย์ผู้ก่อบาปทำปาณาติบาตเสมือนว่าจมน้ำแล้วพยายามพุดขึ้น และรักษาการพุดของตนให้ถึงฝั่งให้ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “... ผู้ใดประมาทแล้วในกาลก่อน ในภายหลังผู้นั้นย่อมไม่ประมาท เขาย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น ผู้ใดทำกรรมอันลามกผู้นั้นย่อมปิด คือละเว้น เสียได้ด้วยกุศล บุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ ฉะนั้น ...”^{๖๒} “ศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาตมีส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพให้กับโลกและสังคมได้ เพราะเป็นส่วนที่ส่งเสริมแนวคิดให้เว้นจากการฆ่า การ

^{๖๐}ลลิต ขาวเอียร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการจัดประเภทบุคคลในพุทธปรัชญาเถรวาท”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๙๐.

^{๖๑}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๙๗/๑๑๓.

^{๖๒}ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๓/๒๗.

วางทัณฑ์วุธ วางศาสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์”^{๖๓} และศีลข้อที่ ๑ นี้ยังยึดโยงกับหลักพรหมวิหารธรรมคนจะงดเว้นจากบาปกรรมได้ต้องมีจิตเป็นกุศลอยู่พรหม “มีเมตตาและกรุณา ประกอบสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพที่สุจริต” การทำผิดศีลข้อ ๑ หรือ ปาณาติบาตทำให้สังขมมีทัศนคติเชิงลบ เพราะ “พุทธศาสนาเถรวาทมองว่าการฆ่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ไม่ว่าจะมิลิทธิในชีวิตหรือไม่ การฆ่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าบุคคลอื่นหรือฆ่าตัวตาย เพราะการฆ่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติทุกกรณี”^{๖๔} การงดเว้นหรือการสมาทานศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต นอกจากการงดเว้นการใช้ความรุนแรงและเป็นการไม่กระทำการที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นในทางร้ายแล้วยังเป็นการส่งเสริมสันติภาพในลักษณะของการปฏิเสธ เช่น

... การไม่ฆ่า การไม่ทำร้าย การไม่ใช้แรงงานอย่างหนักเหมือนกับแรงงานทาส การไม่กดขี่ให้ผู้อื่นอยู่ใต้อำนาจ การไม่ทำรุนแรง (การไม่กระทำอย่างโหดร้าย) การไม่เอาไรต์เอาเปรียบ ความไม่เป็นธรรม การไม่บังคับหรือขู่เข็ญให้คนอื่นปฏิบัติตามที่ตนต้องการ การไม่ทุบตีให้ได้รับบาดเจ็บหรือบอบช้ำทางกาย การไม่บันดาลโทสะทำร้ายตนเองและผู้อื่น การไม่ทำให้ทุพพลภาพ เพราะการทำให้ทุพพลภาพก็ถือว่าเป็นการฆ่าให้ตายจากความเปราะบางที่สมบูรณ์ การไม่จงใจให้สิ้นอิสรภาพ การไม่ลงโทษเกินความผิด การไม่ทรมาณ (การทำให้ลำบาก) ไม่ทรกรรม (การทำ ความลำบากแก่สัตว์เกินเหตุ เช่น การใช้งานหนัก การกักขังในที่แคบ นำสัตว์ไปโดยวิธีทรมาณ เช่น ลากไป กระชากไป) ไม่เล่นหรือส่งเสริมกีฬาที่ทรมาณสัตว์ เช่น ชนไก่ ชนโค นำสุนัขมากัดกัน นอกจากสิ่งมีชีวิตที่เป็นมนุษย์และสัตว์แล้ว ยังรวมความไปถึงสิ่งมีชีวิตอื่นที่เป็นพืชด้วย เช่น การไม่ตัดไม้ทำลายป่า ไม่ทำลายปะการัง เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนมีชีวิตและเป็นห่วงโซ่อาหารของสิ่งมีชีวิต (ถ้าเป็นศีลของพระเรียกว่าการพรากของเขียว) การไม่ใช้วาจาพูดคำ ไม่ตะคอกหรือข่มขู่คุกคาม รวมทั้งการทำร้ายจิตใจและทำให้คนอื่นได้รับความทุกข์ ประสบกับความเดือดร้อนใจ และการไม่ประจานให้เกิดความละอายอย่างรุนแรง เป็นต้น ดังนั้น สันติภาพเชิงลบจึงเป็นการไม่กระทำในสิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่น สัตว์อื่นหรือธรรมชาติในทางร้าย ...^{๖๕}

การฆ่าทุกชนิดรวมถึงการฆ่ามนุษย์และสัตว์ซึ่งเป็นการประพฤติดีศีลธรรม เป็นการประกอบอกุศลกรรม จึงให้เว้นการฆ่าเสีย และให้หันมาประกอบกุศลกรรม บุคคลที่ละเว้นจากการฆ่าในทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นผู้ประพฤดิธรรมอย่างหนึ่ง ในทางกฎหมายถือว่าการฆ่าเป็นความผิดอาญาของบ้านเมืองมีโทษสูงสุดคือประหารชีวิต ชีวิตของมนุษย์มีคุณค่าเท่ากัน มีแบบแผนที่ดำเนินชีวิตแตกต่างกัน แต่ทุกชีวิตล้วนแต่รักชีวิตของตนทั้งสิ้น โดยไม่ต้องการให้คนอื่นทำลายพุทธศาสนาเถรวาทมีทัศนคติว่า สัตว์โลกทั้งหลายที่ยังมีกิเลสอยู่ ย่อมตกอยู่ในกระแสของการเวียนว่ายตายเกิดชีวิตเป็นประจวบสายโซ่อันยืดยาว ตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่อาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นเป็นสาย

^{๖๓} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑๗/๓๖๐.

^{๖๔} บุญธรรม พูนทรัพย์, “ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๘๗.

^{๖๕} พระวิมาน คมกิตฺตปญฺโญ (ตริกมล), “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔๔-๒๔๕.

ติดต่อกันไปจากปัจจุบันชาติ โยงใยถึงอดีตชาติ ต่อไปถึงชาติหน้าด้วย คนเราเกิดตายมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน ตราบใดที่กิเลสยังไม่หมดไปจากชั้นธันดาน ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุด “ความเมตตาเป็นแนวคิดเชิงบวก คิดว่าสัตว์มีสิทธิ์จะไม่ถูกทำลายชีวิต รัฐออกกฎหมายห้ามเบียดเบียนสัตว์ก็เป็นสิ่งที่ไม่ทำโดยอัตโนมัติ นอกจากนี้ยังช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สัตว์”^{๖๖} ความต่างของเมตตากับปาณาติบาต เมตตาคือความรักหมายถึง การแผ่ความปรารถนาดี หรือการบำเพ็ญคุณประโยชน์ซึ่งตรงกันข้ามกับความพยาบาทหรือปองร้าย พระพุทธเจ้าทรงสอนให้แผ่เมตตาไปยังสรรพชีวิต ไม่ว่าจะป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานก็ตาม ถ้าปัจเจกบุคคลสามารถปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการแผ่เมตตาได้ ความขัดแย้งทั้งหลาย ไม่ต้องแก้ไขด้วยวิธีเผชิญหน้ากัน แต่สามารถแก้ไขได้ด้วยสันติวิธี ดังที่ปรากฏในเมตตาสูตรว่า

... ผู้ใดมีสติมั่นคง เจริญเมตตาอันหาประมาณมิได้ สังโยชน์ของผู้นั้น ผู้เห็นธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปริกิเลส ย่อมเบาบางหากว่าเขาไม่มีจิตคิดประทุษร้ายสัตว์แม้สักตัวเดียว เจริญเมตตาจิตอยู่ เพราะเจริญเมตตาจิตนั้น ย่อมเป็นกุศล เขามีใจอนุเคราะห์หมู่สัตว์ทั้งปวงเป็นผู้ประเสริฐ กระทำบุญมากพระราชูปถัมภ์ด้วยธรรมเช่นกับฤๅษี ชำนาญแผ่นดินอันประกอบด้วยหมู่สัตว์ เจริญรอยตามกัน บูชายัญเหล่าใด คือ สัสสมธ ความทรงพระปรีชาในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ปุริสเมธ ทรงพระปรีชาในการเกลี้ยกล่อมประชาชน สัมมาปาสะ มีพระอริยาศัยดุดบ่วงคล้องน้ำใจประชาชน วาชเปยยะ มีพระวาจาเป็นที่ดูดีมีน้ำใจจนซึ่งมีผลคือทำให้นครไม่ต้องมีลิ้มกลอน มหายุญเหล่านั้นทั้งหมด ยังไม่เทียบเท่าส่วนที่ ๑๖ แห่งเมตตาจิตที่บุคคลเจริญดีแล้ว ดุจกลุ่มดวงดาวทั้งหมด ไม่เทียบเท่าแสงจันทร์ ฉะนั้น ...^{๖๗}

บุพกรรมของบุคคลตัวอย่างที่ได้รับผลกรรมจากการทำปาณาติบาตพระองค์ได้เคยทำกรรม คือ ปาณาติบาตบุพกรรมเหล่านั้นได้ส่งผลต่อพระองค์ ตามพุทธประวัติ พระพุทธองค์ทรงอาพาธหนักหลายครั้ง ทรงแสดงไว้ด้วยพระองค์เองในคัมภีร์อปทานปุพพกัมปิโลติ พุทธาปทานแสดงบุพกรรมที่พระองค์ทรงกระทำมาแล้วในอดีตไว้สรุปได้ ดังนี้

๑. เราเห็นภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรรูปหนึ่งแล้ว ได้ถวายเป็นภิกษุ เราปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าครั้งแรก เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าในกาลนั้น ผลของกรรมคือการถวายเป็นภิกษุ ย่อมอำนวยผลให้เป็นพระพุทธเจ้า กรรมเก่าข้อแรกนี้เป็นกุศลกรรม

๒. ในกาลก่อน เราเป็นนายโคบาลต้อนโคไปเลี้ยง เห็นแม่โคกำลังต้อนน้ำขุ่นมัวจึงห้ามมัน ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ในภพหลังสุดนี้ แม่เราจะกระหายน้ำก็ไม่ได้ต้อนน้ำตามปรารถนา

๓. ในชาติอื่นแต่กาลก่อน เราเป็นนักเลงชื่อปุณาลี บางแห่งเป็นมุนาลี ได้กล่าวต่อพระพุทธเจ้าชื่อว่าสุรกี ผู้ไม่ประทุษร้ายตอบ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เราท่องเที่ยวอยู่ในนรกเป็นเวลานาน ได้สวยทุขเวทนาแสนสาหัสหลายพันปีเป็นอันมาก ด้วยกรรมอันเหลืออื่นในภพหลังสุด เราจึงได้รับคำกล่าวต่อ เพราะเหตุแห่งนางสุนทริกา

^{๖๖} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๔.

^{๖๗} อัง. อนุชก. (ไทย) ๒๓/ ๙๑/๑๓๓.

๔. เพราะการกล่าวต่อพระเถระนามว่านันทะ สาวกของพระพุทธเจ้าผู้ครอบงำอันตราย ทั้งปวง เราจึงท่องเที่ยวอยู่ในนรกสิ้นกาลนานถึงหมื่นปี ได้ความเป็นมนุษย์แล้วได้ถูกกล่าวต่อเป็นอันมาก ด้วยผลกรรมที่เหลือนั้น นางสุนทริกามากับหมู่ชน ได้กล่าวต่อเราด้วยคำอันไม่จริง

๕. เมื่อก่อนเราเป็นพราหมณ์ชื่อสุตวา อันชนทั้งหลายสักการะบูชา สอนมนต์ให้กับมาณพ ๕๐๐ คนอยู่ในป่าใหญ่ ได้เห็นฤาษีผู้เฒ่าแล้ว ได้อภิญญา ๕ มีฤทธิ์มาก มาในสำนักของเรา เราจึงกล่าวต่อฤาษีผู้ไม่ประทุษร้าย โดยได้บอกกะพวกศิษย์ของเราว่าฤาษีพวกนี้มักบริโภคมกามา แม้เมื่อเราบอกเท่านั้น พวกมาณพก็เชื่อฟัง ครั้นนั้นมาณพทั้งปวงเที่ยวไปภิกขาในสกุล พวกมันบอกแก่มหาชนว่า ฤาษีพวกนี้มักบริโภคมกามา ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ภิกษุทั้ง ๕๐๐ เหล่านี้ได้รับคำกล่าวต่อทั้งหมด เพราะเหตุแห่งนางสุนทริกา

๖. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า ในกาลก่อน เราได้ฆ่าพี่น้องชายต่างมารดา เพราะเหตุแห่งทรัพย์จับใส่ลงในขอกเขา แล้วทับด้วยหิน ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น พระเทวทัตจึงผลักก้อนหินกลิ้งลงมาระทบนิ้วเท้าของเราจนห้อเลือด

๗. ในกาลก่อน เราเป็นเด็กเล่นอยู่ในหนทางใหญ่ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว ใส่ไฟเผาตัดไว้ทั่วหนทาง ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ในภพหลังสุดนี้ พระเทวทัตจึงชักชวนนายขมังธนูผู้ฆ่าคนตายมาก เพื่อให้ฆ่าเรา

๘. ในกาลก่อน เราเป็นนายควาญช้างได้ไล่ช้าง ให้จับมัดพระปัจเจกเจมนิผู้สูงสุด แม้กำลังเที่ยวบิณฑบาต ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ช้างนาฬาคีรีตัวร้าย วิ่งแล่นเข้าไปในคอกเขา เบื้องหน้าผู้ประเสริฐ

๙. ในกาลก่อน เราเป็นทหารราบ เป็นแม่ทัพฆ่าบุรุษเป็นอันมากด้วยหอก ด้วยวิบากแห่งกรรมที่เหลือนั้น บัดนี้ไฟนั้นยังมาไหม้ที่เท้าของเราทั้งสิ้นอีก เพราะกรรมยังไม่พินาศไป

๑๐. ในกาลก่อน เราเป็นเด็กลูกของชาวประมงในบ้านแก้วภูคคาม เห็นคนทั้งหลายฆ่าปลาแล้วเกิดความโสมนัส ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ความทุกข์ที่ศีรษะคือปวดศีรษะได้มีแล้วแก่เรา ในเมื่อเจ้าศากยะทั้งหลายถูกเบียดเบียน ถูกพระเจ้าวิภูษณะฆ่าแล้ว พระเจ้าวิภูษณะนี้คือพระเจ้าวิฑูษณะที่ฆ่าเจ้าศากยะนั่นเอง

๑๑. เราได้บริภาษพระสาวกทั้งหลายในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่า ผู้สละ ว่า “ท่านทั้งหลายจงเคี้ยว จงกินแต่ข้าวแดง อย่ากินข้าวสาทิเลย” ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เราอันพราหมณ์นิมนต์แล้วอยู่ในเมืองเวรัณฐา ได้บริโภคข้าวแดงตลอด ๓ เดือน

๑๒. ในเวลาที่นักมวยปล้ำๆ กันอยู่ เราได้เบียดเบียนบุตรนักมวยปล้ำ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ความปวดหลังได้มีแก่เรา

๑๓. เมื่อก่อน เราเป็นหมอรักษาโรค ได้ถ่ายยาให้บุตรเศรษฐีตาย ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นโรคปากคันทิกภาพารจึงมีแก่เรา โรคนี้แหละที่เกิดแก่พระพุทธเจ้าของเราในเวลาใกล้จะปรินิพพาน

๑๔. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเล่าว่า เมื่อเราเป็นมาณพชื่อโฆติปาละ ได้กล่าวกะพระสุตเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ในกาลนั้นว่า จักมีโพธิมณฑลแต่ที่ไหนโพธิญาณนั้นท่านได้ยากยิ่ง ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้นเราได้ทำกรรมที่ทำให้ยากคือทุกกรกิริยา ที่ตำบลอรุเวลาเสนานิคมตลอด ๖ ปี แต่นั้นจึงได้บรรลุโพธิญาณ แต่เรามีได้บรรลุโพธิญาณอันสูงสุดด้วยหนทางนี้ คือมิได้บรรลุโพธิญาณด้วย

พุทธกริยานี้ เราอันบุพกรรมตกเดือนแล้ว จึงแสวงหาโพธิญาณในทางที่ผิด บัดนี้เราเป็นผู้สิ้นบาปและบุญ เว้นจากความเร่าร้อนทั้งปวงไม่มีความโศกเศร้า ไม่คับแค้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะ จักนิพพาน^{๖๘}

ทั้งหมดนี้คือบุพกรรมหรือกรรมเก่าของพระพุทธองค์ที่ทรงกระทำไว้ในอดีต ตั้งแต่ยังมีได้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นกุศลเพียงข้อ ๑ ข้อเดียวเท่านั้น ที่เหลืออีก ๑๓ ข้อเป็นอกุศลทั้งสิ้น และมีบุคคลตัวอย่างในครั้งพุทธกาลปรากฏอยู่ในอรรถกถาธรรมบทว่า “ในพระนครสาวัตถี มีชายคนหนึ่งชื่อนันทะ มีอาชีพฆ่าโคเอาเนื้อขายเลี้ยงชีพทำอยู่อย่างนี้ตลอด ๕๕ ปีไม่เคยบริจาคทานและรักษาศีลเลย และถ้าขาดเนื้อจะไม่ยอมรับประทานอาหารเลยวันหนึ่ง ในเวลาเย็น เขามอบเนื้อให้ภรรยาเพื่อทำกับข้าว เสร็จแล้วไปอาบน้ำที่หน้า บังเอิญเพื่อนของเขาคนหนึ่งมีแขกมาที่บ้าน ไม่มีกับข้าวต้อนรับ จึงไปยังบ้านนายนันทะ พบภรรยาของเขา จึงได้ขอซื้อเนื้อ แต่ไม่มีเนื้อสำหรับขาย มีแต่เนื้อที่เตรียมไว้สำหรับทำกับข้าวตอนเย็น ภรรยาของนายนันทะ จึงไม่ขายให้ เพราะทราบดีว่า ถ้าขาดเนื้อแล้ว สามีจะไม่ยอมรับประทานอาหาร แต่ชายผู้นั้นก็ไม่ฟังเสียง ได้ฉวยหยิบเอาเนื้อนั้นไปขายนันทะกลับมาจากทำน้ำ ภรรยาได้ยกอาหารที่ปราศจากเนื้อมาให้ ได้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ฟัง เขาไม่ยอมรับประทานอาหาร ฉวยมีดอันคมกริบ เดินเข้าไปหาโคตัวหนึ่ง สอดมือเข้าไปในปาก ดึงลิ้นออกมาแล้วใช้มีดเชือดจนขาด นำมาให้ภรรยาทำกับข้าว โคตัวนั้นสิ้นใจตายด้วยความเจ็บปวดทรมานเมื่อกับข้าวเสร็จแล้ว นายนันทะจึงรับประทานอาหาร ทันทีที่เขาใส่ชิ้นเนื้อนั้นเข้าไปในปาก ลิ้นของเขาได้ขาดตกลงไปในขามข้าว ได้รับผลกระทบทันตาเห็น ในการทำปาณาติบาตด้วยจิตใจอันเหี้ยมโหด เลือดไหลออกจากปาก ร้องครวญครางเสียงเหมือนโค ตายแล้วไปตกนรกอเวจี”

ย้อนไปเมื่อเกือบ ๕๐ ปีที่ผ่านมา มีผู้เฒ่าท่านหนึ่งเคยเล่าเรื่องนี้ให้คนในหมู่บ้านฟังสรุปได้ว่า “คุณยายท่านหนึ่งรังเกียจแมลงสาบมากๆ เจอเป็นต้องบีบให้ตายทำอย่างนี้ตลอดชีวิต เมื่อคุณยายเสียชีวิตลง ลูกหลานบำเพ็ญกุศลศพคุณยายตามปกติ วันที่จะทำมาปนกิจจึงมีการทอดผ้าและเปิดหีบเพื่อนำร่างที่ไว้วิญญาณเข้าเตาเผา ขณะเปิดผ้าหีบศพเกิดสิ่งประหลาดชวนขนพองสยองขวัญเพราะปรากฏว่ามีแมลงสาบเป็นพันๆ ตัวบินออกจากหีบศพเมื่อสัปเหร่อแกะฝาออกปรากฏว่าในหีบไม่มีร่างคุณยายท่านนี้เหลือแต่กระดูกขาวๆ กองอยู่เป็นรูปโครงกระดูก” อีกตัวอย่าง คือ เรื่องกฎแห่งกรรมซึ่งบันทึกโดย ท เลียงพิบูลย์ สรุปได้ว่า “ประมาณพุทธศักราช ๒๔๙๕ ณ วัดมอกก หรือ วัดอภัยทายาราม อนุสาวรีย์สมอภูมิ คุณป้าท่านหนึ่งทำหน้าที่แม่ครัว ให้กับวัดเมื่อวัดมีงานแจะมาช่วยงานครัวตลอดไม่ขาดเลย คุณป้าท่านนี้มีความอาฆาตพยาบาทสูง วันหนึ่งสุนัขที่อยู่ในวัดได้แอบนำเนื้อหมูที่แกเก็บไว้ไม่มีติดขีดพอไปรับประทาน คุณป้าเห็นและโกรธมาก แกล่เลาทางกำจัดสุนัขเพศเมียตัวนี้ และสับช่องทาง วิธีการ คือ เอาเนื้อหมูผูกเชือกอย่างแน่นหนาแล้วผู้ปลายเชือกติดไว้กับหม้อน้ำที่ต้มเดือดเต็มที่ตั้งไว้บนโต๊ะสูงประมาณครึ่งเซนติเมตร ปรากฏว่าเป็นคราวเคราะห์ของสุนัขที่จะต้องสิ้นชีวิตเมื่อมันเข้ามาโดยไม่เห็นว่ามีใครอยู่ในครัว เห็นแต่เนื้อหมูที่ผู้เชือกติดอยู่กับหม้อน้ำร้อน มันไม่มีวิจรรณญาณหรือเพราะสัตว์จะไม่มีสติขนาดนั้นคาบชิ้นเนื้อพร้อมดิ่งเต็มเหยี่ยว หม้อน้ำร้อนพลิกคว่ำพร้อมครอบลงบนตัวสุนัข มันร้องอย่างโหยหวนดินทูนทูลรายอย่างบ้าคลั่ง ผู้คนได้ยินเสียงก็วิ่งมาดูเห็นสุนัขดิ้นและหมดลมหายใจต่อหน้าผู้คนนับสิบ คุณป้าท่านนี้ยื่นเท้าสะเอวด้วยความสะใจและสาแถใจ กาลเวลาผ่านไปล่วงมาได้ประมาณเดือนเศษที่วัดมีงานศพ คุณป้าท่านนี้มาช่วยงานตามปกติ มี

^{๖๘} ดูรายละเอียดได้ใน ข.อ.ป. (ไทย) ๘/๓๙๒/๘๗๓-๘๘๑.

การเลียงเพลพระตามประเพณีก่อนเผา เจ้าภาพจัดทำอาหารหวานคาวอย่างหลายอย่าง ในจำนวนนั้นมีแกงส้มที่ผู้ตายชอบเป็นพิเศษ เมื่อแกงเสร็จยกจากครัวไปศาลาคณะป้าท่านนี้เป็นคนช่วยยกแกงกับเพื่อนแม่ครัวด้วยกัน ขณะยกเพื่อส่งให้คนข้างบนรับปรากฏว่ามีท่านหนึ่งไหลไม่แข็งแรง รับน้ำหนักหม้อแกงที่มีขนาดใหญ่ของมันพอลาดหลุดมือหม้อแกงตะแคงแหละหกราดลงศีรษะคุณป้าอย่างจังทั้งหม้อที่เพิ่งนำขึ้นจากเตาไม่ถึงนาที น้ำแกงทั้งร้อนและเผ็ดขนาดนั้นคุณป้าท่านนั้นร้องเสียงเหมือนสุนัขตัวที่คุณป้ากระทำให้ น้ำร้อนลวกตายเมื่อเดือนก่อนไม่ผิดเพี้ยน และนำป้าส่งโรงพยาบาล อยู่ได้ประมาณชั่วโมงเศษก็สิ้นใจ” เรื่องนี้เป็นบันทึกของ ท เลียงพิบูลย์ เรื่อง “กฎแห่งกรรม” บุญกรรมเป็นสิ่งเฉพาะคนที่ผู้ทำต้องรับผลของมัน ไม่ว่าใครไม่ละเว้นได้

พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้พุทธบริษัทเว้นจากการทำลายสิ่งที่มีลมหายใจให้ตาย ให้ทุกคนยอมรับสิทธิในการมีชีวิตอยู่ของกันและกันไม่ไปทำลายหักล้างกัน โดยการใช้เมตตาปรารภณาที่จะเห็นตนเองอยู่อย่างไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ทำให้เกิดความคิดในแนวที่เอาใจเขามาใส่ใจเรา แม้สัตว์อื่นคนอื่นที่ต้องการอย่างนั้น ยอมรับความจริงที่ทุกชีวิตต้องการอยู่ในโลกอย่างไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน ต้องการเห็นกันมีชีวิตอยู่ดีมีสุข ตามสมควรแก่ฐานะของตน ก็จะเกิดการยอมรับนับถือกันและกัน ฉะนั้นเมตตาธรรมนั้นเป็นธรรมะที่คุ้มครองโลกให้เกิดการอยู่ร่วมกัน โดยปกติสุขหลักเมตตาเป็นหลักภาพตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่สอนให้แก้ความเลื่อมทางศีลธรรม สอนให้แก้ความชั่วด้วยความดี และสอนให้แก้ที่ตนเองก่อน โดยไม่เกี่ยงให้คนทั้งโลกดีหมดแล้วตนจึงเป็นคนสุดท้าย แม้ในการสอนให้มีเมตตาจิต ให้แม่เมตตาให้แก่ตนเองก่อน เพื่อจะได้เป็นพยานว่า เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉนั้นใด คนอื่นก็มีความรักสุขเกลียดทุกข์ฉนั้นนั่น สิ่งที่กำลังมาทั้งหมดนี้จะทำให้เราอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขอีกทั้งยังไม่ก่อเวรภัยให้เกิดขึ้นแก่ตนเองด้วยจึงสอนให้ทุกคนรู้สึกเป็นพี่น้องกันการประพฤติปฏิบัติตามศีล ๕ ที่จะทำให้สมบูรณ์ ตามสถานการณ์ในสังคมปัจจุบันนั้นทำได้ยาก ในเมื่อมนุษย์เราส่วนมากยังคงฆ่ากันด้วยความโหดเหี้ยม เพราะคนเราทุกคนถือเอาชีวิตเป็นสำคัญที่สุดสำหรับตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้งดเว้นจากการทำลายชีวิตของใครๆ (ปาณาติปาตา เวรมณี) การตั้งใจที่จะงดเว้นจากการทำร้าย เบียดเบียนชีวิตของผู้อื่นนั้นยังไม่พอ ในพระพุทธศาสนายังสอนให้มีความรักด้วยความหวังดี (เมตตา) และให้มีความสงสาร (กรุณา) ต่อผู้อื่นด้วย จึงจะทำให้เกิดสันติภาพที่มั่นคงถาวรขึ้นในสังคมได้ เราไม่สามารถแสวงหาสันติภาพที่มั่นคงได้ด้วยวิธีการฆ่ากัน ถ้ามนุษย์ยังหวังสันติภาพในสังคม ก็ต้องงดเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียนกันอย่างเด็ดขาด และต้องงดเว้นจากการฆ่าการเบียดเบียนสัตว์ทุกชนิด เพราะสัตว์เหล่านั้นคือสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ และสัตว์เหล่านั้นก็ต้องการความสงบ เป็นการนำสันติสุขมาให้สังคมโลกได้อย่างมั่นคงถาวรนั้นคนในสังคมจะต้องมีเมตตา เพราะคนที่มีเมตตานั้นจะเอื้ออาทรต่อคนที่ประสบความเดือดร้อนตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าทรงงานช่วยเหลือเกื้อกูลแก่มวลมนุษยชาติ แน่นนอนพระพุทธเจ้าไม่ได้ไปแจกสิ่งของให้แก่ใครๆ แต่ทรงสั่งสอนให้คนมีฐานะมั่งคั่งทั้งหลายให้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตาและช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สังคมกลายเป็นคนใจบุญอนาถาปิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกาคนเหล่านี้มีเมตตาต่อสัตว์โลกทั้งมวล เพราะฉะนั้นการกระทำด้วยจิตมีเมตตาจึงช่วยเสริมสร้างความเอื้ออาทรให้แก่คนทั้งหลาย ความสุขก็จะขยายไปสู่คนอื่นๆ อย่างต่อเนื่องและยาวนาน ปัญหาต่างๆ ในสังคมก็จะลดน้อยลงได้ เพราะอาศัยเมตตา คือความปรารภณาให้ผู้อื่น สัตว์อื่นๆ มีความสุข ในเมื่อตนได้ความสุขแล้วก็อยากให้ผู้อื่นสัตว์อื่นได้บ้าง เป็นการอนุเคราะห์แก่กันและกัน การอนุเคราะห์แก่กันนี้

แหละเป็นการสร้างความสามัคคีไปในตัวการอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตา กรุณา หวังจะเห็นความสุข ความเจริญของกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามสมควรแก่ฐานะที่จะทำได้ มีความรัก ความเคารพ สงเคราะห์กัน ไม่วิวาทกัน มีความสามัคคีกัน เอกภาพจากจุดเล็กๆ คือครอบครัวไปถึงจุดใหญ่ๆ คือ ประเทศชาติและสังคมโลกก็จะเกิดขึ้น “โลโกปตถมภิกขาเมตตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก”^{๖๙} การมีเมตตานี้ช่วยให้สังคมโลกอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขและเป็นการสร้างความเป็นเอกภาพให้แก่บุคคลทั้งหลาย

การทำผิดศีลข้อปาณาติบาต ที่เป็นปัญหาระดับชาติในปัจจุบัน การทำแท้งเป็นปัญหาที่ระบอบมากในสังคมไทย ทั้งที่ความเป็นจริงทางศีลธรรมการทำแท้งถือว่าเป็นบาปมาก เพราะเป็นการทำลายชีวิตเด็กที่ไม่มีความผิด บางครั้งบางครั้งเด็กยังเป็นลูกของตนเองเสียด้วยซ้ำ ไม่ว่าจะอ้างเหตุผลอะไรก็ตาม เพราะในโลกนี้อาจจะกำหนดเงื่อนไขกันขึ้นมาอ้างได้ แต่เมื่อต้องตายไปนั้นเงื่อนไขเหล่านั้น ไม่อาจใช้ได้ในโลก จึงไม่ควรอย่างยิ่งสำหรับภรรยาไม่ว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม กรรมย่อมทำหน้าที่ของมันเองเสมอ และโดยที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน ทำให้คุณธรรมประจำตัวของปัจเจกบุคคลลดลงหลายด้าน เช่น ปล่อยตนเองให้หลงไปในกิเลสตัณหา ความอยากต่างๆ จนขาดความยับยั้งชั่งใจ ยึดมั่นในศักดิ์ศรีอย่างงมงาย ไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม ไม่น่าปัญญามาพิจารณาเหตุผล ขาดความยาเกรงต่อกฎหมายบ้านเมือง สร้างเวรภัยต่อกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ขาดความละอายความเกรงกลัวต่อบาปและต่อความชั่วทั้งหลาย ขาดขันติความอดทนต่อการกระทบกระทั่ง และขาดความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ เมื่อคุณธรรมที่จะส่งเสริมความดีงามแห่งปัจเจกบุคคลลดลง ย่อมทำให้เกิดการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ มากขึ้น เพราะไม่สามารถควบคุม กาย วาจา ให้อยู่ภายใต้กรอบของศีล ๕ ได้ ในขณะที่เดิวยุคบุคคลยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการรักษาศีล ๕ ทำให้ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ภายใต้กรอบของศีล ๕ ได้ “ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่างๆล้วนได้รับอิทธิพลหล่อหลอมมาจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานาน สังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆ เช่น วิถีชีวิต ทศนคติ พฤติกรรมนิสัยใจคอของชาวไทยตลอดถึงวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ลักษณะดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต”^{๗๐}

สภาพการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบันนี้ ยังปรากฏการล่วงละเมิดศีล ๕ กล่าวเฉพาะข้อที่ ๑ ที่ว่าด้วยเรื่องการล่วงละเมิดกันด้านชีวิต หรือการทำร้ายร่างกายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาสอนว่า การฆ่าชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ มนุษย์จึงควรมีเมตตากรุณาต่อกัน และพร้อมที่จะแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นเหตุด้วยการขจัดรากเหง้าอกุศลมูล ด้วยการสอนให้มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่นพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่หนุนเสริมการงดเว้นจากการทำปาณาติบาต นั่นคือ “หลักธรรมทำให้งาม ๒ ประการ ขันติ ความอดทน อดได้ทนได้เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ

^{๖๙} พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๓๕๓๕), หน้า ๕๖.

^{๗๐} สมเด็จพระพรยาตราชานุภาพ, จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖), หน้า ๗.

โลร์จจะ ความเสี่ยม อธิยาศัยงาม รักความประณีตหมจดเรียบร้อยดงาม”^{๗๑}ขันติ หมายถึงการ รักษาความเป็นปกติภาพของตนไว้ได้ในเมื่อถูกระทบด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สามารถจำแนกตาม เหตุที่ควรรอดทนได้เป็น ๔ อย่าง ดังนี้

- ๑) ทนต่อความลำบากตรากตรำ ไม่แสดงความขี้จน
- ๒) ทนต่อทุกขเวทนา คือเมื่อเจ็บป่วยไม่แสดงอาการทุนทุรายเกินเหตุ
- ๓) ทนต่อความเจ็บใจ คือ ทนต่อความกระทบแดกดันของคนอื่น
- ๔) ทนต่ออำนาจของกิเลส คือ เมื่อได้ลาภยศก็ไม่ต้องแสดงอาการตื่นเต้น^{๗๒}

การรักษาศีลมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเป็นการป้องกันชีวิตของเราในภพชาติปัจจุบันไม่ให้ ต้องพบกับความทุกข์ความเดือดร้อน และความเสื่อมเสียอันเนื่องมาจากการเบียดเบียนตนเองและ ผู้อื่นเพื่อให้เกิดความสุข ความดีงาม ในการดำเนินชีวิต มีความสงบร่มเย็น และความดีงามแก่ ครอบครั้ว และสังคมเป็นการป้องกันชีวิตของเราในภพชาติต่อไปไม่ต้องพบกับความทุกข์ความ เดือดร้อนและความเสื่อมเสียอันเนื่องมาจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และเป็นพื้นฐานในการ พัฒนาคุณธรรมที่สูงขึ้นไปได้แก่ สมานธิ และปัญญาอันจะทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ปัญหา เกี่ยวกับการผิดศีลข้อปาณาติบาตเป็นเรื่องของโลกะโทสะและโมหะ ครอบงำจิตใจ เมื่อบุคคลมีความ เพียรระวังไม่ให้ อุกุศลมูล อันประกอบด้วย “โลภะ ความอยากได้ โทสะ ความคิดที่จะประทุษร้าย โมหะ ความลุ่มหลง”^{๗๓} เป็นต้นเหตุแห่งกรรมที่จะทำปาณาติบาต เกิดขึ้นภายในจิตใจ ด้วยความอดทน อดกลั้น ย่อมไม่ล่วงละเมิดข้อศีลข้อปาณาติบาต เมื่อบุคคลถูกระทบด้วยสิ่งเร้าอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อาจทำให้บุคคลกระทำล่วงละเมิดศีล ดังตัวอย่างการล่วงละเมิดศีลข้อปาณาติบาต วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เป็นวัตถุประสงค์เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุข ไม่ต้องประสบกับความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือความเสื่อมเสียในภพชาติปัจจุบัน เพราะผู้ที่ไม่รักษาศีล โดยเฉพาะศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาตเป็นเหตุให้มนุษย์มักเบียดเบียน หรือทำความเดือดร้อนให้กับตนเอง หรือผู้อื่น และเมื่อทำ แล้ว ความเดือดร้อนที่เป็นผลจากการกระทำนั้นย่อมย้อนกลับมาหาตัวเอง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ในทศยสังคามวัตตสูตรว่า “ผู้ม่าย่อมได้รับการฆ่าตบ ผู้ชนะ ย่อมได้รับการชนะตบ ผู้ดำ ย่อม ได้ รับการดำตบ และผู้ซึ่งเคียดย่อมได้รับความซึ่งเคียดตบฉะนั้น เพราะความหมุนกลับแห่งกรรม ผู้แย้งซึ่งนั้น ย่อมถูกเขาแย้งซึ่ง”^{๗๔}

ผลของกรรมย่อมส่งผลให้สัตว์ผู้ทำกรรมไปสู่ภพภูมิต่างๆ ตามอำนาจของกรรมและวิบาก กรรมนั้นๆที่สัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องต่อกัน ที่ผู้ทำไม่หลีกเลี่ยงได้ เช่นอำนาจของกรรมดีย่อมส่งผลให้ไป เกิดในสถานที่ดี เช่น ไปเกิดบนสวรรค์ ไปเกิดในพรหมโลก ไปเกิดเป็นมนุษย์ อำนาจของกรรมชั่ว ย่อม ส่งผลให้ไปเกิดในสถานที่ไม่ดี เช่น ไปเกิดในนรก ไปเกิดเป็นเปรตไปเกิดเป็นอสุรกาย ไปเกิดเป็นสัตว์ เดรัจฉาน กรรมดีและกรรมชั่วทั้งสองประการนี้ ย่อมติดตามสัตว์ทั้งหลายไปทุกอย่างก้าวให้ผลจนหมด

^{๗๑}วินย.(ไทย) ๕/๒๔๔/๓๓๕; อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๔๑๐/๑๑๘.

^{๗๒}ปิ่น มุกข์กันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนิกธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗๘.

^{๗๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๙๓/๒๙๑; ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒๘/๒๖๔.

^{๗๔}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๗๕/๑๑๙ - ๑๒๑.

แรงกรรมเปรตเป็นโอปปาติกะ เกิดขึ้นมาเพื่อชดใช้ผลกรรมชั่วที่ตนเองทำ เรียกสถานที่เกิดของเปรตว่าอบายภูมิ เพราะเป็นภูมิที่เต็มไปด้วยความทุกข์ต่ออยากหิวโหย เปรตมีลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น เปรตมีลักษณะตัวใหญ่แต่มีปากเท่ารูเข็ม เปรตมีลักษณะกายงามดังท้าวมหาพรหม มีผิวกายสีทอง แต่มีปากเหมือนหมู เปรตมีผิวพรรณดังทองแต่ปากมีกลิ่นเหม็น เปรตมีรูปร่างลักษณะเป็นหญิงเปลือยกาย แต่มีกลิ่นตัวเหม็น เปรตมีรูปร่างลักษณะเป็นหญิงตัวเนาเปื่อย แต่มีรูปร่างน่าเกลียดมาก เปรตมีลักษณะกายสูงเท่าต้นตาลมีเส้นผมหยาบ ตัวมีกลิ่นเหม็น เปรตมีลักษณะมีไฟลุกที่ศีรษะอยู่ตลอดเวลา เปรตมีลักษณะมีแผลเหวอะหวะที่ศีรษะ เปรตมีลักษณะมีกลิ่นเหม็นเน่า เปรตเกิดมาจากมนุษย์เราเอง เพราะมนุษย์ทำกรรมชั่วผลของกรรมชั่วบันดาลให้เป็นผู้มีคติวิบัติ เมื่อสิ้นใจตายไปแล้ว ย่อมไม่สามารถที่จะเป็นผู้มีคติผ่องแผ้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์โลกหรือไปเกิดในสุคติโลกได้ แต่ถูกชักนำให้เกิดในเปรตวิสัย โดยมีชีวิตเป็นเปรต ได้รับทุกขเวทนาอย่างน่าสังเวชใจเพราะอดอาหาร ถึงมีอาหารกินก็กินแต่ของไม่สะอาด มีเลือด เสดด หนอง น้ำลาย อุจจาระปัสสาวะถ้าหากนำพฤติกรรมของเปรตมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของมนุษย์ที่เหมือนเปรตก็มี เช่น คนอดอยากนอนตามข้างถนน คนพิการการช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ คนติดคุกติดตะรางต้องทรมานไปไหนไม่ได้ เรียกว่าเปรตในเมืองมนุษย์ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องเปรตไว้ในคัมภีร์เปตวัตถุ ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค ชาวพุทธมีความเชื่อว่าเปรตมีจริง เพราะพระพุทธเจ้าได้ตรัสรับรองไว้ คัมภีร์พระไตรปิฎกบันทึกเรื่องของเปรต การทำกรรมชั่วของเปรตในสมัยเป็นมนุษย์แต่ละตนไว้ จากเรื่องของเปรตที่พระไตรปิฎกบันทึกไว้ มีนักปราชญ์หลายท่านนำเรื่องของเปรต มาประพันธ์เป็นวรรณกรรมขยายความเพื่อตีแผ่เรื่องเปรตให้ผู้อ่านได้อ่านมากขึ้น จุดประสงค์ในการแต่งเพื่อต้องการให้ผู้อ่านเกิดความเกลียดชังกลัวบาปอิทธิพลเกี่ยวกับเปรตที่วิบากกรรมมาจากอดีตชาติในประเทศไทยเกิดขึ้นตั้งแต่พระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลเนื้อวิถีชีวิตคนไทยนับแต่สมัยกรุงสุโขทัยที่ “พญาสิทธิ”^{๗๕} ได้ค้นคว้ารวบรวมคำสอนจากคัมภีร์ในพระพุทธานุศาสตร์ แต่งเรื่องเปรตขึ้นให้ชื่อหนังสือวรรณกรรมเล่มนี้ว่า “ไตรภูมิพระร่วง” เป็นเรื่องราวของเปรตที่เกิดจากผลกรรมหรือการทำผิดศีล ๕ ข้อที่ ๑-๕ เรื่องเปรตที่มีวิบากกรรมจากการผิดศีลถูกนำมาจากพระไตรปิฎกที่แต่งเป็นวรรณกรรม เพื่อให้คนทั้งหลายได้อ่านกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมชั้นเยี่ยมของชาติชิ้นหนึ่ง ในขณะนี้ ความจริงแล้วเรื่องของวิบากกรรมเกี่ยวกับเปรตก่อนหน้าสุโขทัยประมาณ ๑๐๐ ปี มีวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาชื่อว่า “พระมาลัยคำสด” มีเค้าเรื่องเดิมจากภาษาบาลีชื่อ “มาเลยยสูตร” นักวิชาการเข้าใจกันว่า ผู้ประพันธ์ คือพระภิกษุชาวเมืองลังกาแต่งก่อนตั้งกรุงสุโขทัยราว ๑๐๐ ปี ต่อมาภิกษุชาวเชียงใหม่ชื่อ “พุทธวิลาส” ได้แต่งขยายความให้พิสดารขึ้น และบอกชื่อเรื่องแต่งว่า “ภูิกามาลัย”^{๗๖} ปัจจุบันมักพบเจออยู่บ่อยครั้งเกี่ยวกับปรากฏการณ์บางอย่างเกี่ยวกับบุคคลในสังคม เช่น

๑. มักมีปัญหาสุขภาพ ชีโรค มีโรคเรื้อรัง รักษาไม่หาย รักษายุ่งยาก
๒. มีอุบัติเหตุบ่อยๆ อาจมีอุปฆาตกรรม คือกรรมตัดรอน ทำให้ตายก่อนอายุขัย

^{๗๕} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย,จารึกวัดป่ามะม่วง,(กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน),๒๕๔๙), หน้า ๒๑๙.

^{๗๖} เปลื้อง ณ นคร,ประวัติศาสตร์คติไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๖.

จุฬเสฏฐิเปรต	เป็นมัจฉาทิฏฐิ ตระหนี่ไม่ให้ทาน	เปรตมีขนเป็นลูกธนู	เป็นเพศฆาตฆ่ามนุษย์
อุตตฺรมาตุเปรต	ตำว่าลูกเมื่อเห็นลูกให้ทาน	เปรตมีขนเป็นปลวก	ทรมานสัตว์จนถึงตาย
อฏฐิสังขลิกเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรตหญิงไม่มีผิวหนัง	เป็นชู้กับชายอื่น
มังสเปสิกเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรตมีน้ำเหลืองไหล	ทำร้ายผู้อื่นด้วยความหึงหวง
มังสปินทุเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรตหัวด้วน	เป็นเพศฆาตผู้ฆ่าโจร
อลิโถมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรตบรรพชิต	ไม่ประพฤติตามพระธรรมวินัย
สัตติโถมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรตมัจฉาทิฏฐิ	ตระหนี่ไม่ให้ทาน ตำว่าผู้มีศีล
อสุโถมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เวมานิกเปรต	เป็นผู้พิพากษาความเท็จ กินสินบน
ปฐุมสูจิโถมเปรต	ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ	เปรตหลุมคู	อิจฉาธิษษา ตำว่าผู้มีศีล
สูจิโถม เปรต	ส่อเสียด	เปรตกินของสงฆ์	ขโมยกินอาหารที่เขาทำให้แก่พระสงฆ์โดยไม่ได้รับอนุญาต
กุมภณทเปรต	ตัดสินคดีโกง	ปรทัตตูปชีวีเปรต	ลักเสื้อผ้าเพื่อนไปซ่อน ทำให้เพื่อนต้องลำบาก

สรุปว่า บุคคลตัวอย่างที่ได้รับผลจากการกระทำผิดศีลข้อที่ ๑ คือ ปาณาติบาต มองในมิติกฎแห่งกรรมสามารถพบเจอได้อย่างมาก เช่นคนพิการ หูหนวกตาบอด เป็นใบ้ มีร่างกายไม่สมประกอบ ทำรกตลอดก่อนกำหนด อยู่ในเดอบเป็นเวลานาน สุดท้ายก็ไม่อาจยื้อชีวิตไว้ได้ หรือคนดีในสายตาของสังคมแต่เสียชีวิตด้วยวัยอันไม่ควร ประสบอุบัติเหตุ ถูกฆ่าตกรรม ส่วนในพระคัมภีร์และวรรณกรรมทางศาสนาได้รวบรวมไว้เป็นวรรณกรรมและบันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก

๔.๔ วิเคราะห์แนวทางป้องกันการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัทตามหลักพุทธธรรม

ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิวรรค ให้ความหมายว่า “ปาณาติบาตคือ การยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป”^{๙๙} และในสารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ภาค ๑ ได้อธิบายไว้ว่า “ปาณาติบาตได้แก่การฆ่าสัตว์ คือ การสังหารสัตว์ โดยอรรถได้แก่รกเจตนา คือเจตนาเป็นผู้ฆ่า เป็นไปทางกายทวาร และวจีทวาร ทวารใดทวารหนึ่ง อันยังประโยชน์ที่จะเข้าไปตรอนซึ่งชีวิตินทรีย์ของผู้อื่นให้ดับลง”^{๑๐๐} ปาณาติบาตคือ “จริยธรรมพื้นฐานคือหลักธรรมขั้นต่ำสุดที่มนุษย์จะต้องมี อันเป็นข้อเรียกร้องขั้น

^{๙๙}ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๙/๒๔๕.

^{๑๐๐}สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ภาค ๑ และภาค ๒, (สิริ เพ็ชรไชย, แปล), (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพวิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑๔.

ต่ำสุด เพื่อความสงบสุขของสังคม หากไม่มีหลักธรรมขั้นพื้นฐานนี้ผู้คนในสังคมจะไม่อาจอยู่ร่วมกันได้
 อย่างเป็นปกติสุข”^{๘๑} หลักศีล ๕ เป็นอาชีวปาริสุทธิศีล คือการเลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีพ ละเว้นการ
 ประกอบอาชีพไม่สุจริตสำหรับอุบาสกอุบาสิกา และพุทธบริษัททั่วไปในพระพุทธศาสนา ไม่ควร
 ประกอบอาชีพ ๕ อย่าง คือ

- ๑) ค้าขายอาวุธ เครื่องประหารทหารรบราฆ่าฟันกัน
- ๒) ค้ามนุษย์ สัตว์ประเสริฐในกลุ่มเดียวกัน
- ๓) ค้าขายสัตว์มีชีวิตสำหรับฆ่าเป็นอาหาร
- ๔) ค้าขายน้ำเมา เป็นบ่อเกิดแห่งอาชญากรรมจากการดื่มสุรา
- ๕) ค้าขายยาพิษ เป็นสิ่งตรอนชีวิต^{๘๒}

กระบวนการป้องกันการทำให้ปาณาติบาตของพุทธบริษัทตามหลักพุทธธรรม คือ ใช้
 หลักธรรมที่ทำให้งาม ๒ ประการ “ขันติ โสรัจจะ” ขันติทุกะ แสดงความหมายของขันติไว้ว่า คือ
 “ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้นความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่ง
 จิต”^{๘๓} ในสุตตปิฎก ได้แสดงอนุโลมิกขันติ คือ ข้อพินิจที่เกื้อกูลแก่การบรรลุอริยสัจ ๔ ซึ่งหมายถึง
 ปัญญา หรือวิปัสสนาญาณไว้ว่า บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ พึงสัทธรรมอยู่ อาจเพื่อก้าวลง
 สู่สัมมัตตนิยาม ในกุศลธรรมทั้งหลายได้ ธรรม ๖ ประการ คือ เมื่อบุคคลอื่นแสดงธรรมวินัยที่ตถาคต
 ประกาศไว้

๑. ตั้งใจฟังด้วยดี
๒. เงี่ยโสตสดับ
๓. ตั้งใจไม่รู้
๔. ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
๕. ทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
๖. ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ^{๘๔}

หลักคำสอนนี้ เป็นหลักจริยธรรมอันเป็นพื้นฐานของการประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธคือ
 “เบญจศีล หรือศีลห้าควบคู่กับหลัก เบญจธรรม หรือเบญจกัลยาณธรรมเบญจศีล คือ ความประพฤติ
 ขอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติใน
 การเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน”^{๘๕} ในหลักขรราวาสธรรม ๔ ขันติ
 ความอดทนต่อความยากลำบากต่างๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้ที่มีขันติเท่ากับเป็นผู้ที่มีจิตใจ

^{๘๑} สมภาร พรหมทำ, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์: ทศนะของพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญหาโสภณ
 ทำแท้ง และการอุณยฆาต, (พิมพ์ครั้งที่ ๑), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๗๒.

^{๘๒} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๑๑.

^{๘๓} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๔๘/๓๓๗.

^{๘๔} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๘๘/๖๑๓-๖๑๔.

^{๘๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๙),
 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๖-๒๐๗

เข้มแข็ง มีความเพียรพยายามกระทำความดีและเอาชนะความชั่ว แนวปฏิบัติมี ๔ ประการ ประกอบด้วย

๑) การอดทนต่อความลาบาก หมายถึง การมีจิตใจเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ โดยอดทนต่อความลาบากที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือความยากลาบาก ไม่ทอดทิ้งงานเพราะความหนาว ความร้อน หรือเพราะลักษณะของงานนั้นเป็นงานหนัก งานที่เหนื่อยยาก ต้องฟันฝ่าอุปสรรค

๒) ความอดทนต่อความทุกข์ คือ เมื่อเกิดความทุกข์ต้องไม่แสดงออกอย่างน่าสมเพช เวทนาจนเกินกว่าเหตุ หรืออ้างเอาความทุกข์ ความเจ็บป่วยมาใช้เพื่อขอลิสิทธิ์หรือเพื่อละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ การขาดความอดทนเช่นนี้ ถ้าเป็นบ่อยๆ จะทำให้จิตใจของเราเกิดความอ่อนแอ กลายเป็นบุคคลนารำคาญและไม่สามารถจะเป็นผู้นำคนอื่นได้

๓) ความอดทนต่อความไม่พอใจ ความเจ็บใจ หมายถึง ความอดทนที่จะไม่กระทำการโต้ตอบเมื่อถูกด่า ถูกรังแก ถูกดูหมิ่น ถูกนินทา หรือถูกผู้อื่นยั่วยุ บุคคลที่ขาดความอดทนย่อมเกิดโทสะได้ง่ายและมักแก้ไขเหตุการณ์ด้วยอารมณ์ชั่ววูบ เช่น เมื่อถูกนินทาเกิดความเจ็บใจ ขาดการไตร่ตรอง ไม่มีความอดทนอดกลั้น รีบไปทำร้ายเขาหรือต่อว่า ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ในชีวิตประจำวันต้องเผชิญกับสิ่งทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ ถ้าหากมีคุณธรรมข้อนี้ก็ช่วยให้หลีกเลี่ยงความเดือดร้อนวุ่นวายไปได้

๔) ความอดทนต่ออำนาจกิเลส หมายถึง อดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามายั่วยวนชวนให้หลงใหล หมกมุ่นมัวเมา คนที่สามารถอดทนต่อสิ่งยั่วยวนได้ ต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่ยอมพ่ายแพ้แก่อำนาจใฝ่ต่ำ แม้ว่าจะมีช่องทางให้กระทำได้ เช่น ได้เห็นรูปสวย ๆ ได้ฟังเสียงที่ไพเราะ ได้ดมกลิ่นที่หอมสดชื่น ได้เสพสิ่งที่พึงพอใจ ได้รับสัมผัสที่น่าปรารถนา ก็ไม่หลงมัวเมา แต่กลับพยายามหักห้ามใจตน ไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งเหล่านั้น^{๕๖}

ขันติ คือ “กิริยาที่อดทนต่อโลภะความอยากได้ ต่อโทสะ ความโกรธเคืองจนถึงความพยายาบหมุ่งร้าย ต่อโมหะความหลงมกมาย เมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ยั่วให้เกิด ความอยากได้ อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียนก็อดทนไว้ ไม่แสดงวิกลจริตอันชั่วร้าย ทางกายวาจาออกไป ตามอำนาจแห่งโลภะ โทสะโมหะ และอดทน ต่อทุกขเวทนา มีเย็น ร้อน เป็นต้น อันทำให้ลาบาก อดทนตรากตรำประกอบการงานต่างๆ อดทน ต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชั่ว ไม่เป็นที่ชอบใจ”^{๕๗} การใช้หลักขันติป้องกันการทำปณาดิบาตถือว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้อง เพราะหลักอันเป็นความอดทน อดกลั้น ต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้อยู่ร่วมกัน นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรมและความต้องการบางอย่าง ซึ่งจะต้องหาทางปรับปรุงเข้าหากันแล้ว บางรายอาจจะมีเหตุล่วงเกินรุนแรงแสดงออกจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นถ้อยคำหรือกิริยาอาการ จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เมื่อเกิดเหตุเช่นนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้จักอดกลั้น ระวังใจ ไม่ก่อเหตุให้เรื่องลุกลามกว้างขยายต่อไป ความ

^{๕๖} ติ.ม. (ไทย) ๑๐/๕๗/๑๓๓.

^{๕๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ธรรมภาสิธาน พจนานุกรม คำสอนพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม), (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขานุการ สมเด็จพระสังฆราช, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕.

ร้ายจึงจะระงับลงไป นอกจากนี้ ยังจะต้องมีความอดทนต่อความลาบกาทรากตรา และเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบภาระงานอาชีพเป็นต้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติ ความตกต่ำคับขัน ไม่ตีโพยตีพาย แต่มีสติอดกลั้นคิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดี ส่วนชีวิตของคู่ครองที่ขาดความอดทน ย่อมไม่อาจประคับประคองพากันให้รอดพ้นเหตุร้ายต่างๆ อันเป็นประดุจกรรมแห่งชีวิตไปได้ ซึ่งแยกพิจารณาเรื่องความสำคัญได้ ดังนี้

๑) ความต้องการทางชีววิทยา อันเป็นความต้องการทางร่างกาย เป็นความต้องการพื้นฐาน ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาว่า ความต้องการปัจจัย ๔ เพื่อนามาทอบสนองความต้องการพื้นฐานของร่างกาย ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาปัจจัย ๔ ด้วยการประกอบอาชีพสร้างรายได้ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพกรรมกรผู้ใช้แรงงานที่ต้องอดทนต่อความร้อน ความหนาว ความลาบกาทรากตรา ความเหน็ดเหนื่อย จึงจะได้รับค่าจ้าง หรือกระทั่งอาชีพที่มีความสะดวกสบายทางกาย ยังอาจต้องอดทนทางใจ เมื่อได้รับคำตำหนิจากผู้บังคับบัญชา หรือถูกเพื่อนร่วมงานดูถูกดูหมิ่น ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า ในการประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตามต้องอาศัยความอดทนเป็นคุณธรรมสำคัญ

๒) ความต้องการทางสังคม เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ชอบอยู่ร่วมกันเพื่อความอบอุ่นใจ เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์กัน ทำให้มีการแต่งงาน มีคู่ครองมีบุตรสืบสกุล มีเพื่อนฝูง ตลอดจนยังมีมิตรประเทศเพื่อช่วยเหลือกัน

๓) ความต้องการทางใจ อันเป็นความต้องการที่ลึกซึ้ง อยู่เบื้องหลังความต้องการด้านอื่นๆ อาจแบ่งย่อยได้ดังนี้

- (๑) ความต้องการความอบอุ่น ความปลอดภัย และหลักประกันชีวิต
- (๒) ความต้องการความดี ความสมบูรณ์ อันเป็นสิ่งที่ดีงาม
- (๓) ความต้องการบรรลุจุดหมายปลายทางชีวิต
- (๔) ความต้องการความสุขพิเศษ ต้องการความสุขที่แท้จริง
- (๕) ความต้องการที่พึ่งอันประเสริฐ
- (๖) ความต้องการปรัชญาชีวิต^{๔๔}

สรุปว่า ความสำคัญของขันติให้ผลทั้งในทางปฏิบัติสำหรับโลกียะและโลกุตระ ผลในทางปฏิบัติที่เป็นโลกียะนั้น เป็นการส่งผลให้เกิดในระดับการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนจนการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม เพื่อให้ตนเองและสังคมอยู่อย่างมีความสุข สันติ เป็นพื้นฐานเบื้องต้น ผลในการปฏิบัติสู่ระดับชีวิตขั้นสูงหรือโลกุตระนั้นคือจุดหมายสูงสุดสำหรับชาวพุทธ คือ “พระนิพพาน” อันเป็นเป้าหมายที่จะตัดภพชาติสิ้นสุดเป็นการดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

องค์ความรู้ที่แสดงความเป็นมาของหลักปฏิบัติที่เรียกว่า ศิล ๕ ในความเป็นจริงรู้กันอยู่บ้างแล้วว่า “ศิลปะ คือ เจตนา” ความตั้งใจที่จะงดเว้นจากกายทุจริต ๓ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิโคตนา และวจีทุจริต ๔ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ เพราะสุจริต คือ ความประพฤติดีและความประพฤติชอบ ประกอบด้วย

^{๔๔} บุญมี แทนแก้ว, ความจริงของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๗-๘.

๑. กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย มีการงดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับ คีล ๕ ที่ข้อ “ปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิฉฉาจาร”

๒. วาจาสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา มีการงดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับ “มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา และสัมผัปปลาปะ”

๓. มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ มี ๓ คือ “อนภิขณาอพยาบาท และ สัมมาทิฏฐิ”^{๘๘}

คำว่าสุจริตเป็นถ้อยคำที่ปรากฏขึ้นในกฎหมายที่พบเห็นเสมอ เป็นต้นว่า ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๕ และ มาตรา ๖ ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปหรือปรากฏตัวในมาตรา โดยเฉพาะ มาตรา ๑๒ ซึ่งมาตราดังกล่าวนั้นมีลักษณะเป็น “บทกฎหมายยุติธรรม” เป็นตัวบทกฎหมายที่ไม่ได้กำหนดผลทางกฎหมายไว้อย่างชัดเจน ตัวบทจะมีลักษณะเป็นการเปิดช่องให้ผู้ตีความ ประยุกต์ให้กฎหมายนั้นสมบูรณ์เหมาะสมกับสภาพสังคม พฤติการณ์ และกาลสมัยเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม การใช้การตีความก็ต้องคำนึงถึงหลักสุจริต เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และยังมีลักษณะเป็นบทบังคับ ที่ไม่สามารถตกลงเป็นอย่างอื่นเพื่อยกเว้นกฎหมายได้ และยังสอดคล้องกับ และยังสอดคล้องกับหลัก “กุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุข ความเจริญหรือสุดดี” ที่บูรณาการหลักศีล ๕ ได้ครบทั้งหมด ประกอบด้วยกายกรรม ๓ ความประพฤติหรือการกระทำทางกาย ประกอบด้วย

๑. การกระทำที่เกี่ยวข้องด้วยกาย ๓ ประการ ดังนี้

- ๑) การละเว้นจากการฆ่าการเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๒) การละเว้นจากอทินนาทาน เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น
- ๓) การละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ

๒. การกระทำที่เกี่ยวข้องด้วยวาจา หรือวจีกรรม ๔ ประการ ดังนี้

๑) การละเว้นจากการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ

๒) การละเว้นจากการพูดคำส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี

๓) การเว้นจากการพูดคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน

๔) การละเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริงมีเหตุผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

๓. การกระทำที่เกี่ยวข้องด้วยจิตใน หรือ มโนกรรม ๓ เป็นการกระทำทางใจ

๑) การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น

๒) ไม่มีจิตคิดร้าย คือปรารถนาแต่ว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขเกิด

๓) มีความเห็นชอบ เช่นว่า ทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากกรรมดีกรรมชั่วมี^{๘๙}

^{๘๘}ที่.ป. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗; อภิ.ถ. (ไทย) ๓๔/๘๔๐/๓๒๗.

^{๘๙}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓; อ.จ.ท.ส. (ไทย) ๒๔/๑๖๕/๒๘๗; ๑๖๘-๑๘๑/๒๙๖-๓๐๐.

สรุปว่า หลักธรรมพุทธธรรมเหล่านี้จะเป็นป้องกันกระบวนการการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัทตามหลักพุทธธรรมสามารถพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายที่สูงยิ่งๆ ขึ้น พร้อมกับการนำหลักการในโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ มาปฏิบัติควบคู่กัน จะเป็นการขับเคลื่อนสังคมสู่สังคมในอุดมคติที่ปราศจากการฆ่ากันและธุรกิจผลาญชีวิตสัตว์ที่ไร้สามัญสำนึกทางศีลธรรม

๔.๔.๑ วิเคราะห์แนวทางป้องกันการทำปาณาติบาตด้วยหลักหลักเมตตา

หลักการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมที่ดี เรียกว่า “สารณียธรรม ๖ ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน ๖ ประการ ดังนี้

๑) เมตตาภาวกรรม ทำต่อกันกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตา मनกรรม ติดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ต่อกัน

๔) สาธารณโภคีได้มาแบ่งกันกินกันใช้คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีสสามัญญตา ประพฤติให้ตีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิฏฐิสามัญญตา ปรับตัวให้เข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุด อันเดียวกัน^{๙๑}

หลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่มีระดับต่ำสุด สำหรับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา หรือชาวพุทธที่เป็นคฤหัสถ์ คือ หลักศีล ๕ มีปาณาติบาตเป็นข้อแรก ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างครบถ้วน มีความหมายเกี่ยวข้องกับมนุษยธรรมและความสงบสุข และเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญสำหรับผู้ที่ยึดถือศาสนาพุทธ ไม่ว่าจะในประเทศไทย หรือแม้แต่ประเทศที่มีการนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ศีล ๕ นั้นถือเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่สุด ตามมาด้วย ศีล ๘ ศีล ๑๐ ไปจนถึง ศีล ๒๒๗ ข้อ สำหรับผู้ที่ถือครองสมณะเพศหรือพระสงฆ์ และมีเรื่องราวที่น่าสนใจเกี่ยวกับการกำเนิดหลักปฏิบัติดังกล่าวตั้งแต่เมื่อครั้งพุทธกาลที่ถือว่า “หลักปฏิบัติที่มีความเชื่อมโยงกัน และครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างครบถ้วน “ศีล” เกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าสมสติราช ซึ่งมีอายุระบุงช่วงปีที่เกิดได้เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมากแล้ว ในครั้งนั้นเป็นการเกิดขึ้นของศีลข้อที่ ๒ คือ ห้ามลักทรัพย์ จากนั้นศีลข้อที่ ๓ จึงเกิดตามมา คือ ห้ามประพฤตินิคมในกาม ซึ่งเมื่อเกิดการประพฤตินิคมในศีลทั้ง ๒ ข้อแล้วจึงเกิดเป็นการโกหก หลอกลวง ไม่ยอมรับ ไม่ยอมสารภาพผิดต่อขึ้นมา จึงเกิดเป็นศีลข้อที่ ๔ คือ ห้ามพูดเท็จ และเมื่อเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงมากขึ้นถึงกับมีการฆ่าแกงกัน

^{๙๑} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓-๒๔.

จึงเป็นที่มาของศีลข้อที่ ๑ คือ ห้ามฆ่าสัตว์ สำหรับศีลข้อที่ ๕ คือ ห้ามดื่มสุรา ตามตำนานเล่าว่าการประพาศที่เกิดขึ้นจากอุบัติเหตุ ได้มีคนเดินทางไปพบน้ำขังบริเวณตามง่ามไม้ เมื่อสังเกตเห็นที่ได้ดื่มน้ำนั้นเข้าไปแล้วเกิดอาการเมา พยายามจะตะเกียกตะกายบินขึ้นบนฟ้าไปให้ได้ คนที่พบจึงทดลองดื่มดู รู้สึกว่าสนุกดี จึงได้นำที่พบนั้นไปศึกษาส่วนประกอบ ต่อมาเมื่อศีลทั้ง ๕ ข้อก็ได้กลายมาเป็นบทบัญญัติของบ้านเมือง และของเหล่าบัณฑิต ในบางยุค บางสมัยที่โลกนั้นได้เจริญขึ้นในด้านจิตใจ ศีล ๕ ก็กลายเป็นธรรมะ ที่เรียกว่า กุรุธรรม หมายถึง ธรรมะของชาวแคว้นกุรุ ที่อยู่ในชมพูทวีปได้ยึดถือปฏิบัติกัน เมื่อเวลาผ่านไปได้สักระยะ พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้น พระพุทธเจ้าจึงทรงนำบทบัญญัติเหล่านี้มาเป็นหลักในการประพาศปฏิบัติของพุทธบริษัท โดยเริ่มต้นจากอุบาสก อุบาสิกา นับว่าศีล ๕ นั้นเป็นเรื่องง่ายที่ยากต่อการปฏิบัติในหมู่ชาวไทย อาจเป็นเพราะว่าคนไทยนั้นมีความคุ้นเคยกับการปฏิบัติในทางตรงกันข้ามกับศีล ๕ ในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่ทำต่อเนื่องมาจนเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต ทำให้เมื่อมายึดถือศีล ๕ ก็ไม่สามารถทำได้ทุกข้อ หรืออาจทำไม่ได้เลย สาเหตุหลักของการเบียดเบียนกันในสังคมมนุษย์เพราะการไม่มีศีล ในพระไตรปิฎก อัครัญญสูตรได้แสดง “จุดกำเนิดของศีล กับพัฒนาการทางสังคม”^{๑๒} เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของศีล ที่เป็นหลักการเบื้องต้นและขั้นกลางและขั้นสูงของการปฏิบัติที่จำเป็นต้องมีในการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า “ระบบวรรณะไม่ใช่เป็นสิ่งที่แสดงความบริสุทธิ์ของบุคคล แต่ระบบวรรณะเป็นเพียงสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ต่างๆ กันออกไปของคนในสังคม เป็นระบบสังคมที่พึ่งพิงอาศัยกัน คุณค่าของคนไม่ควรแก่การสรรเสริญนั้นแท้ที่จริงแล้วขึ้นอยู่กับการกระทำที่ไม่ล่วงในบาปกรรมทั้งปวง ด้วยการประพาศกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต เป็นสิ่งที่สังคมยกย่องและสรรเสริญ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพาศผิดในกาม การไม่พูดเท็จ ไม่พูดคหาหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่มีจิตพยาบาท ไม่เห็นผิด ทั้งหมดเรียกว่าธรรมชา หรือ อริยธรรม”^{๑๓} หลักการที่เกี่ยวกับศีลในที่นี้ครอบคลุมหลักศีล ๕ เกือบทั้งหมด เว้น ข้อที่ ๕ การไม่ดื่มสุราเมรัย แสดงให้เห็นว่า สังคมมนุษย์ในอดีตให้ความยอมรับ และเห็นความสำคัญของศีล ในการใช้เป็นระเบียบการอยู่อาศัยร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน ศีล จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์เมื่อเริ่มสร้างสังคม ด้วยเหตุนี้ทำให้สังคมมนุษย์แตกต่างจากสังคมสัตว์ทั่วไป กล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติศีล ๕ เพราะนั้นเป็นเรื่องเก่าที่มีมานานแล้วคู่กับสังคมมนุษย์ แต่พระองค์ทรงนำสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์มาสอนพร้อมทั้งชี้ให้เห็นความสำคัญ และสร้างจิตสำนึกให้อยากปฏิบัติตาม และแสดงให้เห็นว่า ศีล ๕ มิใช่แต่เป็นเพียงความประพาศที่ติงาม เป็นกุศลธรรมในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์ไปถึงความประพาศในระดับสังคมด้วย หากว่าสังคมหมู่ใดก็ตามมีผู้ที่ผิดศีล ไม่ว่าจะผิดข้อใดก็ตาม ย่อมมาพาซึ่งความเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคมให้แผ่ขยายออกไปมากขึ้น ประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตคือ ศีล ๕ ในระดับบุคคลนั้น ข้อที่หนึ่งนาทาน เป็นจุดเริ่มต้นของการผิดศีล เหนียวนาให้เกิดการละเมิดศีลข้ออื่นตามมา สาเหตุเป็นเพราะการบริโภคที่ไม่รู้จักพอของมนุษย์ ประกอบกับเมื่อทรัพยากรในโลกมีอยู่จำกัด ไม่เพียงพอ หรือขาดแคลน การลักขโมยย่อมปรากฏให้

^{๑๒} ดูรายละเอียดได้ใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕-๑๓๗/ ๕-๑๐๑.

^{๑๓} ดูรายละเอียดได้ใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕/ ๕- ๖.

เห็นจากการเห็นแก่ตัว และสัญญาติญาณในการเอาตัวรอดของมนุษย์ที่ยังตกอยู่ภายใต้กิเลส และ ตัณหา

หน้าที่ของผู้นำในสังคมที่ควรนำเรื่องนี้มาตระหนัก และวางแผนเพื่อให้ประชาชนสามารถ กินดี อยู่ดี แก้ปัญหาปากท้องให้ได้เสียก่อน ศิล ๕ จึงนำมาซึ่งความสงบสันติสุขให้กับผู้ที่ประพฤติ ปฏิบัติ และยังนำความสันติมาสู่สังคมนั้นๆ ให้ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะทางกาย วาจา หรือใจ เป็นสันติวิธีที่เริ่มต้นได้จากที่ตัวเรา สังคมที่สันติสุขด้วยศิลป ๕ นั้นมิใช่สังคมแห่งความฝัน แต่ เป็นสังคมที่สามารถเป็นจริงได้หากว่าเริ่มต้นที่ผู้นำในสังคม พร้อมใจกันน้อมนาศิลป ๕ มาใช้กับชีวิตตน และส่งเสริมคนรอบข้างให้มีศิลป เพราะ “ศิลป คือ ระเบียบ ข้อห้ามให้ผู้ปฏิบัติสำรวม กาย วาจา ให้ เป็นปกติเป็นข้อปฏิบัติที่มนุษย์นำไปยึดถือ ให้อยู่เป็นสุขในสังคมข้อปฏิบัติที่มนุษย์นำไปยึดถือปฏิบัติ ให้อยู่ในครอบครัวและสังคมอย่างมีความสุขเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานของพุทธศาสนา ทำให้เกิดความ สงบสุขแก่ผู้ปฏิบัติ ให้ทำดีเว้นชั่วทั้งปวง ตามบัญญัติศิลปทั้ง ๕ ข้อเป็นข้อห้ามทางศาสนา เพื่อให้ พุทธศาสนิกชนปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ให้ตนเอง สังคมอยู่อย่างสงบ ไม่วุ่นวาย เว้นชั่ว ทำดี มีจิตใจ แจ่มใสคือ ข้อห้ามซึ่งจะใช้คู่กับคำว่า ธรรม ซึ่งมีความหมายว่าสิ่งควรปฏิบัติ เมื่อนำมารวมกันคือ ศิลธรรม (Morality) หมายถึงการประพฤติในสิ่งที่ดีที่ขบทั้งศิลปและธรรม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ของสังคม ระดับต้นสำหรับสมาชิกในสังคมได้ใช้ปฏิบัติหรือประพฤติให้เกิดความสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ต่อกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทะเลาะ ไม่กดขี่ข่มเหงกัน ศิล ยังเป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุม กาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม เพื่อเป็นเกราะป้องกันตนเองไม่ให้กระทำชั่ว เป็นระเบียบปฏิบัติของพุทธ ศาสนา ข้อห้ามให้ผู้ปฏิบัติสำรวม กาย วาจา ใจ ให้เป็นปกติ

สรุปว่า หลักศิลป ๕ เป็นเครื่องบ่งชี้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยสามารถแบ่งการประพฤติ ปฏิบัติที่สามารถจำแนกความเป็นมนุษย์และสัตว์ได้อย่างชัดเจนได้ ศิล ๕ ข้อที่ ๑ การงดเว้นจากการ ฆ่าสัตว์ โดยปกติของมนุษย์แล้วจะไม่ฆ่ากันเองยกเว้นกรณีศึกสงคราม นั้นเป็นสิ่งแรกที่มนุษย์มีความ แตกต่างจากสัตว์ อาทิ เสือ หรือสิงโต ที่เวลาหิวก็จะไล่ล่าสัตว์อื่นเพื่อนำมาเป็นอาหารทันที ทำให้ สามารถแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์ได้อย่างชัดเจน

๔.๔.๒ วิเคราะห์ปัญหาปาณาติบาตในสังคมไทย

ปัญหาปาณาติบาตในสังคมไทยมองผ่านมิติหลักศิลป ๕ อันมีหลักที่ชาวพุทธทุกคนควร ทราบเบื้องต้นที่เป็นหลักหรือองค์แห่งการวินิจฉัยตัดสินว่า การกระทำนั้นมีความผิดหรือไม่ ๕ ประการ ถ้าครบทั้งองค์ ๕ หรือภาษาธรรมว่า “สัมภาระ ๕” จึงจะถือว่าล่วงละเมิด ศิล เป็นบาปและมี โทษ หากไม่ครบ ถือว่า ไม่เข้าข่ายของความผิดและโทษ หลักวินัจฉัยนั้นมีอยู่ว่า

๑. สัตว์มีชีวิต (ปาโณ)
๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (ปาณสณญิตา)
๓. จิตคิดจะฆ่า (วธกจิตต)
๔. พยายามที่จะฆ่า (อุปกุกโม)
๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น (เตนมรมณ)^{๙๔}

บุคลิกณะของการล่วงละเมิดมีการระบุกระบวนการและวิธีการไว้ ๓ อย่าง ดังนี้

^{๙๔} มงคลฤต. (ไทย) ๑/๒๐๒/๒๐๒.;อภิ.สง.อ. (บาลี) ๗๕/๑๖/๒๘๗

๑. การฆ่า
๒. การทำร้ายร่างกาย
๓. การทรมาน^{๙๕}

ลักษณะการล่วงละเมิดทั้งสามประการนี้ หากล่วงละเมิดการฆ่าถือว่าศีลขาด ขณะที่การทำร้ายร่างกายกับการทรมานเป็นแค่ศีลต่างพร้อย ศีลทะเล คือ ศีลมัวหมอง มีโอกาสที่ศีลขาดเพราะจิตใจเริ่มหยาบโหด กลายเป็นนักฆ่าได้และลักษณะของการล่วงละเมิดแต่ละอย่าง มีอธิบายไว้ดังนี้

๑. การฆ่า หมายถึง การทำร้ายชีวิตสัตว์อื่นให้ตกลงไป คือถึงแก่ความตาย ทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานทุกชนิด จำแนกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑) โดยวัตถุ มี ๒ ประเภท คือ

(๑) ฆ่ามนุษย์ ทางพุทธจักรปรับโทษขาดจากความเป็นพระคือ ปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด ทางอาณาจักรหรือกฎหมายบ้านเมืองมีโทษหนักถึงขั้นประหารชีวิต

(๒) ฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน มีโทษน้อยกว่ามนุษย์ ทางพุทธจักรปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด ทางอาณาจักรหรือกฎหมายบ้านเมืองถือว่ามิโทษเช่นเดียวกันตามกฎหมายที่บัญญัติไว้

๒) โดยเจตนา มี ๒ ประเภท คือ

(๑) ฆ่าโดยจงใจ (สจิตตกะ) คือมีเจตนาที่จะฆ่าให้ตาย

(๒) ฆ่าโดยไม่จงใจ (อจิตตกะ) คือ ไม่มีเจตนาที่จะฆ่าให้ตายตั้งแต่แรก เช่น การประสูติอุบัติเหตุ การป้องกันตัวและการรู้เท่าไม่ถึงการณ์

๓) โดยประโยชน์ มี ๒ ประเภท คือ

(๑) ฆ่าเอง คือการลงมือกระทำเอง เรียกว่า สาหัตถิกประโยชน์

(๒) ใช้ให้คนอื่นฆ่า คือการสั่งให้คนอื่นฆ่า เรียกว่า อาณัตถิกประโยชน์ การใช้ (สั่ง) ให้เขาทำ ยังมีหลักกวีนิพนธ์เพิ่มเติมว่าศีลจะขาดหรือจะเป็นบาปหรือไม่ ต่อเมื่อผู้รับทำได้ทำถูกต้องตามการใช้ จึงจะถือว่าผู้ใช้ผิดศีลด้วย^{๙๖} และหลักกวีนิพนธ์ไว้ เรียกว่า นิยม หรือการกำหนด มี ๖ ประการ

๑) นิยมวัตถุ คือกำหนดคน สัตว์ และทรัพย์สิ่งของ

๒) นิยมกาล คือกำหนดเวลาให้ทำ

๓) นิยมโอกาส คือกำหนดสถานที่ให้ทำ

๔) นิยมอาวุธ คือกำหนดศัสตราวุธ หรือวัตถุสำหรับฆ่า เช่น ยาพิษ เป็นต้น

๕) นิยมอิริยาบถ คือกำหนดอิริยาบถให้ฆ่า อิริยาบถมี 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน

๖) นิยมกิริยาพิเศษ คือกำหนดวิธีที่ให้ฆ่า เช่น ใช้เหยียง ฟัน แทง^{๙๗}

การกำหนดนิยมนี้นี้ ถ้าผู้ทำตาม ทำไม่ตรงตามนิยาม เช่น ถูกจ้ำจวนให้ใช้ปืนยิง แต่ไปใช้มีดแทงจนตาย อย่างนี้เรียกว่า ผิดนิยามอาวุธและนิยามกิริยาพิเศษ ในกรณีนี้ผู้ใช้ไม่ผิดศีล เพราะผู้ทำตาม

^{๙๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๕), (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๙๗} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๕๔๕; วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓/๙๐.

ทำผิดนิยาม กระนั้นผู้ใช้อเองก็ถือว่าเป็นบาป เพราะใจได้ถูกความชั่ว คือความโลภ ความโกรธ และความหลงไม่รู้ความจริง อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่งครอบงำจิตใจ ในที่นี้แสดงให้เห็นว่า จิตใจของผู้ใช้หรือผู้จ้างวานมีโทษคือ ความโกรธอยู่ภายใน และอาจมีโลภะและโมหะด้วยจึงได้ และการจ้างวาน ดังนั้นผู้จ้างวานจึงบาป ส่วนการกระทำของมือป็นเองผิดทั้งศีลและเป็นบาปอย่างแน่นอนลักษณะการฆ่ายังต้องพิจารณาถึงความพยายามในการกระทำพระไตรปิฎกอรกถกถาที่เรียกว่า ประโยค โดยกำหนดรายละเอียดไว้ ๖ อย่าง ประกอบด้วย

- ๑) สาทตถิกปโยคะ ความพยายามลงมือกระทำด้วยตนเอง
- ๒) อาณัตติกปโยคะ ความพยายามโดยใช้ให้คนอื่นกระทำ
- ๓) นิสัสคคียปโยคะ ความพยายามโดยการปล่อยหรือส่งเครื่องประหาร เช่น ยิงธนู ยิงปืน ยิงซีปนาวุธ ฟุ้งหอก ขว้างมีด ขว้างระเบิด
- ๔) ถาวรปโยคะ ความพยายามในการตั้งเครื่องประหารอยู่กับที่ หมายถึง การวางกับดักกลลวงเพื่อฆ่าให้ตาย เช่น หลุมพราง วางกับระเบิด วางบ่วง วางตาข่าย ปักขวากหนาม
- ๕) วิชขมยปโยคะ ความพยายาม ในการใช้วิชาอาคม เวทมนตร์คาถาตามหลัก
- ๖) อิทธิมยปโยคะ ความพยายามในการใช้อิทธิฤทธิ์ ซึ่งเป็นญาณวิเศษที่เกิดจากการฝึกฝนสมาธิ แต่นำไปใช้ในทางที่ผิด^{๙๘}

โดยสรุปปโยคะทั้ง ๖ โดยย่อได้ ๒อย่าง คือ สาทตถิกปโยคะคือทำเอง กับ อาณัตติกปโยคะใช้ให้เขาทำ ซึ่งการฆ่าผิดทั้งสองประโยค หมายความว่า ฆ่าเองก็ผิด และใช้ให้เขาฆ่า คนใช้ก็ผิด และปัญหาเกี่ยวกับการผิดศีลข้อปาณาติบาต มีข่าวปรากฏเกือบทุกวัน หากไม่เป็นการฆ่ากัน ก็เป็นการเบียดเบียนทะเลาะเบาะแว้ง เป็นสาเหตุให้เกิดการฆ่าในเวลาต่อมา โดยพื้นฐานชาวพุทธทุกคนทราบดีว่า การฆ่าเป็นการผิดศีล เป็นบาป ไม่ควรฆ่าเบียดเบียนกัน แต่สังคมทุกวันนี้มีการฆ่าไม่เว้น ถ้าไม่ฆ่ามนุษย์ด้วยกันเอง ก็ฆ่าสัตว์ จึงดูเหมือนว่าชาวพุทธรู้หลักธรรมข้อนี้ดี แต่ก็ยังฝันหรือลวงละเมิด ไม่ยอมปฏิบัติตามข้อห้ามของศีล มีประเด็นที่น่าสนใจว่า เมื่อฆ่าแล้วเป็นบาป แล้วทำไมต้องฆ่า มีความจำเป็นหรือว่ามีอำนาจของกิเลสบางอย่างครอบงำ จึงลืมนสติลวงละเมิดศีลข้อ ๑ เช่น การฆ่าสัตว์เพื่อทำเป็นอาหารและการฆ่านั้นถือว่าศีลขาด แต่ทำไมชาวพุทธยังฆ่าสัตว์ โดยเฉพาะชาวพุทธเถรวาทที่นิยมรับประทานเนื้อสัตว์ ทั้งพระและฆราวาสเป็นที่มาสำหรับข้อกังขาของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานหรือชาวตะวันตกที่เกิดความสงสัยว่า เมื่อสอนไม่ให้ฆ่า แต่ทำไมถึงรับประทานเนื้อสัตว์ ไม่เท่ากับเป็นการส่งเสริมการฆ่า หรือฆ่าด้วยตนเองมิใช่หรือประเด็นนี้ชาวพุทธเถรวาทให้เหตุผลว่า การฆ่ากับการรับประทาน เป็นคนละอย่างกัน เป็นจิตคนละดวง และได้อธิบายโดยอาศัยหลักการ ๓ ประการ คือ

- ๑) เนื้อที่ตนไม่ได้เห็น
- ๒) เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน
- ๓) เนื้อที่ตนไม่ได้รังเกียจ^{๙๙}

^{๙๘} อภ.สง.อ. (ไทย) ๗๕/๑๖/๒๘๗; วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๕๓๖; วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓/๗๘.

^{๙๙} ม.ม. (ไทย) ๒๐/๕๗/๑๐๐.

สรุปว่า ทั้ง ๓ ประเด็นนี้ ถ้าพระสงฆ์ไม่เห็น ไม่ได้ยินและไม่เกิดความสงสัยว่าเป็นเนื้อที่ เขาฆ่าเพื่อตน ก็สามารถฉันทได้ นี่เป็นหลักวินิจฉัยของพระ เพื่อเป็นการดำรงชีพให้อีกกับบริบททาง สังคมที่พระอยู่ร่วมอาศัย และสำหรับฆราวาสมีหลักอธิบายว่า การฆ่าผิดศีล เป็นบาปแน่นอน แต่ก็ มีข้อพิจารณาอยู่ ๓ ประการ เช่นกัน คือ “โดยวัตถุ เจตนา และประโยชน์” ข้อพิจารณานี้เหมือนเป็นข้อ ผ่านผันที่ช่วยให้สบายใจว่า แม้จะเป็นบาป แต่ก็บาปน้อย เพราะมีเจตนาฆ่าเอาไปทำประโยชน์ เช่น ฆ่าเพื่อยังชีพ ทำบุญ เลี้ยงเพื่อน ประกอบอาชีพ สัตว์ที่ฆ่าก็เป็นสัตว์เลี้ยงเพื่อเป็นอาหารอยู่แล้ว ข้อพิจารณาเหล่านี้ อาจเป็นเหตุผลในการเทศน์สอนของพระสงฆ์และนักการศึกษาในเรื่องการฆ่าว่า แม้จะฆ่าก็ควรฆ่าให้น้อยที่สุด และถ้าฆ่าเพื่อประกอบประโยชน์บาปจากการฆ่าก็จะมีวิบากกรรมน้อย และปัญหาสังคมยุคสมัยใหม่มีมากขึ้นทุกวัน เช่น ปัญหาการฆ่ามนุษย์ด้วยตัวเอง ปัญหาอัตวินิบาต ปัญหาการุณยฆาต ข้อพิจารณานี้ ยังให้คำตอบไม่ชัดเจนหากเทียบกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มหายานจะมีคำตอบที่ชัดเจนกว่าเถรวาทมาก

๔.๔.๓ วิเคราะห์หลักเมตตารธรรมกับการแก้ไขปัญหาปาณาติบาตในสังคมไทย

หลักเมตตารธรรมกับการแก้ไขปัญหาปาณาติบาตในสังคมไทย สอดคล้องกับชื่อของ โทษที่ที่เกิดจากการทำปาณาติบาต เรียกโดยรวมว่า “กรรมหรือบาป ตรงกันข้ามกับคำว่า บุญและมี คำนิยาม บาปไว้ว่าเป็น ความชั่ว ความร้าย ความชั่วร้าย กรรมชั่ว กรรมลามก อุกุศลกรรมที่ส่งผลถึง ความเดือดร้อน สภาพที่ส่งผลให้ถึงคดีอันชั่ว สิ่งที่ทำให้จิตใจตกไปสู่ที่ชั่ว คือทำให้เลวลง ให้เสื่อมลง”^{๑๐๐} ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อกุศลมูลประกอบด้วย ความโลภ ความโกรธและความหลง” เป็น รากเหงาของฝ่ายชั่วบาปน้อยขึ้นอยู่กับคุณค่าของชีวิตบาปมากหรือน้อย เป็นบาปชั้นรองลงมาจาก การทำอนันตริยกรรม ซึ่งไม่มีผลถึงการห้ามสวรรค์ มรรค ผล นิพพานในชาตินี้ เหมือนกับ อนันตริยกรรม และชีวิตที่ถูกฆ่านั้นถ้าเป็นมนุษย์เป็นมนุษย์ที่ชีวิตทั่วๆ ไปนอกเหนือจากแหล่ง อนันตริยกรรมทั้ง ๕ อย่างและเงื่อนไขว่า “สัตว์คุณมากคุณน้อยความพยายามมากหรือน้อยขนาดของ สัตว์ใหญ่หรือสัตว์น้อยคุณค่าของสัตว์ที่มีขนาดเท่ากันและเจตนาเป็นกุศลหรืออกุศล”^{๑๐๑} สังคม ตะวันตกและและตะวันออก มองชีวิตและคุณค่าของชีวิตอยู่ที่การได้มีโอกาสเสพสุขทางอายตนะและ เรียกแนวคิดนี้ว่า “แนวคิดแบบ สุขนิยมหรือ (Hedonism) เวลาที่กำลังมีชีวิตอยู่ ขณะที่ยังมีลมหายใจ อยู่ในโลกอยู่นี้ อะไรคือสิ่งที่ควรแสวงหาใส่ตนก่อนที่จะตายจากโลกนี้ไปเพื่อให้ได้เรียนรู้ว่าจะใช้ชีวิต อันเป็นสิ่งจำกัดด้วยกาลเวลานี้ไปทำอะไรรจริงจะคุ้มค่าที่สุด มีคำตอบว่า ควรใช้ชีวิตทั้งหมดไปกับการ แสวงหาความสุขทางอายตนะ”^{๑๐๒} ความสุขทางอายตนะหมายถึงความสุขอันเกิดจากการใช้ตา หู จมูก ลิ้น และกายรับรู้หรือสัมผัสสิ่งต่างๆ ในโลก เช่น การชมภาพยนตร์ใช้ปราสาทตา การฟังเพลง ปราสาทหู ประพรมน้ำหอม ใช้ปราสาทจมูก กินอาหารที่มีรสชาติอร่อยๆ ใช้ระบบปราสาทของลิ้น และการนอนบนที่นอนที่นุ่มสบาย ใช้ปราสาทสัมผัสทางกายเป็นตัวอย่างของการเสพสุขทางอายตนะ

^{๑๐๐} พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๖.

^{๑๐๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลที่ปณี แปล เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๗๙.

^{๑๐๒} สมภาร พรหมทา, ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. อรุณการ พิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕-๒๖.

ผ่านหลักศีลธรรม ที่เป็นฐานรองรับหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนศีลธรรม โดยตรงแก่ผู้ฟังในบางครั้ง เพราะศีลธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นมีเนื้อหาละเอียดลึกซึ้ง ยากแก่การทำความเข้าใจของปุถุชน ดังนั้น เพื่อให้ศีลธรรมนั้นมีคุณค่าต่อมนุษย์ พระองค์จึงสอนศีลธรรมหรือจริยธรรมปูพื้นฐานจิต อบรมอินทรีย์ของเวไนยสัตว์ให้แก่กล้าก่อน ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงแสดงศีลธรรมภายหลังศีลธรรม เป็นส่วนที่กล่าวถึงการกระทำทางไตรทวารที่มีค่าทางจริยะตามหลักพุทธจริยศาสตร์ว่าต้องดำเนินไปเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นศีลธรรมนั้น เพราะถ้าไม่มีเป้าหมายในการกระทำ การกระทำต่างๆ ของมนุษย์ก็ไม่อาจจะบอกได้ว่าการกระทำดังกล่าวนี้ถูกหรือผิดได้ เป็นแต่สักว่าทาแล้ว กาลังทา หรือทาอยู่เท่านั้น หากมูลเหตุจูงใจเบื้องต้นและเป้าหมายอันเป็นที่สุดมิได้ แต่เมื่อบุคคลเชื่อว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต เช่น เห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เป็นต้น การกระทำต่างๆ ซึ่งกล่าวไว้ดี ถูก และควร ย่อมนำไปสู่ความสุขอันเป็นเป้าหมายนั้นแต่เป็นเสรีภาพที่สัมพันธ์กับกฎของเหตุและผลที่สำคัญคือความตั้งใจหรือเจตนาอันแรงกล้าของบุคคลที่มีต่อการกระทำนั้นๆ เจตนาเป็นมาตรการตัดสินการกระทำตามหลักพุทธจริยศาสตร์ แต่เจตนาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับตัดสินการกระทำของมนุษย์

พระพุทธศาสนามีเกณฑ์และหลักเกณฑ์เพื่อรองรับในการตัดสิน คุณค่าเชิงจริยธรรมเกี่ยวกับการทำปาณาติบาตไว้ ๒ ระดับคือ เกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เกณฑ์หลักสำหรับตัดสินความที่กรรมเป็นกุศลหรืออกุศล โดยใช้เจตนาและสถานะแห่งกรรมนั้นที่ส่งผลต่อจิต และเกณฑ์รองคือใช้มโนธรรมของตนเอง การยอมรับของบัณฑิต และพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำความสอดคล้องของเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง คือ “การใช้ความเป็นกุศลมูลและอกุศลมูลและสถานะที่ส่งผลต่อจิตใจ เช่น ความปลอดโปร่ง บริสุทธิ์ สงบ ความกระวนกระวาย ความเร่าร้อน เป็นเกณฑ์หลักในการตัดสิน ส่วนเกณฑ์อื่นๆ ศาสนาโดยทั่วไปนั้นไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ว่าเราควรใช้ชีวิตเพื่อแสวงหาสุขทางอายตนะเท่านั้น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะศาสนาเชื่อว่าความสุขทางอายตนะนั้นไม่ใช่สิ่งจริงยั่งยืน การใช้ชีวิตแสวงหาสิ่งที่ไม่จริงยั่งยืนนั้นศาสนาพิจารณาว่าไม่ใช่ความฉลาด ตรงกันข้าม ศาสนาเห็นว่ามีสิ่งดีๆ ที่เป็นอมตะรอเราให้เข้าถึงอยู่มากมาย บางอย่างสามารถเข้าถึงในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ บางอย่างจะเข้าถึงได้เมื่อตายไปแล้ว”^{๑๐๗} แม้เรื่องเกี่ยวกับผลของการกระทำปาณาติบาต ศาสนาพุทธจะไม่ถือว่าเป็นหลักในการตัดสินการกระทำ แต่มีนัยในการพิจารณาและการตัดสินคุณค่าทางจริยะของการกระทำนั้น ที่อาศัยทั้งเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เกณฑ์หลักคือการพิจารณาความเป็นกุศลและอกุศล โดยเจตนาและสถานะที่การกระทำนั้นมีต่อสถานะแห่งจิตนั้น เป็นเกณฑ์แรกที่จะใช้เป็นเกณฑ์ เนื่องจากในการกระทำของมนุษย์มีจิตเป็นผู้สั่งการและเป็นใหญ่ในการกระทำทั้งหมด และมีผลมากกว่าการกระทำที่เกิดทางกายและทางวาจา ทั้งในการกระทำดีและกระทำชั่ว เมื่อบุคคลคิดและทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง กระบวนการทำงานของจิตและเจตนาตามหลักจิตนิยมและกรรมนิยามย่อมดำเนินควบคู่กันไป โดยการอาศัยกันและกัน แต่แยกกันโดยความเป็นกฎธรรมชาติที่ต่างกัน “เรื่องจิตกับเจตนาของมนุษย์เป็นกฎธรรมชาติ คนละด้าน แม้ว่ากฎทั้งสองจะทำงานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

^{๑๐๗} สมภาร พรหมทา, ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก. อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๗.

อุปมาเหมือนกับต้นที่ขับเรื้อยนต์ จิตเป็นเหมือนเรือพร้อมทั้งเครื่องจักรเครื่องยนต์ทั้งหมด เจตจางง หรือกรรมเป็นเหมือนกับต้นที่จะชักนาเรือไปหาอะไรๆ ที่ไหนๆ และอย่างไร”

ลักษณะเกณฑ์รอง ใช้เป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซ้ำซ้อน ไม่ว่าจะโดยมโนธรรมต่อสังคม การยอมรับของบัณฑิต วิธีการในการกระทำ และผลของการกระทำที่มีต่อตนเองและสังคม ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซ้ำซ้อนกันนี้ จะใช้เจตนาเพียงอย่างเดียว ตัดสินนั้นเป็นการไม่เพียงพอ และรู้ได้ยากในระดับสังคมดังที่กล่าวไว้แล้วในตอนที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาเกณฑ์ตัดสิน หรือมาตรการทางจริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์ เพื่อให้การตัดสินว่าการกระทำอย่างนี้ ถูก ผิด ควร ไม่ควรอย่างไร จึงต้องอาศัยเกณฑ์รองเป็นมาตรการทางจริยะ อีกประการหนึ่งในการตัดสินร่วมด้วย ความจำเป็นที่จะต้องใช้เกณฑ์ถึง ๒ อย่างเป็นเกณฑ์ในการตัดสินนี้ ในระดับเกณฑ์รอง อาจพิจารณาได้จากข้อเท็จจริงในสังคมในปัจจุบันประการหนึ่ง จะเห็นได้ว่า ลาพัง การกระทำบางอย่างทางกาย ทางวาจา เมื่อพิจารณาโดยการกระทำ (วิธีการ) และผลของการกระทำ ย่อมวินิจฉัยได้ไม่ยาก สิ่งที่แสดงออกมาทางกาย ทางวาจา รู้ได้โดยง่าย โดยวินิจฉัยว่า ตนเองดีเตียน การกระทำตนเองหรือไม่ บัณฑิตยอมรับหรือดีเตียนหรือไม่ เป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือสังคม หรือเบียดเบียนตนและสังคมหรือไม่ อาศัยเกณฑ์ตัดสินเท่านั้นก็ทราบได้ว่า การกระทำเช่นนี้ ดี ชั่ว ถูก ผิด ควรหรือไม่ควรอย่างไร โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงเจตนาในการกระทำ แต่ไม่ได้หมายความว่า การกระทำนั้นบุคคลปราศจากเจตนา เพราะเมื่อไม่ประกอบด้วยเจตนา การกระทำย่อมไม่เป็นอันทาและไม่จัดเป็นกรรม ด้วยเหตุผลที่ว่า “พุทธจริยศาสตร์” มีรากฐานจากคำสอนในทางพุทธศาสนา แต่ในทางกลับกันพุทธจริยศาสตร์กลับมีลักษณะเฉพาะแตกต่างออกไป เมื่อเทียบกับจริยศาสตร์ในศาสนาอื่น ดังนี้

๑) ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ ไม่ได้มีลักษณะบังคับเหมือนกฎหมาย และมีบทลงโทษเหมือนบางศาสนา เช่น เมื่อชาวพุทธทาผิดศีล จะไม่มีข้อบังคับอันใดที่จะต้องให้ชาวพุทธต้องได้รับโทษ แต่เสนอให้พิจารณาเพียงว่าทาผิดศีล จะมีผลจากการกระทำนั้น ที่เรียกว่า “กรรม” อันเป็นจากการกระทำของผู้นั่นเอง เช่น “ทากรรมชื้อปาณาติบาต มีผลทาให้อายุสั้น มีโรครามาก” เป็นต้น

๒) ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ มีความเป็นสมบูรณนิยม กล่าวคือ เป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัวไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมา เช่นเดียวกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่นๆ เป็นหลักสากลที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน เช่น หลักเบญจศีล ฆ่าสัตว์ ไม่ว่าจะใคร อะไร สัตว์เล็ก น้อย ใหญ่ ที่ใด เวลาใด ลักทรัพย์ ไม่ว่าจะลักของใคร ที่ไหน เมื่อไหร่ เวลาใดก็จัดว่าเป็นอนินนาทาน ไม่มีช้อยกเว้น ถือว่าผิดศีล และมีผลเป็นบาปอย่างแน่นอน

ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับศาสนา “จริยธรรม มีขอบเขตครอบคลุมเรื่องความดี ความงาม ความสุข การกำหนดคุณค่าของคุณธรรม ศีลธรรม การวางแนวทางมาตรฐานความประพฤติ การสร้าง ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกันด้วยการปลูกฝังลักษณะนิสัย หลักธรรมจึงเป็นหลักความประพฤติของแต่ละบุคคล กลุ่มชน สังคม ฟังปฏิบัติต่อกันเพื่อความสันติสุข ทุกศาสนาจะมีแนวจริยธรรมที่กำหนดคุณค่าความงาม ความดี ความถูกต้องไว้เป็นวิถีปฏิบัติ ตามความศรัทธาต่อหลักธรรมของแต่ละศาสนา จริยธรรมกับศาสนา จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับข้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าเราไม่เห็นแก่ตัว มองในแง่ของเด็ก หรือตัวผู้ถูกกระทำ มีหลักธรรมดาว่าสัตว์ทุกตนรักชีวิต

และรักสุขเกลียดทุกข์”^{๑๑๔} การวิเคราะห์โดยนัยทางคุณธรรมนี้ ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับศาสนาได้ ดังนี้

๑) ศาสนามีพื้นฐานจริยธรรมบ่งชี้ความดี ความถูกต้อง ความงดงาม บุญกุศล ศาสนาแก่นสารของจริยธรรมมาประกอบเป็นหลักธรรมคำสอน ศาสนา ทาหน้าที่หาข้อจริยธรรมออกมา เป็นสิ่งที่ปฏิบัติ เป็นข้อกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

๒) ศาสนาและจริยธรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่สามารถแยกรายละเอียด ออกจากกัน ศาสนาเปรียบเสมือนคลอง จริยธรรมเปรียบเหมือนน้ำคลอง ช่วยทาสายน้ำให้ไหลไปสู่ จุดหมายปลายทาง ถ้าคลองปราศจากน้ำ ย่อมเหือดแห้ง ไร้ค่า จริยธรรมจึงเป็นคุณค่าของศาสนา ทำให้ศาสนาดำรงสืบทอดได้ตลอดไป

๓) ศาสนาเชื่อมแต่จริยธรรมทางสภาพ คำว่าศาสนาประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ “หลักธรรม” เป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง จริยธรรมเป็นคุณค่าที่ถาวร ไม่มีสิ่งใดลบล้างได้ บุคคลผู้ดูแลศาสนา ที่เรียกว่า “พระ” ศาสนิกชนมีความรู้สึก ว่าเป็นสัญลักษณ์ เป็นเป่าสายตาของคนทั่วไป ฉะนั้นพระสงฆ์ ต้องสารรวมให้มาก มิฉะนั้นจะไม่มีใครใส่บาตรให้ฉัน พระพุทธ พระธรรม ไม่เสื่อมอยู่แล้ว พุทธศาสนา จึงคงหลักธรรมไว้เป็นจริยธรรม คุณธรรม ควรค่าแก่การเก็บรักษาไว้

๔) ศาสนาจัดระเบียบของจริยธรรมให้ง่ายต่อการตัดสินใจปฏิบัติ จริยธรรมมี รายละเอียดปลีกย่อยมาก สามารถใช้เหตุผลวิเคราะห์ ดี-ชั่ว ถูก-ผิด ควร-ไม่ควร ได้หลายทางตาม สภาพเหตุการณ์แวดล้อม จึงมีความยุ่งยากในการจะตัดสินใจว่าสิ่งใด มี จริยธรรมหรือไม่ หรือ มีมาก น้อยเพียงใด ดังนั้นจึงสร้างระเบียบวินัย ขึ้นในสังคม เพื่อง่ายต่อการตัดสินใจ

๕) ศาสนาและจริยธรรมสร้างสันติสุขขึ้นในโลก ศาสนาและจริยธรรมประสานสัมพันธ์ กันปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีจิตใจคน ขยายขอบเขตกว้างออกไป เอื้อประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยการให้ ความรัก เมตตากรุณา ให้อภัยปรารถนาดีต่อกัน จริยธรรมสร้างความสัมพันธ์อันดีในมวลมนุษยชาติ ทำให้เกิดหลักศาสนาความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๖) ศาสนาและจริยธรรมมีปรัชญาคุณธรรม (Virtue philosophy) เป็นแก่นสารที่มีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความรู้ของศาสตร์ต่างๆ ซึ่งสามารถตีความได้ ๒ ด้าน ดังนี้

(๑) ด้านเทวศาสตร์ ตีความว่าศาสนา คือ ความต่อเนื่องคุณธรรมที่มีพื้นฐาน อำนาจปาฏิหาริย์ หรือเทวโองการ

(๒) ด้านจริยศาสตร์ ตีความว่าจริยธรรม คือ คุณความดีที่พึงประพฤติปฏิบัติ คุณค่าที่เสริมสร้างความบริสุทธิ์สมบูรณ์ให้แก่บุคคลและสังคมส่วนรวม การศึกษาจริยธรรมอาจศึกษาได้ โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับศาสนาใด ส่วนการศึกษาศาสนาต้องศึกษาจริยธรรมให้ศาสนานั้นให้เข้าใจใน คำสอน

คุณค่าความผิดถูกจากการทำปาณาติบาตวัดจากมาตรฐานของวัฒนธรรมจากแหล่งต่างๆ จะพบว่ามิตั้งแต่ด้านบวกไปจนถึงด้านลบ การตัดสินใจที่ขาดมาตรฐานทางศีลธรรมจริยธรรมตลอดถึง วัฒนธรรมประเพณีด้วยตนเองว่า “เรื่องการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ชนทุกๆเผ่าในโลกที่มีมาตรฐานทาง

^{๑๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทำแท้ง: ตัดสินอย่างไร ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร การทำแท้งในทัศนะ ของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จากัด, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒.

ศีลธรรมและจริยธรรมต่างจากพระพุทธศาสนา คงพร้อมใจกันประณามและรังเกียจ ตรงกันข้ามการทาลายชีวิตมนุษย์นั้น ในบางแห่งไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่น่าตำหนิถ้าหากความสัมพันธ์ในระหว่างเพื่อนบ้านถึงขั้นที่จะต้องกระทำเช่นนั้น บางแห่งมีประเพณีให้ฆ่าลูกหญิงคนแรก บางแห่งสามีมีสิทธิ์ในความเป็นความตายของภรรยาอย่างเต็มที่ และบางแห่งถือเป็นหน้าที่ของลูกที่จะต้องฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ก่อนท่านจะถึงชราภาพ บางแห่งคนจะถูกประหารชีวิต เพราะการขโมยไก่เพียงตัวเดียว หรือเพราะเขาผู้นั้นเกิดในวันพุธ”^{๑๐๕} และเกณฑ์ตัดสินบุญบาปกรรมวิบากในทางจริยธรรมสำหรับคำว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด ในพฤติกรรมของบุคคลซึ่งมีทั้งพึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาคือเกณฑ์ความถูกต้องของสังคม หรืออีกนัยหนึ่ง คือ สังคมยอมรับว่าดีว่าถูก ในทางตรงกันข้าม หากสังคมเห็นว่าพฤติกรรมนั้น ผิดหรือชั่วก็จะรับปฏิกริยาโต้ตอบ คือ สังคมไม่ยอมรับ สังคมไทยส่วนใหญ่ยึดถือหลักพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดังนั้นถ้าบุคคลใดประพฤติสอดคล้องตามหลักพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นคนมีจริยธรรม และคำว่า“ดี” หมายถึง ความดี ความงาม ความชอบ ความประพฤติดี ไม่ชั่วทรามเป็นคุณค่าทางจริยธรรม ใช้ประเมินความประพฤติว่าดีหรือไม่ ส่วนความชั่วนั้น ตรงกันข้ามกับความดีคำว่า“ถูก-ผิด” นั้น “ถูก” หมายถึง ความจริง ความชอบ ความเหมาะสมถูกต้องของคลองธรรม “ผิด” ตรงข้ามกับถูก หลักเกณฑ์ของความดีในทางจริยธรรมตามหลักเกณฑ์ของความดีในทางจริยธรรมเราสามารถนำมาปฏิบัติได้ทั้งหมด ๕ ข้อ ดังนี้

๑. ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ตามหลักคำสอนของศาสนา
๒. มีเจตนาดี กระทำในทางดี ให้ถูกต้องกับหลักศีลธรรม
๓. มีประโยชน์ ผลจากการกระทำความดีจะก่อให้เกิดความสุขทั้งด้านจิตใจ และร่างกาย เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมส่วนรวม
๔. ต้องคำนึงถึงกาลสมัย เช่น แต่ก่อนนิยมคลุมถุงชน พ่อแม่จัดหาคู่ครอง ให้ลูกปัจจุบัน เลือกกันเอง หากเอาวิธีคลุมถุงชนมาใช้ในปัจจุบันคงไม่เหมาะสม จะได้รับการประณามจากสังคม
๕. ต้องคำนึงถึงกาลเทศะ คือ ให้เหมาะกับเวลาและสถานที่คุณค่าทางจริยธรรมและการนำไปใช้ ประกอบด้วย
 - ๑) การดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท มีพุทธภาษิตว่า “ชีวิตไม่ยั่งยืน ความตายเป็นสิ่งยั่งยืน” ชีวิตคนจะตายเมื่อไรไม่แน่ แต่ความตายคอยอยู่เป็นสิ่งที่ ทุกคนทราบดี
 - ๒) ช่วยให้เกิดกำลังใจ ทุกชีวิตต้องดำเนินชีวิตไป ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เมื่อมีอะไรที่ ได้รับมอบหมายต้องปฏิบัติให้แล้วเสร็จ โดยให้ความหวังกับตนเอง และ ผู้อื่นเสมอ
 - ๓) ทาใจได้เมื่อผิดหวัง ไม่คิดมาก ไม่ฆ่าตัวตาย ไม่ร้องไห้เปรียบเทียบกับ “ธรรมชาติของมนุษย์คือมีเกิดแก่เจ็บตาย ชีวิตคนนั้น เกิดมาทุกชีวิตหนีไม่พ้น คือความตาย
 - ๔) หลีกห่างและละเว้นจากสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ เช่น การหลงติดอบายมุข กฎหมาย การทุจริตต่อหน้าที่ การค้าของที่ผิดกฎหมาย
 - ๕) การปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ส่วนวิทย์วิศเวทย์ ได้ให้เกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมทางจริยธรรมของมนุษย์ ดังนี้

^{๑๐๕} บุญมี แพนแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

๑) ใช้มนุษย์เป็นผู้ตัดสิน ทศณะนี้ถือว่า มนุษย์เป็นผู้วัดทุกสิ่ง คนแต่ละคนเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง ความดี ความชั่วขึ้นอยู่กับความรู้สึกของแต่ละคน

๒) ใช้สังคม จารีตประเพณี ศาสนามาเป็นเกณฑ์ตัดสิน ทศณะนี้ถือเอาความเห็น สังคม จารีตประเพณีของสังคมหรือศาสนาเป็นเกณฑ์ตัดสิน เพราะสังคมแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมแตกต่างกันไปตามความเห็นของสังคม จึงไม่ควรนำเกณฑ์ของสังคมหนึ่งไปตัดสินการกระทำของ คนที่อยู่ในอีกสังคมหนึ่ง

๓) ใช้มนธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสิน มนธรรม คือสำนึกในความดีความชั่ว หรือปัญญา หรืออินทรีย์ทางศีลธรรม ซึ่งมนุษย์มีติดตัวมาตั้งแต่เกิด ในฐานะที่มนุษย์ได้หยั่งเห็นความดี ความชั่ว ความถูก ความผิดได้โดยตรง จึงใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความถูก-ผิด ดี-ชั่ว ได้

๔) ใช้ประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสิน ทศณะนี้ถือว่า การกระทำอันใดอันหนึ่ง ไม่ดี หรือ ชั่วในตนเอง แต่ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงว่า มันก่อให้เกิดประโยชน์ได้แค่ไหน สำหรับลัทธินี้ สิ่งที่เป็นประโยชน์คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขหรือให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ลัทธินี้เรียกว่า “ลัทธิประโยชน์นิยม” และเป็น “สุขนิยม” คือ การกระทำที่ถูกจัดเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิด ความสุขมากที่สุดของมนุษย์ หลักการในการตัดสินการกระทำยึดหลัก มหุสุข คือ การกระทำที่ถูก คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด

๕) ใช้เจตนาหรือหลักการเป็นเกณฑ์ตัดสิน ทศณะนี้ถือว่า ความดี-ความชั่ว ผิด-ถูก ซึ่งเป็นค่าทางศีลธรรมเป็นสิ่งตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งใด ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการกระทำใด การกระทำหนึ่งเป็นสิ่งดี มันจะต้องดีเสมอไป เช่น การพูดความจริงเป็นสิ่งดี ไม่ว่าใครจะพูด พูดที่ใด เวลาใด จะก่อให้เกิดผลอย่างไร มันก็ยังเป็นความดีอยู่เสมอ เพราะความดีมีอยู่ที่ตัวการกระทำ การกระทำที่ถูกคือการกระทำตามเจตนาดี เป็นเจตนาที่กระทำตามหน้าที่ของมนุษย์ซึ่งทุกคนยอมรับ และปฏิบัติได้ เป็นกฎทางศีลธรรมที่เป็นสากลใช้ได้กับทุกๆ คนได้ในทุกสังคม โดยไม่คำนึงถึงความรู้สึก อารมณ์ หรือผลประโยชน์อย่างใดที่จะเกิดตามมา^{๑๑๖}

สรุปว่า ความผิดถูกจากการทำปาณาติบาตวัดจากมาตรฐานและลักษณะของความสำนึก เกี่ยวกับความดีความชั่วของตนเอง โดยใช้หลัก “มนธรรม” ในการพิจารณา ดังนี้

๑) ใช้มนธรรม คือ ความรู้สึกผิดของชั่วดีของตนเองโดยพิจารณาว่าการกระทำนั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

๒) พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์ หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ชื่นชมสรรเสริญหรือตำหนิติเตียนอย่างไร

๓) พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นโดยการพิจารณาอย่างแยกคางว่า เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้ตนเองหรือผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือเป็นไปเพื่อทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นหรือไม่การใคร่ครวญแล้วจึงทาจะนั้น ในการพิจารณาเกณฑ์ตัดสินความดีและความชั่วโดยดูที่ผลนั้นสามารถพิจารณาได้ ๓ ลักษณะ คือ

(๑) พิจารณาว่าการกระทำนั้นส่งผลเป็นทุกข์หรือสุขแก่ตนเอง

^{๑๑๖} บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๔-๑๑๖.

(๒) พิจารณาว่าการกระทำนั้นส่งผลเป็นทุกข์หรือสุขแก่คนอื่น

(๓) พิจารณาว่าการกระทำนั้นส่งผลเป็นทุกข์หรือสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เงื่อนไขที่นำมาพิจารณานี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากชีวิตของบิดามารดาและชีวิตของพระอรหันต์ในบาณะที่เป็นชีวิตในชั้นอนันตริยกรรมเพราะชีวิตชั้นนี้ไม่มีเงื่อนไขต่อรองได้

๔.๕สรุป

หลักศีล ๕ และปาณาติบาต คือ ระเบียบความประพฤติ หรือความหมายแบบนามธรรมอย่างแท้จริง คือระเบียบความเป็นอยู่ ทั้งส่วนตัว และที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา ตลอดจนการทำความหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้ เพื่อให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติกิจต่างๆ ที่เป็นไปเพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ตั้งใจซึ่งเป็นอุดมคติของคนในสังคมหรือชุมชนนั้นโดยทั่วไป ระเบียบความประพฤตินี้ มีลักษณะเป็นการปิดกั้นโอกาสที่จะทำความชั่ว และส่งเสริมโอกาสสำหรับทำความดี โดยฝึกคนให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ด้านกายวาจาที่ตั้งใจ กับสภาพแวดล้อม อันจะก่อผลเอื้ออำนวยแก่การดำรงอยู่ ทั้งของตน และชุมชนหรือสังคมของตน และเอื้ออำนวยแก่การทำกิจต่างๆ ที่ยิ่งๆ ขึ้นไป พร้อมกันนั้น ก็เป็นการฝึกรวมชีวิตด้านกายและวาจาของบุคคล ให้มีความพร้อมยิ่งขึ้น ในอันที่จะเสวยผลและที่จะทำกิจเช่นนั้นด้วยเฉพาะอย่างยิ่ง เน้นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม คือการอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพื่อว่า ในสภาพที่เกื้อกูลเช่นนั้น สมาชิกแต่ละคน นอกจากจะสามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีแล้ว ก็จะมีโอกาสกระทำสิ่งที่ตั้งใจ และพัฒนาตนให้เข้าถึงสิ่งที่มีคุณค่าสูงขึ้นไปอีกด้วยสำหรับสังคมมนุษย์ในวงกว้าง ระเบียบความประพฤติขั้นต้นอย่างน้อยที่สุด หรือศีลขั้นพื้นฐานที่จะสร้างสภาพเกื้อกูลให้เกิดขึ้น คือหลักศีล ๕ มีสาระสำคัญการไม่ละเมิดต่อชีวิต ทรัพย์สินของรักของกันและกัน ไม่ใช่วาจาละเมิดความจริงเพราะเห็นแก่ตนและมุ่งทำลายผู้อื่น การไม่ทำลายสติสัมปชัญญะหรือความสำนึกผิดชอบชั่วดีของตนด้วยการตกไปในอำนาจของสิ่งเสพติดเน้นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม การอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ในสภาพที่เกื้อกูลเช่นนั้น สมาชิกแต่ละคน นอกจากจะสามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีแล้ว จะมีโอกาสกระทำสิ่งที่ตั้งใจ และพัฒนาตนให้เข้าถึงสิ่งที่มีคุณค่าสูงขึ้นไปอีกด้วย “ศีล ๕ คือ ถือสำเป็นสิ่งที่สากล เพราะไม่มีประเทศใดในโลกสอนให้ฆ่าหรือโกหก” สำหรับสังคมมนุษย์ในวงกว้าง ระเบียบความประพฤติขั้นต้นอย่างน้อยที่สุด หรือศีลขั้นพื้นฐานที่จะสร้างสภาพเกื้อกูลให้เกิดขึ้น ก็คือหลักที่เรียกว่าศีล ๕ ซึ่งมีสาระสำคัญ ได้แก่ การไม่ละเมิดต่อชีวิต ต่อทรัพย์สินต่อของรักของกันและกัน การไม่ใช่วาจาละเมิดความจริงเพราะเห็นแก่ตนและมุ่งทำลายผู้อื่น และการไม่ยอมทำลายสติสัมปชัญญะหรือความสำนึกผิดชอบชั่วดีของตนด้วยการตกไปในอำนาจของสิ่งเสพติดส่วน ระเบียบความประพฤติที่ซับซ้อนไปกว่านี้ รวมถึงข้อกำหนดกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีทางวัฒนธรรมและข้อปฏิบัติปลีกย่อยต่างๆ ที่วางไว้เพื่อความเรียบร้อยตั้งใจ เพื่อให้เกิดสภาพการดำรงชีวิตอันเกื้อกูลต่อการเข้าถึงจุดหมายจำเพาะของสังคมและชุมชน หรือระบบการอื่นๆ ศีลจึงมีความเข้มงวดกวดขัน เคร่งครัดหยาบ ประณีต และรายละเอียดแตกต่างกัน เช่น ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ เป็นตัวอย่างศีลตามความหมายของพระพุทธศาสนา มีลักษณะสำคัญ คือ

๑) ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาตนเพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ตั้งใจจนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต

๒) ทำให้สมาชิกของสังคมหรือชุมชนต่างๆ ในสังคมได้อยู่ร่วมกันด้วยดี สังคมสงบเรียบร้อย สมาชิกต่างดำรงอยู่ด้วยดี และมุ่งหน้าปฏิบัติกิจของตนๆ โดยสะดวกเป็นสังคมในอุดมคติ

๓) ฝึกหัดขัดเกลาตนเอง ทำให้กิเลสเบาบางลง มีการควบคุมยับยั้งสังวร ปรับการแสดงออกทางกายวาจา ที่เอื้อกับสภาพความเป็นอยู่เป็นขั้นต้นของการพัฒนาชีวิตของตน ให้พร้อมที่จะเป็นที่รองรับของกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นพื้นฐานของสมาธิ และการฝึกคุณธรรมทางจิตใจที่สูงขึ้นไป

ในความเป็นจริงแม้จะมีศีลที่สูงกว่าศีล ๕ หลายระดับ หลายประเภท แต่ศีลหรือระเบียบความประพฤติทุกอย่างเป็นที่ต้องการในการปฏิบัติธรรม เรียกว่า ศีลซึ่งอริยชนชั้นชม “อริยกันตศีล” สาระสำคัญเป็นอย่างเดียวกันทั้งหมด เป็นศีลที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามหลักการ ไม่เขวไปเพราะตัณหา ที่มุ่งแสวงหาอิฏฐารมณ์เป็นผลตอบแทน หรือเพราะทิฐิ ที่นำเอาความยึดถือเกี่ยวกับตัวตนมาปิดบังวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของศีล ปฏิบัติโดยเข้าใจความมุ่งหมาย มิใช่สักงายึดถือ ทำตามๆ กันไปโดยงมงายสำหรับชาวบ้านทั่วไป เมื่อปฏิบัติถูกต้องอย่างนี้แล้ว แม้เพียงศีล ๕ ก็เป็นปฏิบัติของพระโสดาบัน และศีลข้อที่ ๑ ในฐานะที่เป็นศีลบารมี ในทศบารมีเป็นข้อปฏิบัติในการระงับกายไม่ให้ทำร้ายผู้ใด หรือสัตว์ใดจนเกิดความลำบากเดือดร้อน การระงับวาจาไม่ให้กระทบกระทั่งผู้ใดหรือสัตว์ใด จนเกิดความลำบากเดือดร้อน การระงับใจไม่ให้คิดที่จะทำร้ายผู้ใดหรือสัตว์ใด ไม่ให้มีความต้องการที่จะเห็นผู้ใดหรือสัตว์ใด ได้รับความพินาศย่อยยับ การรักษาศีลจึงเป็นการประคับประคองจิตไม่ให้ คิดร้าย ประคับประคองวาจาไม่ให้พูดร้าย ประคับประคองกายไม่ให้ทำร้ายใครๆ อันเป็นเหตุให้เขาเกิดความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน เกิดความโศกเศร้าเสียใจนั่นเอง สูงสุดเพื่อจะรักษาศีลจึงยอมสละได้แม้กระทั่งชีวิตพระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีล ลังสมเป็นศีลบารมีมาตลอดเวลาช้านาน ทั้งรักษาคิณมิให้โกรธรักษาศีลไว้โดยไม่อาลัยแก่ชีวิตเลือดเนื้อ ดังนี้

๑) ศีลบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญด้วยรักษายิ่งกว่าคนที่รักษาทรัพย์สิน เพื่อพระโพธิญาณแม้จะสูญเสียคนรักและทรัพย์ แต่จะไม่ยอมทำลายศีล

๒) ศีลอุปปบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญด้วยรักษาศีลยิ่งกว่าวัยวะร่างกายของตน เพื่อพระโพธิญาณแม้จะสูญเสียอวัยวะร่างกาย แต่จะไม่ยอมทำลายศีล

๓) ศีลปรมัตถบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญด้วยรักษาศีลกว่าชีวิตของตน เพื่อรักษาศีลยอมสละได้แม้กระทั่งชีวิต ซึ่งเป็นการรักษาศีลอย่างสูงสุด โดยมีพระโพธิญาณเป็นเป้าหมาย ดังพระพุทธเจ้าตรัสไว้เมื่อครั้งเกิดเป็นภริยทัตว่า "ใครต้องการ หนึ่ง เอ็น กระดุก หรือเลือดเนื้อของเรา" การฆ่าหรือปาณาติบาต โดยปกติแล้วมนุษย์เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัวมากที่สุด ทุกคนต้องการแสวงหาความพอใจให้แก่ตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะหาได้ สิ่งนี้เองที่ทำให้มนุษย์ต้องขัดแย้งกันจนถึงขั้นทาสสงครามห้าห้าทำลายล้างกัน ชาวสันนิบาตของโลกของหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ รายงานว่า “ระหว่างกบฏมุสลิมอาบู ไชยาฟ บนเกาะโจโล กับรัฐบาลฟิลิปปินส์ เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๓ ว่าทหารรัฐบาลฟิลิปปินส์ใช้กำลังถล่มโจมตีกองกำลังฝ่ายกบฏมุสลิมอาบู ไชยาฟ”

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ถ้าพิจารณาให้เห็นถึงแก่นแท้ของปัญหานั้นจะเห็นได้ว่าเกิดจากพื้นฐานของจิตใจทั้งสี่ที่ขาดสิ่งยึดเหนี่ยว คือ ศีลโดยเฉพาะศีลข้อปาณาติบาต แม้ว่าทุกศาสนาจะมี แต่แตกต่างกันในลักษณะข้อห้ามและข้อจำกัดในทางปฏิบัติ พระพุทธศาสนาจะต่างกันในระยะเอียดและข้อปฏิบัติ เพราะพระพุทธศาสนาไม่นิยมการฆ่าสัตว์เบียดเบียนสัตว์ และมีได้สอนให้เห็นแก่ตัว เหยียบย่ำคนอื่นหรือสัตว์อื่น ตรงกันข้ามทรงสอนให้เรา

นึกถึงอกเขาอกเรา トラบไตที่เรามองเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ทุกคนในโลกนี้ถือเอาแต่ประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ จะเบียดเบียนล้างผลาญกันไม่ต่างอะไรไปจากสัตว์ป่า ใครมีกำลังกว่าก็จะแย่งชิงข่มเหงผู้มีกำลังน้อยกว่า การที่มนุษย์เราเชื่อว่าสูงกว่าสัตว์ เพราะมีคุณธรรมและระเบียบแบบแผนอันดีงาม รู้จักยับยั้งชั่งใจประพฤติปฏิบัติในทางที่พอเหมาะสมควร พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้มองแง่เดียวเฉพาะที่จะเป็นฝ่ายได้เท่านั้น หากสอนให้มองถึงความรู้สึกของผู้อื่นบ้าง ในที่ใดก็ตามถ้าไม่มีการเอาใจเขามาใส่ใจเราแล้ว ในที่นั้นจะหาความผาสุกสงบไม่ได้

พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า การฆ่าคือการทำลายและเพิ่มกิเลสที่ทุกคน ไม่ต้องการให้ใครมาฆ่าหรือเบียดเบียนแม้ในสัตว์ทุกชนิดต้องรักและหวงแหนชีวิตตนเอง การฆ่าเป็นแรงผลักดันจากภายในคือ กิเลส และการฆ่าแต่ละครั้งนั้นเป็นการทำตามใจชอบ เมื่อกิเลสพวกนี้เข้ามาครอบงำจิตใจแล้วก็จะทำให้เราผิดศีลข้อที่๑ ได้ง่าย ได้แก่ “ตัมहा मानะ तिल्लि” เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็เป็นการกระทำด้วยความโลภบ้าง การกระทำด้วยความเกลียดชังบ้าง เคียดแค้นมุ่งจะทำลายเขาด้วยโทสะบ้าง ทำด้วยความลุ่มหลงมัวเมาโดยโมหะบ้าง กิเลสเหล่านี้ก็กลายเป็นเครื่องมือที่จะก่อผลร้าย เพราะแท้ที่จริงแล้วจิตใจของมนุษย์แต่เดิมจะละเอียดอ่อนเมื่อตัมहाครอบงำกลายเป็นทาสของกิเลสตัวต่อๆ มาได้ง่าย ข้อสำคัญที่สุดใจจะต้องมีศีลธรรม เพื่อใช้ควบคุมไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสได้ง่าย

๑) ตัมहा คือความอยากได้อะไรเอาเพื่อตัว ต้องการผลประโยชน์และไม่ยอมเสียสละเพื่อใครรู้เท่าทันธรรมชาติของตัมहाว่าไม่มีที่สิ้นสุด แต่ชีวิตของคนมีวันสิ้นสุดไม่วิ่งตามความต้องการในทุกๆเรื่องเมื่อต้องการสิ่งใด ให้ถามตนเองว่า เป็นเพียงเพราะ “ความต้องการ” ที่ถูกบงการโดยกิเลส หรือว่าเป็น “ความจำเป็นพื้นฐานแท้ๆ ของชีวิต” ถ้าเป็นเพียงความต้องการเพราะถูกกระตุ้นให้อยาก ก็ไม่ต้องวิ่งตาม แต่ถ้าเป็นความต้องการพื้นฐานแท้ๆ ของชีวิต ก็ควรจัดหาสิ่งที่ตนต้องการมาใช้กิน ไว้ใช้ ไว้บริโภคตามสมควร โดยไม่ทำตนเองให้เดือดร้อนบริโภคสิ่งต่างๆ ตามความต้องการคุณค่าแท้ (มุ่งประโยชน์ใช้สอย) ไม่นับคุณค่าเทียม (มุ่งประโยชน์ใช้สอย)พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ (ความพอในวัตถุ หรือปัจจัยสี่) แล้วใช้เวลาที่เหลือมาพัฒนาคุณภาพชีวิต เหมือนที่ไอน์สไตน์เคยกล่าวว่า “ชีวิตของข้าพเจ้าต้องการเพียงแค่วอล์กอินกับตำราฟิสิกส์ก็พอแล้ว” เพราะเขามองว่านอกนั้นเป็นความฟุ่มเฟือย นี่คือนั่นที่มีชีวิตอยู่กับคุณค่าแท้ ไม่ยอมเสียเวลาไปวิ่งไล่ตามตัมहा เขาจึงอุทิศวันเวลาพัฒนาปัญญาและวิชาการให้กับโลกได้อย่างเต็มที่ เพื่อยกระดับการแสวงหาความสุขของตน จากการหมกมุ่นตามสนองตัมहाทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยศ ทรัพย์ อำนาจ มาเป็นการแสวงหาความสุขจากการทำงาน การหาความรู้ การศึกษาค้นคว้า การอุทิศตนทำงานรับใช้เพื่อนมนุษย์ การฝึกสมาธิภาวนา ซึ่งเป็นความสุขอย่างประณีตและเป็นอิสระ การฝึกเจริญสติอยู่เสมอ เมื่อมีสติประจำการอยู่ตลอดเวลา จะไม่ถูกตัมहाล่อลวงให้ทะยานอยากด้วยความลุ่มหลง เป็นอันตัดญาติขาดมิตรกับตัมहाโดยตรง ด้วยความรู้เท่า รู้ทัน ไม่เข้าไปสู่การปรุงแต่งอันเป็นเครื่องมือของตัมहाอีกต่อไป การปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ อย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ เพราะอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นเครื่องมือกำจัดตัมहाชนิดถอนรากเหง้าคือ “ตณ्हกขโยการสิ้นสุดของตัมहाได้อย่างสิ้นเชิง

๒) मानะ คือความอยากให้ตัวยิ่งใหญ่ ต้องการอำนาจ ความเด่นดัง ความสำคัญหรือการครอบงำผู้อื่น ไม่ยอมใคร การรู้เท่าทันว่าความอยากใหญ่ อยากรมีตัวตนโดดเด่นเห็นชัด เป็นศูนย์รวมของความทุกข์ เพราะคนยิ่งเด่น ยิ่งเป็นเป้าสนใจของผู้อื่นเสมอ รู้เท่าทันว่าความอยากใหญ่ อยากร

มียากโดดเด่นเป็นสาเหตุหนึ่งที่เกิดการกระทบ กระแทก จนถูกกระทำ รวมทั้งเป็นเหตุให้ไปกระทำผู้อื่นให้เป็นทุกข์เท่าทันว่าความอยากใหญ่ อยากริมตัวตนโดดเด่นเห็นชัด เป็นเพียงมายาที่เราสร้างขึ้นมา เป็นเพียงกลุ่มก้อนของอุปาทานชนิดหนึ่งที่ไม่มิตัวตนอยู่จริง เหมือนพยับแดดที่เห็นเป็นรูปเป็นร่าง แต่ตัวตนจริงๆ นั้นไม่มีรู้เท่าทันว่าแม้จะอยากใหญ่ และใหญ่ได้จริงตามความอยาก แต่ความใหญ่ ความมีตัวตน ความมีอำนาจเป็นต้นนั้น ก็ตกอยู่ในสังขธรรมสากลที่ว่า “ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา” ไม่ใช่สิ่งที่จะยึดถือเอาเป็นตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร ในลักษณะยึดเอามาเป็น “ตัวกู ของกู นี้กูนะ” ไปได้ตลอดเวลาแม้มีความยิ่งใหญ่ขึ้นมา ก็ต้องใช้ความยิ่งใหญ่ขึ้นอย่างสාරวม รมัตระวัง ไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่นำไปใช้ในทางเสียหาย ก่อความทุกข์ ภัยอันตรายแก่ผู้อื่น แต่ใช้ความยิ่งใหญ่ขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์เช่น เนลสัน แมนเดลา ใช้ความยิ่งใหญ่ของตนรณรงค์เพื่อสร้างสันติภาพให้กับเพื่อนร่วมชาติ เจ้าหญิงไดอานา ใช้ความเด่นดังของตัวเองรณรงค์เรื่องการสร้างสันติภาพในประเทศต่างๆ พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงใช้ความยิ่งใหญ่ของพระองค์สร้างโรงพยาบาล สุขาศาลา โรงพยาบาล และสร้างระบบการศึกษาแก่ประชาชน ด้วยการสร้างศิลาจารึกและเผยแพร่ธรรม นายบิล เกตส์ ใช้ความยิ่งใหญ่ทางการเงินบริจาคเงินมหาศาลเพื่อปฏิรูปการศึกษาของสหรัฐอเมริกา และช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ประเทศโลกที่สามมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อตัวเองเป็นผู้ยิ่งใหญ่ แต่ก็ต้องเข้าใจว่า ความยิ่งใหญ่เป็นเพียงสิ่งสมมติชนิดหนึ่งเท่านั้น ถ้าอยู่ในที่ที่คนยอมรับสมมติ ก็มี ความสำคัญ แต่หากไปอยู่ในที่ที่คนไม่ยอมรับไม่รู้จัก ก็จะไม่มีความหมายอะไรเลย การถอดถอนความพอใจในความอยากใหญ่ อยากริมตัวตนที่โดดเด่นเห็นชัดเสีย มุ่งมั่นทำการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ไป โดยเน้นที่ตัวประโยชน์ที่แท้ของสิ่งนั้น โดยไม่หวังให้ความอยากใหญ่ของตนนั้นเป็นรางวัล หรือเป็นเป้าหมายที่ตนควรก้าวไปให้ถึง โดยวิธีนี้ก็จะสามารถทำงานและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เมื่อทำงานไป ไม่ว่าตัวตนของตนจะถูกยอมรับหรือไม่ถูกยอมรับ ก็ไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป ไม่กระทบทั้งตน ไม่กระทบทั้งงาน ไม่ต้องตะเกียกตะกายแข่งขัน เบียดเบียนใครๆ มุ่งไปยังประโยชน์ที่แท้ของทุกสิ่งที่คุณทำก็เพียงพอ ทำงานไป ดำรงชีวิตไป เหมือนดอกไม้ที่ผลิบานอย่างบริสุทธิ์ หรือเหมือนน้ำก็ไหล พระจันทร์ก็ส่อง พระอาทิตย์ก็อุทัยไปตามวิถีทางอันเป็นธรรมดา ไม่เป็นห่วงว่าใครจะประเมินค่าเป็นอย่างไร แต่ได้ทำประโยชน์อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยและมีความสุขก็พอใจแล้ว การกำจัดมานะหรือความอยากใหญ่ให้สิ้นเชิงด้วยการเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะเมื่ออริยมรรคบริบูรณ์ มานะก็เป็นอันถูกทำลายลงอย่างราบคาบไม่มีเชื้อให้ยกหู ชูหาง วางก้าม ชูวงอึก เป็นอันลุลึงความเป็นคนธรรมดาที่เป็นอิสระจากกิเลสเป็นเหตุพองตัวอย่างสิ้นเชิง หมดมานะ ชีวิตก็หมดเป้าให้ทุกข์เข้ามากระทบ เกิดภาวะที่เรียกว่า“ฝนตกไม่ต้อง พ้าร่องไม่ถึง” เพราะสิ้นเชื้อแห่งเลวร้ายในชีวิตแล้ว

๓) ทิฐิ คือความยึดถือเอาแต่ความเห็นของตัว ต้องการให้เขารับเอาความคิดเห็นของตน ยึดถือในอุดมการณ์ของตนเป็นสำคัญ ไม่ยอมรับฟังใครเลือกคบคนดีที่มีปัญญา เพื่อเรียนรู้สิ่งดีๆ มีประโยชน์จากเขาฝึกคิดอย่างมีโยนิโสมนสิการ ไม่ผูกขาดสังขธรรม กล่าวคือ เมื่อตนเองมีความเชื่อ ความรู้ ความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ก็ไม่รีบด่วนสรุปว่า ความเชื่อ ความรู้ ข้อมูลที่ตนมีอยู่นั้นว่า เป็นความเชื่อ ความรู้ ข้อมูลที่ดีที่สุดแล้ว สมบูรณ์ที่สุดแล้ว แต่เป็นผู้ที่เปิดใจกว้าง พร้อมทั้งจะยอมรับรู้ รับฟัง ความเชื่อ ความรู้ ข้อมูล จากผู้อื่นอยู่เสมอ ถือปฏิบัติตามหลักสัจจจากรักในพระพุทธรศาสนาที่ว่า “เท่าที่ข้าพเจ้ารู้มา เรื่องนี้เป็นอย่างนี้...” หรือ “เท่าที่ข้าพเจ้าได้ยิน ได้ฟัง ได้ศึกษามา เรื่องนี้เป็นอย่างนี้...” ไม่พูดปักลงไปในแง่เดียวว่า “สิ่งนี้เท่านั้นคือความจริงสุดท้าย อย่างอื่นล้วนเหลวไหลทั้งสิ้น” การมีท่าทีเปิด

กว้างพร้อมเรียนรู้อยู่เสมอ จะทำให้เข้าถึงความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงของสิ่งต่างๆ หลุดออกมาจากความใจแคบ และความเข้าใจผิดบรรดาที่มีทั้งหมดได้เปิดใจรับข้อมูลที่หลากหลายจากทิศทางต่างๆ อย่างคนที่พร้อมจะเรียนรู้อยู่เสมอ เหมือนกับที่พระพุทธองค์ทรงแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนเดินทาง (บุกกุสमानพ) โดยที่ไม่ทรงเปิดเผยว่าพระองค์คือใคร แต่ให้เขาสำเหนียกรู้ด้วยตนเอง หรือกับผู้นับถือลัทธินิกายที่แตกต่าง หรือแม้แต่ทรงแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเด็กๆ ที่ทรงพบระหว่างทาง หรือเหมือนกับที่พระสารีบุตรผู้เป็นเลิศด้านปัญญา เป็นที่สอรองก้แต่พระพุทธเจ้า นั่งสนทนาธรรมกับเพื่อนสหายธรรมิกโดยไม่แนะนำตัวว่าท่านเป็นใคร ยอมฟังธรรมที่พระภิกษุธรรมदारูปอื่นแสดงให้ฟังจนจบด้วยท่าที่อันเปี่ยมด้วยความยินดี และเบิกบาน ซึ่งเป็นท่าทีของผู้ไม่แสวงปัญญาที่แท้ ที่ไม่ยอมให้ทิฐิแห่งความเป็นครูบาอาจารย์ของตนมาขวางกั้นการแสวงหาความรู้ ความคิดเห็นที่แตกต่างออกไป แม้จากผู้ที่ดีน้อยกว่าทั้งโดยวิญญูและคุณวิญญูในโลกที่ไร้พรมแดนอย่างทุกวันนี้ ซึ่งมากมีสื่อชั้นนำ อย่างโทรทัศน์ โทรศัพท์อัจฉริยะ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งอินเทอร์เน็ต และเครือข่ายสังคมอย่างเฟซบุ๊ก หรือทวิตเตอร์ ที่ใช้แพร่กระจายข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว จนโลกของสื่อมวลชนเหล่านี้กลายเป็นทางผ่านของขยะข้อมูล ปฏิเสธข่าวสารก่อนหนีมาไปแล้ว ในแต่ละวัน เราจึงยังต้อง “บริโภคข่าวสารอย่างมีสติ” กันให้มาก มิเช่นนั้นแล้ว ก็จะตกเป็นทาสของสื่อมวลชนเทียม ข้อมูลขยะ ข่าวเท็จ ข้อมูลเทียม การด่าทอ การใส่ร้ายป้ายสี การยุแหยงตะแคงร้าย การสร้างหลักฐานเท็จเพื่อทำร้ายคนที่ตนไม่ชอบสารพัดวิธีการเหมือนกับสังคมไทยในช่วงที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางการเมือง จะมีข่าวในทางเสียหายออกมาทำลายคู่ต่อสู้ทุกรูปแบบ ข่าวเหล่านี้ถ้าเรารับสื่อทางเดียว ก็จะตกเป็นเบี้ยล่างของสื่อเหล่านั้นๆ อย่างน่าสมเพชเป็นที่สุด ยิ่งสื่อในยุคโลกาภิวัตน์ “วิวัฒน์” เพียงใด เรายังต้องใช้ “สติวิวัตน์” ในการบริโภคสื่อให้หลากหลาย ครอบรอบ และเท่าทันมากเท่านั้น

นักปฏิบัตินิยมที่มุ่งการค้นหาคำความจริงจนเกิดปัญญาที่เห็นประจักษ์ด้วยตนเองแท้ๆ จนไม่จำเป็นจะต้องเป็นอยู่ด้วยความเชื่ออีกต่อไป การจะทำเช่นนี้ได้ ก็ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมที่ชื่อ “กาลามสูตรว่า “อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา การถือสืบๆ กันมา ตามคำเล่าลือ การอ้างตำราหรือคัมภีร์ เพราะตรรกะการอนุมาน การคิดตรงตามแนวเหตุผล เพราะเข้าใจหรือสอดคล้องกับทฤษฎีที่พินิจพิจารณาไว้แล้ว เพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา”^{๑๐๗}

สรุปว่า เมื่อใดก็ตามรู้ บุคคลเข้าใจด้วยตนเองว่า สิ่งใดเป็นสิ่งไม่ดี เป็นสิ่งดี มีโทษ ไม่มีโทษ ควรละ และนำมาปฏิบัติ และปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ จนเกิดสัมมาทิฐิที่สมบูรณ์ มองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ ตรงกับความเป็นจริง และในที่สุดก็เป็นอิสระจากทิฐิที่งมงายมาอยู่กับปัญญา และเมื่อกิเลสทั้ง ๓ ตัวนี้เข้าครอบงำจิตใจแล้วก็เป็นตัวบงการอยู่เบื้องหลังของพฤติกรรมปฏิกิริยาทั่วไป ถ้าขาดสติก็จะตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของกิเลสเหล่านี้พุทธศาสนาเถรวาทถือว่าการฆ่าคือการสร้างเวร พระพุทธองค์ไม่สนับสนุนการเช่นฆ่าทำลายล้าง ไม่ว่าจะไปในรูปแบบใดก็ตามผู้ชนะ ย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมเป็นทุกข์ พระชินาสพผู้สงบระงับ ละความชนะ ความแพ้ได้แล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข และการฆ่าคือการทำลายสิ่งแวดล้อม ตามหลักของศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ให้พิจารณาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงให้มนุษย์เห็นความสำคัญของสรรพ

^{๑๐๗} อก. เอก. (ไทย) ๑๒/๕๐๕; อก.ติก. ๒๐/๕๐๕/๒๔๑.

สัตว์ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย โดยแสดงถึงความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่นเป็นห่วงโซ่อาหารเพื่อหล่อเลี้ยงมวลมนุษยชาติ ฉะนั้นมนุษย์จะต้องเห็นคุณค่าของสรรพสัตว์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ปฏิบัติต่อสรรพสัตว์ด้วยเมตตา ไม่ว่าสัตว์นั้นจะร้ายเพียงใดก็ตาม ไม่ให้มนุษย์ผูกอาฆาตพยาบาทต่อสัตว์ร้ายต่างๆ เมื่อมีการกระทบกระทั่งกัน แต่พระองค์ทรงสอนให้เราแผ่เมตตาไปยังสรรพสัตว์เหล่านั้น นอกจากนั้นแล้วยังสอนให้เห็นว่าธรรมชาตินั้นเป็นมิตรของมนุษย์ ไม่สมควรที่จะหักรานและถือว่าผู้ทำลายธรรมชาติซึ่งเป็นมิตรของตนนั้นเป็นคนเลว พระไตรปิฎก ขุททกนิกายเปตวัตถุมีรายละเอียดสรุปว่า“บุคคล อาศัยนั่งนอนที่ร่มเงาของตนไม่ได้ ไม่พึงทำลายแม่ใบของตนไม้นั้น เพราะการประทุษร้ายมิตรเป็นความเลวทราม”^{๑๐๘} เนื่องจากโลกของเรามีคนโลภมาก และการแข่งขันกันแย่งชิงทรัพยากรกัน ทำให้เกิดการเบียดเบียนกันเอง กระทบกระทบกัน ชกกันเพื่อทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อม เกิดการขาดแคลนทรัพยากร ปัญหาทั้งหลายเกิดขึ้นจากอำนาจของกิเลสคือโทสะและโลภะ ที่คนใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งที่สนองความสุข ความโลภ ในขณะที่เดียวกันก็สนองโทสะด้วยการชกกันเป็นต้น เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ตัวการที่แท้จริงที่ทำให้เกิดความรุนแรงในการทำก็คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง การแก้ไขปัญหานั้นจะไม่ทำความผิดความชั่วต่างๆ ตามอำนาจของกิเลส ตลอดจนสามารถควบคุมกิเลสต่างๆ ได้อย่างจริงจังและเต็มทีก็ด้วยศีลข้อที่ ๑

การฆ่าคือการสร้างบาปกรรม การฆ่าสิ่งมีชีวิตทุกประเภทนั้นไม่ว่าจะเป็นการฆ่าคน วัวควาย ช้าง เสือ หมี นก ปลา แม้กระทั่งไส้เดือน ก็มีผลร้ายทั้งสิ้น เป็นการสร้างบาปแน่นอน ส่วนจะบาปมากหรือน้อยนั้น ต้องตัดสินด้วยองค์ประกอบ ๕ ประการ ในอรรถกถาธรรมบทภาค ๒ พระนางสามาวดีไว้ว่า สตรีกลุ่มหนึ่ง ก่อกองไฟเพื่อจะฝังแก้หนวหลังจากอาบน้ำเสร็จ ไฟเกิดลุกไหม้พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่ง ขณะที่อยู่ในสมาบัติ พวกนางกลัวว่าความผิดจะปรากฏ จึงพร้อมใจกันชนหญ้าไม้มาสูมเพื่อเผาทำนให้ทำนสิ้นไปเลย ด้วยบาปกรรมนั้น ทำให้พวกนางต้องตกนรก และตายไปในกองไฟในชาติที่เป็นมนุษย์ แม้ในชาติที่เป็นพระอรียบุคคลแล้วก็ต้องถูกไฟครอกตายหมดเช่นเดียวกัน พระอรียบุคคลผู้อยู่ในสมาบัติใครทำให้ตายไม่ได้ ดังนั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าจึงไม่นิพนพาน แต่ให้สังเกตว่าเจตนาครั้งแรกของพวกนางต้องการเพียงก่อไฟฝังแก้หนว แต่เมื่อเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าอยู่ในกองไฟ คิดว่าคงตายแล้วจึงเกิดเจตนาที่จะทำลายหลักฐาน สตรีเหล่านั้นจึงต้องรับผลของกรรมเช่นเดียวกับเจตนาของพวกนางโทษของการไม่มีศีลการทำความชั่วทางกายทางวาจาและทางใจรวมทั้งความไม่สำรวมในสิกขาบททั้งหลาย ล้วนแต่เป็นสาเหตุของการขาดศีล ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์ทรงตรัสโทษของคนที่ไม่ศีล กับปาฎลิวาสกัว่า

... คฤหบดีทั้งหลาย คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้วในโลกนี้ย่อมเข้าถึงความเสื่อมแห่ง โภคะอย่างใหญ่อันมีความประมาทเป็นเหตุ ศีลวิบัติอันนี้เป็นโทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล อีกข้อหนึ่ง เกียรติศัพท์อันลือชื่อของคนทุศีล มีศีลวิบัติแล้วย่อมกระฉ่อนไปอันนี้เป็นโทษข้อที่สองแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล อีกข้อหนึ่ง คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ คือ ชัตติยบริษัท พราหมณ์บริษัทคฤหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมครั้นคร้ามแก้อะไรอันนี้เป็นโทษข้อที่สามแห่งศีลวิบัติของคนทุศีลคนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมหลงกระทำกา

^{๑๐๘} ชู.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๐๖/๑๕๐

ละ อันนี้ เป็นโทษข้อสี่แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก อันนี้เป็นโทษข้อที่ห้า แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล^{๑๐๙}

...

การประยุกต์หลักศีล ๕ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำปาณาติบาตของบุคคลในสังคม จากการศึกษาของนักวิชาการและการรวบรวมสถิติการทำปาณาติบาตเกี่ยวกับชีวิตโดยเฉพาะชีวิตทำรกสรุปได้ว่า จำนวนการทำแท้งในวัยรุ่นของประเทศไทย สถิติงานวิจัยได้ตัวเลขการทำแท้งมีประมาณ “๓๐๐,๐๐๐ราย ต่อปี”^{๑๑๐} เป็นสถิติตัวเลขจากการคาดการณ์ สถิติที่ได้จากงานวิจัยน่าจะต่ำกว่าความจริงหรือตรงตามนี้ ไม่อาจยืนยันได้เพราะการทำแท้งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายแต่มีกรณีที่กฎหมายยกเว้นให้กระทำได้ ดังนี้

- ๑) การตั้งครรภ์นั้นส่งผลเสียต่อสุขภาพทางกายของสตรีที่ตั้งครรภ์
- ๒) การตั้งครรภ์นั้นส่งผลเสียต่อสุขภาพทางใจของสตรีที่ตั้งครรภ์
- ๓) ทำรกในครรภ์มีความพิการรุนแรง
- ๔) การตั้งครรภ์นั้นเกิดจากการถูกข่มขืนกระทำชำเรา
- ๕) การตั้งครรภ์ของเด็กหญิงที่อายุไม่เกิน ๑๕ ปี แม่เด็กยินยอมมีเพศสัมพันธ์ก็ถือว่าเป็นการข่มขืนกระทำชำเรา

เป็นการข่มขืนกระทำชำเรา

๖) การตั้งครรภ์ที่มีเหตุมาจากการล่อลวงบังคับหรือข่มขู่เพื่อทำอนาจารหรือสนองความใคร่เช่นหลอกไปขายบริการทางเพศ

แม้ไม่ผิดกฎหมายแต่ในทางศีลธรรมถือว่าผิดและเป็นบาบและเห็นได้ชัดว่าปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นด้วยอำนาจของความโลภ และความโกรธ การที่กิเลสทั้งสองตัวนี้ก่อให้เกิดปัญหาอย่างรุนแรงก็เพราะปัจจัยภายในของมนุษย์นั่นก็คือมีจิตวิญญู หรือความคิดเห็น ความเชื่อที่แตกต่างกัน การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจะต้องควบคุม ชัดเกลาคความโลภ และความโกรธ (ความเกลียดชัง) ด้วยศีลธรรม เมื่อทุกคนมีความคิดเห็นหรือความเชื่อที่ถูกต้องและเป็นไปในทางเดียวกันแล้ว ก็จะเป็นฐานหนุนคุณธรรมที่ตรงกันข้ามกับความโลภ และความโกรธ ที่ยังมีอยู่ก็จะเกิดได้น้อย หรืออยู่ในขอบเขตที่จำกัดควบคุมได้ง่ายพระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักศีลธรรมที่ถือว่า “การฆ่าสัตว์ การทำแท้ง การขจัดทำ โดยตั้งใจที่จะทำให้สิ่งมีชีวิตตกลงถึงแก่ความตายทำรกในครรภ์จากมดลูกของมนุษย์ผู้เป็นหญิง โดยการให้ผู้อื่นกระทำ หรือกระทำโดยตัวมารดาเอง อันเป็นผลให้เกิดการตายของทำรกในครรภ์”^{๑๑๑} พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า “การทำแท้ง ถือว่าเป็นการฆ่ามนุษย์ เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป หรือทำให้สัตว์นั้นตายลงไป ก่อนจะถึงกำหนดอายุขัยของตนคำว่า สัตว์ หมายถึงมนุษย์ และเดรัจฉานทุกชนิด มนุษย์ไม่จำกัดชาติ ไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดด้วยวัย ชั้นที่สุดแม้การฆ่าเด็กที่อยู่ใน

^{๑๐๙}ที. ม.(ไทย) ๑๐/๗๙/๙๑.

^{๑๑๐}มูลนิธิเพื่อสุขภาพและสิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์ของสตรี (แห่งประเทศไทย) สออส., [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://womenhealth.or.th>, (๖ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๑๑}ปรีชา เพชรรงค์, “ปัญหาจริยธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการทำแท้ง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตรแผนกวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๗๗.

ครรรค์ก็ห้าม”^{๑๑๒} การฆ่าสัตว์ เป็นบาปนับว่าเป็นการก่อเวรกรรมชักนำผู้กระทำให้ไปสู่อบายภูมิ ทุกคติวินิบาต ในที่สุด ดังมีพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป อันบุคคลเสพมากแล้ว ทำมาๆ แล้ว ชักนำไปเกิดในนรก ชักนำไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ชักนำไปเกิดแดนแห่งเปรต ผลของการทำสัตว์ให้ตกลงไป ที่เป็นอย่างเบากว่าวิบากทั้งปวง ก็คือ ชักนำไปเกิดเป็นมนุษย์มีอายุสั้น”^{๑๑๓}

การประยุกต์หลักศีล ๕ เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านปาณาติบาตของพุทธบริษัทคือ การปฏิบัติต่อศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต เวมณี ที่หมายถึง เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ รวมถึงการฆ่ามนุษย์และการทำแท้งในกรณีใดก็ตาม ถือว่า เป็นการฆ่ามนุษย์ เป็นการทำลายชีวิตของสัตว์ให้ตกลงไป การประพาศิณในศีลข้อที่ ๑ นี้ เพราะการบงการของกิเลสตัวหลักที่คอยบงการก็คือ โทสะ ความโกรธ ความไม่พอใจในสัตว์ที่ถูกฆ่า รองลงมา คือ โลภะ ความโลภ เพราะบางครั้งมนุษย์ฆ่าสัตว์เนื่องจากความโลภเข้าครอบงำ เช่น อยากรู้เงินฆ่าจ้าง หรือต้องการสัตว์นั้นมาเป็นอาหาร ความหวงแหนในทรัพย์สินสมบัติของตนจึงได้ฆ่าสัตว์เพื่อปกป้องทรัพย์สินนั้น เพื่อให้คนยอมรับในความกล้าหาญหรือเพื่อลาภยศที่จะตามมาจึงฆ่าสัตว์ให้คนเห็น หรือยังอาจมีสาเหตุมาจากกิเลสที่เป็นบริวารของโทสะหรือโลภะอีกด้วย เช่น “ความพยาบาท ความริษยา ความแข่งดี ความตระหนี่”^{๑๑๔} การประพาศิณในศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ จะเกิดมาจากกิเลสตัวใดบงการก็ตาม เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปโดยไม่เบียดเบียนต่อชีวิตร่างกายของผู้อื่น ต้องมีความสำรวมระวัง รู้เท่าทันต่อกระแสกิเลสที่อยู่ในจิตใจของตนเองเป็นสำคัญ โดยอาศัยเจตนาเป็นที่ตั้ง มีความจงใจเป็นเครื่องงดเว้นด้วยองค์ ๕ ประการของศีลข้อ ๑ ปาณาติบาต มิให้ความชั่วที่จะเกิดขึ้นทางกายวาจาใจ คือ

๑) สัตว์นั้นมีชีวิต

๒) ให้รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต

๓) เมื่อมีการคิดจะฆ่าสัตว์ มีเจตนางดเว้นเสียได้

๔) ไม่ทำความเพียรให้เกิดขึ้น เช่น ถ้าเป็นทำแท้ง คือ การชับด้วยยา การขูดรีดทำ

รกออกจากมดลูก

๕) สัตว์หรือทารกในครรภ์ ก็จะไม่ตายลงไป หรือตกลงลงไป โดยมีเจตนารักษากายวาจา และใจ ไม่ให้ประพาศิณล่วงละเมิดในศีล ดังมีพุทธพจน์ไว้ว่า “ปาณาติบาต เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต เป็นสิ่งที่เป็นธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มที่เพราะเจตนางดเว้นจากปาณาติบาตเป็นปัจจัยนี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์”^{๑๑๕}

การงดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกลง พุทธศาสนาเถรวาทถือว่า “เป็นการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การทรมานสัตว์ การทำรุนแรงสัตว์ กักขังหน่วงเหนี่ยวให้หมดอิสรภาพ ในทางปฏิบัติจึง

^{๑๑๒} ปัน มุทกัณฑ์, พุทธศาสตร์ ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒๔.

^{๑๑๓} อังคุตตรก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑.

^{๑๑๔} พระเมธีวราภรณ์, เบญจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๑-๑๗๕.

^{๑๑๕} อัง.จตุตถก. (ไทย) ๒๔/๑๗๓/๓๑๔.

แบ่งออกดังนี้ คือ งดเว้นจากการทำด้วยตนเอง การใช้ให้คนอื่นทำ การแสดงการยกย่องสรรเสริญคนที่ประทุษร้ายต่อสัตว์”^{๑๑๖} การมีเจตนาความงดเว้นไม่คิดล่วงละเมิดทางกายวาจา และใจ สามารถประเมินตนเองได้ว่าเป็นผู้มีจิตใจอย่างไร มีความเห็นมโหดหรือไม่อย่างไรรู้จักประพฤติต่อศีลข้อที่ ๑ ใด ๆ และตั้งอยู่ในศีลธรรมอย่างไร จะสามารถพัฒนาตนเองตามหลักศีล ๕ ศีล ๘ และศีลอุโบสถ เพื่อควบคุมกายวาจาและใจ ให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี และการดำรงตนด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลกันและกัน สัตว์ทั้งหลายก็รักชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์ อยากรมีชีวิตที่สมบูรณ์ จำต้องมีความรักใคร่ ความมีเยื่อใย ความปราศนาดี อยากรให้ผู้อื่นมีความสุข ความปรารถนาดี ต่อผู้อื่นสัตว์อื่น ๆ คิดช่วยเหลือให้ทุกคนในโลกนี้ประสบความสุขโดยทั่วกัน โดยปลูกฝังเมตตา กรุณาให้มีอยู่ในจิตใจของตนเอง ฝึกจิตใจให้มีความเยือกเย็น มีความปรารถนาดี มีเมตตาอารีย์ ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีความรักในตนเอง และสัตว์อื่นเสมอเหมือนด้วยกันทั้งหมด กล่าวคือ เป็นอาการประพฤติที่เป็นไป เพื่อประโยชน์ แก่มนุษย์และสัตว์ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่กำจัดซึ่งความอาฆาต ที่ปรากฏในจิตใจของสัตว์ให้สงบ มิให้เป็นข้าศึกทำร้ายจิตใจของตนเอง^{๑๑๗}

การรักษาศีลข้อที่ ๑ อย่างมั่นคงจนสามารถพัฒนาจิตใจให้เว้นจากประพฤติผิดในศีล คือการฆ่าสัตว์ การทำลายล้างชีวิตแม้การแห่งได้ในที่สุดดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระอริยสาวก ในพระศาสนา นี้ ละปาณาติบาต เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระอริยสาวก ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาตแล้ว ย่อมให้ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่มีทุกข์ คือ “ความไม่พยายาม แก่สัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้ ครั้นให้ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่มีทุกข์ แก่สัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้แล้วตนเองก็เป็นผู้มีส่วนแห่งความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่มีทุกข์ หาประมาณมิได้ด้วยดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นทานข้อที่ ๑ เป็นมหาทาน เป็นที่รู้กันว่าทานชั้นยอด รู้จักกันมานานรู้กันว่าเป็นวงศ์อริยะ รู้กันว่าเป็นของโบราณ สมณะทั้งหลายก็ดี พราหมณ์ทั้งหลายก็ดี ที่เป็นผู้รู้ ไม่รังเกียจแล้ว ไม่เคียดแค้นแล้ว มิได้รังเกียจแล้ว จักไม่รังเกียจ ไม่ตำหนิติเตียน”^{๑๑๘} และผลการประยุกต์ศีล ๕ ข้อที่ ๑ ว่าด้วยปาณาติบาต คือ การลู่อำนาจแห่งความไม่มีตีความประพฤติดูอยู่ในศีลข้อที่ ๑ ด้วย การไม่ฆ่าสัตว์ทุกชนิด แม้การทำแห่ง อาศัยเจตนาความงดเว้น ไม่ก้าวล่วงทางกาย วาจา และใจ รักษาความเป็นปกติของตนเองไว้ได้ จากความชั่วๆ ต่าง เป็นผู้ขัดเกลาก่อนด้วยศีล มีจิตใจที่ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มีหิริ โอตตปปะ มีความซื่อสัตย์สุจริตธรรมมีขึ้นในจิตใจ มีจิตอันแผ่เมตตาต่อตนเองและผู้อื่น พฤติกรรมของบุคคลที่สูงขึ้นได้ด้วยศีลธรรม เป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น พฤติกรรมต่างๆ ที่ไม่ดี คือ การทำแห่งการฆาตกรรมต่างๆ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตจะไม่เกิดขึ้นในอนาคตได้ในที่สุด เพราะ “ความเมตตาเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสันติสุข และเป็นเครื่องค้ำจุนสังคมตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับโลก หากมนุษย์ทุกคน หรือส่วนมากมีคุณธรรมเรื่องเมตตาแล้ว สังคมย่อมจะมีแต่ความสงบสุข และความก้าวหน้า ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบและกดขี่ซึ่งกันและกันมนุษย์จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในสังคมใดก็ตามที่บุคคลมีความเมตตา

^{๑๑๖} พระเทพพิติก (ระแบบ จิตตญาณ), นิเทศธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัทแปดสิบเจ็ด (2545) จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๐.

^{๑๑๗} พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๑๑๘} อ.จ. อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๙/๓๐๐.

กรุณาน้อย สังคมย่อมจะไม่มีปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความทุกข์ยากการกดขี่ข่มเหงรังแกซึ่งกันและกัน”^{๑๑๙} การดำเนินชีวิตปราศจากการฆ่าการทำลายล้าง จะได้รับความสุขในปัจจุบัน คือ

- ๑) ทำให้เป็นผู้มีเมตตาธรรมไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน
- ๒) ย่อมมีชีวิตที่ปลอดภัยไม่ต้องหวาดระแวงกันและกัน
- ๓) การประกอบกิจการงานและประพฤตินิยามได้สะดวก
- ๔) เป็นพื้นฐานให้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน
- ๕) ย่อมอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข
- ๖) ทำให้จิตใจเยือกเย็น ยับยั้งโทสะ และความพยาบาท
- ๗) สามารถกำจัดภัยเวรทั้งในปัจจุบันและอนาคต^{๑๒๐}

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีแนวคิดเกี่ยวกับการฆ่าว่า “ท่านคฤหบดี อุบาสกผู้ฆ่าสัตว์ ย่อมประสบภัยเวรใด ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ ย่อมเสวยทุกข์โศกมนัสได้ แม้ทางจิต เพราะเหตุแห่งการฆ่าสัตว์ ผู้ดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ผู้ดเว้นจากปาณาติบาต ย่อมไม่ประสบภัยเวรนั้นทั้งในปัจจุบัน และในสัมปรายภพย่อมไม่เสวยทุกข์โศกมนัสนั้น แม้ทางจิตของอุบาสกผู้ดเว้นจากปาณาติบาต ย่อมสงบระงับด้วยประการฉะนี้”^{๑๒๑}

สรุปว่า การประพฤตินิยามปฏิบัติในหลักศีล ๕ ข้อที่ ๑ การสำนึกรู้เท่าทันกรรมบุพกรรม กฎแห่งกรรมเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เรียกว่า เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นรากฐานให้ธรรมอื่นๆ คือ นำไปสู่หลักธรรมอื่นๆ คือ หลักพรหมวิหารธรรม “ความเมตตา กรุณา หลักหิริ โอตตัปปะ” การมีเมตตาจิตต่อตนเองและสรรพสัตว์ จะช่วยป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตนได้ ดังพุทธพจน์ว่า “พรหมณ์ เราเห็นชัดซึ่งความเป็นผู้มีจิตเมตตาในตน จึงถึงความเป็นผู้ปลอดภัย อย่างยิ่งเพื่ออยู่ในป่า”^{๑๒๒} เมตตาพรหมวิหารในอัปมัญญาที่กล่าวถึงการเจริญเมตตาจิตตามหลักอัปมัญญาว่า

เมตตาจิต กรุณาจิตมูทิตาจิต อุเบกขาจิต ไปในทิศทั้งหลายไม่มีเขตแดน เป็นการแผ่ความปรารถนาดีแก่ผู้อื่นให้มีความสุขความสบายทั่วกัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง จึงเป็นการสร้างความรู้สึกให้สัตว์ทั้งหลายอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกัน เป็นการเผยแผ่เมตตา อย่างไม่มีประมาณไม่มีขีดจำกัดเมตตาต่อผู้อื่น ยังปรากฏในองค์ธรรม หมวดเบญจธรรม ที่ควรปฏิบัติคู่ไปกับเบญจศีล ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ และสติสัมปชัญญะ ในส่วนของเมตตานั้น เป็นความรักความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น

^{๑๑๙} ชม ภาคภูมิ, บทความวิหฤกระบายเสียงการศึกษาเพื่อคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

^{๑๒๐} ไสว มาลาทอง, การศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและประชาชนผู้สนใจทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๘.

^{๑๒๑} อ.จ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๔/๒๙๑.

^{๑๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๘/๓๖-๓๗.

อยากให้บุคคลอื่น สัตว์อื่นเป็นสุข การกระทำหรือการพูดของผู้มีจิตเมตตา นั้น จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขส่วนเดียว^{๑๒๓}

ในส่วนของหิริโอตตัปปะ คือ ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป เป็นหลักธรรมค้ำครองโลกให้สงบสุข รักตนเอง รักครอบครัว รักส่วนรวม ความละอายแก่ใจ ความละอายต่อบาปหิริ หมายถึงความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่วความผิด ต่อการประพฤติทุจริตทั้งหลายและความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะทำให้เกิดมีในตน เช่นบิณฑบาตมีความละอายใจที่จะไม่ดูแลบุตรของตน เช่นนี้เรียกว่ามี หิริ เมื่อเกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงการศึกษ ฐานะ ยศ ศักดิ์ ชาติตระกูลของตน คิดถึงความเสียกายที่จะเกิดขึ้น รวมกับความกลัวกลัวของจิตใจที่จะไม่ทำชั่วเช่นนั้น เพราะเป็นธรรมรักษาค้ำครองโลก ทำให้โลกเกิดสันติ ทำให้คนเราอยู่กันอย่างสงบสุข เพราะคนที่มีหิริจะเกลียดความชั่ว และละอายที่จะทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่โลกและสรรพสัตว์ทั้งปวง โอตตัปปะ ความเกรงกลัว หมายถึงความสะดุ้งกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่ว เพราะกลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่ว จากการประพฤติทุจริตของตน เช่น ตัวเองเองต้องเดือดร้อน เกิดความเสียหาย เสียทรัพย์สินเงินทอง เสียอิสรภาพ หรือถูกคนอื่นตำหนิติเตียน ถูกสังคมรังเกียจ เป็นธรรมค้ำครองโลกคู่กับหิริ เพราะคนที่มีโอตตัปปะย่อมกลัวที่จำทำความผิด ทำให้งดเว้นจากการประพฤติต่างๆ ได้ อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เกิดสันติภาพขึ้น พร้อมความซื่อสัตย์ความสามัคคี

^{๑๒๓}ทรงวิทย์ แก้วศรี, เบญจศีล เบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง“ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการในการทำปาณาติบาตในพระคัมภีร์พุทธศาสนา๒) เพื่อศึกษาให้ผลของกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระคัมภีร์พุทธศาสนา๓) เพื่อวิเคราะห์ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัทในพุทธศาสนาผู้วิจัยมีข้อสรุปและข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. กระบวนการทำปาณาติบาตในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท พบว่าศีลในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผน อันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน วินัยช่วยให้คนในสังคมห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งและลักลั่นก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมาก คนก็ยิ่งมากเรื่อง ไม่มีความสุข การงานที่ทำก็จะเสียผล เป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมคน ให้คนเราใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ถูกที่ควร คือทำให้เป็นคนฉลาดนั่นเอง อันประกอบด้วย ศีล ๕ ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล หลักศีลธรรมเป็นหลักข้อห้ามและหลักข้อปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้สังคมเจริญมั่นคงตามหลักของวินัยศฤหัตถ์ เรียกว่า อาคาริยวินัยในพระคัมภีร์พุทธศาสนา อันประกอบด้วย ศีล ๕ ศีล ๘ หรืออุโบสถ ที่สอดคล้องกับหลักกฏศกกรรม ๑๐ และลักษณะของหลักศีล ๕ ในพระคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นเสมือนสายฝนที่ตกลงมา บุคคลที่ต้องการก็เพียงแค่เปิดภาชนะรองรับเอาเท่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกันถ้าใครปิดภาชนะก็จะไม่ได้น้ำฝน ไม่มีการบังคับให้ผู้ใดผู้หนึ่งรับเอาเป็นการเฉพาะ พระพุทธเจ้าเป็นเพียงชี้โทษของการละเมิด และแสดงอานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ ส่วนใครจะรักษาหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับความพอใจของบุคคลผู้นั้นไม่มีการบังคับควบคุม พระพุทธเจ้าทรงเคารพความคิดเห็น ความเข้าใจในเหตุและผลของมนุษย์ทุกคนโดยไม่ลำเอียงเข้าข้างผู้ใด เป็นความประพฤติชอบทางกาย และวาจาหรือ เรียกว่าความเป็นปรกติ คือ ความมีระเบียบวินัยทางกาย และวาจา โดยอาศัยเจตนาถาวร จึงละบาปคือ อกุศลได้ คือ กายทุจริต วชิทุจริต ศีล จึงเป็นธรรมเบื้องต้นที่จะให้เกิดกุศลธรรมทั้งปวงเป็นประธานให้กุศลธรรมอื่นๆ เกิดขึ้นตามมา ความมีเมตตากรุณา หิริ โอตตปปะและความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น เพราะศีลจัดว่าเป็นฐานให้ถึงซึ่งโลกุตระธรรม คือ นิพพานสมบัติ ก็ต้องอาศัยศีลเป็นพื้นฐาน ดังนั้นศีลจึงเป็นเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติให้สุจริตทางกายวาจา และใจเป็นที่สุด และศีลมีความหมายองค์ประกอบและขอบเขตว่า เป็นข้อกำหนดหรือข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากทำชั่ว โดยการรักษากาย และวาจาให้เป็นปรกติ เพื่อช่วยให้กิจกรรมของสังคมดำเนินไปได้อย่าง

ปรกติสุข ทั้งส่วนปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวม และใช้เป็นข้อกำหนดขั้นต้นที่ใช้สำหรับควบคุม ความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมให้ดำเนินชีวิตไปอย่างปรกติสุข กลมกลืนไปกับปัจจัย ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยให้มนุษย์สำรวมกาย วาจา ไม่ให้ไปล่วงเกินตนเองและผู้อื่น และเมื่อ มนุษย์เราได้ประพฤติหรือปฏิบัติตามสังคมก็จะสงบสุข ลักษณะของหลักศีล ในพระพุทธศาสนาเป็น เสมือนสายฝนที่ตกลงมา บุคคลที่ต้องการก็เพียงแค่เปิดภาชนะรองรับเอาเท่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกัน ถ้าใครปิดภาชนะก็ไม่ได้น้ำฝน ไม่มีการบังคับให้ผู้ใดผู้หนึ่งรับเอาเป็นการเฉพาะ พระพุทธเจ้าเป็นเพียง ชี้อธิบายของการละเมิด และแสดงอานิสงส์ของการรักษาศีล ส่วนใครจะรักษาหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับตาม ความพอใจของบุคคลผู้นั้นไม่มีการบังคับควบคุม พระพุทธศาสนาเคารพความคิดเห็น ความเข้าใจใน เหตุและผลของมนุษย์ทุกคนโดยไม่ลำเอียงเข้าข้างผู้ใด หลักการของศีลอยู่ที่เจตนา คือ การไม่คิดล่วง ละเมิดระเบียบ กฎเกณฑ์ บทบัญญัติ หรือวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางเอาไว้ “ศีลจึงเป็นเจตนาไม่ ละเมิดและการไม่เบียดเบียน เกณฑ์การตัดสินดีหรือชั่วพระพุทธศาสนาใช้เจตนาเป็นหลัก ส่วนการ ล่วงละเมิดหรือกิริยาที่พยายามล่วงละเมิดเป็นเพียงส่วนประกอบในการตัดสินเท่านั้น เจตนาความจง ใจหรือการตั้งใจที่จะกระทำ พระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นให้มีสติและปัญญา รักษาใจไม่ให้อกุศลธรรม เกิดขึ้นหรือไม่ให้แสดงออกในรูปของพฤติกรรมทางกายและวาจา เมื่อสามารถรักษาใจได้แล้วย่อม สามารถควบคุมกายและวาจาไม่ให้ประพฤติกล่วงละเมิดศีลได้ ในกรณีที่มีการล่วงละเมิดศีลแต่ละข้อ จะต้องมืองค์ประกอบมืองค์ประกอบและขอบเขต ที่เป็นคุณธรรม ที่ทำให้เข้าถึงความเป็นยอดคน เป็นบุคคลผู้สมบูรณ์แบบ มีความเป็นปกติ เป็นผู้ที่ยืนกายยืนใจ และมีชีวิตที่ปลอดโปร่ง ปลอดภัยอยู่ เสมอ ดังนี้

๑) คຸ່ມครองสิทธิสิทธิหมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่มนุษย์จะพึงมีเช่น มีสิทธิที่จะมี ชีวิตอยู่ มีสิทธิในการทำงาน มีสิทธิในการศึกษา มีสิทธิในทรัพย์สินของตนผู้อื่นจะมาแย่งชิงไปไม่ได้ เป็นต้น จริยอยู่มนุษย์มีสิทธิและเสรีภาพในการกระทำ การพูด และการคิด แต่สิทธิเหล่านั้นมีข้อจำกัด โดยปรกติแล้วมนุษย์เราเป็นผู้ที่เห็นแก่ตัวมากที่สุด และทุกคนก็แสวงหาความพอใจให้มากที่สุด จึงทำให้มนุษย์มีความขัดแย้งกันอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน คือต่างคนก็ต่างทำเพื่อผลประโยชน์ของฝ่ายหรือ พวกพ้องของตนเอง เพื่อให้แต่ละคนได้ทำหน้าที่ของตนเองไปโดยไม่กระทบหรือเบียดเบียนคนอื่นจึง ควรใช้ศีลธรรม มาควบคุม เพื่อให้คนเราเคารพในสิทธิขั้นพื้นฐานของกันและกัน พระพุทธเจ้าทรง สอนให้มนุษย์เคารพสิทธินี้ พระองค์ได้อธิบายถึงความเสมอภาคของมนุษย์ว่า ความดีความชั่วของ มนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิดหรือทรัพย์สมบัติ แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำ บุคคลผู้มีความรู้ดีและมี ความประพฤติดีเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ การห้ามไม่ให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เพราะการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การแย่งชิงหรือขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นนั้นเป็นการทำให้ผู้อื่น เตือดร้อน ให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา เมื่อมนุษย์คิดได้เช่นนี้แล้วก็จะไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และจะไม่ไปก้าวก่ายในสิทธิอันชอบธรรมของผู้อื่น

๒) ส่งเสริมหน้าที่ มนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่หลายอย่าง การทำหน้าที่ของตนให้ สมบูรณ์นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะมนุษย์แต่ละคนมีความผูกพันหรือ เกี่ยวเนื่องกับสังคม เช่นหน้าที่ของมารดาบิดาต่อบุตรธิดาของตน เป็นต้น ในสังคมที่เตือดร้อนวุ่นวาย กันมากในปัจจุบันนี้ก็เพราะมนุษย์แต่ละคนทำเกินหน้าที่ของตนเอง มักไปก้าวก่ายในหน้าที่ของผู้อื่น จนก่อให้เกิดผลร้ายแก่ตนเอง ฉะนั้นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งศีล ๕ นั้น

เป็นคำสอนที่ส่งเสริมหน้าที่ของปัจเจกบุคคลอย่างมาก ศิล ๕ จึงถือว่าเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน เพราะต่างก็ประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ไม่ละเมิด ไม่ละเว้น ไม่เพิกเฉยดูตาย ไม่ก้าวร้าวในหน้าที่ของกันและกัน เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งกันในหน้าที่ของผู้อื่น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติหน้าที่โดยไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น

๓) สร้างความปลอดภัยให้กับชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในสังคมปัญหาที่กระทบกระเทือนต่อการอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขของบุคคลภายในสังคม เช่นปัญหาเกี่ยวกับชีวิตร่างกายเกี่ยวกับทรัพย์สิน ทางเพศ การหลอกลวงต้มตุ๋น การใส่ร้ายกัน และสิ่งเสพติดให้โทษที่เป็นปัญหาระดับโลกในปัจจุบันนี้ ปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ได้ด้วยศีลธรรม เพราะมุ่งแก้ปัญหาเหล่านี้ เพื่อยุติปัญหาดังกล่าวที่มีอยู่ในสังคม

๔) สร้างระบบสังคมอุดมคติหลักขั้นพื้นฐานในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเพื่อไปสู่สังคมอุดมคติ คือศีลอันได้แก่การฝึกอบรมความประพฤติทางกาย วาจาให้บริสุทธิ์หรือสมบูรณ์ การดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในสังคม เป็นอุดมคติขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา คือการเข้าถึงความสมบูรณ์ในฐานะที่มนุษย์จะพึงมีพึงได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับ การฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นคนมั่นคงเป็นคนดี เพื่อความสุขในชีวิตปัจจุบัน ซึ่งเป็นเป้าหมายขั้นพื้นฐานของศีลธรรม แต่ผลที่จะได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่มนุษย์ผู้นั้นได้ประพฤติหรือปฏิบัติตามหลักของศีลหรือไม่เป็นสำคัญ

๒. การให้ผลของกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาพบว่า เป็นกฎระเบียบและเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน เพื่อป้องกันเวรและภัยทำให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย หากคนในสังคมไม่เคารพในหลักของศีลแล้ว ความทุกข์เดือดร้อนก็จะกลายเป็นปัญหาของชีวิตและสังคม พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นให้มนุษย์ในสังคมมีความสุข สงบ มีเอกภาพ ความเสมอภาคบนหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิต โดยให้มีความรัก มีเมตตาต่อสรรพชีวิตที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีปกติสุข ไม่เดือดร้อน เป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ซึ่งมีประโยชน์และอันสงฆ์สืบไปอย่างต่อเนื่อง และมีข้อกำหนดหรือข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากทำชั่ว โดยการรักษากาย และวาจาให้เป็นปกติ เพื่อช่วยให้กิจกรรมของสังคมดำเนินไปได้ อย่างปกติสุข ทั้งส่วนปัจเจกบุคคล และสังคมโดยส่วนรวมเป็นข้อกำหนดขั้นต้นที่ใช้สำหรับควบคุมความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมให้ดำเนินชีวิตไปอย่างปกติสุข กลมกลืนไปกับปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยให้มนุษย์สำรวมกาย วาจา ไม่ให้ไปล่วงเกินตนเองและผู้อื่น และเมื่อมนุษย์เราได้ประพฤติหรือปฏิบัติตามสังคมก็จะสงบสุข ศีลมีองค์ประกอบและขอบเขตในการสมาทาน และรักษา เพื่อไม่ให้ผู้รักษามีความกังวลว่าศีลจะขาดเมื่อใดและต่างพร้อมอย่างใดและปาณาติบาตมีหลักการกระบวนความหมายและองค์ประกอบตามหลักศีล ๕ ว่าเป็นความประพฤติพื้นฐานทางสังคมและสมควรแก่ทุกคนเพราะเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้คนทำคุณงามความดี มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อย การขาดศีล ๕ เป็นเครื่องแสดงถึงความเสื่อมทางด้านจิตใจของคนในสังคม ถ้าคนในสังคมมีศีล ๕ ก็แสดงว่าคนในสังคมนั้นมีความสมบูรณ์ทุกด้าน และศีล ๕ ข้อที่หนึ่ง “ปาณาติบาต” คือ ฆ่าและทำร้ายคนอื่นหรือสัตว์อื่น ย่อมเดือดร้อนในปัจจุบันและอนาคตหลังความตาย ต้องได้รับโทษ เช่นฆ่ามนุษย์ด้วยกันมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาต้องได้รับโทษถูกกักขังอยู่ในเรือนจำ โทษมีทั้งหนักสุดประหารชีวิต ติดคุกตลอดชีวิตหรือแล้วแต่เจตนาในการกระทำ การฆ่าสัตว์อนาคตหลังความตาย จะต้องเกิดในสถานที่ลำบาก เช่นเกิดในนรกประกอบด้วยชั้นภูมิของนรก เมื่อมีโอกาสได้กลับมา

เกิดใหม่ในโลกมนุษย์เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ ทำให้เขาเป็นคนอายุสั้น และมีภรรยาตายเพราะบุญกรรมชนิดต่างๆ และองค์ประกอบของศีล ๕ และผลของบุญกรรมและกระบวนการให้ผลของกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปว่ากรรมและผลของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นส่วนหนึ่งในหลักคำสอนเรื่อง “ปฏิจจสมุปบาท” เป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาปฏิเสธการสอนดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์ที่ส่งเสริมแนวคิดว่าการกระทำนั้นสามารถล้างบาป คือความชั่วให้หมดให้หายไป แต่พระพุทธศาสนา กลับให้แนวคิดที่ตรงข้ามว่า กรรมทั้งที่เป็นความดีหรือความชั่วนั้น เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลไม่สามารถรับแทนหรือทำให้หมดหรือหายไป เพราะเรื่องกรรมเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล ที่ไม่อาจรับแทนกันได้ ใครทำกรรมไว้คนนั้นก็ต้องรับและชดใช้ตามผลการกระทำนั้นความหมายเกี่ยวกับกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักที่คนในสังคมส่วนมากเข้าใจว่าเป็นเรื่องของความไม่ดี เมื่อถึงคราวเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมามักจะบ่นกันว่า เป็นเรื่องของกรรม ครั้นถึงคราวที่เราเกิดความสุขสำราญขึ้นก็บ่นว่าเป็นบุญของเรา กรรมแปลว่าการกระทำ มีความหมายกลางๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม การกระทำไม่ดี และผลของการกระทำไม่ดีเพราะ วาจา และใจที่ประกอบด้วยเจตนาอันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออกทางกาย วาจา ใจ ทั้งกรรมหรือการกระทำที่ดีกรรมชั่วส่งผลต่อผู้กระทำ ทั้งภพนี้และภพหน้า และหากมองให้ถึงตัวแท้จริงของกรรมหรือมองให้ถึงต้นตอเป็นการมองตรงตัวหรือเฉพาะตัว กรรม คือ เจตนา อันได้แก่เจตจำนง ความจงใจ การเลือกคัดตัดสินใจ มุ่งหมายที่จะกระทำ หรือ พลังนำที่เป็นตัวกระทำการนั้นเอง เจตนาหรือเจตจำนงนี้เป็นตัวนำบ่งชี้ และกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ เป็นตัวการหรือเป็นแกนนำในการริเริ่มปรุงแต่ง สร้างสรรค์ทุกอย่างจึงเป็นตัวแท้ของกรรม เมื่อการกระทำมีทั้งดีและชั่ว บุคคลจึงควรระมัดระวังไม่กระทำการใดๆ อันเป็นเหตุให้เกิดผลชั่ว หลักการตรวจสอบเบื้องต้นสำหรับปุถุชน คือ ไม่กระทำความชั่วอันทำให้กรรมไม่บริสุทธิ์ ในพระพุทธศาสนาถือหลักกรรมเป็นแก่นที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นกฎที่มีเหตุผลเป็นกฎแห่งธรรมชาติ เป็นกฎที่แสดงออกซึ่งความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ชีวิตของสัตว์โลกไม่ว่าจะเจริญเสื่อม สุข ทุกข์ อายุยืน อายุสั้น ขึ้นอยู่กับกรรมและบุญกรรมที่ทำได้ทั้งสิ้น

การเกิดและการให้ผลของกรรม พบว่าเกิดจากผลกรรมหรือบุญกรรมที่เคยกระทำไว้ ในลักษณะที่ต่างกรรมต่างวาระ เมื่อถึงกำหนดหรือความอ่อนล้าของกุศลกรรม อกุศลกรรมที่เคยทำไว้แต่อดีตจะมีพลังพอที่จะเข้าถึงและให้ผลตามแต่ฐานความผิดหรือบุญกรรมที่เคยทำไว้ หลักกรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะชื่อเรียกแตกต่างกันอย่างไรล้วนสัมพันธ์กันทั้งสิ้น เพราะสืบเนื่องมาจากสังขารธรรมเดียวกัน และเป็นไปเพื่อจุดหมายเดียวกัน คือ สนองตอบต่อผู้ที่เคยทำไว้ เข้าลักษณะที่ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นไรต้องได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีต้องได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วก็ต้องได้รับผลชั่ว” ชั่วหรือเร็วอยู่ที่ความรุนแรงและพลังแห่งกรรมที่ทำได้ เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทถือหลักการให้ ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง คือ “ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย” และหลักของเหตุปัจจัยในพระพุทธศาสนาได้แก่ “หลักปฏิจจสมุปบาท” ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมหลักธรรมได้ทั้งหมด เป็นการแสดงให้เห็นอาการของสรรพสิ่งทั้งหลายสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน หากจำแนกแยกแยะปฏิจจสมุปบาท จะเห็นได้ว่าทั้ง ๑๒ องค์ประกอบ ของปฏิจจสมุปบาท หรือปัจจยการนั้น ได้ถูกจัดแบ่งตามหน้าที่ของมันอย่างลงตัว ในแต่ละองค์ธรรมจัดเป็น ๓ กลุ่มเรียกว่า

“วิญญู ๓ หรือไตรวิญญู ๓” ประกอบด้วย ๑) อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นตัวกิเลส คือ เป็นตัวสาเหตุผลักดันให้คิดปรุงแต่งกระทำการต่างๆ เรียกว่า “กิเลสวิญญู” ๒) สังขาร (กรรม) ภพ เป็น กรรม คือกระบวนการกระทำ หรือกรรมทั้งหลายที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่างๆ เรียกว่า “กรรมวิญญู” ๓) วิญญูญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เป็นตัว วิบาก คือสภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของกรรม และกลับเป็นปัจจัยเสริมสร้างกิเลสต่อไปได้อีก เรียกว่า “วิปากวิญญู” วิญญูทั้ง ๓ นี้ หมุนเวียนต่อเนื่องเป็นปัจจัยอุดหนุนแก่กัน ทำให้วงจรแห่งชีวิตดำเนินไปไม่ขาดสาย

๓. วิเคราะห์ผลของบุญกรรมจากการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัทในพุทธศาสนาพบว่า บุคคลสำคัญในพุทธศาสนาทุกคนแม้พระพุทธรองค์ก็มิได้รับการยกเว้นต่างก็ต้องรับกรรมชดใช้กรรม อันเป็นบุญกรรมของตนทั้งสิ้นและบุญกรรมของทุกสรรพชีวิตที่อยู่ภายใต้กิเลสคือตัณหาเป็นตัวก่อภพชาติแสดงพฤติกรรมที่คล้อยตามตัณหาอันเป็นตัวล่อเร้า นั้น เมื่อแสดงพฤติกรรมอย่างไร ย่อมมีปฏิกิริยาตอบสนองที่เหมาะสมสอดคล้องกับพฤติกรรมนั้นๆ เรียกว่า “กรรมวิบาก และวิบากของกรรมที่ประกอบด้วยเจตนา จะแสดงผลสืบเนื่องไปประจักษ์แก่ชีวิตภายหลังจากตายไปแล้ว” เมื่อจะรับกรรมต้องไปอยู่ในภพภูมิที่เรียกว่านรก ที่มีลักษณะสัณฐาน ๔ เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาว ๑๐๐ โยชน์ (๑,๖๐๐ กิโลเมตร) ประกอบด้วยกำแพง หน้า ๙ โยชน์ ประตู ภายในเต็มไปด้วยเครื่องทรมานตามวิบากกรรมของสัตว์นั้น ที่กระทำไว้ในอดีตชาติ ในที่นี้จะกล่าวเพียง มหานรก ๘ ชุมเท่านั้นบุญกรรม หรือการกระทำในอดีตของมนุษย์ ทั้งดีและเลวเป็นแรงผลักดันให้เขาเหล่านั้นได้รับกรรมและผลกรรม หรือบุญกรรม ตามหลักเกณฑ์ในพระพุทธรศาสนาเถรวาท สัตว์ที่จะเกิดในนรกแต่ละชุมต้องประกอบด้วยกรรมเป็นหลัก คือ การกระทำมิทั้งส่วนที่เป็นอกุศลและกุศล ชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์ทรมานของสัตว์ที่ได้รับความทุกข์ในนรก มีมากมายส่วนความทุกข์อย่างหนักในมนุษย์โลกนั้นที่พระองค์ทรงยกเอาบุรุษโจรผู้ถูกแทงด้วยหอก ๓๐๐ เล่มนั้นมีประมาณน้อยนิด เท่ากับแผ่นหินย้อยๆ ที่ทรงยกขึ้นมาถือไว้เท่านั้น ซึ่งเทียบกันไม่ได้เลย กลับความทุกข์ทรมานในนรก อันเป็นความทุกข์ทรมานที่น่าหวาดหวั่นและน่าสพรึงกลัวนักหนา ควรหรือไม่อย่างไรที่เราจะพึงปฏิบัติในสิ่งชั่วช้าอย่างนั้น การตกนรก ที่มีมหานรก ๘ ชุม อุตสฺถนรก ๑๒๘ ชุม ยมโลกนรก ๓๒๐ ชุม โลกันตนรก ๑ ชุม รวมนรกได้ ๔๕๗ ชุม สรรพสัตว์ที่จะมาเกิดในนรกเหล่านี้ ล้วนเกิดจากกรรมหรือการกระทำของตนเองทั้งสิ้น

กฎแห่งกรรมและการให้ผลกรรมที่เกิดจากปาณาติบาตในพุทธศาสนาเถรวาท สรุปว่า บุคคลที่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเทจ มีจิตพยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้วย่อมไปเกิดในทุคติและสุคติภูมิก็มีเหตุผลเพราะความแรงของกรรม สำหรับผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเทจ มีจิตไม่พยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้วย่อมไปเกิดในสุคติภูมิก็มีทุคติภูมิก็มี เพราะการให้ผลด้วยการส่งไปเกิดในสุคติหรือทุคติบุญกรรม คือกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน อาจเป็นชาติก่อนๆ ก็ได้ หรือหมายถึงเมื่อก่อนหรือคราวก่อน ก็ได้ส่วน วิบากกรรม คือ ผลแห่งกรรมดีและชั่วที่ทำไว้แต่ปางก่อน ดังนั้น บุญกรรม จึงเป็นเหตุ หรือ กรรมที่กระทำนั้นเองส่วน วิบากกรรม เป็นผลของกรรมหรือการกระทำนั้นเช่น ฆ่าผู้อื่น แล้ว ผู้ที่กระทำผิดเมื่อตายไป ตกนรก เมื่อฟื้นขึ้นมาเป็นมนุษย์ผู้ที่กระทำนั้นก็จะเกิดมามีอายุสั้นบุญกรรม คือ ฆ่าผู้อื่นส่วน วิบากกรรม คือ ผลจากการกระทำนั้น คือ ตกนรก และเกิดมามีอายุไม่ยืนและโทษของการไม่รักษาศีล การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมจะได้รับความสุขหรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลในสังคม ถ้าสังคมขาดศีล วินัย กฎเกณฑ์ หรือระเบียบปฏิบัติในศีล ขาด

ความซื่อสัตย์ สุจริต การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมปราศจากความสงบสุขย่อมล่วงละเมิดในชีวิต และทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นเหตุให้ประมาทในการดำเนินชีวิตเป็นบ่อเกิดแห่งภัยเวรโดยประการต่างๆ เพราะภัยเวรย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมโดยตรงจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายแห่งกรรม คือผลของกรรม ย่อมประสบทุกข์ทั้งในชาติปัจจุบัน และสัมปรายภพ บั่นทอนความก้าวหน้าความเจริญในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และอนาคตในที่สุดแนวทางป้องกันการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัทตามหลักพุทธธรรมสรุปว่า การประพฤติปฏิบัติในหลักศีล ๕ ข้อที่ ๑ การสำนึกรู้เท่าทันกรรมบุพกรรม กฎแห่งกรรมเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เรียกว่า เป็นผู้มึนสมาธิภูมิ ความเห็นที่ถูกต้อง รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นรากฐานให้ธรรมอื่นๆ คือ นำไปสู่หลักธรรมอื่นๆ คือ หลักพรหมวิหารธรรม “ความเมตตา กรุณา หลักหิริ โอตตปปะ” การมีเมตตาจิตต่อตนเองและสรรพสัตว์ จะช่วยป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตนได้ และงดเว้นจากการประพฤติต่างๆ ได้ อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นและเกิดสันติภาพขึ้นในสังคม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตในพระคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” มีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) เกี่ยวกับกระบวนการในการทำปาณาติบาตในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนเถรวาท รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนโดยเฉพาะมหาวิทยาลัย สงฆ์ที่เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ควรรณรงค์ให้ชาวพุทธได้ตระหนักและเห็นโทษของการทำปาณาติบาต สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในหมู่ชาวพุทธทั้งเยาวชนและนักศึกษา ควรมีการสอนเป็นหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาวอย่างเป็นระบบ รณรงค์ส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมตระหนักถึงการฆ่า และการทารุณกรรมสัตว์ตลอดถึงการค้าแรงงานเถื่อน การใช้ความรุนแรงในสังคม ครอบครัวและสถาบันการศึกษา ส่งเสริมระบบสังคมให้สอดคล้องกับ “โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ : ชาวประชาเป็นสุขในตำริของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช อย่างเป็นระบบ โดยจัดโครงการหมู่บ้านปลอดการฆ่า

๒) บุพกรรมจากการทำปาณาติบาตตามมติพุทธศาสนาเถรวาท จากการศึกษายังพบว่า สังคมยังขาดความรู้และเข้าใจในหลักการข้อนี้ของพระพุทธานุศาสนอย่างเป็นระบบอยู่มาก แยกไม่ออกว่า สิ่งใดเป็นบุพกรรมจากการทำปาณาติบาต และการทำปาณาติบาตมีโทษทางศีลธรรมอย่างไร เดียวหรือมีโทษทางกฎหมายด้วย เพราะปัจจุบันมีการเลี้ยงปลุกสัตว์เพื่อเป็นอาหาร บุคคลที่มีอาชีพเหล่านี้เป็นผู้ประกอบการและทำปาณาติบาตหรือไม่ และมีผลกระทบประมาณไหน ควรมีการอธิบายและขยายความในข้อนี้ให้เป็นระบบและชัดเจน

๓) ผลของกรรมจากการทำปาณาติบาตและกระบวนการป้องกันการทำปาณาติบาตของพุทธบริษัทตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท การสอนเรื่องกรรมอย่างเป็นระบบชี้ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมว่าการทำกรรมไม่ว่าจะหนักเบาปานใด ย่อมมีผลเสมอ กรรมที่เกิดจากการทำปาณาติบาตในชีวิตคนและสัตว์มีผลเสมอทั้งทางกฎหมายและทางศีลธรรม ต้องส่งเสริมสนับสนุนให้วัดและพระสงฆ์

ได้พูดออกอากาศทางวิทยุอย่างต่อเนื่อง ชี้ให้เห็นผลเสียของการฆ่า ว่ามีผลทางลบอย่างไร และให้ผลทางจิตใจอย่างไร

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ศึกษาตัวแปรเพียง ๓ ตัว คือ บุพกรรม การทำปาณาติบาตที่อยู่ในหลักศีล ๕ ข้อที่ ๑ ศีล ๘ ศีลอุโบสถ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ และกฎแห่งกรรมการให้ผลของกรรม ในภาพรวมภายใต้แนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ ยังมีประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติม ดังนี้

๑) ศึกษาเกี่ยวกับการทำปาณาติบาตในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาอื่นๆ ลักษณะศึกษาเปรียบเทียบ

๒) ศึกษาถึงศีลข้อที่ ๑ เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร เป็นระบบได้อย่างไร

๓) ศึกษาเกี่ยวกับปาณาติบาตว่า สร้างสังคมในอุดมคติตามแนวคิดของนักการเมืองและนักวิชาการแต่ละท่านได้อย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

๑. หนังสือ

จำลองดิษยวณิช.จิตวิทยาของความดับทุกข์.เชียงใหม่: บริษัทกลางเวียงการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔.
ฉวย สมบัติสุข.คู่มือสมาธิ.กรุงเทพมหานคร: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๕.
ชม ภาคภูมิ.บทความวิทยุกระจายเสียงการศึกษาเพื่อคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร: สมาคม การศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๙.
ฐานวุฒโฒ ภิกขุ.มงคลชีวิตฉบับธรรมทายาท.อนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณแม่อาเตียงแซ่จิว. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๓.
เดือน คำดี.ปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.
นที ลานโพธิ์.เล่าเรื่องกรรม หลวงพ่อจรัญจิตตโม (พระธรรมสิงหบุราจารย์). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เครือเถา, ๒๕๕๐.
บรรจบ บรรณรุจิ. จิต มโน ญาณ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.
_____.ปฏิจจสมุปาบท. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.
_____.อสีติมหาสาวก. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
ป. หลวงสมบุรณ์ (พันตรีประยุทธ์ หลงสมบุญ).พจนานุกรมบาลี-ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุ สภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙.
ปิ่น มุกกันต์.พุทธศาสตร์ ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
พร รัตนสุวรรณ, นรกรสวรรค์ ภาคนรก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๒.
พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโน).นิเทศธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัทแปดสิบ เจ็ด (๒๕๔๕) จำกัด, ๒๕๔๘.
พระเทพปริยัติเมธี, หลักการพัฒนาคตน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ม.ป.ป.
พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณโณ).กฎแห่งกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๓๗.
_____.จิตวิทยาในพระอภิธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเทพเวที(ป.อ.ปยุตฺโต). กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๔๖.

_____พระเทพเวที(ป.อ.ปยุตฺโต). รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.

_____พระพุทธานุชา: การวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์แสดง มุทิตาสักการะแด่พระมหาไสว โชติโก (ป.ธ.๖, พธ.บ., พธ.ม.) เป็นพระครูปลัดสุวัฒนวิชิตคุณ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระเทวินทร์ เทวินโท. พุทธจริยศาสตร์จริยศาสตร์ และจริยธรรม.กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท. ,๒๕๔๔.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). ศัพท์วิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง,๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๕. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์มุทิตาสักการะแด่ พระธรรมสุธี (พีร์ สุชาโต)ในการบำเพ็ญกุศลฉลองอายุวัฒนมงคลครบ ๗๖ ปี ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๙.กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

_____พุทธวิธีบริหาร.คณะสงฆ์วัดอรุณราชวราราม รวบรวมหาวิหาร พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ ในพิธีรับพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหารรูปที่ ๑๔. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรศาสน์ไทย การพิมพ์, ๒๕๕๒.

_____ทำแท้ง :ตัดสินใจอย่างไร ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธานุชา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

_____พุทธธรรม.พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวัฒน์โณ).อนุบุพพิภพที่ปนี ภาค ๓ พรรณนาสวรรค์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๑.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญจิตฺตมโ). กรรมฐานแก้กรรม สำหรับผู้นำ นักธุรกิจ และนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กัฏมอร์นิ่ง, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโรป.ธ.๙). กรรมที่ปนี.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต).พุทธศาสนากับปรัชญา.กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๙.

พระเมธีวราภรณ์. เบญจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ,
๒๕๕๓.

พระยาสิทธิไทย. ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์องค์การค้ำของ สกสค, ๒๕๕๑.

พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตโต). คนไทยหลงทางหรือไร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธ
ธรรม, ๒๕๒๘.

พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตโต). นรก-สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

.....พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

.....พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร: คณะธรรมศึกษา, ๒๕๒๕.

.....สลายความขัดแย้ง นิติศาสตร์-รัฐศาสตร์-เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร:
สหธรรมิก, ๒๕๔๖.

พระวัลลภ ขวนปญโญ. กฏแห่งกรรม. กรุงเทพมหานคร: ธรรมร่วมสมัย, ๒๕๔๒.

พระอนุชธาจารย์ และพระญาณธชะ. อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี. พระคันธสาราภิวงศ์แปล.
กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวัน กราฟฟิคเพลท, ๒๕๔๖.

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), และจำลอง สารพัตน์. พจนานุกรม บาลี-ไทย.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๙.

พระอุปติสสเถระ รจนา. วิมุตติมรรค. พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ แปลจากฉบับ
ภาษาอังกฤษ ของเพราเอฮารา พระโสเมเถระ และพระเขมินทเถระ. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พุทธทาสภิกขุ. สันติภาพของโลก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

รังสรรค์ แสงสุขและคณะ. ความรู้คู่คุณธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน ๗๐ ปีราชบัณฑิตยสถาน. ราชบัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาส
คล้ายวันสถาปนาครบ ๗๐ ปี ๓๑ มีนาคม ๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน,
๒๕๔๗.

วศิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ทองกวาว, ๒๕๔๑.

.....พุทธวิธีในการสอน. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕.

.....วิธีลดละความโกรธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๓.

.....สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาการ,
๒๕๔๔.

.....หลักการและการเวียนว่ายตายเกิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บรรณาการ,
๒๕๑๙.

.....หลักการและการเวียนว่ายตายเกิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๓.

วัดปากน้ำภาษีเจริญและสมาคมศิษย์หลวงพ่อดำ. มรดกธรรมของหลวงพ่อดำ (พระ
มงคลเทพมุนี). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นต์ติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๗.

- วาริญาภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. จิตวิทยาพุทธศาสนาพิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ซีวาทิวัฒน์, ๒๕๔๕.
- วิไลวรรณ ศรีสงคราม. แรงจูงใจ: รากฐานในการพัฒนาศักยภาพของบุคคล. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, ๒๕๔๗.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. ชีวิตนี้สำคัญนัก (ชุดแสงส่องใจ อันดับ ๑๐). กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. กฎแห่งกรรม บุญเป็นหลักใหญ่ของโลก. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๐.
- สมพร ศรีวราทิตย์. พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๑.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. “พุทธศาสตร์และแผนงานวิจัยแบบบูรณาการระยะปานกลาง พุทธศักราช ๒๕๔๘-๒๕๕๐”. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๖.
- สุจิตรา บุญรัตน์. ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมตำราและเอกสารวิชาการ มูลนิธิ ๓๐ ปี คณะรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๔.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. การสร้างสันติภาพโลกแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: หจก. หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. เทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัวสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๗.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สุนทร ณ รังษี. พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สุนทร ณ รังษี. ทรรศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทาส. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.
- สุภัตรา สุภาพ. ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๙.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- แสง จันทร์งาม. “การทำแท้งกับพุทธศาสนา”. วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒, ๒๕๑๘.
- _____ . ประทีปธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: อีระการพิมพ์, ๒๕๔๔.

.....พุทธศาสนวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ธีระการพิมพ์, ๒๕๔๕.
แสง จันทร์งามและคณะ. พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน เล่ม ๙. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.

ไสว มาลาทอง. การศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและประชาชนผู้สนใจทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.
อภาศิริสุวรรณานนท์ และคณะ. “โครงการวิเคราะห์และจัดทำรายงานข้อมูลสถิติอาชญากรรมภาคประชาชนทั่วประเทศ (ภายใต้โครงการสำรวจข้อมูลสถิติอาชญากรรมภาคประชาชน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๕)”.วารสารกระบวนการยุติธรรม ปีที่ ๖ เล่มที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม, กรุงเทพมหานคร : กระบวนยุติธรรม, ๒๕๕๖.

๒) รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์

จิรวรรณ ชินะโชติ. “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๗.

ชะบา อ่อนนาค. “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธรูปของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธรูป). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ชัชวาลย์ ชิงชัย. “สงครามกับการสร้างสันติภาพตามแนวพุทธ : ศึกษากรณีพระเจ้าพรหมทัตและราชกุมารที่ฆาฏ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

นัฏกร อาชะวะบูล. “ศึกษาหลักกรรมในพระพุทธรูปที่ปรากฏในละครโทรทัศน์: เฉพาะกรณีเรื่อง “เจ้ากรรมนายเวร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

นัฏกร อาชะวะบูล. “ศึกษาหลักกรรมในพระพุทธรูปที่ปรากฏในละครโทรทัศน์: เฉพาะกรณีเรื่อง เจ้ากรรมนายเวร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธรูป). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

บุญธรรม พุนทรัพย์. “ศีลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในปรัชญาเถรวาท”.วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

บุศรินทร์ วัฒนะภูติ. การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนรกและสวรรค์ ตามแนวทางคำสอนของพระพุทธรูปกับศาสนาคริสต์. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธรูป. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ประเสริฐ หลอมทอง. “การตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธรูป วิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๘.

- ปรีชา คุณาวุฒิ. พุทธปรัชญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.
- ปรีชา เพชรรงค์. “ปัญหาจริยธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการทำแท้ง”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: คณะอักษรศาสตร์แผนกวิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐.
- พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ). “ศึกษาวิเคราะห์ปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบบลานในล้านนา: กรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆฐาน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ทินนาโก). “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญจิตฺตมโฆ) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาเกษม สยัญโต. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา). “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๔.
- พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไฟ. “การศึกษาทัศนะเรื่องศีล ๕ ของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบันศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.
- พระมหาพิเชษฐ์ธีรวโร (ดอกรัก). “การศึกษาเชิงเรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระมหาไพฑูรย์ สุทธิวิโร (น้อยวัน), “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระมหาวรานนท์ ฐิตานนโท. “ความสัมพันธ์ระหว่างศีล ๕ และสันติภาพในสังคม”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระมหาสมชัย สิริวิฑฒโน (ศรีนอก). “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

- พระมหาสมเด็จ วงศ์ธรรม. “การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์
อีสาน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุตินิกายและวัดมหานิกายจังหวัดร้อยเอ็ด”. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์. มหาสารคาม: คณะวัฒนธรรมศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.
- พระมหาสำรวย ญาณส่วโร (พินดอน). “การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มี
ต่อสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระมหาสุพจน์ คำน้อย. “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิต
วิทยาลัย: คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.
- พระวิมาน คมภีรปัญญา (ตรีกลม). “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕
- พระสมนึก อนันตวรวงศ์. สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในอนาคตตามทรรศนะของพระผู้นำ
ทางด้านวิชาการ. วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร:
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- พระสมุท ถาวรธมโม (ทาทอง). “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้งทรรศนะ
พุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
(ปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พระสมุท ถาวรธมโม. “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้งทรรศนะพุทธ
ปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระอารดินทร์เชมธมโม (รัตนภู). “การศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายของภิกษุณมูรติ”. วิทยานิพนธ์
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระอุทัย จิรธมโม (เอกสะพัง). “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรม
ในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ลิขิต ขาวเขียว. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการจัดประเภทบุคคลในพุทธปรัชญาเถรวาท”. สาร
นิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- สุจรีต พรศิริประสาท. “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม: ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

- สุณีย์ กัลป์ยะจิตร. “การนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา”. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘.
- สุเทพ ปิ่นนิล. “ศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องกรรมในเปตวัตถุ”. สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สุธิดา งามเลิศ. “พุทธจริยธรรมกับเทคโนโลยีการแพทย์สมัยใหม่: กรณีศึกษาเซลล์ต้นกำเนิด”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐.
- สุนารี เลิศทานองธรรม. “เหตุผลทางสังคม วัฒนธรรมในการตัดสินใจทาห่างจากการตั้งครมไม่พึงประสงค์ของหญิงวัยรุ่น”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.
- อมร อำไพรุ่งเรือง. “การศึกษาพฤติกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Ardaser Sorabjee N. Wadia. The Message of Buddha. London: J. M. Dent & Sons Ltd., 1938.
- Geiger, Wilhelm. Pali Literature and Language. Calcutta: University of Calcutta, 1943.
- George Grimm. The Doctrine of the Buddha. Delhi: Motilal Banarsidass, 1982.
- Nyanatiloka. Buddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines. Kandy: Buddhist Publication Society, 1980.
- Paul Williams and Anthony Tribe. Buddhist Thought. London: Routledge, 2000.

๓. บทความวิชาการ

- ศุภรัตน์ รัตนมูขย์. “บัณฑิตอาสาสมัคร: ทางเลือกของการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคม”. วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ (มกราคม-มีนาคม), ๒๕๔๔.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูธรรมธรณดล สุวณฺโณ (แสงสุวรรณ)
- วัน/เดือน/ปีเกิด : วันอังคารที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๕
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๒๗ หมู่ที่ ๔ ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร
- การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก วัดท่าหลวง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
มัธยมศึกษาตอนต้น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดพิจิตร
มัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดพิจิตร
ปริญญาตรีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ห้องเรียนวัดพิกุลทอง)จังหวัดสิงห์บุรี
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดเขาแร่ เลขที่ ๑๐๘ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลคลองเกต อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี
- : โทร.๐-๘๒๑ - ๙๙๙-๔๕๔